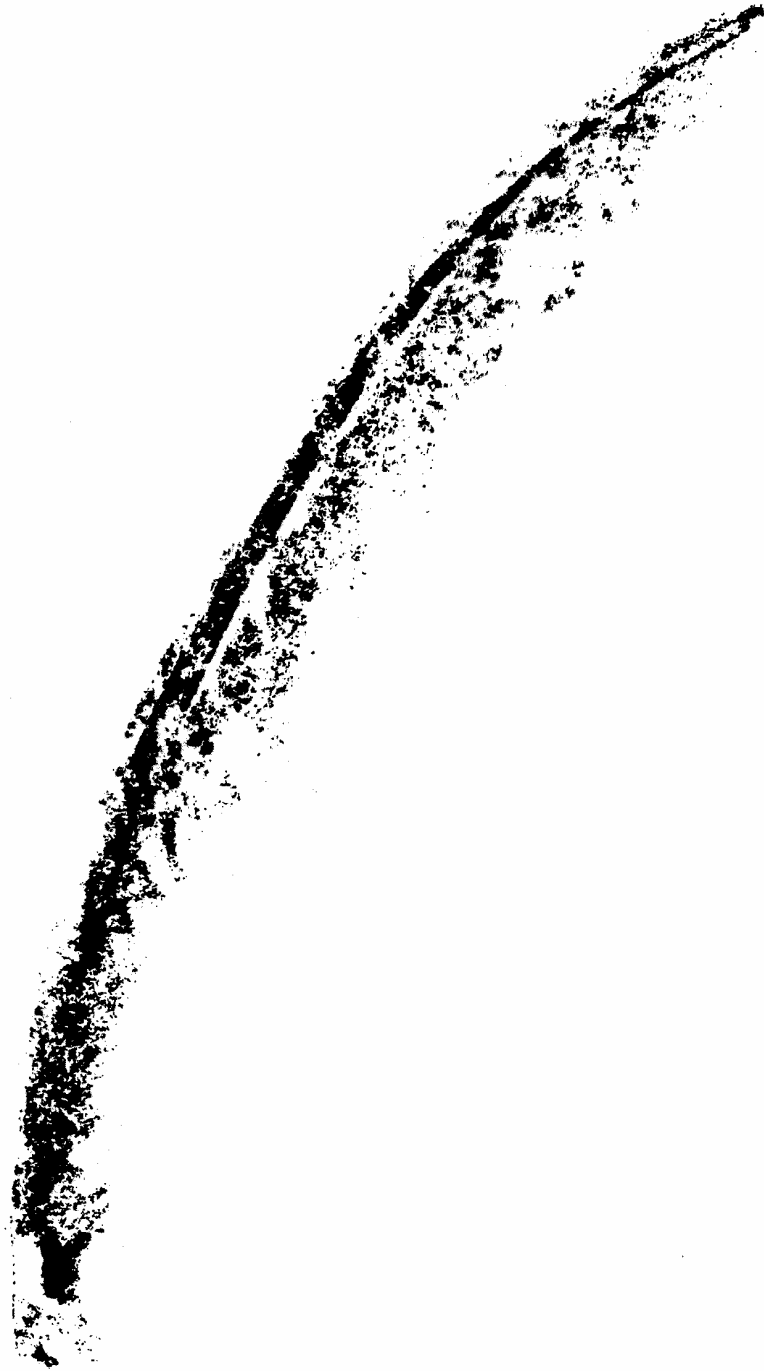

”Fängelseforskning” – “Imprisonment”

NSfK:s 46th Research Seminar

Rørvig, Denmark 2004

**Scandinavian Research
Council for Criminology**

**Nordiska Samarbetsrådet
för Kriminologi**

Innehållsförteckning – Table of Contents

Behandlingstankens återkomst – Från psykoanalys till kognitiv beteendeterapi	3
Residential treatment of antisocial behaviour.....	21
Att förebygga mord och dråp.....	29
Strafudmåling i voldtægtssager - Højesteretsdomme i perioden 1977-2002.....	36
Resultater fra evalueringen af den danske offerrådgivningsordning	43
Kriminalpolitikken og udviklingen i fangebefolkningen – aktuelle tendenser Danmark.....	53
Historisk perspektiv på institusjonsbehandling av unge lovbytere.	59
The day of release from prison	68
Crimes committed while on prison leave - a contentious issue in Sweden	80
Den islandske befolknings syn på forbrydelser 1989-2002.....	85
Fångarna, fängelserna och samhället	95
Risiken med riskbedömningar	98
Confronted by institutionalised practices:structural homologies between recruits' training and prison staff practice in Nigeria.....	108
Debatten om omsorg i fengsel	115
Finnish professional criminals in the 1990s.....	124
Intoxicant related small group violence.....	129
Ungdomssanktionen – en dom til struktureret kontrolleret socialpædagogisk behandling ...	142
Et socialt eksperiment.....	159
Kriminalpolitiken och utvecklingen i fångtalet -aktuella tendenser i Finland.....	168
Foreigners in within Icelandic Prisons - a staff perspective	170
Politiske og centraladministrative beslutninger og udviklingen i fangebefolkningen i Grønland	175
Studying Youth Residential Care - some methodological remarks	180
Fängelser och kriminella nätverk. Två svenska pilotstudier.....	191
Violence, Power, and Vulnerability: Evidence from Prison.....	226
What prisoners tells us about their social-and health status	232
The Mare Balticum Prison Project. Living Conditions in Swedish and Finnish Prisons	240
Repeat Burglary in the Private Danish Home.....	247
Changing Ethnic Relations in a Finnish prison: a Case Study of Helsinki Prison	260
Utveckling och spänningar inom missbrukarrehabilitering i fängelset i Finland - ett terapeutiskt samhälle och en rusmedelsfri avdelning som exemplet	266
Risikovurderinger og idømmelse af ubetinget fængsel	275
Lusia päihiteitä - Multicultural Substance Abuse and HIV/AIDS Prevention Program in Prison	291
Fangers retssikkerhed.....	297
Index	305
List of participants	307

Behandlingstankens återkomst – Från psykoanalys till kognitiv beteendeterapi¹

Andersson, Robert

*Den intagne är en resurs i framtidens kriminalvård. På Östragården känner den intagne ett människovärde genom att mötas med insikt och REVANSCH. Han känner att hans resurser (människan bakom brottet) finns och kan tillföra verksamheten utveckling, både sig själv som individ och Östragården som helhet – återigen den lärande organisationen.
Måldokument. KVA Östragård.*

Inledning

1820 ”upptäcks” återfallsbrottslingen genom statistiska undersökningar av fångpopulationen (Hacking 1991). Allt sedan dess har kriminalvetenskaperna kämpat med att lösa det problem de själva skapat – hur minskar man återfallen? Genom olika epistemologier, tekniker för att registrera, kodifiera och analysera har man försökt lösa detta problem. Vi har gått från Lombrosos kriminalantropologi, som sökte svaret genom att analysera kroppens geografi, via rasbiologier, Chicagoskolan, kontrollteoretiker till dagens teorier om rutinaktiviteter och kognitiv terapi. Genomgående har det handlat om epistemologier som kategoriserat, kodifierat och ordnat beteenden så att det går att mäta dem – olika tekniker för att se och olika tekniker för inskriptioner. Det handlar alltså om en kunskap som genom sin epistemologi och metodologi har skapat ett subjekt – brottslingen.

Foucault (1987: 312-314) påvisar hur kriminalvården sedan dess början alltid reformerats utifrån sina egna grundprinciper, som aldrig går utanför fängelseregimens ”naturliga” status och funktion. Trots att fängelset var ett misslyckande som brottspreventiv taktik redan från cellstraffets införande. De sju principerna för reform för att uppnå effektiva fängelser är enligt Foucault: (i) fängelsestraffets huvudsakliga uppgift är att förändra brottslingens beteende och den dömdes förbättring är straffets huvudsakliga syfte; (ii) fångarna bör isoleras eller åtminstone fördelas efter brottets svårighetsgrad, men framför allt efter sin ålder och läggning, efter den korrektionsteknik man avser att begagna och de olika faserna i den förvandling de genomgår; (iii) strafftidens förlopp och längd bör kunna anpassas efter

---

¹ Detta paper är ett preliminär utkast för att jag skall få överblick över området och mina tankar. Papret är inspirerat av och använder sig av det arbete Kenneth Petersson gjort om svensk kriminalvård, *Fängelset och den liberala fantasin: En studie om rekonstruktionen av det moraliska subjektet inom svensk kriminalvård.*

fångarnas individualitet, efter de resultat man uppnår, framsteg och återfall,² (iv) arbetet bör utgöra ett av de väsentligaste inslagen i fångarnas förvandling och successiva återinpassning i samhället; (v) fångens uppfostran är för myndigheterna på en gång en oundgänglig försiktighetsåtgärd i samhällets intresse och en förpliktelse gentemot den fångne; (vi) fängelsets förvaltning skall åtminstone till en del kontrolleras och ombesörjas av en specialiserad personal som äger de moraliska och tekniska förutsättningarna för att vaka över individernas rätta utveckling; (vii) på fängelsevistelsen bör följa en kontroll- och hjälpverksamhet ända tills den f d fången är definitivt återanpassad. Även om inte alla dessa reformeringsprinciper är synliga i detta paper finns det inte heller något nytt som går utanpå dessa principer som alltså formulerades redan i början på 1800-talet.

Min generella utgångspunkt i detta paper är att maktutövning och disciplinering så som den kommer till uttryck i kriminalpolitiken, och i det här fallet kriminalvården, endast utgör en reproduktion av de maktens mekanismer i termer av disciplinering och kontroll som finns i samhället i stort. ”Fängelset, vad är det annat än en lite striktare kasern, en litet hårdare skola, en litet dystrare verkstad?” Som jag ser det är det omöjligt att separera de mål och önsknings som används för att styra samhället i stort från de mål och önsknings som styr kriminalpolitiken. De mentaliteter och föreställningar som genomsyrar kriminalpolitiken och kriminalvården kanske är de skarpaste formuleringarna av den rådande styrningsrationaliteten, men det handlar om samma ideal som för samhället i stort. Vi skall alltså inte räkna med att finna sätt att göra saker på inom kriminalvården som inte finns i samhället i stort. Vi skall inte heller tro att det är ett annat subjekt som man försöker skapa inom kriminalvården, det är samma!

Detta paper har sitt fokus på den nya epistemologi som har ersatt psykoanalysens och psykiatrins behandlande och friskställande epistemologi. Tanken är alltså att i papret undersöka de kunskapsmodeller som informerar den nya behandlingstanken. Det rör sig om en ny problemställning som tar sin utgångspunkt i en ny samhällspedagogik och ett nytt sätt att styra hela samhället – det livslånga lärandet. Den problemställning som utkristalliserar sig i det livslånga lärandet förskjuter fokus med eventuella behandlingsinsatser från ett totalt lösande av ett ”problem” till ett handskande av ”problem”. Det handlar om att genom ett

---

² Den svenske justitieministern Bodström har framför att han vill införa möjligheten att styra strafftiden efter fångens uppförande.

livslångt lärande lära sig känna igen och handskas med ”problem” för att kunna undvika dessa genom olika tekniker som alla har sin grund i dels ett risktänkande, dels en individuell bekännelsesteknik som har sin grund i den katolska bikten (Beronius 1991; Petersson 2002).

Bakgrund

Min teoretiska modell bygger på de tankar om styrandet och maktutövningens utformning som Foucault (1991a, b & c) utvecklade runt begreppet governmentality (hädanefter benämnt styrningsrationalitet). Styrningsrationalitetsperspektivet går ut på att undersöka styrandet och ordnandet av mänskligt liv och samvaro – hur vi styr våra liv och hur vi blir styrda i våra liv. Perspektivet handlar om att synliggöra faktorer som ingår i styrandet som vi vanligen tar för givna och låter bli att problematisera. Utgångspunkten är att politisk rationalitet handlar om att etablera ”problem” och dessa problem, som politiken erbjuder sig själv som lösningen på, lokaliseras i samhället eller hos befolkningen. Styrningsrationalitetsperspektivet handlar om att analysera de processer som inramar befolkningen i en trygghetsapparat, bestående av militär, polis, diplomatkår och säkerhetstjänster, rättsväsende, straffsystem, men även vård, omsorg och skola.

Hultqvist och Petersson (1995:26) säger om begreppet governmentality att det:

”bidrar med ett generellt sökljus, utan att specificera detaljerna i synfältet – vilket är en uppgift för den konkreta nutidshistoriska undersökningen. (...) Governmentality syftar med andra ord på det förhållandet att maktutövning alltid och i alla sammanhang korresponderar mot en inställning eller ett förhållningssätt till det som ska styras eller påverkas, ja vi skulle rent av vilja benämna denna inställning en förhandsinställning”.

Språket är ur ett styrningsrationalitetsperspektiv ”inte en fråga om betydelser utan olika sätt att göra världen begriplig och användbar och där domäner som ”marknaden” och ”familjen” konstitueras för att sedan göras mottagliga för interventioner såväl från administratörer, politiker, myndigheter och experter som dem som befolkar dessa domäner, dvs. fabrikschefer, föräldrar och andra” (Rose 1995a: 47).

Individualiseringsvetenskapernas epistemologier historiskt sätt

Individualiseringsvetenskaperna har en tämligen ung historia, men deras betydelse för den verklighet vi lever i nu är utomordentligt stor. Själva uppdelningen av samhället i individer

istället för exempelvis stånd hänger intimt ihop med naturvetenskapernas upptäckt av atomen och själva begreppet individ är ett latinskt synonym till ordet atom (Liedman 1998:33). Därefter har studiet av individen vuxit fram.

Som Foucault framhållit i flera av sina arbeten sker det under 1700- och 1800-talet något betydelse fullt genom framväxten av det han benämner humanvetenskaperna. I samverkan med makten utvecklas en kunskap om människor som tidigare inte funnits, en kunskap som är avgörande för det nya sättet att handskas med det Foucault (1991a) benämner befolkningsproblemet. De maktformer som växer fram genom demokratiseringen är starkt bundna till en kunskap om det som skall styras, nämligen befolkningen och medborgarna. Här är kriminalvetenskapernas uppkomst, samtida med uppkomsten av fängelset och avgörande i skapade subjektet för fängelsestraffet, brottslingen.³ Kriminalvetenskaperna är en av de mer inflytelserika individualiseringsvetenskaperna. De epistemologier, praktiker och tekniker som följt i straffsystemets kölvatten har med sina kriminalvetenskapliga arkitekter legitimerat och möjliggjort att straffandet fortsatt i sina inkörda spår.

Individualiseringsvetenskapernas epistemologi har till stor del legat till grund för hur vi förstått individen och dennes beteende och har därigenom konstituerat och skapat subjektet för maktutövning. Dessa epistemologier har fungerat som normproducerande, utifrån vilka man har kartlagt och bedömt aspekter av mänskligt beteende som fram till dess betraktats som tillfälliga och oförutsägbara. Genom dessa kunskapsformer har beteenden kunna bedömas i termer av konformitet och avvikelse och de normer som upprättats har gjort det möjligt att kodifiera, rangordna, mäta och jämföra mänskligt beteende. Individualiseringsvetenskaperna har skapat perceptionsscheman över mänskligt beteende för att därigenom möjliggöra registrering av detaljer i det mänskliga beteendet. Detta gjorde att dessa handlingar blev både synliga och föremål för kunskap – de blev identifierbara och

---

³ Foucault (1987: 353) säger att: "(j)ag påstår inte att de humanistiska vetenskaperna (d.v.s. de vetenskaper som studerar människan, förf. kommentar) har uppstått ur fängelset. Men de har kunnat formas och få den oerhörda kunskapsteoretiska verkan vi känner till, beror på att de burits av en ny, specifik maktmodalitet: en viss kroppens politik, ett visst sätt att göra anhopningen av människor fogliga och nyttiga. För detta krävdes att definierade relationer till vetandet infördes i maktförhållandena; det behövdes en teknik för att väva samman underkuvande och objektivisering; det innebar nya individualiseringsprocesser. Fängelsernas nätverk utgör en stomme för en sådan kombination av makt och vetande, som historiskt sett gjort de humanistiska vetenskaperna möjliga".

registrerbara utifrån det raster av sociala koder som begreppen konformitet och avvikelse börjat sprida över det sociala livet (Rose 1995b).

Individualiseringsvetenskaperna innefattar vad man skulle kunna benämna visualiseringstekniker – de möjliggör ett seende av det som är deras studieobjekt.⁴ Med andra ord kan man säga att den kunskap som dessa vetenskaper producerar egentligen är ett producerande av vad som kommit att tolkas som naturliga kategorier som brottslingar, avvikare, ungdomar, svagsinta och problemfamiljer. Den kunskap som dessa vetenskaper producerar skapar alltså de subjekt som det blir statens och dess myndigheters uppgift att styra, handha och kontrollera.

Den första formen av visualiseringsteknik för registrering av människors skillnader som producerades inom de psykologiska vetenskaperna framställde kroppens yta som det fält där psykologiska patologier kunde utläsas och observeras. Här har vi bland annat Lombrosos studier av homo criminalis. Genom att använda kroppens yttre proportioner och karaktäristika trodde man sig kunna studera det patologiska subjektet. Tanken var att via den visualiserade kroppen systematiskt kartlägga osynliga mentala karaktäristika. Efter ett tag blev det dock uppenbart att olika förmågor och särdrag som påverkade skolresultat, kriminalitet och andra avvikelser inte kunde utläsas på kroppens yta.

Studiet av kroppens yta hade alltså inte löst de gåtor som behövdes lösas för att nå framgång i skolornas, fängelsernas, arméernas sökande efter det fogliga subjektet. En ny psykologisk epistemologi tog sig an denna uppgift och då speciellt frågan om den sinnesslöe och speciellt det sinnesslöa barnet. ”Den sinnesslöe var besläktad med den prostituerade, den tuberkulossjuka, den vansinnige, den arbetsskygga, lösdrivaren och vällustingen – samtliga exempel på en degenererad konstitution” (Rose 1995b: 179). Intelligenstester var också det första verktyg för visualisering som denna nya psykologi utvecklade. Utvecklandet av detta verktyg hängde samman med införandet av allmän skolgång i England och Frankrike och

---

⁴ Rose (1995b: 177) menar att ”individerna trädde in i ett kunskapsfält, inte på grund av ett abstrakt språng in i den filosofiska fantasin, utan genom den byråkratiska dokumentationens jordnära operationer.

Individualiseringsvetenskaperna utgick från befintliga tekniska rutiner för registrering, använde dem och transformerade dem till systematiska instrument för en inskription av identiteter: det var tekniker som förmådde översätta den mänskliga själens egenskaper, kapaciteter och energier till materiella former – bilder, kartor, diagram, mått”.

upptäckten av ”problemet” med det sinnesslöa barnet (Rose 1995a).⁵ Den sinnesslöe utgjorde ett hot mot samhället och det behövdes verktyg för att kunna identifiera denne. Normalkurvan blev ett annat viktigt verktyg – genom att: ”individuella skillnader kunde göras plausibla genom en enkel inskriptionsakt: kumulativa jämförelser kombinerades med den figur som gällde för populationens norm eller medeltal; och då de framställdes i diagramform kom de att anta ’normalkurvans’ eleganta kontur” (Rose 1995b: 181). Detta innebar att populationens intellektuella förmågor kunde konstrueras i en enkel dimension vars fluktuation genom populationen styrdes av precisa lagar, där dugligheten hos varje subjekt kunde fixeras i termer av dess position på den aktuella kurvan. Resultatet blev att de intellektuella förmågornas variation reducerades till en ordningsproblematik begriplig genom dess normalisering i en varaktig och förutsägbar tvådimensionell framställning (Rose 1995b: 181).

Väl framme runt mellankrigstiden hade individualiseringsvetenskaperna befast sin position i samhällets maskineri. Vetenskapsmannen var den givna experten i det demokratiska samhället, en samhällsingenjör, som likt den naturvetenskapligt skolade ingenjören använder sina hållfasthetskalkyler och ekvationer, tar till sina egna kalkyler och ekvationer över vansinnet och avvikelse för att räkna ut det riktiga tillvägagångssättet. Denna position, med sin positivistiska vetenskapsoptimistiska rationalitet, kom att nå sin höjdpunkt på 1950-talet, och sin ände vid 1960-talets slut.

Från Freuds psykoanalys, över Bleulers psykiatri till Skinners behaviorism finns det gemensamma grundförutsättningar: För det första relationen *Läkare – patient*; för det andra vetenskapernas möjlighetspotential, *vetenskapsoptimismen*; för det tredje *samhällets förgivet tagande*, dvs. relationen samhälle och stat som en enda storhet som samverkar mot gemensamma mål. I allt detta ligger skapandet av ett politiskt och medborgerligt subjekt som utgjorde grunden till, samt var det rådande under den så kallade välfärdsstatens styrningsrationalitet.

Under det sena 1960-talet växte en stark kritik fram mot för det första den vetenskapsoptimism som varit välfärdsstatens legitimitet, för det andra mot det ”rättvisa” i

---

⁵ Skolan som problem i lokalisandet av avvikelse eller åtgärd mot avvikelse kvarstår i dagsläget. Detta kommer till uttryck i den önskan som finns hos de flesta prediktionsforskare om att hitta tidigare och tidigare faktorer för prediktion. Ett annat exempel ger David Perry, chef för What works på Home Office, som ”upptäckt” att mellan 40 till 60 procent av hans klienter har en 7-årigs läsförmåga.

välfärdsstaten och framför allt dess institutioner. Inom kriminologin är detta fenomen känt som dels *critical criminology*, dels behandlingskritiken. Denna kritik av kriminalpolitiken var central för de förändringar som inträffat från 1970-talet till i dag (Andersson 2002).

Denna kritik har, tillsammans med den förändrade styrningsrationalitet som den hjälpte fram, utgjort fundamentet i de förändringar som gjorts i den nya behandlingstankens epistemologi. Borta är vetenskapsoptimismen och möjligheten till storskaliga vetenskapliga lösningar på ”problem” – universallösningarnas tid är förbi. Borta är därför också den allvetande experten och sålunda även relationen *Läkare – patient*. I dess ställe har ett möte av ”jämlingar” kommit, där den vetenskapliga kunskapen bytts ut mot en kunskap baserad på sund förnuft. Borta är också *samhällets förgivet tagande*, numera handlar det om *community* eller lokalsamhället, det handlar om lokala lösningar på lokala problem. Den nya behandlingstankens uppgift är att tillsammans med andra vetenskapliga praktiker skapa ett nytt subjekt för maktutövningen – den förståndige och ansvarsfulle medborgaren.

Den nya epistemologin

Så fort som kritiken mot det som vanligen kallas behandlingstanken slagit igenom tidigt 1970-tal påbörjades en utveckling av de verktyg som använts av behandlingsteknikerna. Tankarna kring selektiv inkapacitering är ett exempel på hur man snabbt reagerade på kritiken om oförmågan att göra de intagna friska med expertis. Selektiv inkapacitering tar avstånd från alla rehabiliteringsanspråk – det man istället kan göra är att ta reda på vilka som kommer att återfalla i brott.⁶

Även kognitiv terapi förutsätter minskade anspråk gällande vetenskaplig optimism – utgångspunkten är att lära ut olika tekniker för att lära sig handskas med sina ”problem”.⁷ I en kognitiv terapi är det terapeutens uppgift att leverera tekniker för att individen skall kunna bryta sönder negativa tankescheman. Kognitiv terapi bygger, kanske i ännu högre grad än klassisk psykoanalys, på metodologiska modeller som är beroende av kontextuella normativa föreställningar som omsätts i begrepp som ”bristande självkontroll”, ”hög impulsivitet” och

---

⁶ Vilket man egentligen inte kan p.g.a. alla falsk positiva och falsk negativa.

⁷ Söker man på orden kognitiv terapi i LIBRIS databasen får man 160 träffar. De två första titlarna är från 1969 och fram till 1985 rör det sig om totalt 14 titlar, där efter slår det till och det stora flertalet titlar är från 1990 och framåt. De ämnen som berörs är allt från ätstörningar, spelberoende, kroniska depressioner, tinitus, schizofreni och allmänt välbefinnande.

”oförmåga att se konsekvenserna av ens handlingar”. Avvikande beteende är helt enkelt ett uttryck av ”bristande personliga färdigheter”.

Istället för universella lösningar bygger dessa idéer på att producera kontextuella lösningar, vetenskapernas anspråk går alltså från det universella svaret till det partikulära, de kausala faktorerna är bara kausala givet ett antal partikulära och kontextuella begränsningar. Här framstår rutin aktivitetsteorin som ett utmärkt exempel, ”teorins” svar på varför brott begås är helt kontextuell, samtidigt som den är universellt tillämbbar bara man tar hänsyn till den specifika kontexten.⁸

Det viktiga med dessa nya ”teorier” är dock att de i sin kontextualitet blir använda som universella lösningar. Teorierna fungerar som universallösningar på grund av sin lösa och odefinierade struktur – teorierna är egentligen innehållslösa. En annan viktig orsak är nog att de fungerar så att man i den tillämpade situation på nytt får uppfinna sitt undersökningsobjekt, teorierna ger bara vaga konturer som den praktiska verksamheten får fylla. Man skulle kunna jämföra dem med ett av den nuvarande politikens främsta verktyg – måldokument.

Jag kommer nu att gå igenom några företeelser som jag menar är grundläggande i den nya epistemologin, det handlar om dess anti-expert utgångspunkt; självförvaltning som styrningsrationalitet; betydelsen av bekännelsen och självdiagnosticerandets praktik; och föreställningen om att den nya behandlingstanken, till skillnad från den gamla, är en evidensbaserad metod som bygger på att ta fram fungerande program utifrån ”empiri”.

Anti-expert

Ett fundament i den nya behandlingstanken är dess anti-expert grund. Med detta inte sagt att det inte är experter som tagit fram ”kunskapen”, vad det handlar om är snarare relationen forskning – praktisk tillämpning. Det är den egna erfarenheten och framför allt tillvaratagandet av den egna erfarenheten som ger den praktiskt tillämpbara ”kunskapen”. Både hos den intagne, som skall lära sig beakta riskerna i sin egen livsföring utifrån att denne

---

⁸ I och för sig är rutin aktivitetsteorin helt trivial, dess prediktionsförmåga säger inte mer än att regnar det så regnar det. Även om vi vet om vilka molnformationer och dylikt som orsakar regn är det inte mycket mer vi kan göra än att klä oss rätt!

lär sig känna igen och förstå sitt beteende och vårdarens erfarenheter av att ha liknande ”problem” som den som skall vårdas. Borta är den över den krassa verkligheten stående forskaren, som ger direktiv från sitt verklighetsfrånvända laboratorium. Den nya behandlingstanken har helt enkelt en ”mer verklighetstillvänd” kunskap.

Den erfarenhetsbaserade kunskapen har formen av möte – igenkännande – bekännelse. Grunden för den är; Jag har varit där, jag vet hur det är eller hur det ser ut.

Sålunda var det viktigt vilken typ av missbruk som behandlingspersonalen tagit sig ur. Man måste underlätta för patienten att identifiera sig med personalen. För en missbrukare är det en bragd att ta sig ur missbruk, att stått utanför samhället och återtagit sin position inom samhällets ramar. De som arbetade hos oss hade tagit sig ur missbruk de besatt kunskaper om hur man gjorde det och stod modell för inläring av ett nytt, bättre liv. De gav hopp.⁹

Här finns alltså inte utrymme för expertens över den vanliga människans transcenderande kunskap. Kunskapen är ett sunt förnuft som uppstår ur bekännelsen – ett bekännande av hur det verkligen är.

Detta sunda förnuftets epistemologi har fått stort genomslag inom den svenska kriminalpolitiken i stort genom begreppet *det allmänna rättsmedvetandet* (Andersson 2002). Och detta erkännande av den ”vardagliga erfarenhetens kunskap” har tagit sig uttryck i olika frivilligorganisationer som *Farsor på stan*, *Non Fighting generation* och *Lugna gatan*, praktiker som alla bygger på detta erfarna sunda förnuft.

Själens som kroppens fängelse – självförvaltning som styrningsrationalitet

Man kan, för att tala med Michel Foucault, säga att själen är kroppens fängelse. Detta kan exemplifieras med en enkel pedagogik som bland annat kommer till uttryck i den i barnuppfostran vanliga sloganen – sätt gränser och väx! Det moderna samhället bygger på en disciplineringsprocess som skall omvandla de utifrån komna kraven på beteende till ett krav som kommer inifrån i form av självdisciplin.¹⁰ Som exempel på detta har vi ett begrepp som blivit stort inom kriminologin – socialiseringsprocessen. Uppfostran handlar nästan uteslutande om att lära människan att sätta upp stängsel kring sina spontana viljor för att de

---

⁹ Stefansson citerad i Kenneth Petersson (2002: 11).

¹⁰ Jag hade nu under våren en student på grundkursen i kriminologi som menade att alla brott begås på grund av en moralisk slapphet hos dem som begår dem.

skall ”passa ihop” med andra. En viktig del i den nya epistemologi är hur dessa gränser är tillgängliga. Tidigare skulle experten via botandet lära ut och tillgängliggöra dessa gränser. Ett botande som hade sin grund i den kunskapsmässiga överlägsenheten hos experten som låg inbyggd i den läkare – patient relation som var tillgängliggörandets grundförutsättning. Den bekännelseprocess som låg till grund för den psykoanalytiska epistemologins byggde alltså på en hierarkisk relation och därigenom hierarkisk övervakning. Det nya tillgängliggörandet av gränser sker via bekännelsen – mötestekniken. I detta ligger också en horisontal istället för hierarkisk övervakning. Grundläggande i denna behandlingstankens nya epistemologi är att behandlingen skall lära de intagna subjekten att skapa sitt eget fängelse genom att lära sig självkontroll. Kenneth Petersson (2002: 56) uttrycker det så här:

Det faller liksom på den intagnes lott att lyckas eller misslyckas med detta att förse sig med murar och staket inom sig själv. Den intagne måste inför sig själv rita upp ett fungerande fängelse, vars omarkerade gränser styr honom att mentalt vakta på varje steg. Man måste helt enkelt göra det öppna fängelset till en del av sig själv.

Själva kärnan i kognitiv terapi är ju att avvikande beteende uppstår på grund av brister och tillkortakommanden i det egna tänkandet och självkontrollen. Detta är inget nytt inom kriminologin, kontrollteoretikerna bygger på liknande resonemang. Kontrollteorier är också en teoriform som framför allt utvecklats efter den så kallade behandlingskritiken.

Det viktigaste verktyget i tillämpande av självkontroll är det som benämns riskanalys och riskhantering. Självkontrollen tycks gå ut på att man hela tiden skall göra riskanalyser av sitt eget beteende som man lär sig känna igen genom bekännelsen. I detta ligger en aspekt av det livslånga lärandet, man måste hela tiden lära känna sig själv och ens tillkortakommanden igen och igen. Även om denna idé om självreformation inte är ny, utan går igen i allt från bikten till Auburnsystemets tysta fångar, är det mötet med de egna tillkorta kommandena, inte de av Gud eller annan auktoritet givna reglerna, som är viktigt.

En evidensbaserad metod

Nytt i epistemologin är också teknikerna mätbarhet och utvärdering. Dessa är de tekniker som behandlingskritikerna förde in i sin kritik av behandlingstanken (allt från Christies studier av

alkoholisthem på 1950-talet till Kühlhorns studie av Sundsvallsprojektet).¹¹ Ett andra led i detta är formulerandet av det man menar vara konkreta mål som är just utvärderingsbara. Detta innebär att förskjuta målet med vetenskap till ett oerhört praktiskt plan, det blir återigen samhällsingenjörer som istället för hållfasthetsläror har utvärderingstekniker till sitt förfogande. Man minskar helt enkelt ner målsättningarna med vetenskap – predicerar ja, kurerar nej! Handskas med ja, lösa nej!

Ser man exempelvis till hur David Perry¹², chef för What works på Home Office, framställer sin verksamhet framstår utvärdering av drivna kriminalvårdsprojekt som något nytt. Evidensbaserad verksamhet beskrivs som något nytt och radikalt. Bland annat säger Perry att man *ackrediterar* projekten innan de drivs i större skala. Det ekonomiska språket, med marknads- och efterfråganstänkande är oerhört starkt i de beskrivningar Perry ger. *Cost/benefit-analyser, investeringar* i kriminalvård, att England skall bli *världsledande* inom kriminalvård, att det handlar om att *designa* och *implementera* kriminalvård.

Tittar man dock närmare på vad som detta med evidenssäkring handlar om i praktiken tycks det i mycket liten skala om hur mycket återfallen minskar, vilket är huvudsyftet för verksamheten, och betydligt mer saker som är lättare att utvärdera som personalens förmåga att genomföra olika program. Relevant är att övervakarna övervakas lika mycket genom att man evidenssäkrar uppställda kvalitetskrav ifråga om att kunna förmedla programmen, och utvärderar utförandet av programmen av personalen. Därför förvånar det inte när Perry säger:

Vi började göra bedömningar av vår egen personal. Vi ville inte att de skulle ha samma kognitiva problem som de kriminella, ifall de skulle leda program. Vi började alltså med att söka brister hos vår personal och fann en hel del hos många av dem (KVS 2002: 58).

Dessa bedömningar har nu införts som standard vid nyrekrytering.

---

¹¹ Att utvärdera och komma fram till att tidigare åtgärder inte fungerar är inget nytt – så har det sett ut genom fängelsets hela historia. Vad som är nytt är flertalet forskare inom detta fält verkligen tror att de och inge andra har jobbat så noggrant. På en konferens om What Works, den tredje, som KVV anordnar (What Works III, KVS 2002) presentera McGuire vad han anser som stora rön in What Works forskningen, ”rön” som för den som har kännedom om general deterrence-debatt från 1950-talet och framåt måste se som yesterdays news.

¹² Det Perry säger är hämtat från en konferens om What Works, den tredje, som KVS anordnar (What Works III, KVS 2002).

Den moderna bestraffningsapparaten har sedan sin födelse runt sekelskiftet 1700- 1800-tal inneburit utvecklandet av nya professioner som poliser och vetenskaper som kriminologin. Socionomutbildningen infördes i Sverige på grund av att man ville ha professionella som skötte bland annat frivården (Svensson 2001). Socialarbetaren är alltså ett led i den övervakningsapparat som utvecklades. När Perry då framhåller att den klassiske socialarbetaren inte fungerar i den nya kriminalvården förvånar det inte. Inte heller förvånar det att han har önskemål om en ny högskoleutbildning för den nya kriminalvården – en kriminalvård som skall handla om att arbeta mer med att lära ut och utbilda.

En viktig del i behandlandet av brottslighet har varit kategoriseringar, på ett sätt kan man säga att vad de olika delarna av bestraffningsapparaten egentligen gjort sedan dess uppkomst är att skapa olika kategorier för att kunna överblicka och handskas med fenomenet. Låg-, mellan- eller högriskbrottslingar – uppdelningen är klassisk och bland annat Frans von Liszt utvecklade liknande kategoriseringsmodeller.¹³ Intressant med dessa kategoriseringar i hög-, mellan- och lågrisk är språket, för oss i Sverige, som styrts till en ny pensionspolitik har stött på formuleringarna låg-, mellan- och högrisk tidigare, när vi lärt oss välja pensionssparfonder. Det handlar om ett ekonomiskt språk och som vägledning finns risktänkandet och cost/benefit-analyser. Perry menar också att en revolutionerande förändring som genomförts i England är att man förflyttat insatserna från högriskgruppen till mellanriskgruppen. Simon och Feeleys (1992) resonemang om den nya penologin (*the new penology*) framträder starkt i vad Perry säger.

Bekännelsen och självdiagnostiserandets praktik

Det är ett krav för att få stanna kvar i programmet att personen pratar om återfallet i gruppen och av gruppen och gruppledarna får hjälp att analysera och bearbeta det som skett. Syftet är att alla skall lära sig något av detta, såväl den som återfallit som gruppen. Att tillsammans med gruppen analysera återfallet kan till den det berör ge en djupare kunskap om dennes relation till alkohol och luckra upp en del av förnekandet.¹⁴

---

¹³ När frivården växte fram i Sverige blev det direkt utmärkande för det hjälparbete som utvecklades att man började jämföra och kategorisera olika fångar. Tjänstemannens uppgift var t.ex. att urskilja vilka fångar som man skulle inrikta sin verksamhet på. Främst var det fångar som visat prov på anpassning och som rekommenderats av fängelsets ledning som var föremål för hjälpinsatser. Ett viktigt kriterium för att få hjälp var att de frigivna själva skulle vilja ha hjälp. De hjälpbehövande blev på så sätt allt mer väldefinierade, där vissa ansågs vara värda hjälpen och andra inte (Wahlgren 2002).

¹⁴ Sefbom (1999), citerad ur Petersson 2002.

Den nya praktiken till skillnad från psykoanalysens praktiker av botande handlar om lärandet och erkännandet via bekännelse. Som grundmodell i de olika påverkansprogram gällande missbruk som finns inom svensk kriminalvård är Anonyma Alkoholisters tankemodeller en huvudsaklig inspiration (Petersson 2002). Vad man säger sig sträva bort från i svensk kriminalvård är vedergällning, passivitet och hjälplöshet, tanken är att man bör komma bort från ovanifrån införda direktiv och dikterade förändringsbehov – skeenden som man menar leder till underkuvelse. Vad man vill nå är självbestämmande, självreglerade val och man anser sig nå ditt hän genom att uppmuntra inaktiva att bli aktiva, självmotiverade och det man vill betona är samarbete och interaktiv kommunikation. Det handlar om att via självbekännelsen få det styrda subjektet att producera sanningen om sig själv (Petersson 2002: 68 ff.). Vad man vill uppnå är självrannsakelse och Petersson (Ibid.) uttrycker det så att:

I grund och botten är det denna omfattande bekännelseprocedur inom svensk kriminalpolitik som ligger till grund för den samtida iscensättningen av ”det goda livet”. Men denna procedur är ingen isolerad företeelse utan inom den svenska kriminalvårdspraktiska sfären sker en översättning som länkar denna till de samhällsliga förändringar som berör föreställningar om det politiska subjektet.

Det intressanta är att den nya behandlingstanken baseras på en normaliseringsprocess som liknar den självdisciplinering som vi andra skall utföra – man förflyttar övervakningen utifrån och in. Detta kan bara göras samtidigt som kraven på ”de normala” ökas kontinuerligt – de är ju vi som är de egentliga adressaterna. Detta märks eftersom den avancerade liberalismen helt och hållet bygger på ett större individuellt ansvar.¹⁵ Kollektiva ansvarslösningar från välfärdsstaten tycks vara allt utom önskvärt.¹⁶

Differentiering, kategorisering och normalisering

Precis som det alltid varit i fängelsets historia handlar den nya behandlingstanken om att producera normaliserande sanktioner. Något som däremot är nytt, så vitt jag vet, är att Kriminalvårdsverket menar på att det i ”deras verksamhet” finns personer som inte går att

---

¹⁵ För en analys och beskrivning av hur en avancerad liberalism allt mer kommit att styra svensk kriminalpolitik se Andersson (2002).

¹⁶ När Sveriges statsminister uttalade sig efter mordet på utrikesministern Anna Lindh talade han om detta som ett hotet mot det öppna samhället. *The Open society and its Enemies* är Karl Popper klassiska försvar av den liberala ideologi och det tycks talande när en socialdemokratisk statsminister i Sverige år 2003 använder denna formulering.

normalisera. Man säger också att ”riktiga” fängelser är till för just dessa obotliga. En central kritik som framfördes från de s.k. nordiska nyklassicisterna mot behandlingstanken på 1970-talet var att den hade lett fram till så många olika sanktionsformer, rättssystemet var så differentierat, att principen om likhet inför lagen, proportionalitetsprincipen, samt förutsägbarhetsprincipen var hotade (Andersson 2002)¹⁷. Vad vi kan se i dagens Sverige är att antalet differentierande sanktioner återigen ökar kraftigt. Vi har fått diverse normaliserande program som ”rattfällan”, men även nya sanktioner som elektronisk övervakning med fotboja och samhällstjänst. Speciellt frågan om intensivövervakning med elektronisk fotboja är intressant eftersom förslag nu väckts om att intensivövervakning även skall användas vid villkorlig frigivning från långa fängelsestraff (proposition 2000/01:76), något man benämner ett back-door system (SOU 1995:91). Argumentet är att back-door systemet skulle innebära en möjlighet till gradvis utslussning från längre fängelsestraff som skulle underlätta övergången till ett liv i frihet. Dock tycks huvudtanken vara den att detta skulle innebära att kriminalvården skulle ha mycket god kontroll över att, som man uttrycker det, den dömda uppfyller sina förpliktelser (prop. 2000/01:76).¹⁸

Även den nya epistemologin är alltså beroende av kategoriseringar som differentierar de som skall åtgärdas. Förmågan att kategorisera och differentiera ”brottslingar” kanske är kriminalvetenskapernas viktigaste uppgift i och största insats för att producera en ”fungerande” kriminalpolitiken. På ett sätt skulle man reducera de kriminalpolitiska debatter som förts under fängelsets historia till frågor om hur man mest vetenskapligt kategoriserar och differentierar ”brottslingar”.

Avslutande reflektioner

Den moderna bestraffningsapparaten har allt sedan Benthams panopticon byggt på seendet – att se, övervaka, disciplinera och självdisciplinera. Det är den kunskap/epistemologi som

---

¹⁷ Regleringen av intensivövervakning strider mot dessa principer. För det första är det inte domstolen som beslutar om fotboja utan kriminalvårdsmyndigheterna (Jareborg & Zila 2000). För det andra skall faktorer som utgår från subjektets personliga situation (att denne har bostad och ordnad sysselsättning, samt att subjektet själv får betala den kostnad övervakningen innebär) påverka huruvida någon får undergå intensivövervakning (Brå 1999:14). Sanktionsformen har också inneburit att fängelsepopulation blivit mer belastad och homogen (Nilsson 2002:35 ff.).

¹⁸ Viljan att differentiera påföljdssystemet tycks kunna leda tillbaka till en situation som liknar den som rådde under den ”gamla” behandlingstanken, numera kombinerat med ett risktänkande vilket framträder när kriminalvårdsstyrelsen menar att ”(i) takt med att flera alternativa påföljder skapas framstår personutredningen ännu viktigare, inte minst för att ge underlag för val av lämplig påföljd” (KVS 1999:64).

informerat dessa seendeprocesser som har förändrats över tid. Den nya behandlingstanken rör sig kring axel av seende och igenkännande, mötet – seendet – igenkännandet – beaktelsen. Behandlingen bygger på att den intagne skall, genom beaktelsen som uppstår i det igenkännande mötet, diagnostisera sig själv (bekänna sina fel) så att denne kan lära sig de tekniker som finns för att handskas med ”problem”. I den avancerade liberalismens styrningsrationalitet har man till stor del bytt ut den hierarkiska övervakningen mot en horisontal övervakning – vi övervakar oss själva och andra i högre utsträckning. Detta kommer till uttryck inom svensk kriminalvård i just användandet av självbeaktelsen som en styrningspraktik.

Något som dock är nytt i den nya behandlingstanken i relation till ”den gamla” är att subjektet har en fri vilja – inte ur filosofisk synvinkel, utan ur ett moraliskt perspektiv. Denna ”fria vilja” bygger på att varje person som befinner sig inom den sammanslutning av fria subjekt som samhället anses vara, sammansatt under samhällskontraktets logik, har därigenom, d.v.s. den ”frivilliga” närvaron, en fri vilja. Vi är alltså medborgare under ett samhällskontrakt av fri moralisk vilja, detta är alltså ett styrandets antagande som följer på styranderationaliteten. Eftersom subjektet har en fri vilja kan det inte botas – som i den gamla behandlingstanken. Utan det handlar om att nå en insikt om sig själv som moraliskt ansvarigt subjekt. Denna insikt nås genom beaktelsen av sina fel och brister varvid subjektet, genom lärandet, kan lära sig handskas med sina egna brister och tillkortakommanden. Det är här som det livslånga lärandet kommer in, lärandet är en evig process, den har inget slut, igen slutexamination i t.ex. läkarens friskförklaring, vi måste hela tiden visa att vi är dugliga politiska subjekt genom att ta vårt ansvar.

Fri vilja och frihet är synonymt i den avancerade liberalismen och därför har alla en fri vilja eftersom de har frihet – men friheten handlar om att göra de rätta valen byggd på ett fritt intag av instanser som lär ut denna frihet, exempelvis den fria och oreglerade marknaden. Vi styrs alltså genom frihet. Men det handlar om att göra de rätta valen – du är bara fri så länge du gör de rätta valen, men du är alltid moraliskt ansvarig för dina val oavsett om de påverkas av socioekonomiska strukturer eller mentala tillkortakommanden. Denna syn på den fria viljan

tar sig uttryck i rättssystemets bedömningar, numera tycks även fullständigt ”sinnessjuka” vara moraliskt ansvariga för sina handlingar och kan därför dömas till straff.¹⁹

Varför är då den nya behandlingssideologin så intressant? Därför att den ligger i fas med de styrningspraktiker och disciplinerings tekniker som utvecklats i samhället i stort. Behandlingstankens nya epistemologi bygger på de föreställningar och mentaliteter som ligger till grund för den nya styrningsrationalitet som numera tillämpas på de flesta av samhällets områden. Behandlingstankens nya epistemologi är viktig eftersom den, precis som andra nya praktiker och tekniker, syftar till att skapa ett nytt subjekt för styrandet – *the prudent citizen*.

Vi behöver i dagens västländer inte alla människor. De olika styrningspraktiker som utvecklats inom den avancerade liberalismen och i skapandet av den ansvarskännande medborgaren handlar om att sortera ut de användbara. Men ”(b)evokelsegrunderna för denna ansvarsordning i varande är, som bekant, en förhoppning om ökad demokrati, dvs. förverkligandet av förlorade eller aldrig realiserade demokratiska och mänskliga värden” (Petersson 2002:15). Jag avslutar detta paper med ett citat ur den omfattande demokratiutredning som genomfördes runt millennieskiftet (SOU 2000:1, s. 20):

Medborgarna måste ges autonomi för att var för sig och i olika slag av gemensam självförvaltning i största möjliga utsträckning själva ordna sina liv. Den offentliga maktutövningen får inte klä av medborgarna denna vilja att ha kontroll över och ta ansvar för sina liv. Oavsiktligt kan detta dessvärre bli följden om stat och kommun övertar, inlemmar eller alltför okänsligt försöker styra verksamheter som medborgarna själva initierar eller organiserar. Man kan aldrig befria en människa från hennes självansvar. Varje människa måste känna ansvar för fler än sig själv. I princip måste därför varje tecken på att medborgare själva vill ta ansvar hälsas positivt.

---

¹⁹ Ett exempel här är frågan om Anna Lindhs mördares sinnesförmågor. Det tycks mig en omöjlig tanke att han skulle ha bedömts som sinnessjuk eftersom de moraliska implikationerna av detta hade varit svår förklarliga i dagens svenska samhälle.

Referenslista:

- Andersson, R (2002), *Kriminalpolitikens väsen*, Avhandlingsserie nr. 10, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Beronius, M (1991), *Genealogi och sociologi: Nietzsche, Foucault och den sociala analysen*, Stockholm/Stenhag: Symposion.
- Brå-rapport 1999:4, *Intensivövervakning med elektronisk kontroll. En utvärdering av 1997 och 1998 års riksomfattande försöksverksamhet*, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Burcell, G, Gordon, C & Miller, P (red.) (1991), *The Foucault effect: Studies in governmentality*, Chicago: University of Chicago Press.
- Feeley, M & Simon, J (1992), "The new penology: Notes on the emerging strategy of corrections and its implications", *Criminology*, vol. 30, s. 449-474.
- Foucault, M (1987), *Övervakning och straff*, Lund: Arkiv.
- Foucault, M (1991a), "Governmentality", i Burcell, G & Gordon, C & Miller, P (red.), *The Foucault effect: Studies in governmentality*, Chicago: University of Chicago press.
- Foucault, M (1991b), "Politics and the study of discourse", i Burcell, G & Gordon, C & Miller, P (red.), *The Foucault effect: Studies in governmentality*, Chicago: University of Chicago press.
- Foucault, M (1991c), "Questions of method", i Burcell, G & Gordon, C & Miller, P (red.), *The Foucault effect: Studies in governmentality*, Chicago: University of Chicago press.
- Hacking, I, (1991), "How should we do the history of statistics?", i Burcell, G & Gordon, C & Miller, P (red.), *The Foucault Effect: Studies in governmentality*, Chicago: University of Chicago press.
- Hultqvist, K & Peterson, K (red.) (1995), *Foucault: Namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik*, Stockholm: HLS förlag.
- Jareborg, N & Zila, J (2000), *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm: Nordstedts Juridik.
- KVS 1999, *Med sikte på framtiden: En debattskrift om framtidens kriminalvård*, Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.
- KVS 2002, *What works III: Referat från den tredje What works konferensen i svensk kriminalvård*, Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.
- Liedman, S-E (1998), *Mellan det triviala och det utsägliga: blad ur humanioras och samhällsvetenskapernas historia*, Göteborg: Daidalos.
- Nilsson, A (2002), *Fånge i marginalen: Uppväxtvillkor, levnadsförhållanden och återfall i brott bland fångar*, Avhandlingsserie nr. 8, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Petersson, K (2002), *Fängelset och den liberala fantasin: En studie om rekonstruktionen av det moraliska subjektet inom svensk kriminalvård*, Filosofiska fakulteten, Linköpings universitet, Campus Norrköping, ITUF-institutionen för tematisk utbildning och forskning.

Prop. 2000/01:76, *Från anstalt till frihet*.

Rose, N (1995a), "Politisk styrning, auktoritet och expertis i den avancerade liberalismen", i, Hultqvist, K & Peterson, K (red.), *Foucault: Namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik*, Stockholm: HLS förlag.

Rose, N (1995b), "Psykologens blick", i, Hultqvist, K & Peterson, K (red.), *Foucault: Namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik*, Stockholm: HLS förlag.

SOU 1995:91, *Ett reformerat straffsystem*, Betänkande av Straffsystemkommittén.

SOU 2000:1, *En uthållig demokrati: Politik för folkstyre på 2000-talet*, Betänkande av Demokratiutredningen.

Residential treatment of antisocial behaviour

Andreassen, Tore

Residential treatments have been the most commonly used treatment intervention for antisocial behaviour in youth within Norway and Sweden. Unfortunately there have been no systematic research of the effects, and there have been few guidelines from research. This has led to large variations in treatment and to the fact that great deals of the treatment interventions have been based on beliefs of effects and ideologies more than on facts.

Treatment of antisocial behaviour in youth is known to be difficult. For years the "nothing works" vs. "what works" debate has been going on. An expert conference in Norway in 1997 concluded that home-based interventions are more effective than treatment in residential settings, and that research gives no guidelines for residential treatment. As a result The Norwegian Center for Studies of Conduct Problems and Innovative Practice (The Behavioural Centre) has been established with the aim to implement and evaluate evidence based methods in the prevention and treatment of serious behaviour problems in children and youth. Since 1999, Parent Management Training (Oregon model) (Patterson, 1982; Forgatch, 1994) and Multisystemic therapy (Henggeler et al., 1998) have been implemented in most of Norway.

Later a review of the research on residential treatment concluded that research in fact gives guidelines for effective residential treatment of antisocial behaviour in youth (Andreassen, 2003). The review was initiated by The Center for Studies of Conduct Problems and Innovative Practice and sponsored by the Ministry of Children and Family Affairs in Norway in co-operation with The National Board of Institutional Care (SiS) and Centre for Evaluation of Social Services (CUS) in Sweden. Even if there is an agreement that home-based treatment gives the best effects, residential treatment may give relatively large positive effects on behaviour (Lösel, 1993).

One important conclusion was that residential interventions are not equally effective. Some gives no or negative effects. The research reveals important factors that discriminate between effective and ineffective residential treatment. Another important conclusion is that no single

treatment approach alone is enough to change antisocial behaviour. Treatment approach is only one of several factors contributing to positive outcomes. Based on the research several important topics may be identified; Treatment, treatment integrity/fidelity, youth culture, management of violent behaviour, and aftercare. Most conclusions on effective treatment approaches and principles are based on meta-analyses of mostly controlled studies, while conclusions in the other areas more often are based on correlation studies and less controlled studies.

Principles of effective residential treatment

Perhaps the most important results from the research is the formulation of “The Principles of Effective Treatment”, developed by Andrews, Zinger, Hoge, Bonta, Gendreau and Cullen in 1990, which is later supported by several meta-analyses in the years after. The principles imply that effective treatment in residential settings as well as in open settings follows the three principles of risk, need and responsivity.

The risk principle:

This principle states that intensive treatment gives best effects for medium to high-risk youth, and little or no effect for low risk youth. Interventions like Residential treatment should therefore focus on medium to high-risk youth.

The need principle:

This principle states that the targets of interventions should be known risk factors for antisocial behaviour. Not all risk factors are modifiable. Those that are open to change (dynamic) are called “criminogenic needs” and are seen as promising targets for intervention. Changes in these are associated with changes in antisocial behaviour.

Criminogenic needs (or risk factors) are characteristics of the individual youth, but also of the ecology of the youth; the family, peers, school and neighbourhood. Individual “criminogenic” needs include: (1) “antisocial/procriminal attitudes, values, beliefs and cognitive-emotional states (that is, personal cognitive supports for crime)”; (2) “procriminal associates and isolation from anticriminal peers (that is, interpersonal supports for crime)”; and (3) antisocial personality factors, such as impulsiveness, risk-taking, and lack of self-control (Andrews 1995; Andrews and Bonta, 1998 and Gendreau, Little, and Goggin 1996).

In the family, the identified “criminogenic” needs or risk factors are targeted in Multisystemic Therapy (MST). Moreover, the association with antisocial friends and lack of contact with prosocial friends are seen as promising target for change. Conversely, the research suggests that many factors thought to cause crime, such as low self-esteem, are unrelated or only weakly related to recidivism. Thus, targeting these factors for intervention will produce little, if any, change in serious antisocial behaviour.

A summary of important and less important targets of change is found in Andrews and Bonta (1998). The main message is that the promising targets of change are directly associated with antisocial behaviour, and that the treatment should also focus on several factors outside the youth like the family, the friends, and school.

The responsivity principle:

This principle states that the treatment should be matched to the learning style of the antisocial youth. Further, general responsivity is differentiated from specific responsivity.

General responsivity implies that cognitive behaviour approach is the most effective treatment approach for antisocial youth as a group, especially if several methods within the approach are used (multimodal). This approach is well designed to teach the youth critical social skills, to replace antisocial with prosocial feelings and thoughts, and to train aggression control. Several treatment models or programs based on cognitive behaviour approach have been developed; Aggression Replacement Training (ART), and EQUIP. The effectiveness of cognitive behaviour approaches is supported of several metaanalysis (Garrett, 1985; Lipsey, 1992, 1999; Izzo and Ross, 1990; Redondo et al, 1997/99; Dowden and Andrews, 2000). In addition to these methods token-economy (contingency management) is often used with good results.

Specific responsivity refers to matching styles and modes of treatment service to the learning styles of individual offenders (Andrews and Bonta, 1998; Gendreau 1996). Factors that might be taken into account in service delivery are the offenders’ lack of motivation to participate in the program, feelings of anxiety or depression, and neuropsychological deficits stemming from early childhood experiences (e.g., physical trauma).

Several meta-analysis supports the conclusion that interventions in line with these principles are more effective than others.

Treatment Integrity:

No treatment approach is effective if the actual practice is not in agreement with the underlying theoretical principles and intentions. Several studies have shown that programs that monitor the treatment integrity or fidelity produce better outcomes than those that do not (e.g. Henggeler et al, 1994). Treatment integrity might be secured through the use of systematic evaluation, and structured treatment manuals make it easier to implement the program as planned. Among institutions that use cognitive behaviour approach the best outcomes are found when several methods within the approach are available, and where multimodal models are used (e.g. Aggression Replacement Training, Equip). These models dispose treatment manuals. Hollin (1995) have identified important factors to secure integrity. Programs should be based on a specific treatment approach, there should be no major differences in opinions among staff about theories of antisocial behaviour and treatment, the staff should be systematically trained in the agreed upon methods, and treatment should be evaluated, etc.

The youth culture:

In addition to the implementation of “principles of effective treatment” and the cognitive behaviour treatment approaches, effective residential treatments should take other important risk factors into consideration. One of these is the influence of antisocial peers and the antisocial youth culture. When a youth is placed in a residential setting (or any other group setting) together with other antisocial youths, an unintended consequence might be that the group might contribute to the development and maintenance of antisocial behaviour (Dishion et al, 1999). This is perhaps the most important explanation of the weak effects of residential treatment. Homogenous group treatment increases the risk of reinforcement of deviant values, peers who models antisocial behaviour and values and stronger identification with a delinquent subculture (Arnold & Hughes, 1999). The staff should be able to moderate the influence on this negative culture, if treatment should be successful.

The three main risk factors that seem to influence the youth culture are; Isolation from society, too much control and too little autonomy, lack of common treatment beliefs and

practice. It seems important to establish contact between the antisocial youth and prosocial youth during the treatment process. It is also important to strike a good balance between youth autonomy/support and staff control (Scholte and Van der Ploeg, 2000). Both too little and too much autonomy might influence the behaviour in a negative direction. A staff who functions as a team, are in a better position to change the culture in positive direction than a fragmented staff (Bullock et al., 1998).

Management of violent behaviour:

Research shows that a large part of youths with antisocial behaviour never fulfil their stay in residential settings. About 30-50 % of youth in residential treatment end the treatment earlier than planned, and without finishing the treatment. The most common reasons for this are running away and violent behaviour. It is therefore of great importance that the staff are able to handle violent behaviour.

Staff with small or few conflicts and who share beliefs about treatment and agree about how the treatment should be done, are usually better at managing violent behaviour than those who do not. Important components are skills in how to avoid and prevent violent behaviour, as well as how to manage such behaviour.

The aftercare:

Many of the youth return home after the stay in residential treatment. Ideally, the aftercare should be considered an integral and obligatory part of the treatment process. To have lasting effects the treatment processes have to include considerable and systematic help to establish a prosocial life at home. This is in accordance with the principle of need, and focus on the same risk factors (dynamic needs) inside as well as outside of the residential setting.

Conclusions

Even if the message from research gives guidelines for treatment, it has to be emphasised that treatment of antisocial behaviour is demanding, and that it is difficult to make an effective residential program last over time. Interventions outside residential setting – family- and community based treatment – should be preferred whenever possible. However, residential treatment plays an important role for those who are not eligible for home-based interventions, or for whom it does not work. There is also a need for more research on important topics in

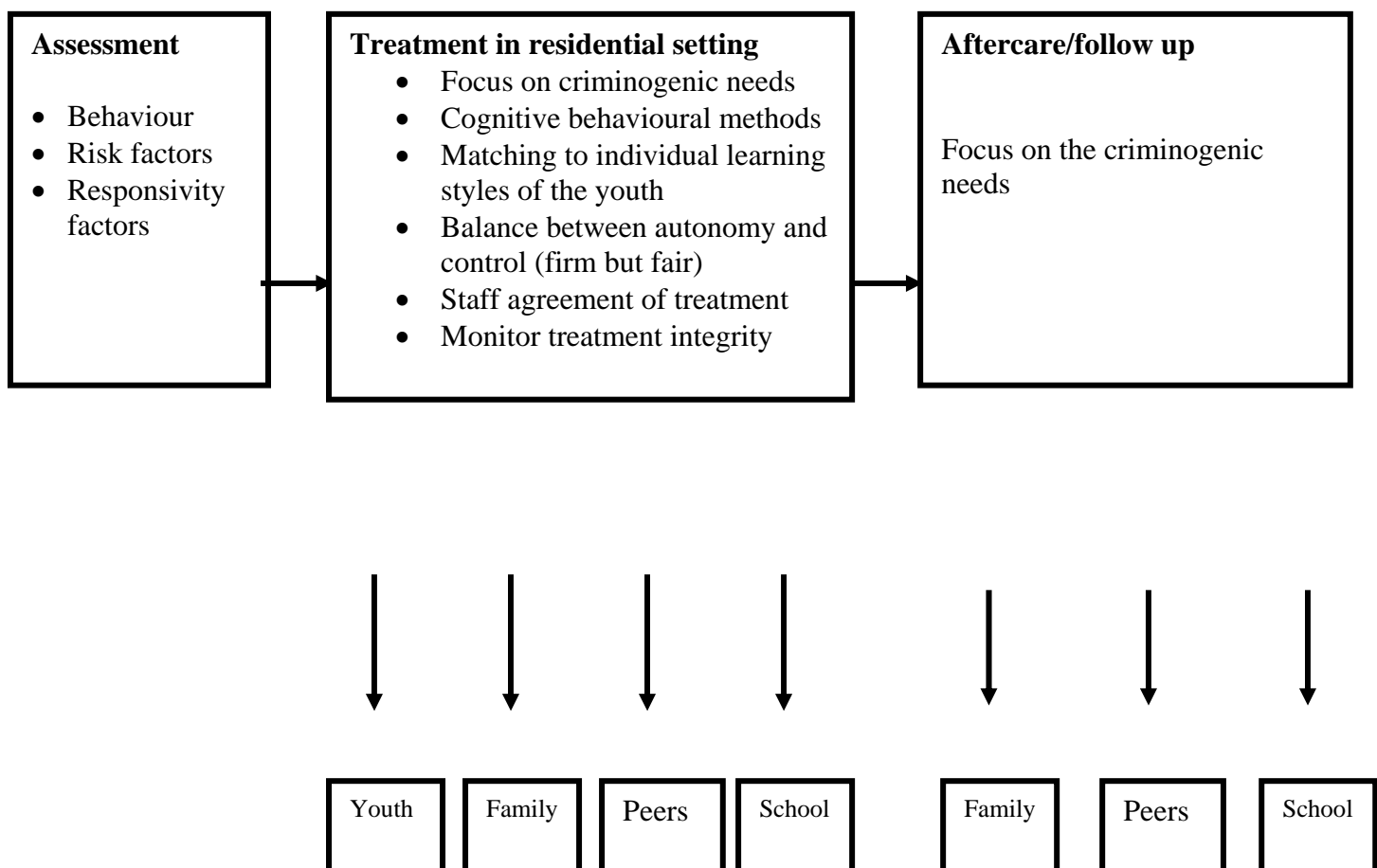
order to establish evidence-based practice in institutions. But even if research today have not found all the answers, important differences between effective and less effective interventions are pointed out.

Our knowledge about residential treatment in Nordic countries also makes it clear that to a large extent, practice is not in agreement with the messages from the research. In addition much of the findings on effective treatment are based on international studies. It is therefore important both to modify the existing residential treatment, and to examine if the principles of effective treatment work in the Nordic context. To do this, the messages from research have to be translated and implemented into practise. Based on the findings from the research the following recommendations are made as a model for residential treatment:

- The residential treatment should target medium to high-risk offenders. This implies that the risk level of the youth should be assessed.
- The targets of the interventions should be known dynamic risk factors for change. This means that there has to be an assessment of the criminogenic needs. Since the risk factors are found both within the individual youth and in his or her ecology, the focus for change must be on all areas. In addition to changing the youth's behaviour, the treatment has to focus on changing dynamic risk factors within the family, the peer relations, and the youth's function at school.
- The residential treatment should use cognitive behavioural methods for changing the youth's behaviour and to help him/her to develop appropriate competence (control of aggression, social skills, and moral development). In carrying out the treatment, there should be a focus on individual differences. This means that responsivity factors should be assessed. The staffs need good knowledge about the methods, systematic training in putting them into practice and develop agreement on how the methods are been used. One example of promising models based on cognitive behaviour approach is Aggression Replacement Training (ART).
- The treatment climate has to be balanced between autonomy/support and control (firm but fair). There has to be clear statements about which areas the staffs have to control, and which the youth may have influence on. The youths should be treated with respect and emotional support.
- The staffs need competence in how to prevent and manage violent behaviour in a constructive way.
- There has to be systems to monitor the treatment integrity/fidelity.
- There has to be an aftercare integrated into the treatment process, with focus on the criminogenic needs.

Based on the fact that a large part of the treatment has to focus on criminogenic needs or risk factors in the ecology of the youth to succeed, the treatment process could be conceptualised as process in three stages:

Treatment Model

To make this possible, the staff should have training both in what the research tells about development of antisocial behaviour (the importance of risk-factors), and in important treatment principles. This includes training in methods based on cognitive behaviour approach (ART), etc. There also have to be systems to monitor treatment integrity/fidelity. Based on the research the treatment that takes place in residential setting is only a part of the total treatment process. The aftercare is equally important. In addition the risk for negative influence from antisocial peers implies that the period of time used in a residential setting should be as short as possibly. The goal of the treatment in residential setting alone should not be to complete the treatment or to reach complete treatment outcomes (changes in antisocial behaviour and changes of the dynamic risk factors), but to make the youth able to profit from home-based treatment interventions by helping the youth to develop necessary skills and sufficient changes in behaviour. The process of changing the dynamic risk factors should take place both during the residential treatment and a certain period after the youth has moved from this setting. Assessments of outcomes should include behavioural changes and changes in dynamic risk factors.

Att förebygga mord och dråp

Aromaa Kauko

Problemet

I Finland har nivån av mord och dråp varit traditionellt markant högre än i de övriga nordiska länderna eller västra Europa, mellan 3 och 4 per 100,000 invånare, då motsvarande siffran för västeuropeiska länderna typiskt varierar mellan 1 och 2. Årligen dräps i Finland nuförtiden ca. 150 (+/- 20) personer (av en befolkning av 5,1 miljoner).²⁰

Mord och dråp kan förebyggas, i viss mån åtminstone. Forskningen i området har traditionellt varit hellre deskriptiv, men kunskapsnivån kanske har nu skridit fram så långt att försök för interventioner kan planeras. Ingående analyser av omständigheterna av brotten kan avslöja grupper där olika slags interventioner är möjliga och kanske framgångsrika. För att kunna planera träffande åtgärder behövs bra kunskaper om dynamiken av dessa brott både konkret och strukturellt; dynamiken av transaktionerna, av rekryteringen av deltagarna/parterna, av kritiska omständigheterna - alltså bra grundforskning där beskrivningen av fallen innehåller så mycket detaljer av interventionsrelevans som möjligt. Med bra kännedom av fallen kan kanske relevanta tilltag identifieras.

I samband med ett allmänt försök att bygga en nationell program att förebygga våld har det finska Rådet för brottsförebyggande etablerat en arbetsprojekt med flera arbetsgrupper, en av vilka behandlar våld med dödlig utgång. De andra grupperna behandlar (2) alkohol och våld, (3) våld mot kvinnor, (4) våld i arbetsuppgifter, (5) ungdomsvåld. Uppdelningen skiljer sig i någon mån från WHO:s anti-våldkampanj (Global campaign for violence prevention) som publicerades hösten 2002 men har nog inspirerats av denna. En tidigare inspiration kommer från Australian Institute of Criminology (AIC) som hävdar att ha förmått att sänka dråpnivån i Australien signifikant med en liknande tillvägagångssätt.

Arbetet av mord och dråp -gruppen består av flera deluppgifter. I huvudsak gäller det att gå igenom vad vi vet om mord, dråp och misshandel med dödlig utgång och få fram olika delgrupper som skiljer sig med hänsyn till på vilket sätt de kanske kunde påverkas

---

²⁰ Lagtekniskt uppdelas våldsbrotten med dödlig utgång sedan 1970 i tre huvudgrupper: dråp, mord (kvalificerat dråp), samt misshandelsbrott med (grovt) dödsvållande. Därtill förekommer två mycket sällsynta varianter: barnadråp med 0-1 fall per år samt "dråp under förmildrande omständigheter", likaså 0-1 fall per år. Dessa fem kategorier motsvarar i stort sett gruppen "våldsamt dräpta" i dödsorsaksstatistiken. Eftersom denna femdelning är i viss mån konstgjord har vi bestämt oss att granska alla dylika fall som "dråp" i vårt arbete.

med interventioner som förändrar olika förutsättningar av våldshändelserna. Logiken följer de tankegångar som har tidigare tillämpats till exempel i program som syftar att öka trafiksäkerheten, eller i analyser av olika katastrofer där man vid sidan av en detaljerad analys av vad som hände även försöker att hitta fram till nya lärdomar som kanske är värdefulla i förebyggande arbete.

Till exempel behöver man identifiera olika delkategorier eller -grupper som skiljer sig med hänsyn till hur de kanske kan påverkas. Det har insetts att "våld" inte är bara en sak utan att det är möjligt att definiera många olika "våld"/ mord och dråp.

I gruppens "terms of reference" står att den skall beskriva trender i mord och dråp; göra jämförelser med europeiska länder; och klarlägga särdragen av finska mord och dråp. Den skall även klarlägga på vilket sätt mord och dråp skiljer sig från annan våldsbrottslighet, innehållsmässigt osv. Därtill skall den analysera exempelvis 2002 års mord och dråp på samma sätt som man gör i utredningen av storkatastrofer eller trafikolyckor med dödsoffer: då klarlägger man med hjälp av uppgifter om brottsituationen och dens närhistoria mm., vilka faktorer borde ha påverkats för att brottet inte skulle ha hänt. Gruppen skall även analysera, om försök av mord och dråp (alltså misslyckade brott) kanske kunde erbjuda några råd som skulle hjälpa förebygga dödsfall förorsakade av våldshandlingar. Gruppen skall presentera förslag om tilltag som skall sänka volymen av mord och dråp.

Nu har vi inte ännu kommit så långt att färdiga rekommendationer kunde presenteras. Detta kommer att ske senare i år.

Beskrivning av mord och dråp 1996/2002

Fallbeskrivningarna har vi fått från polisens brottsinformationssystem (RIKI). De har kompletterats med en rad övriga uppgifter som polisen fyllt i separat på ett databaskort - denna kort innehåller en hel del detaljer som inte rutinmässigt registreras i polisens brottsinformationssystem. En ny databas om mord och dråp har på så sätt upprättats i samarbete mellan Rättspolitiska forskningsinstitutet och Polishögskolan. Grundtanken är att myndigheterna har mer relevant information om händelserna än vad som rutinmässigt registreras - informationsinnehållet av polisens brottsinformationssystem är inte justerat med prevention i tankarna utan för andra ändamål.

I databasen innehåller egenskaperna av offren kön, ålder, familjestatus, nationalitet brotts- och rusmedelhistoria, skolning och yrke, status i arbetslivet, bostadsförhållanden, offrets eget beteende före brottet, hans/hennes berusningstillstånd, sår/skador.

Egenskaperna av de misstänkta gärningsmännen innehåller likadana uppgifter, samt något om hans/hennes agerande efter brottet.

Egenskaperna av händelsen och omständigheterna innehåller uppgifter om gärningens tidpunkt, plats, typ av dödligt våld, redskap/vapen (inkl. skjutvapnets egenskaper), hur brottet kom till polisens kännedom, ögonvittnen, misstänkta, motiven samt evtl. självförsvar, på vilket sätt gärningen var planerad, mm.

Preventionsrelevanta särdrag

Arbetet är på gång och intet mycket systematiskt kan ännu inte presenteras. Istället skall jag ge några ytliga smakbitar om hurdana idéer man kunde komma på när man bekantar sig med fallbeskrivningarna på ett sätt där preventionsintresset riktar analysen. Analysen kan göras på flera olika sätt; i en första omgång har vi läst materialet för att definiera hurdana typer av **konflikter** kan hittas, hurdana allmänna **omständigheterna** av händelsen är, hurdana **vapen** har använts, om det fanns **utomstående** i närheten, hurdant var **förhållandet** mellan de inblandade, om det fanns bekanta **varningstecken** för händelsen på förhand. I tillägg kan sannolikt flera andra läsesätt användas. Denna metod verkar vara lovande åtminstone till en början - då förändras bilden varje gång man väljer en annan utgångspunkt för analysen, och man kan komma på något som annars kanske inte blir synlig. Stora genombrott är knappast att förvänta; hellre är det sannolikt att för varje nya perspektiv kan man komma på något som kanske är relevant från preventionssynpunkt.

- Typ av konflikt

I Kivivuoris genomgång av finska mord och dråp 1988 och 1996 (Kivivuori 1999) delades brotten upp bl.a. efter sk. konflikttyp. Som olika typer av konflikter omnämndes då

- 1) parförhållande [mannen dräper kvinnan och sig själv; svartsjuka; kvinnan reagerar till mannens våldsamhet; annan konflikt i parförhållande] (29 % i 1996)
- 2) konflikt i fyllegrupp (27 %)
- 3) hederskonflikt [misstanke om homosexualitet; annan hederskonflikt] (13 % i 1996)
- 4) problemlösning [hämd; grannskapskonflikt; skuldindrivning; mobbning mellan män; mord på beställning; konflikt mellan brottsliga gäng; annan problemlösning] (12 % i 1996)
- 5) rån eller inbrott [rån eller inbrott; rån eller inbrott med gärningsmannen som offer] (5 % i 1996)
- 6) mental störning (8 % i 1996)

7) offret mindre än två år gammalt (4 % i 1996)

8) annat [oklara situationer] (2 % i 1996)

En dylik genomgång visar att de stora konfliktgrupperna är de två första men att det även förekommer en bred spridning mellan olika andra typer. Tänker man om förebyggande är en möjlig slutsats att det finns en bättre chans att nå resultat i de allmännare typerna medan de sällsynta typerna kan vara mindre lovande mål för interventioner. Men detta behöver inte alltid stämma - även en viss ovanlig typ är inte unik, och med tiden kumuleras även volymen av dylika grupper. Med detta i tankarna förefaller till exempel gruppen "mentala störningar" eller "konflikter mellan brottsliga gäng" inte oviktiga.

-Vapen

Vapnen är typiskt redskap som finns på dråppplatsen - i 20 - 23 % av dråpen användes skjutvapen, vanligast handvapen, sedan kom jaktvapen, sällan olagliga. En strängare skjutvapenkontroll och en lägre tröskel att ta bort vapen när vissa varningstecken framkommer kunde hjälpa i vissa fall; men i vilken mån skjutvapnet var nödvändig redskap för dråpet vet vi ju inte säkert, och detta skulle vara viktigt att veta: skulle skjutvapnet då ersättas av annat redskap? I vissa fall troligen ja, i andra fall kanske inte.

Övriga vapen/ redskap är svårare att kontrollera. I 53 % av dråpen var det knivar, resten av redskapen var annat vad man råkade få i händerna på gärningsplatsen, eller ingenting dvs bara händerna och fötterna.

- Utomstående

I de fall där övriga personer har varit med på platsen av händelsen, har de vanligtvis inkapaciterats pga fylla så att när dråpet hänt har ingen varit medveten om saken eller varit i en tillstånd att förhindra händelsen. Normalt skulle nämligen utomstående inblanda sig, sannolikt, fast även detta kan vara farligt och resultera i döden av den tredje personen.

- Ålder och fysisk tillstånd.

En del av de mest utslagna offren har varit i så dålig fysisk skick att de har dött som följd av våld som inte skulle ha varit livsfarligt för en yngre/ starkare person. Denna observation kan vara svårt att översätta till en rekommendation. Möjligtvis kunde en bostadspolitisk insats vara effektiv i att ta sådana personer ut från den våldsamma miljön, men detta kan vara svårt att förverkliga, det är ju det liv och den omgivning i vilken de trivs. Likaså kunde man

planera långsiktiga åtgärder som minskar risken av utslagning av vissa grupper från vilka dräpare och dräpta rekryteras. Arbetslöshet beskriver högriskgruppen mycket genomgående.

Barn och kvinnor är åda viktiga särgrupper - småbarn som offer behöver åtgärdas så att föräldrarna övervakas och stödjäs om barnmisshandel förekommer: detta har visat sig vara en förvarningssignal i flera fall, och det är mestadels föräldrarna som gör sig skyldiga i dessa brott.

Kvinnor i parförhållanden behöver skyddas i synnerhet när förhållandet upplösas. Faktiskt har med stor sannolikhet några dråp av denna typ förhindrats tack vare det att skyddshem har etablerats i många städer. - Det är i sådana sammanhang, alltså när förhållandet upplöses, som de övergivna männen kan bli farliga, särskilt om de har alkoholproblem och våldsbenägenhet. Därför behöver interventioner utvecklas som minskar denna farlighet; terapeutiska interventioner alltså, vilka minskar sannolikheten att dessa manspersoner stannar ensamma med sitt problem. -Därtill har man ju redan även utvecklat diskussionsgrupper och andra terapiprogram för män som vill lära sig att kontrollera sitt våldsamma beteende ("Jussi", "lyömätön linja" heter de på finska); även andra verksamhetsformer lönar sig att utveckla eftersom dessa händelser är tragedier för alla inblandade och deras närkrets.

- Förvarningar/ varningstecken

Det visar sig att gärningsmännen ofta har redan tidigare dömts för seriösa våldsbrott och grovt rattfylleri. Likaså har de ofta öppet hotat redan tidigare. Sålunda kunde man föreslå att hotelser borde förse med några varningskriterier som säger att hotet kan vara farligt. Rattfylleridomet kunde fungera som signal av ett tungt alkoholproblem; våldsstraffet som signal av fysisk farlighet. Ett förslag är då att om dylika kriterier uppfylls, borde polisen agera strax i förebyggande avsikt när hotelser att döda vännen/grannen/partnern rapporteras.

- Social status av offer/ gärningsman

De delaktiga personerna är i mycket hög grad arbetslösa, utslagna män. En nordisk jämförelse antyder att detta är i Finland fallet mycket oftare än i Sverige eller Norge. Jämför man prevalensen av mord och dråp i den del av befolkningen som är med i arbetslivet finns ingen skillnad mellan dessa länder, skillnaden som alltså idag "förklarar" den höga finska mord- och dråpbrottsligheten härrör från den arbetslösa delen av befolkningen. Konsekvent får man överlägga om det finns möjligheter att påverka levnadsförhållanden just bland dessa människor. Att påverka risken för utslagning och att göra något åt omständigheterna i

vardagslivet av utslagna manspersoner borde i så fall båda vara viktiga dimensioner i att påverka situationen. Hur detta kan göras är ännu öppet.

Försök av mord och dråp

Ett parallellt uppgift definierades så att gruppen också skall analysera mord- och dråpförsök: förväntningen var, att en sådan analys kanske kunde avslöja skillnader vilka kunde förklara varför brottet bara förblev ett försök - varför det alltså misslyckades. För denna uppgift fanns två källor tillgängliga - (1) en beskrivning av försök 1988 och 1996, och - (2) ett urval av försök 2002. Båda material är av samma typ, nämligen fallbeskrivningar från polisens brottsinformationssystem (RIKI). Denna analys har visat sig vara mer problematisk än först förväntat. Detta därför att försök uppenbart rubriceras i vissa situationer för utredningstaktiska skäl som försök och inte grov misshandel. Detta betyder att materialet egentligen först borde "rensas" så att man identifierar de försök som inte var "riktiga" försök men bara rubricerades som sådana. Detta var inte möjligt med de tillgängliga uppgifterna. Ändå var skillnaderna mellan lyckade och misslyckade mord och dråp i 1988 och 1996 över lag inte stora och inte systematiska förutom i två hänseenden: bruk av vapen och berusningstillståndet av de delaktiga. Hos försöken var nämligen ett livsfarligt vapen/ redskap med praktiskt taget varje gång²¹, emedan detta var fallet i bara 70 % av de lyckade brotten - detta hänvisar till den "tekniska" dimensionen av hur man definierar försök: det livsfarliga vapnet får ofta en avgörande roll även i situationer där det är osannolikt att gärningsmannens avsikt var att dräpa den andra. Berusningstillståndet i försöken var också lindrigare än i de "lyckade" fallen, vilket hänger ihop med att antalet delaktiga i situationen också var något högre än i de fallen där någon faktiskt dog.

Det finns dock ledtråd som belyser i viss mån även den ursprungliga idén: det finns vissa egenskaper hos de "egentliga" försöken som delvis förklarar vad som gick fel.

Sålunda förekommer situationer där försök till mord/dråp misslyckas främst för att hjälp var nära, största delen av försök var i städer (fast detta kan även tyda på att rubriceringen varierar så att storstadspoliser är i genomsnitt mer sofistikerade och alltså använder försöksrubriken oftare än landsbygdspolisen). Men mer sannolikt skulle vara att hjälp även är närmare och mer effektiv i städer. Faktiskt är det uppenbart att effektiviseringen av sjukvården måste över åren ha räddat ett ökande antal offer som skulle ha dött i de tidigare förhållanden - jämförbarheten av siffrorna över tid påverkas säkert i någon mån genom detta.

---

²¹ bara 5 % av försöken gjordes utan vapen/farlig redskap

En liknande effekt har den starka urbaniseringsutvecklingen eftersom den förändrar den geografiska fördelningen av brotten på ett liknande sätt över en längre tidsperiod.

Förslag

Förslag kan vara många och de kan gälla många olika mål och nivåer. Interventionerna kan vara av kort- eller av långsiktsskäraktär, och de kan gälla gärningsmän, offer, omständigheterna på lång eller kort sikt, och både individ-, grupp- och strukturnivå. Ingen enkel lösning tycks vara sannolik, tvärtom tyder analysen på att framgång kräver en rätt detaljerad och omfattande samling av olika relativt små tilltag, några möjliga exempel på vilka har antytts ovan. Det har också redan visat sig uppenbart, att den beskrivning av fallen som nu finns tillgänglig är i många fall inte tillräckligt djupgående och detaljerad för en bra förståelse av händelseförloppet. Analogin med olycksfallsforskning gällande vägtrafiken är ännu inte helt träffande: det har kommit fram att denna forskning bygger på en mycket större detaljrikedom vilket är möjligt för att den kan anlita en landsomfattande expertnätverk som alltid är representerad på olycksplatsen strax när en olycka har inträffat. Att skapa en liknande nätverk skulle främst vara möjligt om polisen och dödorsaksexperterna kunde tillsammans fungera som stödpunkter.

Strafudmåling i voldtægtssager

Højesteretsdomme i perioden 1977-2002

Bragadóttir Ragnheidur

I. Indledning

I det følgende vil jeg gøre rede for en undersøgelse som jeg har foretaget på udmåling af straf for en enkelt type af de forbrydelser, der henregnes til seksualforbrydelser, nemlig voldtægt. Formålet med undersøgelsen var at lægge for dagen hvilken straf der idømmes for voldtægt i Island, og hvilke faktorer det er, der påvirker udmålingen af straffen for denne forbrydelse. Initiativet til denne undersøgelse var, at der i den senere tid i Island tit høres røster om, at seksualforbrydelser straffes for mildt. Efter manges mening er straffen ikke i overensstemmelse med borgernes retsbevidsthed, der kræver strengere straffe for den slags forbrydelser. Det vil sige at man anser sanktionerne for ikke at være retfærdige og at der er behov for drastiske ændringer i straffeloven for at forsikre at de vil blive det. Det er især i kølvandet af fældede domme at debatten i massemedierne bliver højrøstet.

Bestemmelsen om straf for voldtægt findes i straffelovens § 194. I henhold til paragraffen består voldtægt i, at ofret med vold eller trusler om vold tvinges til kønslig omgængelse. Ifølge paragraffen straffes voldtægt med fængsel fra 1 til 16 år. Det er ikke muligt at vurdere, om den dømte straf for voldtægt er passende, medmindre at der foreligger en oversigt der giver et helhedsbillede af straffe for denne lovovertrædelse. Min undersøgelse omfattede alle Højesteretsdomme over en 26 års periode, nemlig 1977-2002, hvor der idømtes straf for overtrædelse af straffelovens § 194 om voldtægt. Den omfatter således kun de voldtægtssager, der er ført hele vejen gennem retssystemet og har fået materiel afgørelse i Højesteret. Der er både fordele og ulemper ved udelukkende at undersøge Højesteretsdomme. Fordelene er, at der er tale om domme afsagt i samme instans, og det er samtidig en kollegial domstols domme, hvilket burde sikre større overensstemmelse mellem dommene. Men det er en ulempe, at der ikke er ret mange domme i vores lille samfund, og det er derfor vanskeligt at drage generelle statistiske konklusioner på grundlag af dem. I min undersøgelse har jeg derfor valgt at omtale hver eneste dom for sig, og sammenligne og undersøge dem grundigt

for at finde ud af, hvilke faktorer der har størst vægt, når straffen fastsættes, og hvor stor vægt de enkelte faktorer har.

II. Metode

I den 26 års periode, 1977-2002, der her undersøges, faldt der 40 voldtægtsdomme i Højesteret. I undersøgelsen inddeler jeg disse 40 domme i fire grupper, A-D. Dette gøres for at adskille, på den ene side de straffe, hvor der udelukkende blev dømt for voldtægt, og på den anden side, hvor der blev dømt for andre forbrydelse foruden voldtægten og hvilken indflydelse de havde på straffens fastsættelse. Gruppe A indeholder domme, hvor ét isoleret tilfælde af overtrædelse af § 194 har været til pådømmelse. Gruppe B indeholder domme, hvor andre straffebud er krænkede i forbindelse med voldtægten (tilknyttede forbrydelser). Ofret kan f. eks. være bundet (frihedsberøvet) som optakt til voldtægten. Som for gruppe A gælder dog også for gruppe B, at der alene er dømt for ét forhold. I gruppe C findes de domme, hvor der er faldet dom for overtrædelse af § 194 samt for andre forbrydelser, der imidlertid ikke er knyttet til voldtægten (ikke-tilknyttede forbrydelser). Endelig indeholder gruppe D de domme, hvor der er dømt for såvel overtrædelse af § 194 som for tilknyttede og ikke-tilknyttede forbrydelser. Gruppe C og D har derfor tilfælles, at der er dømt for flere forhold.

I overensstemmelse med denne inddeling opstilles dommene i en tabel. Der kan man for det første se den udmålte straf, og hvorvidt den er betinget eller ubetinget. For det andet viser tabellen, for hvor mange forbrydelser der pådømmes, og hvorvidt disse er tilknyttet eller ikke-tilknyttet § 194. Der skelnes mellem fuldbyrdede voldtægter og voldtægtsforsøg. Ikke-tilknyttede forbrydelser er opdelt i mindre grove forbrydelser og grove forbrydelser. Med mindre grove forbrydelser menes forbrydelser som promille- og spirituskørsel, brugstyveri (§ 259) (samtlige paragraffer, der citeres her, findes i straffeloven nr. 19 af 12. februar 1940 med senere ændringer), simple legemsangreb (§ 217), ulovlig indtrængen i fremmed hus (§ 231), dokumentfalsk (§ 155) og berigelsesforbrydelser så som tyveri (§ 244) og bedrageri (§ 248). Til grove forbrydelser regnes her grovere legemsbeskadigelser, herunder legemsbeskadigelser med døden til følge (§ 218, stk. 1 og 2), hensættelse af anden person i hjælpeløs tilstand (§ 220 stk.1), samleje eller anden kønslig omgængelse med person under 18 år, som er gerningsmandens adoptivbarn, stedbarn, plejebarn eller barn af gerningsmandens samlever (§ 201), samleje eller anden kønslig omgang med et barn under

14 år og forførelse af personer i alderen 14-16 år til samleje eller anden kønslig omgængelse (§ 202, stk. 1 og 2), frihedsberøvelse (§ 226), brandstiftelse (§ 164) og røveri (§ 252). Alle tilknyttede forbrydelser er grove, da § 194, som følge af definitionen af voldtægt som en sammensat forbrydelse, absorberer de mindre grove forbrydelser.

III. Domme

For så klart som muligt at kunne se den straf, der idømmes for voldtægten særskilt, og hvad det er, der påvirker strafudmålingen, skal vi først og fremmest se på de 19 domme, hvor der kun er dømt for én overtrædelse af § 194. Der påvirker andre forbrydelser altså ikke strafudmålingen. Som det fremgår under gruppe A i tabellen, varierer straffen i disse domme fra 10 måneders fængsel som den mildeste dom til 4 års fængsel som den strengeste. I den mildeste dom er 7 ud af 10 måneder endvidere gjort betinget. I denne sag indfandt en pige sig i et hus ved nattetid for at vente på sin ven, der lejede et værelse på stedet. Indehaveren af huset chikanerede hende seksuelt, men han nægtede at have anvendt vold over for hende. Pigen fastholdt derimod, at han havde forsøgt at voldtage hende. Det lykkedes hende at undslippe, og hun kom halvnøgen og meget oprørt ind til naboen og bad om hjælp. Gerningsmanden havde ikke tidligere begået straffelovsforbrydelser, og han havde betalt pigen erstatning. Et flertal på 3 ud af 5 dommere i Højesteret fandt det bevist, at gerningsmanden havde gjort sig skyldig i forsøg på voldtægt og henviste til straffelovens § 20, stk. 2, om hjemmel til at idømme mildere straf for forsøg, end der er foreskrevet for fuldbyrdet forbrydelse. Højesteret fastsatte som nævnt straffen til 10 måneders fængsel, og sprængte derved minimumsstrafferammen på 1 år. Denne dom indtager en særstilling fordi det er den eneste dom, hvor straffen nedsættes til under minimum. I en anden Højesteretsdom fra den 13. april 2000 (nr. 40/2000) blev gerningsmanden idømt 15 måneders fængsel, betinget i 3 år. Både gerningsmanden og pigen, som han voldtog, var 17 år gamle og havde fejret en afsluttet eksamensperiode sammen med deres skolekammerater. Begrundelsen for at dommen er betinget er bl.a. gerningsmandens unge alder og det at han ikke tidligere var blevet dømt for et strafbart forhold. Denne Højesteretsdom er specielt interessant på grund af at her er straffen for en fuldbyrdet forbrydelse mod §194 for første og eneste gang betinget i sin helhed.

I dommen med den strengeste straf, H. 1991:264, havde gerningsmanden overfaldet en pige uden for et idrætshus, hvor hun arbejdede. Han havde selv været til træning i huset og kom

tilbage efter lukketid, da pigen var på vej hjem. Hun var lige kommet ud, da han overfaldt hende. I dommen er der lagt vægt på, at han overfaldt pigen på et lidet befærdet sted, i mørke og ved nattetid. Han var forklædt og truede hende med en kniv. Han havde overtaget i kraft af sin styrke og størrelse. Det var tydeligvis af stor betydning for skærpelse af straffen, at der her var tale om et overfald på en sagesløs person, hvor der ikke var nogen forbindelse mellem gerningsmanden og ofret, og hvor der blev anvendt alvorlige trusler. Gerningsmanden havde imidlertid ikke tidligere gjort sig skyldig i overtrædelse af straffeloven.

I H. 1993:198 har vi en dom hvor ofrets alder er af betydning, gerningsmanden selv er ung og fik hjælp fra andre. Gerningsmanden tvang med vold en 14-årig pige til samleje, og fire unge drenge, hvoraf én var under den kriminelle lavalder, hjalp ham med at klæde pigen af og holde hende under samlejet. Højesteret var af den opfattelse, at gerningsmandens unge alder burde tages i betragtning ved udmålingen af straffen. På den anden side burde det så tages i betragtning, at de var flere om den skændige handling over for en kun 14-årig pige, hvilket blev anset for at være en skærpende omstændighed. Voldtægtsmanden blev idømt ubetinget fængsel i 18 måneder.

Når der dømmes for flere lovovertrædelser end voldtægt er det ofte svært at vurdere hvilken andel voldtægten har i straffen. Den nyeste dom i undersøgelsen, **H. 16. maj 2002 (nr. 104/2002)**, er i gruppe C, hvor der er dømt for voldtægt og ikke-tilknyttede forbrydelser, og peger ikke imod at domme i voldtægtssager bliver hårdere. Sagens omstændigheder var at gerningsmanden i beruset tilstand tiltvang sig adgang til en kvindes hjem, men de havde tidligere haft et forhold. Han smadrede to borde og tog siden om kvindens hals, hev i hendes hår og prøvede at gennemføre et samleje med hende. Siden greb han om hendes skulder og hår og truede med yderligere vold og tvang hende således til samleje. Han blev dømt for tingsødelæggelse (§ 257, stk. 1), forsøg på voldtægt (§ 194, jfr. § 20) og voldtægt (§ 194). Mandens kriminelle fortid var uden betydning. I underretten siger at ved udmåling af straf bliver man nødt til at se på at gerningsmanden tiltvang sig adgang til kvindens og hendes otte årige søns hjem, smadrede møbler og forbrød sig to gange mod hende seksuelt. Det som især gør hans forbrydelse alvorligere er at han gjorde dette selv om han havde kendskab til at barnet var i hjemmet. Straffen blev fastsat til 2 års fængsel, som er i overensstemmelse med andre domme i undersøgelsen.

Hvor der dømmes for både tilknyttede forbrydelser og ikke-tilknyttede forbrydelser foruden voldtægten (gruppe D), er det umuligt at vurdere straffen for voldtægten. Andre alvorlige forbrydelser vejer tungt, foruden at det er almindeligt at gerningsmænd i denne gruppe har en lang kriminel fortid.

Denne undersøgelse af Højesteretsdomme for overtrædelser af § 194 tyder på, at der er ret god overensstemmelse i rettens strafudmåling i voldtægtssager. Straffene udmåles til mellem 1 og 2 års fængsel, og den vold, der anvendes, afgør i sagens natur straffens størrelse. Såfremt der anvendes megen vold, og der foreligger andre skærpene omstændigheder eller strafforhøjelsesgrunde, kan straffen blive op til 4 års fængsel. Man kan sige, at 4 års fængsel er den maksimale straf, der anvendes i praksis. Dette ses af, at hvis der ud over overtrædelse af § 194 dømmes for andre forbrydelser, forhøjes straffen afhængigt af, hvor grove forbrydelserne er. Den overstiger dog ikke 4 års fængsel, medmindre der samtidig dømmes for de alvorligste forbrydelser, så som legemsbeskadigelse, der har eller kunne have døden til følge. Men i disse tilfælde er overtrædelsen af § 194 ikke af primær betydning for strafudmålingen.

Undersøgelsen viser endvidere, at der dømmes betydeligt mildere for forsøg end for fuldbyrdede forbrydelser. Den fakultative strafnedsættelsesgrund i straffelovens § 20, stk. 2, om forsøg, har en formildende virkning inden for strafferammen og endda under rammen, jf. H.1985:300. Det står klart, at gerningsmandens kriminelle fortid kan have stor betydning i retning af skærpelse af straffen.

Det ses af de domme, hvor gerningsmændene var unge, og hvor andre medvirkede til forbrydelsen, at forbryderens unge alder kan have væsentlig betydning som formildende omstændighed, men at det fører til strafskærpelse, når der er flere om at begå forbrydelsen. Ved udmåling af straf har det endvidere stor betydning, om der er forbindelse mellem forbryderen og offeret eller ej. Endelig fører et offers unge alder åbenbart til skærpelse af straffen, men denne er dog ikke betydelig.

IV. Konklusion

Med undtagelse af manddrab og i de senere år import af narkotika, har det været en sædvane i islandsk ret at udmåle straffen i den nederste del af strafferammen for enkelte forbrydelser.

Straffe i voldtægssager følger denne sædvane. Efter min mening er den straf, som Højesteret fastsætter for overtrædelser af § 194 ganske passende, og virkningen af enkelte strafudmålingsgrunde er i de fleste tilfælde naturlig. Dog burde der tages større hensyn til offerets unge alder ved udmåling af straffen. Det står således klart, at manglende forudgående forbindelse mellem gerningsmand og offer har betydeligt større vægt som skærpene omstændighed, og desuden har en gerningsmands unge alder stor vægt som formildende omstændighed. I denne forbindelse kan det passende sammenlignes, hvorledes straffeloven stiller sig til dels en gerningsmands og dels et offers unge alder. Såfremt en gerningsmand ikke er fyldt 18 år, når han begår forbrydelsen, kan hans straf nedsættes til under forbrydelsestypens minimum (fakultativ strafnedsættelse), og han må ikke dømmes i mere end 8 års fængsel (obligatorisk strafnedsættelse), jf. § 74, skt. 1, 2. pkt. I henhold til § 70, stk. 1, 4. pkt., er en forbryders unge alder en formildende omstændighed. I loven er der derimod ingen generelle bestemmelser om virkningen af et offers unge alder med hensyn til strafudmåling. Et offers unge alder kan dog høre under § 70, 1. pkt. om de interesser som forbrydelsen rammer. Denne faktor kan dog kun være skærpene inden for strafferammen for den pågældende forbrydelse. Det er i sig selv fuldt ud tilstrækkeligt for § 194, som har en meget høj maksimumsstraf. I denne forbindelse er det også nødvendigt at påpege, at der i straffeloven findes bestemmelser, hvorefter der under nærmere beskrevne omstændigheder skal straffes for seksualforbrydelser mod børn og unge, og disse omstændigheder har været aktuelle i de domme som denne undersøgelse handler om. Disse bestemmelser viser, at lovgiveren lægger vægt på at beskytte børn og unge mod den slags forbrydelser. I § 194 nævnes intet særskilt om ung alder, men straffen skal bl. a. afhænge af, hvor megen vold eller alvorlige trusler der er gjort brug af. Det siger sig selv, at unge ofre har begrænset psykisk og fysisk styrke til at beskytte sig mod voldtægt. Mindre alvorlig vold eller en ubetydelig trussel kan derfor virke meget truende på disse unge mennesker. Derfor bør der tages stort hensyn til ofrets unge alder, når man vurderer hvor megen vold eller alvorlige trusler der er anvendt.

I bemærkningerne til straffeloven nævnes som formål med afstraffelse, at den skal have almen- og specialpræventive virkninger. Her hedder det endvidere, at straffen tilfredsstiller borgernes retfærdighedsfølelse, idet de ikke finder sig i, at man ustraffet kan indskrænke andres vigtige rettigheder (Safn greinargerda vid almenn hegningarlög, s. 8; Thormundsson, 1992, s. 67). Straffen er derfor tillige en gengældelse for en begået forbrydelse, og det er nødvendigt at tage hensyn til disse synspunkter. Det gælder ikke mindst, når der er tale om

alvorlige forbrydelser som voldtægt. Det er derfor nødvendigt at finde det resultat, der skaber fred og forlig i samfundet om domstolenes afgørelser. Under hensyn til ovennævnte, mener jeg at der er god grund til i højere grad at betragte det som skærpende omstændigheder, når unge bliver ofre for voldtægt, uden at der samtidig er tale om seksualforbrydelser mod børn og unge. Det ville med større sandsynlighed skabe fred og forlig om domstolenes strafudmåling i voldtægtssager end en generel skærpelse af straffen for disse forbrydelser.

Resultater fra evalueringen af den danske offerrådgivningsordning²²

Clausen Susanne

Oprettelse af offerrådgivningen i Danmark

I januar 1997 fremsatte daværende justitsminister Frank Jensen et lovforslag om *ændring af retsplejeloven, straffeloven og erstatningsansvarsloven* (Styrkelse af retsstillingen for ofre for forbrydelser mv.).²³

Lovforslaget indeholdt en række forslag, som sigtede på at styrke retsstillingen for ofre for forbrydelser. Ét af initiativerne angik oprettelse af offerrådgivninger. Dette initiativ syntes i høj grad at være inspireret af svenske erfaringer med offerrådgivning. I bemærkningerne til lovforslaget henvises da også til den svenske ordning, der har eksisteret siden midt i 1980'erne:

Rådgivningerne [i Sverige] er etableret lokalt og baseres på frivillig arbejdskraft, der ydes af udvalgte støttepersoner. [...]

De svenske erfaringer med den støtte og rådgivning, der ydes til ofre i offerrådgivningerne, er efter det oplyste meget positive.

Med inspiration i den svenske ordning foreslås det derfor, at der i Danmark søges etableret et landsdækkende net af lokale offerrådgivninger, hvor der tilbydes ofre for forbrydelser støtte og vejledning af frivillige støttepersoner. Målet er, at der skal være en rådgivning i hver politikreds. (L 144, s. 11).²⁴

Loven om styrkelse af retsstillingen for ofre for forbrydelser mv. blev vedtaget i maj 1997 og trådte i kraft 1. juli 1997.²⁵ Det var imidlertid først i juni 1998, at det egentlige startskud til etableringen af offerrådgivningen kom, idet Justitsministeriet her udsendte et cirkulære til samtlige politimestre og politidirektøren i København om *Oprettelse af et net af lokale, frivillige offerrådgivninger i samtlige landets politikredse*.

---

²² Evalueringen er foretaget, mens jeg stadig var ansat i Justitsministeriets Forskningsenhed. Pr. 1. februar 2004 er jeg startet som ph.d. stipendiat ved Københavns Universitet, Juridisk Fakultet.

²³ Lovforslag nr. 144 af 22.01.97.

²⁴ Justitsministeriet 1997: *Bemærkninger til lovforslaget (lovforslag 144)*. København: Justitsministeriet.

²⁵ Lov nr. 349 af 23.05.97.

I samme cirkulære nævntes også, at ordningen skulle evalueres, når den havde eksisteret i nogle år. Evalueringen af offerrådgivningsordningen blev påbegyndt ved årsskiftet 2003 og afsluttet godt 1 år efter. I denne artikel omtales nogle af evalueringens resultater.

Evalueringens datamateriale

Evalueringen består dels af en kvantitativ spørgeskemaundersøgelse, dels af en kvalitativ interviewundersøgelse. Undersøgelserne omfatter såvel offerrådgivere som brugerne²⁶ af offerrådgivningerne, og offerrådgivningernes kontaktpersoner i politikredsen. For begge undersøgelser gælder det, at data er indsamlet i april, maj og juni 2003.

Data i spørgeskemaundersøgelsen er indsamlet ved, at samtlige rådgiverne i den tre måneders undersøgelsesperiode blev bedt om at udfylde et spørgeskema for samtlige personer, de havde i rådgivning. Ligeledes blev rådgiverne instrueret i at anmode, de brugere, de havde kontakt med i undersøgelsesperioden, om at udfylde et spørgeskema. Det er skønnet, at der har været 250 personer, som har henvendt sig til offerrådgivningen i undersøgelsesperioden. Heraf har 164 rådgivere udfyldt og indsendt et spørgeskema til Forskningsenheden. Der er med andre ord oplysninger (fra rådgiverne) om 2/3 af brugerne i undersøgelsesperioden.

Besvarelsesprocenten for brugerne er noget lavere, idet der kun er modtaget 52 udfyldte brugerskemaer, svarende til 1/5 af brugerne. Det er ret almindeligt, at spørgeskemaundersøgelser, som involverer brugerne, har lave besvarelsesprocenter. En del af forklaringen på den lave besvarelsesprocent kan imidlertid skyldes en vis skepsis imod evalueringen fra nogle offerrådgiveres side. Denne skepsis – som delvis har været begrundet af et ønske om hensyntagen til brugerne – har i nogle tilfælde betydet, at rådgiverne slet ikke har spurgt brugerne, om de ville deltage i undersøgelsen.²⁷

---

²⁶ Når betegnelsen 'bruger' anvendes i stedet for 'ofre,' er det fordi ikke alle offerrådgivningens brugere er ofre i traditionel forstand jf. senere.

²⁷ Af de 164 sager, hvor der er modtaget rådgiverskema, har brugerne i 97 tilfælde givet tilladelse til, at rådgiveren udleverer eller sender et spørgeskema. I 15 sager har brugeren ikke givet tilladelse. I 50 sager har rådgiveren imidlertid ikke spurgt brugeren om tilladelse til at sende eller udlevere et spørgeskema. I næsten halvdelen af disse 50 sager begrundede rådgiveren det med, at denne vurderede, at brugeren var i krise, eller at det var upassende at spørge om tilladelse til at sende eller udlevere et spørgeskema. I den anden halvdel af disse sager, var begrundelsen for at undlade at udlevere et spørgeskema til brugeren uoplyst. Reelt er der altså 50 brugere, som af forskellige grunde ikke har fået tilbuddet om at deltage i undersøgelsen.

Der er blevet foretaget interview med 35 rådgivere eller ledere af offerrådgivningen og 18 kontaktpersoner ved politiet. Samlet set omfatter interviewmaterialet 24 forskellige offerrådgivninger og angår i alt 28 politikredse. Offerrådgivningerne i interviewundersøgelsen er blevet udvalgt efter følgende kriterier:

Blandt de udvalgte skulle der være offerrådgivninger med både mange henvendelser og få henvendelser.

Offerrådgivningerne skulle være geografisk spredt over hele landet og være placeret i både små byer og store byer.

Der skulle blandt de udvalgte både være offerrådgivninger, som var organiseret som selvstændige foreninger, og offerrådgivninger, som var tilknyttet en etableret organisation eller forening, f.eks. Røde Kors, Frivillighedsformidlinger eller Selvhjælpsgrupper.

Blandt de udvalgte skulle der endvidere være tidligere offerrådgivninger, dvs. offerrådgivninger, som var nedlagt på interviewtidspunktet.

Offerrådgivningerne i Danmark

I undersøgelsesperioden var der 47 offerrådgivninger i Danmark. Nogle politikredse har en fælles offerrådgivning. Der var to af landets 54 politikredse, som ikke havde en offerrådgivning i undersøgelsesperioden. Pt. er der 49 offerrådgivninger i Danmark. Disse dækker 53 af landets 54 politikredse.

Nogle offerrådgivninger er startet som selvstændige foreninger, mens andre er blevet tilknyttet allerede eksisterende organisationer såsom Røde Kors eller frivillighedsformidlinger. Det er den enkelte politikreds, der har besluttet, hvor de ville placere offerrådgivningsopgaven i deres politikreds. Der har fra Justitsministeriet eller Rigspolitiet side ikke været nogle faste retningslinjer med hensyn til, hvordan offerrådgivningen skulle organiseres. Det betyder reelt, at der ikke er én offerrådgivning i Danmark, men at der er tale om mange forskellige modeller, strukturer, organisationer mv. Ingen synes at være ens. Dette faktum har selvfølgelig vanskeliggjort evalueringen en smule.

Fælles for offerrådgivningerne er dog, at rådgivningen bliver foretaget af frivillige, ulønnede personer. En del af disse har gennemgået nogle korte kurser i fx Psykisk Førstehjælp. Det er imidlertid ikke uddannede eller professionelle personer, som står for offerrådgivningen.

Offerrådgivernes funktion er dels at give personlig støtte og dels at vejlede om og henvise til professionel hjælp. De kan fx vejlede om muligheden for at få psykologhjælp, advokatbistand eller om at søge erstatning. Det er ikke meningen, at offerrådgiverne skal indgå i nogen form for behandling af ofre. I bemærkningerne til loven bliver rådgivernes funktion beskrevet således:

Offerrådgivningernes opgave skal først og fremmest være at give personlig støtte til ofre for forbrydelser. I mange tilfælde kan en sådan støtte gives "blot" ved at lytte til og tale med ofret.

I offerrådgivningen skal ofret også kunne få vejledning om mulighederne for psykologhjælp, for advokatbistand mv. og eventuelt tillige bistand ved spørgsmål om udfyldelse af ansøgningsskemaer eller skadesanmeldelser til forsikringsselskaber m.m. [...]

Der kan også være behov for, at rådgivningens støtteperson, f.eks. i et tilfælde, hvor ofret modtager en indkaldelse til at afgive vidneforklaring i retten, forbereder ofret på denne situation ved at forklare om det sædvanlige forløb i en retssal under en domsforhandling. Støttepersonen kan eventuelt også gå med i retten, hvis ofret føler behov for at have én ved sin side.²⁸

Offerrådgivningerne har forskellige praksis med hensyn til, hvordan rådgivningen foregår. I nogle offerrådgivninger foregår rådgivningen primært via telefonen, mens andre offerrådgivninger primært rådgiver ved et personligt møde. I en del tilfælde starter rådgivningsforløbet med telefonisk kontakt efterfulgt af et personligt møde. Hvis rådgivningen foregår ved personligt møde, er det mest almindelige, at rådgiveren mødes med brugeren i dennes hjem eller i offerrådgivningens lokaler. I 2/3 af sagerne har rådgivningsforløbet bestået af 1-2 samtaler, og er blevet afsluttet efter 1 uge. I de resterende sager har der være mere end 2 kontakter mellem rådgiver og bruger, og rådgivningsforløbet har typisk været længere.

Resultater og anbefalinger

I det følgende gennemgås kort nogle af de resultater og anbefalinger, som evalueringen indeholder. Der bliver i artiklen fokuseret på, hvor mange henvendelser offerrådgivningerne

---

²⁸ Justitsministeriet 1997: *Bemærkninger til lovforslaget (lovforslag 144)*. København: Justitsministeriet.

har haft; offerrådgivningens målgruppe; om tillid og samarbejde mellem offerrådgivning og politi og – til slut – hvordan brugerne vurderer offerrådgivningen.²⁹

Der er stor forskel på antallet af henvendelser til offerrådgivningerne i de forskellige politikredse. I den tre måneders undersøgelsesperiode er der nogle offerrådgivninger, som har haft 40-50 henvendelser, mens andre kun har haft få henvendelser. Der er dog også en hel del offerrådgivninger, som slet ikke har haft nogle henvendelser fra ofre i de tre måneder undersøgelse forløb. Faktisk var det hele 18 ud af de 47 offerrådgivninger, som ingen henvendelser havde i undersøgelsesperioden.

Evalueringen peger på, at antallet af henvendelser til offerrådgivningen afhænger af politiets praksis med hensyn til henvisninger af ofre, kvaliteten af samarbejdet mellem politi og offerrådgivning, offerrådgivningernes PR-arbejde og offerrådgivningens ry og omdømme i lokalområdet.

I evalueringen er det blevet undersøgt, hvor stor en andel af ofrene, som kom i kontakt med offerrådgivninger i undersøgelsesperioden. Antallet af henvendelser til offerrådgivningen er med andre ord blevet sammenholdt med antal anmeldte forbrydelser i samme periode³⁰. Evalueringen viser, at denne andel ofre, som kommer i kontakt med offerrådgivningen, er ganske lille. Samlet set er det under 1% af ofrene (jf. note 9), som kommer i kontakt med offerrådgivningen. I undersøgelsesperioden var der 110 personer, som henvendte sig til offerrådgivningen, fordi de havde være udsat for kriminalitet. I samme periode blev der anmeldt godt 12.000 forbrydelser, hvor man kunne formode, at ofret kunne have behov for offerrådgivning.

Den andel af ofre, som kommer i kontakt med offerrådgivningen, er forskellig afhængigt af, hvilken type kriminalitet, de har været udsat for. De ofre, som oftest kommer i kontakt med offerrådgivningen, er voldsofre. Alligevel er det kun 2,2% af voldsofrene, som har været i

---

²⁹ I evalueringsrapporten behandles yderligere problemstillinger, herunder offerrådgivningernes opstartsvanskeligheder, rådgivernes kvalifikationer, offerrådgivningernes økonomi, model med henvisning via samtykkeerklæring mv.

³⁰ Her er kun udvalgt de kriminalitetstyper, hvor der er et offer, som man formoder kunne have et behov for offerrådgivning, dvs. vold, trusler om vold, forsøg på manddrab, røveri, indbrud i beboelse, sædelighedsforbrydelser og brandstiftelse.

kontakt med offerrådgivningen. De ofre, som har den ringeste sandsynlighed for at komme i kontakt med offerrådgivningen er personer, som har været udsat for indbrud i deres bolig.

Det er selvfølgelig ikke alle, som har et behov for offerrådgivning, selvom de bliver udsat for kriminalitet. Man kunne godt forestille sig, at to unge mænd, som har været i slagsmål på et værtshus, og som har være 'lige gode om det', ikke føler sig som ofre, og derfor heller ikke har behov for offerrådgivningen efterfølgende. Man kan imidlertid også formode, at når andelen af ofre, som får hjælp af offerrådgivningen ikke er større, er det fordi, politiet ikke er flittige nok til at henvise ofre til offerrådgivningen.

Det skal understreges, at evalueringen ikke er i stand til at dokumentere, i hvilket omfang politiet *ikke* henviser ofre til offerrådgivningen. På baggrund af dels antallet af sager hos offerrådgivninger og dels interview med politiets kontaktpersoner fremtræder det dog temmelig sandsynligt, at der ikke sker henvisninger i alle de sager, hvor dette kunne være hensigtsmæssigt.

Det er tilsyneladende ikke er så stor en andel af ofrene, som bliver henvist til offerrådgivningen af politiet. Når man ser på den gruppe, som *er* kommet i kontakt med offerrådgivningen, har de fleste imidlertid fået kontakt med offerrådgivningen via politiet. Det er hele 69% af brugerne, som har fået kendskab til offerrådgivningen via politiet. Der er med andre ord ikke særlig mange ofre, som har fundet offerrådgivningen på egen hånd. Det synes da også at være naturligt, at henvisningen til offerrådgivningen skal foregå via politiet, eftersom de er dem, der har den første umiddelbare kontakt med offeret.

Der har ikke været så mange henvendelser til offerrådgivningen, som man havde forudset, da offerrådgivningen blev startet op. Det betyder, at man i nogle politikredse har flere rådgivere end der egentlig er brug for. Evalueringen peger på, at det er vigtigt at afpasse antallet af rådgivere til antallet af henvendelser, fordi rådgiverne opnår mest erfaring og er mest motiverede, hvis de jævnligt kommer i brug. Offerrådgivningerne fortrækker, at dette problem løses ved, at der kommer flere henvendelser – ikke færre rådgivere.

Ligesom der kan være problemer med offerrådgivninger som er 'for store', dvs. har for mange rådgivere, kan der være problemer med offerrådgivninger, som er 'for små', dvs. hvor

der kun er 1-2 rådgivere. Manglen på 'kollegaer' i de små offerrådgivninger, giver nemlig også en mangel på modspil og diskussion af, hvorledes sager kan og skal håndteres. Det anbefales i evalueringen at overveje at sammenlægge offerrådgivninger, der har meget få henvendelser fra brugere, således at der samlet set kommer færre men større offerrådgivninger i Danmark.

Offerrådgivningens målgruppe

De fleste af offerrådgivningens brugere er ofre for kriminalitet (66%). Derudover er der en del pårørende til ofre, som henvender sig (19%). Nogle få procent har været udsat for færdselsuheld (2%), mens de resterende brugere har andre grunde til at henvende sig (fx vidne til kriminalitet, pårørende til død mv.).

Af de ofre, som henvender sig til offerrådgivningen, har de fleste været udsat for vold (60%). Interview med kontaktpersoner ved politiet viser da også, at politiet betragter volds ofre, som den primære målgruppe for offerrådgivningen. Generelt er der dog stor forskel fra politikreds til politikreds i opfattelsen af, hvem offerrådgivningens målgruppe er. Nogle politikredse inkluderer fx ofre for røveri og/eller ofre for voldtægt i målgruppen, mens andre igen har en endnu bredere definition af målgruppen, der også inkluderer ofre for indbrud. Der er to anbefalinger i evalueringen som vedrører målgruppen. Den ene anbefaling er, at der sker en ensretning af målgruppen, mens den anden anbefaling er, at politiet bør henvise *alle* ofre indenfor målgruppen til offerrådgivningen, således at det ikke er politiet, der vurderer hvilke ofre, der har behov for offerrådgivning, men at tilbuddet gives til alle ofre, så man lader offrene selv vurdere, om de har behov for offerrådgivning eller ej. Anbefalingen i evalueringen lyder således:

Politiet bør henvise/give folder til alle ofre for vold, (gade-)røveri, ofre for trick- og tasketyveri, ofre for indbrud i beboelse, ofre for blufærdighedskrænkelser og mindre alvorlige sædelighedsforbrydelser.

Som ovenfor nævnt har det vist sig, at der blandt offerrådgivningens brugere er en del pårørende til ofre. I evalueringen anbefales det, at disse stadig er blandt offerrådgivningens målgruppe. Derimod bør målgruppen *ikke* omfatte ofre for alvorlige forbrydelser såsom voldtægt eller incest. I disse sager bør politiet straks henvise til professionel hjælp.

Tillid og samarbejde

Evalueringen viser, at det afgørende for, om politiet henviser ofre til offerrådgivningen blandt andet afhænger af kriminalitetens art (det er primært voldsofre, som henvises) og af deres vurdering af, om offeret har behov for offerrådgivning (hvis ofrene er meget påvirket af hændelsen eller kede af det, er der større sandsynlighed for, at de bliver henvist). Henvielse til offerrådgivningen afhænger imidlertid også af politiets vurdering af offerrådgivningen, herunder deres tillid til offerrådgivningen og offerrådgiverne. Politiet føler nemlig, at de skal kunne stå inde for det tilbud, offerrådgivningen giver, hvis de skal henvise ofre hertil. Evalueringen viser imidlertid, at samarbejdet mellem politi og offerrådgivning i nogle politikredse godt kunne være lidt bedre, og at der har været en vis skepsis overfor offerrådgivningen fra politiets side. En sådan skepsis kan godt influere på, om man henviser ofre til offerrådgivningen.

Evalueringen peger på forskellige måder, hvorpå samarbejdet mellem parterne kan forbedres. Politiets tillid til offerrådgivningen kan dels øges ved et større kendskab til og kontakt med offerrådgivningen. Det er imidlertid ikke nok, at der kun er kontakt mellem politiets kontaktperson og offerrådgivningen. Der skal også være kontakt mellem de enkelte rådgivere og de øvrige betjente. De politikredse, som har haft besøg af rådgiverne ved stationsmøder eller morgenparoler, har haft stort udbytte af dette. Kontaktpersonerne i politiet forklarer, at det er vigtigt for betjentene at møde og få sat et ansigt på de rådgivere, som de skal henvise ofre til. Én af anbefalingerne i evalueringen er således, at man benytter disse 'præsentationsmøder' i større omfang. En anden anbefaling er, at man forsøger at få formidlet 'de gode historier' til betjentene. Politiet hører nemlig stort set aldrig om ofre, som er blevet hjulpet af offerrådgivningen, og som har været glade for den hjælp, de har fået. Når betjentene har henvist et offer til offerrådgivningen, har de ikke længere kontakt med dette og de får de ingen tilbagemelding fra offeret, om hvordan de er blevet hjulpet af offerrådgivningen.

En anden ting, som højst sandsynligt vil øge politiets tillid til offerrådgivningen, er hvis der kommer en form for kvalitetskontrol af rådgiverne. Det anbefales derfor, at offerrådgivningerne sammen med Landsammenslutningen af offerrådgivningerne i Danmark vedtager fælles retningslinjer for, hvordan de frivillige rådgivere udvælges og uddannes,

således at man sikrer, at ofrene får en kvalificeret og ensartet rådgivning uanset hvor i landet, de henvender sig.

Brugerne vurdering af offerrådgivningen og konklusion på evalueringen

I det tidligere har der været fokus på, hvordan offerrådgivningsordningen kan forbedres. Som afslutning skal nogle af evalueringens resultater vedrørende brugerne vurdering af offerrådgivningen gennemgås.

De fleste brugere har henvendt sig til offerrådgivningen, fordi de havde brug for at tale med nogen (69%), fordi de var utrygge eller angste (69%) eller fordi de havde brug for hjælp eller vejledning i forbindelse med advokathjælp, psykologhjælp eller ved ansøgning om erstatning (62%)³¹. Brugernes angivelse af årsagen til henvendelse stemmer således ganske godt overens med offerrådgivningens formål, der, som tidligere nævnt, var at yde personlig støtte og at vejlede.

Evalueringen viser da også, at brugerne i vidt omfang har fået indfriet deres forventninger. De har altså fået den hjælp, de ønskede. 82% af brugerne svarer 'ja, bestemt' til spørgsmålet om, de har fået hjælp med alle de spørgsmål og problemer, de henvendte sig med. 18% af brugerne svarer, at de 'i nogen grad' har fået den hjælp, de ønskede. Ingen af brugerne angiver, at de *ikke* har fået hjælp.

Ligeledes vurderer brugerne rådgivningsforløbet meget tilfredsstillende. Det er således 82% af brugerne, som angiver, at de har været 'meget tilfredse' med rådgivningens forløb, mens 88% af brugerne svarer, at de 'i høj grad' har haft tillid til offerrådgivningen. Det generelle billede er altså, at brugerne har været meget tilfredse med offerrådgivningen.

Den overordnede konklusion på evalueringen er derfor, at det kun er en lille andel af ofrene, som har fået kontakt med offerrådgivningen, men at dem, som har fået hjælp fra offerrådgivningen, har været utrolige glade for den hjælp, de har fået. Målet for fremtiden må

---

³¹ Brugere har kunne sætte mere end ét kryds ved besvarelse af dette spørgsmål.

derfor være at give flere ofre tilbuddet om offerrådgivning. Anbefalingerne i rapporten sigter da også på at sikre dette, ligesom de sigter på at forbedre ordningen på visse områder.³²

---

³² Evalueringsrapporten er tilgængelig på Justitsministeriets hjemmeside www.jm.dk (under Forskning og dokumentation/Rapporter fra forskningsenheden/Offerrådgivningerne i Danmark)

Kriminalpolitikken og udviklingen i fangebefolkningen – aktuelle tendenser Danmark

Engbo Hans Jørgen

Kriminalitet og straf

Antallet af anmeldte straffelovsovertrædelser har i de senere år ligget på et forholdsvis konstant niveau omkring knap 500.000 forbrydelser, jfr. tabel 1.

Tabel 1: Anmeldte straffelovovertrædelser 1999-2003

År	1. Kvartal	2. Kvartal	3. Kvartal	4. Kvartal	1. Halvår	Hele året
1999	117.493	119.912	127.884	128.675	237.309	494.205
2000	125.947	123.583	128.196	126.514	249.530	504.240
2001	111.682	116.258	122.329	121.822	228.128	473.299
2002	118.398	120.448	126.447	123.933	239.398	491.026
2003	114.610	118.177	122.070	123.761	236.246	484.826

(Kilde: Anmeldelsesregisteret, Rigspolitiet 11.2.2004)

Går man imidlertid dybere ned i anmeldelsesstatistikken, kan man konstatere, at de typer af lovovertrædelser, som resulterer i strengere fængselsstraffe – de såkaldt ”strafmassetunge” straffelovovertrædelser – har udvist en klart stigende tendens. Fra 1999 til 2003 steg antallet af anmeldte strafmassetunge forbrydelser med cirka 15 procent med hovedvægten på de grove narkotikaforbrydelser, som i antal steg med cirka 30 procent.

Tabel 2: Anmeldte strafmassetunge forbrydelser 1999 - 2003

År	Røveri	Voldtægt	Narko	Drab/-forsøg	I alt	Afvigelse
1999	2781	477	830	221	4309	.
2000	3152	497	942	213	4804	11,5%
2001	3192	493	889	199	4773	-0,6%
2002	3238	500	1053	219	5010	5,0%
2003	3181	472	1082	222	4957	-1,1%

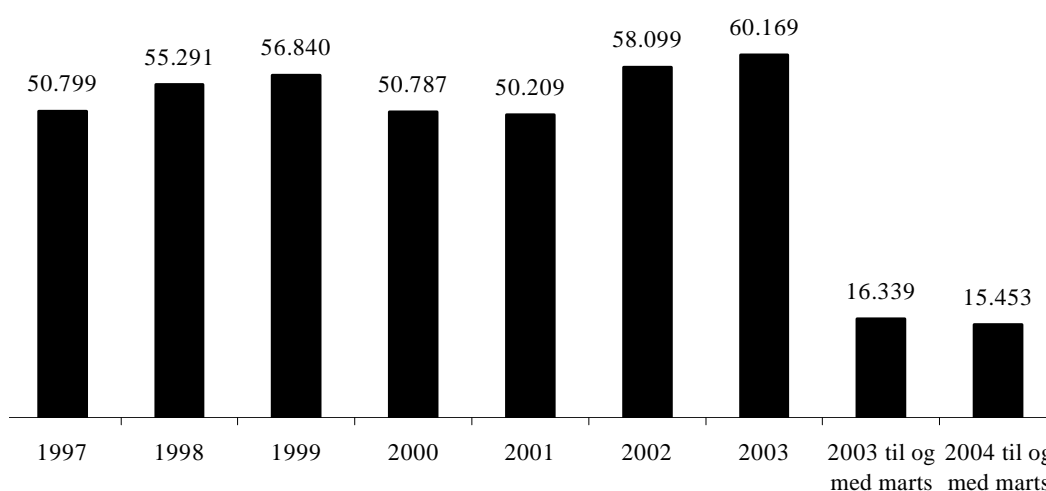
(Kilde: Anmeldelsesregisteret, Rigspolitiet 11.2.2004)

Denne udvikling har medført et øget pres på fængslernes belægningskapacitet. Medvirkende har i så henseende også været en række strafskærpelser, som blev indført kort tid efter, at valget i november 2001 for første gang i ca. 100 år resulterede i et ægte borgerligt retspolitisk flertal i Folketinget. Straffene er blevet skærpet for bl.a. vold, voldtægt, seksuelt misbrug af børn, uagtsom betydelig legemsbeskadigelse, forsætlig fareforvoldelse, biltyveri, deltagelse i grov forstyrrelse af ro og orden på offentlig sted, uagtsomt manddrab og menneskesmugling. Endvidere er såkaldt menneskehandel blevet kriminaliseret ved en ny bestemmelse i straffelovens § 262 a. Det samme gælder flugt fra fængsler mv., som tidligere alene kunne medføre disciplinærstraf og eventuelt skærpede afsoningsforhold. Efter en tilføjelse til straffelovens § 124 bliver der nu rejst ny straffesag over for en person, der flygter fra fængslet. Straffen vil typisk være fængsel i 30 dage.

Belægningen i fængslerne

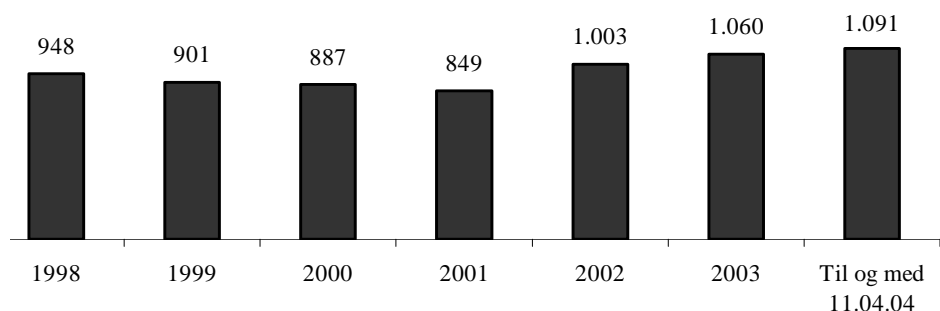
Resultatet af strafskærpelserne samt udviklingen i antallet af anmeldte strafmassetunge forbrydelser er en betydelig stigning i den strafmasse – dvs. det antal fængselsmåneder – der anmeldes til Kriminalforsorgen til fuldbyrdelse. Alene fra 2001, da den nye regering tiltrådte, til 2003 er tilgangen af strafmasse øget med hele 20 procent fra 50.209 måneder til 60.169 måneder. Denne øgning har stort set holdt sig i den forløbne del af 2004, dog med et lille fald i de seneste måneder. Se figur 1.

Figur 1: Tilgang af strafmasse i måneder

(Kilde: Direktorat for Kriminalforsorgens notat af 14.04.04 om nøgletal)

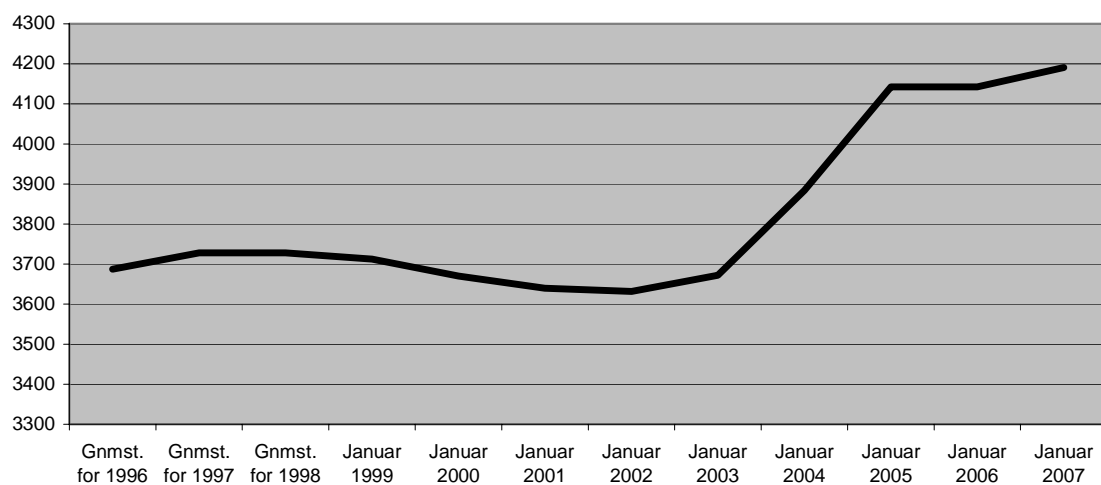
Presset på fængslernes kapacitet har været yderligere forstærket ved en markant stigning i antallet af anholdte og varetægtsfængslede. Se figur 2.

Figur 2: Gennemsnitligt antal anholdte og varetægtsfængslede

(Kilde: Direktorat for Kriminalforsorgens notat af 14.04.04 om nøgletal)

Den politiske løsning på fængslernes pladsproblemer består i en markant udvidelse af antallet af fængselspladser. I årene fra 2002 til 2006 vil den samlede fængselskapacitet være udvidet med 550 nye pladser svarende til en stigning på 15 procent.

Figur 3: Fængsels- og arresthuspladser 1996-2007

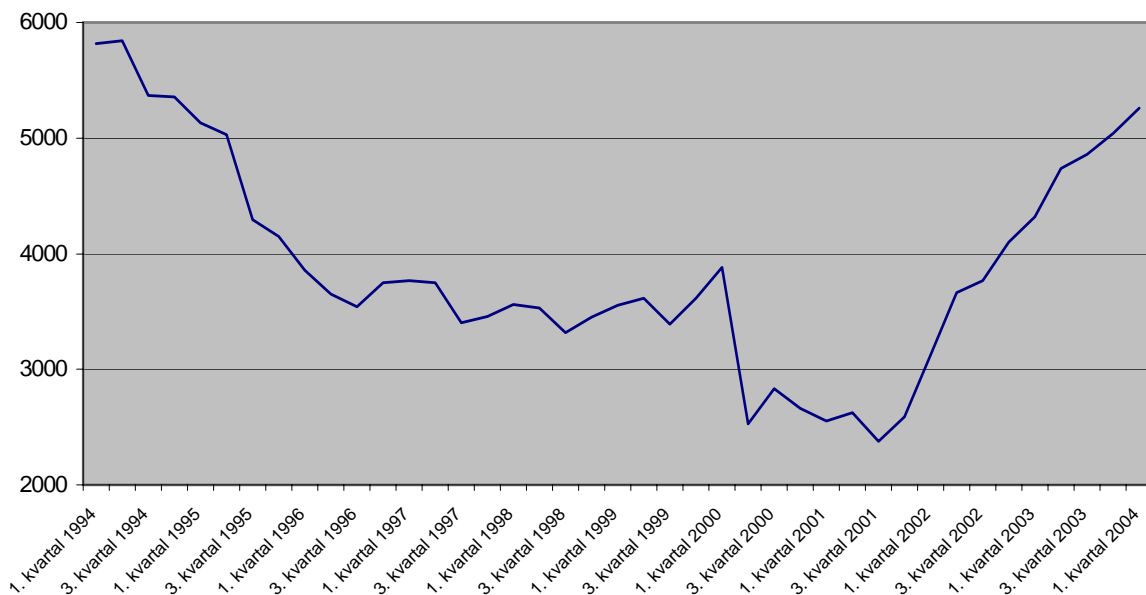
(Kilde: Justitsministeriets pressemeddelelse 2. marts 2004)

En betydelig del af disse pladser vil være at finde på "halvåbne" eller "halvlukkede" fængselsafdelinger. I Danmark har man traditionelt kun skelnet mellem åbne og lukkede fængsler. I de senere år har nogle afdelinger i åbne fængsler ændret status til "halvåbne" afdelinger, som er karakteriseret ved en større personaledekning og et mere kontrolbetonet regime end en almindelig åben afdeling. Derimod er der ikke opstillet særlige undvigelsesværn i form af bygningssikring eller perimetersikring. I de nye "halvlukkede"

afdelinger, som vil stå klar i begyndelsen af 2005, vil regimet yderligere være skærpet, og afdelingerne vil bygningsmæssigt i forskellig grad blive sikret mod undvigelse.

Behovet for flere fængselspladser belyses bl.a. af udviklingen i antallet af fængselsdømte, som venter på at komme til afsoning. Se figur 4:

Figur 4: Dømte på fri fod, der er anmeldt til indsættelse. Opgjort kvartalsvis 1994 – 2004

Kilde: Direktorat for Kriminalforsorgens notat af 14.04.04 om nøgletal)

Tidlig prøveløsladelse

Bestræbelserne på at løse pladsproblemerne har endvidere resulteret i en ændring af reglerne om prøveløsladelse. Den borgerlige regering har indført flere reformer under overskriften ”noget for noget”, som indebærer, at borgerne skal yde visse præstationer mod til gengæld at opnå visse ydelser eller tjenester fra samfundet. Prøveløsladelsesreformen fremgår af en ny bestemmelse i straffelovens § 40 a:

§ 40 a. Når halvdelen af straffetiden, dog mindst 4 måneder, er udstået, kan justitsministeren (...) beslutte, at den dømte skal løslades på prøve, hvis hensynet til retshåndhævelsen skønnes ikke at tale imod det, og

- 1) den dømte har ydet en særlig indsats for ikke på ny at begå kriminalitet, herunder ved at deltage i behandlings- eller uddannelsesforløb, eller
- 2) den dømtes forhold taler derfor.

Stk. 2. Det fastsættes som vilkår for prøveløsladelse efter stk. 1, at den dømte undergives tilsyn indtil det tidspunkt, hvor der er forløbet to tredjedele af straffetiden (...)

Stk. 3. Som vilkår for prøveløsladelse efter stk. 1, nr. 1, kan fastsættes et eller flere yderligere vilkår efter reglerne i § 57 og vilkår om, at den dømte skal udføre ulønnet samfundstjeneste. Stk. 4. Som vilkår for prøveløsladelse efter stk. 1, nr. 2, fastsættes, at den dømte skal udføre ulønnet samfundstjeneste. Der kan fastsættes yderligere vilkår efter reglerne i § 57. Stk. 5. (...)

Det kan lyde positivt, at flere indsatte får mulighed for tidligere løsladelse, men med dens meget diffuse kriterier for tidligere løsladelse rummer den nye lovparagraf betydelige problemer for retssikkerheden og for forholdene i fængslerne. Se nærmere herom Hans Jørgen Engbo: Fængselsstraf som handelsobjekt, i *Lov & Ret*, nr. 4 – juni 2004.

Nul tolerance over for narko og doping

Med hyppig brug af betegnelsen ”nul tolerance” er regeringen gået til kamp mod narkotikaen, bl.a. i fængslerne. Justitsministerens handleplan rummer bl.a. en skærpelse af straffen for besiddelse af narkotika. Bl.a. skal det ikke længere være muligt at nøjes med at tildele en advarsel for besiddelse af små mængder til eget forbrug. Dette gælder også i fængslerne, hvor den hidtidige praksis er gået ud på, at besiddelse af små mængder i fængslerne alene har medført disciplinærstraf. Kun ved besiddelse af 10 gram hash eller mere er der sket politianmeldelse med påfølgende straffesag. Det må forventes, at der fremover vil blive rejst straffesag, som typisk vil resultere i en bøde – også ved besiddelse af små mængder hash mv. Endvidere er der lagt op til strengere disciplinærstraffe i fængslerne samt en skærpet kontrolindsats bestående i bl.a.

- indførelse af hjemmel til rutinemæssig urinprøvekontrol (hidtil kræves begrundet mistanke om ulovlig brug af rusmidler),
- fysisk sikring mod indsmugling (net og hegn),
- flere narkotikahunde,
- teknologisk narkobekæmpelse,
- yderligere begrænsninger i retten til indførelse af private ejendele i fængslet.

Der satses også på en væsentlig udvidelse af fængslernes behandlingstilbud til misbrugere. Der er nu i flere fængsler oprettet behandlingsafdelinger, hvor selve behandlingsopgaven er udliciteret til private institutioner uden for Kriminalforsorgen.

I begyndelsen omfattede ”nul-tolerance initiativet” kun narkotika, men efter medieomtale af brug af dopingmidler i fængslerne kom også ulovlige dopingmidler ind under ”nul-tolerancen”. Et markant indslag i denne sammenhæng var indførelse af mærkbare begrænsninger i de indsatte adgang til styrketræning. Direktoratet for Kriminalforsorgen påbød samtlige fængsler at fjerne løse vægte med mere end 30 kilo. I Statsfængslet i Nyborg gik man på eget initiativ et skridt videre og fjernede samtlige løse vægte, hvilket resulterede i et særdeles vel tilrettelagt hærværksattentat, bl.a. med ildspåsættelse mod personalets kontorer og inventar. Skaderne blev opgjort til millionbeløb.

Det er bemærkelsesværdigt, at disse meget følelige indgreb i de indsattes fysiske udfoldelsesmuligheder ikke havde grundlag i dokumenterede sammenhænge mellem styrketræning og brug af ulovlige dopingmidler, ligesom der heller ikke foreligger nogen klar og overbevisende dokumentation af en fængselsmæssig risiko ved brug af dopingmidler. Risikoen for den enkelte brugers helbred er dokumenteret, medens risikoen for, at brugeren af bl.a. anabolske steroider skulle udvikle aggressivitet og dermed være til fare for sine omgivelser, er hyppigt omtalt, men aldrig overbevisende dokumenteret.

Indgrebet mod de indsattes styrketræning var et rent politisk indgreb, som var båret af ”retsfølelsen”, som i tiltagende grad omtales som et argument i sig selv for at foretage indgreb imod de indsatte i fængslerne. Indgreb, der er begrundet til hensynet til retsfølelsen, har dybest set karakter af pønale indgreb, og man er således i dansk fængselspolitik på vej bort fra normaliseringsprincippet, som i dansk tolkning går ud på, at straffen alene skal ramme bevægelsesfriheden, medens tilværelsen i alle andre henseender så vidt muligt skal svare til en normal tilværelse, hvori der kun kan gøres indgreb, hvis det er konkret begrundet i hensynet til gennemførelse af frihedsberøvelsen. Den aktuelle udvikling med iværksættelse af indgreb af hensyn til ”retsfølelsen” må ses som udtryk for, at fratagelse af bevægelsesfriheden i politikernes øjne ikke er straf nok. Derfor tilfører man en række pønale elementer oven i selve frihedsberøvelsen.

Den seneste tids udvikling er også præget af, at politikerne i langt højere grad end tidligere blander sig i enkeltsager og i fængslernes operative opgaveløsning. I så henseende har politikerne fået god hjælp af en tiltagende aggressivitet i mediedækningen af fængselsområdet og i en øget politisering af fagforeningernes virksomhed.

Historisk perspektiv på institusjonsbehandling av unge lovbrøyttere.

Ericsson Kjersti

Den tynne linja mellom straff og behandling.

Rett før jul i fjor (22/12 – 2003) ble det avsagt en oppsiktsvekkende dom i norsk høyesterett. Saken gjaldt en 18 år gammel gutt, som var blitt tvangsplassert på en barnevernsinstitusjon etter barnevernloven for behandling og opplæring i inntil 12 måneder. Vedtaket var fattet av fylkesnemnda for sosiale saker, et domstolsliknende organ som har kompetanse til å fatte tvangsvedtak etter sosiallovgivningen. Grunnlaget for plasseringen var at gutten hadde vist ”alvorlige atferdsvansker ved alvorlig og gjentatt kriminalitet”, for å bruke barnevernlovens formulering.

Det som så skjedde, var at det seinere ble reist straffesak mot gutten for de kriminelle forholdene som lå til grunn for plasseringen på barnevernsinstitusjon. Avgjørelsen om å reise straffesak ble anket helt til Høyesterett, som kom fram til at fylkesnemndas vedtak stenger for seinere straffesak om samme forhold. En ungdom som er blitt plassert i barnevernsinstitusjon på grunn av kriminelle handlinger, skal altså ikke bli straffet for de samme kriminelle handlingene, sier Høyesterett.

Denne nokså oppsiktsvekkende avgjørelsen støtter seg til Den europeiske menneskerettskonvensjon. Høyesterett har tolket den europeiske menneskerettskonvensjonen slik at, sitat ”det i rettsavgjørelser eller andre uttalelser fra offentlige myndigheter ikke kan gis uttrykk for at noen er skyldig i en straffbar handling uten at vedkommende tidligere er kjent skyldig i en straffesak om den aktuelle handling, og at det ikke er adgang til å ta stilling til spørsmål om straffeskyld prejudisielt i en sak om andre forhold eller krav. Som følge av dette må prosessen for fylkesnemnda i tilfeller hvor det er alvorlig eller gjentatt kriminalitet som danner grunnlaget for institusjonsplassering, tilfredsstillende de krav som Den europeiske menneskerettskonvensjonen stiller til behandling av straffesaker, og ha karakter av strafferettslig forfølgning for de aktuelle straffbare forholdene.” Høyesteretts argumentasjon er altså at fylkesnemnda i praksis har kjent gutten skyldig i alvorlige kriminelle handlinger, og straffet ham for det ved å plassere ham på barnevernsinstitusjon. Da kan han ikke stilles for retten, dømmes og straffes for andre gang for samme forhold.

Siden jeg ikke er jurist, skal jeg ikke ta stilling til om Høyesteretts avgjørelse er rimelig, og hvilke følger den vil kunne få. Men saken er en god illustrasjon på hvor vanskelig det er å skille mellom behandling og straff av unge lovbytere (for en grundigere framstilling av dette, se Ericsson 1996). For barnevernet og fylkesnemnda er alvorlig kriminalitet et *symptom* som gjør at tvungen behandling og opplæring på institusjon er indisert. Men nå har Høyesterett sagt at det de driver med, er å kjenne ungdommer skyldige og straffe dem. En mer kynisk formulering ville være at Høyesterett har fjernet behandlingsferniset fra tvangsinstitusjonalisering av unge lovbytere, og vist hva det egentlig handler om.

Strafferett og barnevern.

Institusjonsbehandling av lovbytende ungdom i Norge har foregått både i strafferettssystemets og i barnevernets regi. I strafferettssystemets regi fikk vi i 1951 den såkalte Arbeidsskolen for unge lovbytere, der unge over 18 år kunne plasseres for oppdragelse og opplæring, særlig yrkesopplæring. Plassering skjedde ved at den unge ble dømt til arbeidsskoleopphold. Oppholdet var tidsbestemt, men lengstetida var satt til 2 år. Arbeidsskolen fikk nokså raskt dårlig rykte, av flere grunner: For det første ble en arbeidsskoleopphold opplevd som svært urettferdig av de unge innsatte. Et lovbrudd som ville resultert i en meget kort ordinær fengselsdom, kunne gi et langvarig arbeidsskoleopphold. For det andre fikk skolen dårlig rykte på grunn av stadige rømninger fra anstalten, som var åpnere enn et vanlig fengsel. For det fjerde viste en undersøkelse, gjennomført av arbeidsskolens egen direktør (Bødal 1969), at skolen mislyktes i sine målsettinger: Det gikk ikke bedre med arbeidsskolens klientell enn med lovbytende unge som ikke hadde blitt utsatt for oppdragelse og opplæring i skolens regi. I 1966 ble Arbeidsskolen omdannet til Ungdomsfengsel. Kontrollen ble skjerpet og institusjonen ble enda mer fengselslik, men oppholdene ble noe kortere. I 1975 ble ungdomsfengslet nedlagt.

Historien om institusjonsbehandling av unge i strafferettssystemets regi ble altså forholdsvis kort i Norge. Den startet i individualprevensjonens glanstid, men overlevde ikke den sterke kritikken mot særreaksjonene på 1960- og 70-tallet. Annerledes med institusjonsbehandlingen i barnevernets regi. Dens historie begynner tidligere, og er enda ikke avsluttet.

I Norge har vi i alt hatt tre barnevernlover. To av dem, den første og den hittil siste, var begge nært knyttet til strafferettslige endringer. Den første, Vergerådsloven av

1896, kom i forbindelse med at den kriminelle lavalder ble hevet fra 10 til 14 år. Et nytt organ, vergerådene, skulle ta hånd om forsømte og vanskelige barn under den kriminelle lavalder. Disse barna kunne blant annet plasseres på forbedringsanstalter, såkalte skolehjem. Den andre barnevernsloven, fra 1953, ønsket å dempe det straffende preget vergerådssystemet hadde fått. Den hittil siste barnevernsloven, som ble vedtatt i 1991, kom i nær tilknytning til heving av den kriminelle lavalder fra 14 til 15 år. Den nye barnevernsloven skulle blant annet sikre at en hadde midler til å gripe inn overfor de 14-åringene som ikke lenger var strafferettslig ansvarlige. Loven gir de såkalte fylkesnemndene adgang til å tvangsplassere atferdsvanskelige barn i institusjoner. Fylkesnemndene er uavhengige av barnevernet og fatter sin avgjørelse etter å ha hørt alle involverte parter. Lengstetida for plassering er 1 år, i spesielle tilfeller 2 år. Vergerådsloven trådte i kraft år 1900. Rundt denne tida ble en rekke skolehjem opprettet. I 1951 ble skolehjemmene omdøpt til spesialskoler for barn med atferdsvansker. I perioden 1980 til 1990 ble de fleste av disse institusjonene nedlagt som spesialskoler, men mange gjenoppsto med nye funksjoner og nye navn.

I det meste av sin levetid var disse institusjonene sterkt kjønnsdelt. Som navnet skolehjem og spesialskole sier, var det meningen at det skulle gis opplæring, både grunnopplæring og yrkesutdanning. En stortingsmelding fra 1950 (St.meld. nr. 26) har blant annet dette å si om opplæringa:

"Eit av hovudspørsmåla når det gjeld yrkesopplæringa er kva fag ein skal gje opplæring i. For gjenter har det vori tolleg greitt. Dei fleste er frå bymiljø og hovudfaga blir husstell og ymse slag handarbeid. Til det kjem noko opplæring i hage- og husdyrstell. For gutane er saka ikkje så einfelt. Ved dei ulike skoleheimane blir det gjevi opplæring i desse faga: jordbruk, fjøsrøkt, gartneri, snikring, smiing, saum, skoarbeid, sjømannsskap."

Kjønnsarbeidsdelinga var altså klar. Det var imidlertid ikke bare sosialiseringa på institusjonene som var kjønnsesifikk. Årsakene til at gutter og jenter havnet på skolehjem og spesialskoler var også forskjellig. "Gutane blir i høgare grad enn gjentene sette i skoleheim for skuld tjuveri og slikt som heng saman med trong til pengar. Gjentene blir meir tekne for uteliv og seksuell utgliing, " sies det i samme stortingsmelding. Og slik var det.

Barnevernets rolle i kontroll og forebygging av kriminalitet handler først og fremst om de "slemme" guttene. Historia om de "slemme" pikene avdekker et annet tema: Barnevernets rolle i kontrollen av seksualiteten.

Siden det er institusjonsbehandling av ungdomskriminelle i historisk perspektiv som er tema her, skal jeg bruke en institusjon for gutter som illustrasjon, nemlig Ulvsnesøy i Hordaland.

Eksemplet Ulvsnesøy.

Ulvsnesøy ble opprettet som oppdragelsesanstalt for gutter i Bergensområdet i 1881. Institusjonen rakk å bli rundt 100 år før den ble nedlagt. Historia om Ulvsnesøy illustrerer flere generelle trekk.

En lærer ved Ulvsnesøy fra 1922 til 1937 gir disse glimtene fra hverdagen ved institusjonen i mellomkrigstida:

" ... jeg kan tenke meg at elevtallet lå på rundt 60. Det var et deprimerende syn å se denne flokken stå oppstilt foran hovedinngangen til internatet når dagens jobber skulle fordeles. Snauklipte med rund kalott på hodet, bluse og bukser, hele uniformen sydd av skolens syerske. På føttene hadde de svære klogger, med bilgummisåler. Små uskyldige 7-åringer som var plassert der fordi kommunene ikke hadde andre steder å gjøre av dem. Andre kunne være sendt på grunn av bagatellmessige forseelser. For disse var det vondt å bli plassert i et slikt hardt miljø langt fra sine pårørende, og det ble felt mange tårer i den første tiden. Men de større guttene, de fleste, hadde nok kvalifisert seg til å bli anbragt på skolehjem. (...) For de groveste forseelsene var straffen ris. Dette var vanlig straff på spesialskole på denne tiden og straffen ble utført av styreren i vitners nærvær. Denne form for avstraffelse avtok etter hvert og ble forbudt ved lov i 1936. Andre straffereaksjoner var isolasjon med eller uten sengeleie, innskrenket bevegelsesfrihet ved at de ikke fikk gå utenfor gårdsplassen i kortere eller lengre tid. (...) På den lille sovesalen hvor sengevæterne var plassert, tasset "vækkeguttene" frem og tilbake for å holde seg våken. Han skulle vekke disse elevene for å få dem til å holde seg tørre. "Vækkeguttene" hadde niste med seg og fikk lov til å ligge lenger om morgenen. Det var mye å passe på under sovesalsvakten, selv om det var stille, visste vi at mange planer ble utklekket på denne tiden av døgnet. Seksuelt unormale gutter forekom også, og disse måtte holdes under spesiell oppsikt. Det ble mange turer inn på salen eller til kikkhullet i veggen på natten. En vennet seg til å sove lett, og enhver uvanlig lyd var nok til at en våknet" (Lysne s. 71)

En som var lærer fra 1938 til 1948 forteller om karaktersystemet:

"En gang hver uke var styreren og funksjonærene samlet for å gi guttene karakter for oppførsel, arbeid og forhold i det hele. Karakterskalaen var fra 1 til 6. Dersom det ingen negative merknader ble meldt, men kanskje ros, fikk gutten 1. Røking var forbudt. Hver pågripelse på dette feltet førte til et tillegg på 0,5, for å nevne et eksempel. Rømming ble alltid satt til 6, og av og til et tillegg på 'bar ende'.

Dersom en gutt oppførte seg frekt eller uforskammet, kunne det nok forekomme at han ble satt på plass på en handfast måte. Nå var det et ganske åpent forhold, men etter det jeg vet, forekom det sjelden." (Lysne s. 84)

Systemer som likner på karakterene ved skolehjemmene har til tider gjenoppstått i behandlingsinstitusjoner under moderne navn som "token economy" og i form av ulike atferdsterapeutiske opplegg. Både de gamle og nye formene kan ses som systematiserte utgaver av det Goffman (1961) kaller "privilegiesystemet" i totale institusjoner.

I perioden fra 1950 til 1980 skjedde det en rekke endringer på Ulvsnesøy: Sovesalene ble erstattet med mindre rom. Det kom vannklosetter i stedet for "de gamle urinalene og bøtter på soverommene til nattbruk, og utedo med kagger til dagbruk". Som så mange andre institusjoner drev Ulvsnesøy gårdsbruk. Men også her gjorde den nye tida seg gjeldende. Gårdsbruket ble etter hvert trappet ned. Det ble lagt større vekt på mer direkte pedagogiske aktiviteter. De gamle, strikte dagsrutinene ble myket opp. Guttene fikk større fritid til lek. Gårdsarbeidet skulle i prinsippet være "en praktisk gruppeaktivitet" på linje med andre praktiske fag i undervisningen. Det ble gradvis færre elever, og flere lærere og andre funksjonærer på institusjonen. En la større vekt på individuell behandling og sosial trening av elevene.

Årsakene til at gutter havnet på Ulvsnesøy var omtrent de samme i hele perioden: De kom hovedsaklig på grunn av vanskelige sosiale forhold i hjemmet, "vansker som lett ble aksentuert i skolesituasjonen og med utbrytning av hjemmet og skolen til følge". De fleste hadde begått kriminelle handlinger, og de fleste var tatt under barnevernets tilsyn.

I 1975 ble Lov om spesialskoler opphevet, og en fikk en felles lov for all skolevirksomhet på grunnskoleplanet. De vanlige skolene ble opprustet med forskjellige sosialpedagogiske tiltak, og integreringstanken styrket seg. Målet var å beholde flere barn i hjemmemiljøet i stedet for å sende dem langt bort til spesialskoler eller andre institusjoner. Ønsket om integrering og regionalisering beseiret etter hvert spesialskolenes skjebne. Så også med Ulvsnesøy. I 1980 gikk KUD inn for å avvikle institusjonen. Justisdepartementet overtok imidlertid anlegget på Ulvsnesøy til drift av en åpen fengselsavdeling for unge straffedømte i tilknytning til Bergen kretsfengsel. Institusjonen fikk altså et liv etter døden. Historien om de slemme guttene på Ulvsnesøy var ikke slutt i og med avviklinga av spesialskolen.

Ulvsnesøy eksemplifiserer en rekke trekk som var felles for skolehjemmene/spesial- skolene. Det er trekk som gårdsbruket, øysamfunnet, karaktersystemet, den gjennomorganiserte

dagen, typen barn og ungdommer som havnet på institusjonene, og ikke minst institusjonenes "identitetsproblemer": Var de skoler, behandlingshjem eller straffeanstalter for umulige barn? Et felles trekk er også at det i løpet av etterkrigstida ble gjort forsøk på å utvikle dem til mer moderne, miljøterapeutiske institusjoner. Dette ble imidlertid nokså halvhjertet, og det løste ikke institusjonenes identitetsproblemer. Skolehjemsarven var merkbar til det siste.

Ønsket om integrering, regionalisering og behandling i så nær tilknytning til hjemmemiljøet som mulig, førte på 80- og 90-tallet til at en søkte å utvikle såkalte "tiltaksjeder" for atferdsvanskelige og lovbrutende ungdommer. Rundt om i fylkene ble det opprettet krise- og utredningsinstitusjoner, som både kunne ta inn ungdommer for kortere kriseopphold, eller for å utrede problemene deres og foreslå videre tiltak. Haken ved det hele er at passende tiltak ofte var vanskelige å finne, særlig for de mest problematiske ungdommene. I dag har det utviklet seg et blomstrende, privat institusjonsmarked, som tar imot atferdsvanskelige ungdommer fra det offentlige barnevernet. Disse private tiltakene varierer fra det utmerkede over det passable til det skandaløse. De drives av alt fra høyt kvalifiserte og erfarne miljøterapeuter til tidligere fallskjermjegere som nærmest later til å ha boot-camp-modellen som ledetråd. Den offentlige kontrollen med de private tiltakene er for dårlig, siden fylkesmennene, som har ansvar for tilsynet, mangler tilstrekkelige ressurser til å gjennomføre den kontrollen loven pålegger dem. Et annet problem er at ungdommer kan bli sendt av sted til tiltak som ligger langt fra hjemstedet, slik det var i skolehjemmenes og spesialskolenes tid, men i strid med tanken om integrering og regionalisering. I skolehjemmenes tid gikk en ofte til det skritt å plassere institusjonene på øyer, for å hindre rømning og uheldige vekselvirkninger med nærmiljøet. I dag dukker det rett som det er opp historier i pressa om gutter som, i regi av private tiltak, blir plassert på små øyer for ei tid, alene eller sammen med et par voksne.

Kriminalitetskontroll og barnevern.

Jeg åpnet med å referere fra en høyesterettsdom fra 2003, som viser hvor vanskelig det er å skille mellom straff og behandling av unge lovbrutere. Vergerådernes og barnevernets institusjoner skulle nettopp representere noe annet enn straff: vern, oppdragelse, opplæring, etter hvert også behandling. Men straffetankegangen har gang på gang sneket seg inn i vergeråd og barnevern. I boka *Barnevern og samfunnsvern* siterer Tove Stang Dahl (1978)

Karl E. Holtan, den første formannen i Kristiania vergeråd, byrettsdommer og politiadjutant. Han viste til at han ofte hadde drøftet nedgangen i lovbrudd i kriminalstatistikken med dommere og politiembetsmenn, som mente at vergerådsloven virket slik at

"... den opvoksende Ungdom, baade Gutter og Piger, har en betydelig Respekt for Værgeraadet og nødig vil udsætte sig for at komme under dets behandling. En kortvarig Frihetsstraf, det var karslig, det var overkommelig, og man kom tilbage derfra til Gadelivets Fryd og Glæder temmelig snart. Men at blive sendt på Skolehjem i 2, maaske 3 Aar, det huer dem ikke, og endmindre, at det derefter skal blive passet paa dem enda nogle Aar" (s.187).

Holtan gledet seg over "den betydelige respekt" ungdommen hadde for vergerådet, i motsetning til den kortvarige frihetsstraffen, som var både "karslig og overkommelig". Men vergerådet med tilhørende institusjoner ble i sin tid opprettet for å skåne ungdommen for fengslet. Vergerådssystemet skulle være et mer humant alternativ, som ikke straffet, men sørget for opplæring og oppdragelse. Skal vi tro Holtan, foretrakk ungdommene å slippe å bli skånet framfor å havne på skolehjem i lang tid. For Holtan, Kristiania vergeråds første formann, er ikke dette et tegn på skolehjemmenes fiasko, slik en kanskje kunne tenke seg. Han er fornøyd med at skolehjemmene har en avskrekkende effekt, til og med mer avskrekkende enn de midlene strafferettssystemet rår over.

Men ikke alle var like fornøyd med den gru som sto av vergerådet. Det var nettopp det straffepreget som hadde festet seg ved vergerådet politikere, myndigheter og fagfolk ville bli kvitt gjennom den nye barnevernsloven av 1953. Barnevernsnemnda burde nå "komme til å stå i folks bevissthet som et *hjelpende* og *vernende* organ," understreket Barnevernkomiteen som utarbeidet lovforslaget (1951, s. 33). Skiftet fra vergeråd til barnevern har imidlertid ikke vært til hinder for at tanken om at systemet bør ha en avskrekkende effekt, har dukket opp gang på gang. Den såkalte "Kriminalmeldinga" Stortingsmelding nr. 104 (1977-78) *Om kriminalpolitikken*, berømt og beryktet for sin liberale kriminalpolitiske linje, er et eksempel. Meldinga balanserer stadig på kanten av å behandle barnevernet som et samfunnsvernende kontrolltiltak. Av og til tipper den over. Kan heving av den kriminelle lavalder lede til en svekking av den almenpreventive effekten? spør meldinga, og svarer:

"Videre vil man peke på at også de under straffbarhetsalderen vil komme i berøring med myndigheter i forbindelse med lovbruddet. Riktignok må saken henlegges dersom gjerningsmannen er mindreårig. Men før henleggelsen vil politiet ofte måtte avhøre

mindreårige i nærvær av verge. Dessuten vil barnevernsmyndighetene ofte få med saken å gjøre. De tiltak barnevernsnemnda kan treffe (bl.a. tilsyn og plassering utenfor foreldrehjemmet), ligner i praksis svært på en del av de strafferettslige reaksjonene som i dag brukes overfor unge lovbrytere over den kriminelle lavalder.

For de aller fleste unge vil trusselen om slike sanksjoner virke avskrekkende" (s 105).

Her er altså barnevernstiltak blitt avskrekkende tiltak, et ledd i almenprevensjonen. Det er ånden fra Karl Holtan, Kristiania vergeråds første formann, som går igjen.

I 1989 ble den kriminelle lavalderen hevet fra 14 til 15 år. Da hadde debatten pågått siden tidlig 70-tall, og det ble stadig etterlyst alternativer til fengsel i barnevernets regi. Barnevernsloven fra 1953 ga imidlertid ikke hjemmel til å plassere barn og unge bak låste dører for å beskytte samfunnet mot deres kriminelle handlinger. Tiltak etter barnevernsloven skulle være "til barnets beste". Men, som det sies i "Kriminalmeldinga" fra 1977: "En annen sak er at tiltak som iverksettes til "barnets beste" samtidig kan ha en kriminalitetshindrende effekt".

Dersom den kriminalitetshindrende effekten var en slags positiv bivirkning av et tiltak som egentlig var til "barnets beste", var det altså OK. Dette standpunktet var også regjeringas syn da den nye barnevernsloven av 1991 ble foreslått, og det er dette standpunktet som er nedfelt i den nåværende barnevernslovens paragraf om bruk av tvang overfor barn og unge med alvorlige atferdsvansker. Tvang er legitimt så lenge det skjer til barnets beste og ikke med kriminalitetskontroll som fremste mål, sjøl om en kan ønske kriminalitetskontrollen velkommen som en ikke helt uventet bivirkning. Spørsmålet er hva den refererte høyesterettsdommen vil kunne bety for hvordan tvangsinstitusjonalisering i barnevernets regi vil bli forstått heretter.

Litteratur:

Bødal, Kåre (1969): *Fra arbeidsskole til ungdomsfengsel*. Oslo: Universitetsforlaget

Dahl, Tove Stang (1978) *Barnevern og samfunnsvern*. Oslo: Pax forlag

Ericsson, Kjersti (1996) *Forsømte eller forbryterske? Barnevern og kriminalitetskontroll i etterkrigstida*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Goffman, Erving (1961) *Asylums*. New York: Anchor Books, Doubleday & Company Inc.

Lysne, Edvard (1983) *Fra oppdragelsesanstalt til offentlig skole. Ulvsnesøy skole 100 år*. Oslo: Universitetsforlaget.

Stortingsmelding nr. 26 (1950) *Om skoleheimsskipnaden*.

Stortingsmelding nr. 104 (1977-78) *Om kriminalpolitikken*.

The day of release from prison

Feyling, Ragnhild

In this study I have focused on the day of release from prison sentence. What are the routine procedures of release and how is the day experienced by those who are being released? Does the practice answer to the needs? What rituals would best support an individual going through a transitional stage like release from prison? I have sought answers through around 40 qualitative interviews with persons having had direct experience with being released themselves and with personnel in local prisons and central prison administration. The interviews were performed in five countries, Norway, Sweden, Denmark, Iceland and Singapore in the period from May till November in 2002.

I found that, in spite of cultural differences, the practice from the side of the prison administrations, was very similar from one country to the other. The procedure was mainly checking that the person left with all his personal belongings. There was no stating, whether in word or writing of the sentence imposed by the state now being fulfilled and a new beginning waiting ahead. While release for the administration was mainly a practical matter, it was a highly emotionally charged event for the prisoners. The day of release was for the prisoners increasingly more difficult the more times they had been to prison, the longer period spent inside and the higher the level of security of the prison regime. The established routine procedures of the day of release seem far from sufficient to help a person cope with the challenges facing him or her on such a difficult day of transition. More attention should be given to the emotional and relational aspects of release from prison.

Løslatelsesdagen

Dette er en rapport fra en undersøkelse av løslatelse fra fengselsstraff med fokus på løslatelsesdagen. Jeg har sett på løslatelsen som en overgangssituasjon i livet og dagen som en overgangsdag. Min bakgrunn for å gjøre denne undersøkelsen er at jeg er kriminolog og teolog. Under arbeidet med min hovedfagsoppgave i kriminologi³³, intervjuet jeg løslatte som hadde hatt en kristen omvendelse mens de var i fengsel. Omvendelsen hadde kommet etter en livskrise under fengselsoppholdet. Frykten for å ikke ha noen fremtid etter løslatelse, mer enn selve fengselsoppholdet, hadde foranlediget denne krisen. Dette gav meg de første tankene

---

³³ Ragnhild Feyling (2001): *Tro og liv i fengsel og frihet*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi.

om løslatelsen som noe både vesentlig og vanskelig i fangers bevissthet. Som prest er jeg vant til å fokusere på overgangssituasjoner i livet, og å tilrettelegge seremonier rundt dem som dåp, bryllup og begravelse. Riteforskerne Arnold van Gennep³⁴ og Viktor Turner³⁵ har vist hvordan i alle samfunn betydningsfulle livsoverganger har vært tilrettelagt gjennom overgangsriter som markerer atskillelles-, terskel- og integrasjonsfaser. Antropologen Mary Douglas har påpekt at uten en markering av overgang, vil det være en fare for at den som en gang har blitt innsatt i fengsel, vil forbli marginalisert³⁶. Det blir slik en viktig oppgave å se på overgangsriter i forbindelse med løslatelsesdagen.

Undersøkelsens form og innhold

Undersøkelsen har tatt utgangspunkt i følgende problemstillinger:

Hvordan oppleves overgangssituasjonen emosjonelt av de som løslates?

Hva skjer den dagen av formell løslatelsesprosedyre og uformelle handlinger?

Kan disse fange opp situasjonen, skape en sammenheng i overgangen og hjelpe til med å få kontroll over følelsene? Hvilke andre handlinger kunne bidra til dette?

På bakgrunn av disse spørsmålene fikk jeg støtte fra Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi til å gjennomføre en intervjuundersøkelse i siste halvdel av 2002. Jeg foretok intervju i de nordiske land, Island, Danmark, Sverige og Norge, og i Singapore hvor jeg var på privatbesøk på samme tid. Jeg tenkte det ville berike studien å se på løslatelsesdagen i flere land og at fellestrekkene i hva løslatelse innebærer, ville overskygge eventuelle kulturelle forskjeller. Fengselsstraff medfører overalt å bli tatt bort fra det normale samfunnsliv og satt inn i et totalt regime, for så løslatelsesdagen å bli tatt bort fra dette, for å vende tilbake til samfunnslivet. Min tanke var at dette fellestrekket ved løslatelsen har en slik tyngde at det vil veie mer enn eventuelle kulturelle forskjeller.

Jeg intervjuet både innsatte, løslatte og ansatte i fengsler, og i sentralledelsen for fengselsvesenet. Jeg har intervjuet løslatte i alle land, men ikke representanter for alle de andre gruppene i hvert land. I alt har jeg hatt 19 intervju med innsatte og løslatte, 14 intervju med ansatte i lokale fengsler og 5 med ansatte i nasjonal sentralledelse for fengselsvesenet.

7 av intervjuene var gruppeintervju med to til fire personer. Jeg ba de jeg intervjuet om å fortelle i detalj om løslatelsesdagen, både dens emosjonelle og praktiske sider. Jeg spurte om

---

³⁴ Arnold van Gennep (1999): *Rites de passage*. Oslo: Pax forlag.

³⁵ Victor Turner (1999): "Midt imellom. Liminalfasen i overgangsriter" i *Rites de passage* av Arnold van Gennep. Oslo: Pax forlag.

³⁶ Mary Douglas (1997): *Rent og urent*. Oslo: Pax forlag.

hva som ville være en ideell løslatelsesdag, og kom tilslutt med noen egne forslag som jeg ba om respons på.

Jeg vil i denne rapporten fremheve noe av de sidene som kom frem gjennom undersøkelsen. Jeg begynner med å peke på variasjonene i forutsetningene ved en løslatelse. Det vil være forskjeller med hensyn til hvilket regime en person blir løslatt fra og hvilken personlig bakgrunn han eller hun har. Begge deler er avgjørende for hvor stor overgangen er. Deretter vil jeg belyse den emosjonelle siden, de følelser som tidligere innsatte har fortalt de har gjennomlevd i forbindelse med løslatelsen. Jeg ser så på hva som skjer rent praktisk rundt en løslatelse, de formelle og uformelle handlingene. Jeg avslutter med å se på noen forslag til hvordan en person kan ivaretas på en best mulig måte på løslatelsesdagen.

Hvor stor er overgangen?

De ulike fengselsregimene tillater ulik form for, og grad av kontakt, mellom livet i og utenfor fengslet. Dess mer av en persons liv under fengselsoppholdet som kan fortsette etter løslatelse, dess større plattform har han eller hun å stå på når de for fullt inntreer i livet utenfor ved løslatelsen. Å ha tilbud om en ny eller å kunne gå tilbake til tidligere bolig, ordnet økonomi osv., vil innebære endring. Om de kan gå tilbake til noe de hadde før de kom i fengsel, skal de likevel møte dette på nytt etter å ha vært avslørt som en som har begått kriminalitet, med alt hva det medfører av usikkerhet i forhold til omgivelsene.

Ved løslatelse fra et strengt regime i lukket fengsel er det nesten ikke noe av livet som fange, som fortsetter etter løslatelse. Dagsrutinene i fengslet skal sikre et sunt liv med regelmessig veksling mellom mat, arbeid, fysisk aktivitet og hvile. Å fortsette med et slikt regelmessig liv, ville de fleste ha utbytte av. Men den struktur på hverdagen som man har i fengslet, faller bort ved løslatelse, fortalte de jeg intervjuet. Grunnen kan være at rutinene er opprettholdt av ytre tvang, og at dagliglivets behov, som mat og sengeskiift, dekkes uten egen innsats. ”Det kommer som på samleband, selv om du sover i hodet”, som en sa. Kontakt med familie og venner utenfor fengslet er mulig ved telefon, brev, besøk og permisjoner. Dette kan være det vesentligste i det som fortsettes etter løslatelse. Men kontakt andre veien, fortsatt kontakt med fengslet etter løslatelse, vil normalt være stengt. Løslatelsesdagen har noe endelig ved seg. Struktur på hverdagen, bolig, arbeid, økonomi, må bygges opp på nytt eller gås tilbake til.

Kan ikke noe av verdi overføres³⁷ og ingen ting av det inne fortsettes ute, går den løslatte ut med lite fotfeste.

Ved løslatelse fra åpent fengsel eller behandlingsinstitusjon vil det være mulighet for utvidet kontakt med omverdenen ved mer tid til telefoning, besøk og permisjoner. Det blir særlig lettere å ha kontakt med barn. Løslatelse etter å ha hatt frigang er også mulig fra åpen avdeling i åpent eller lukket fengsel og fra overgangsbolig. Dette medfører utgang til arbeid eller skole som en kan fortsette med etter løslatelse. Økonomiske forpliktelser vil en gjerne også ha påtatt seg samtidig. Overgangen ved løslatelse blir da vesentlig mindre dramatisk. Ved løslatelse fra overgangsbolig utenfor fengsel har man i tillegg bolig sikret, ved at det er mulig å fortsette å bo på stedet etter løslatelse. Overgangen blir da enda mindre. Man har godt fotfeste på løslatelsesdagen.

Det vil også være individuelle forskjeller. Som en sa: ”Det finnes ikke noen som er like ute i samfunnet og det er det heller ikke inne i fengsel.” Det er forskjeller i psykisk og fysisk utrustning og sosial situasjon. Det er også forskjell på hvor lenge en har vært i fengslet, og om en løslates for første gang eller etter å ha vært mange ganger i fengsel. De jeg intervjuet fortalte at dess lengre fengselsoppholdet hadde vart og dess flere ganger en tidligere hadde vært i fengsel, desto vanskeligere ble overgangen. Den fengselsmyndighetene ikke anser som egnet til å klare å fungere under friere forhold, blir på lukket fengsel og løslatt derfra. Dermed vil den som er minst egnet til å klare overgangen til frihet, få den største overgangen. Følelsene knyttet til situasjonen kan være sterke for den som løslates.

Den emosjonelle siden ved overgangen

Jeg vil gjengi følelsene slik de jeg intervjuet beskrev dem. En skildret følelsene i løslatelsessituasjonen slik:

Når man har sittet i fængsel, så har man vidst at den her tidspunkt skal jeg videre. Og op til denne løsladelsesdato har man aftalt med en hel masse mennesker hvad der skal ske, og gang i den og alle de her ting. Det vil sige man er begeistret. Der er eufori. Og der er også den her usikkerhed, bange for hvad skal der nu ske. Alle de her ting, ikke?

---

³⁷ Det kan for eksempel diskuteres overførbarheten av verdien av attester fra fengselsoppholdet. Eksamenspapir fra offentlig skole vil være av verdi utenfor fengslet, men det er ikke gitt at attest som dokumenterer god vandel og god arbeidsinnsats, eller diplom fra kurs relatert til kriminalitet, vil ha noen verdi utenfor fengselssystemet.

Så jeg tror at når dagen står på, kan man sammenligne det med en dødsdom. Altså det her med dødsgangen. Og det her med hvor man går hen? De her lange skridt der er fra sikkerhed og til at komme ud, hvor der ikke er nogen sikkerhed, hvor det kun er dig. [Under] de skridt der, sker det en hel masse provokationer inde i dig. (...)

Jeg tror for flestedelen af de mennesker der sidder i fængsel: Op til løsladelsesdato, har de det her med at aldrig mere skal de tilbage til det gamle. Det er den drivkraften der holder dem: Jeg skal aldrig tilbage til Istedgade. Men når du træder ud for døren, så ser verden helt anderledes ud. Og så bliver man bange.

Et uttrykk for følelsene ved løslatelse som alle jeg snakket med umiddelbart forsto var *løslatelsesfeber*. Løslatelsesfeberen er som reisefeber, fremkalt av det som ligger foran. Motstridende følelser kjemper i sinnet: Nervøsitet og glede, forventning og engstelse. Hvor stor grad det er av oppstemthet i forhold til nedstemthet, vil være forskjellig fra person til person og situasjon til situasjon. En fortalte at når han ble løslatt fra en lengre dom og hadde lite å gå til, kom løslatelsesfeberen lang tid i forveien. Mens den meldte seg først de siste dagene før løslatelsen når han hadde kjæreste som ventet og mye ordnet ute:

Har man ingenting, så börjar oroen långt innan. För at kännar man värkligen at nu kommer det snart. Nu kommer det helvetet igen. Jag vill inte til det här helvetet, och man hittar liksom inget annan alternativ. Har man som jag till exempel haft lägenhet, fru, barn og allting när jag kommer ut, så har jag haft andra problem å tenka på: Det här med pengar og arbete og sånt vad. Jag har inte behövt oroa mig för bosted och sånt. Det har funnits kvar, vad. Så då har jag blitt muckarsjuk³⁸ sista veckan kanske, eller sista dagen. Då börjar det å kännas i magen at nu begynner det å närma sig, vad. Jag har också känt riktig sjuka ett halvår innan muck, när jag börjat kryssa på almanakken: Nu har jag bara 250 dagar kvar.

De som hadde vært flere ganger i fengsel fortalte at det for hver gang ble mer krevende å bli løslatt. Angsten i forbindelse med løslatelse kommer av frykt for å skulle møte det normale samfunnslivet. Når løslatelsesdagen nærmer seg, vil for noen denne angsten føre til at de trekker seg tilbake fra alle forberedelser i retning av et vanlig liv i samfunnet (mental terskelfase). De kan i denne fasen opptre arrogant og avvise all innblanding fra omgivelsene med at "alt vil gå bra". I det skjulte sikrer de seg gjerne med å avtale at noe å ruse seg på ligger klart når de kommer ut.

Som kontrast til fengselsregimet kan opplevelsen av frihet vær stor. Feberen kan fortsette å stige etter løslatelsen, særlig om man ruser seg allerede løslatelsesdagen. Noen sier også de må "medisinere" seg for å falle til ro, lande.

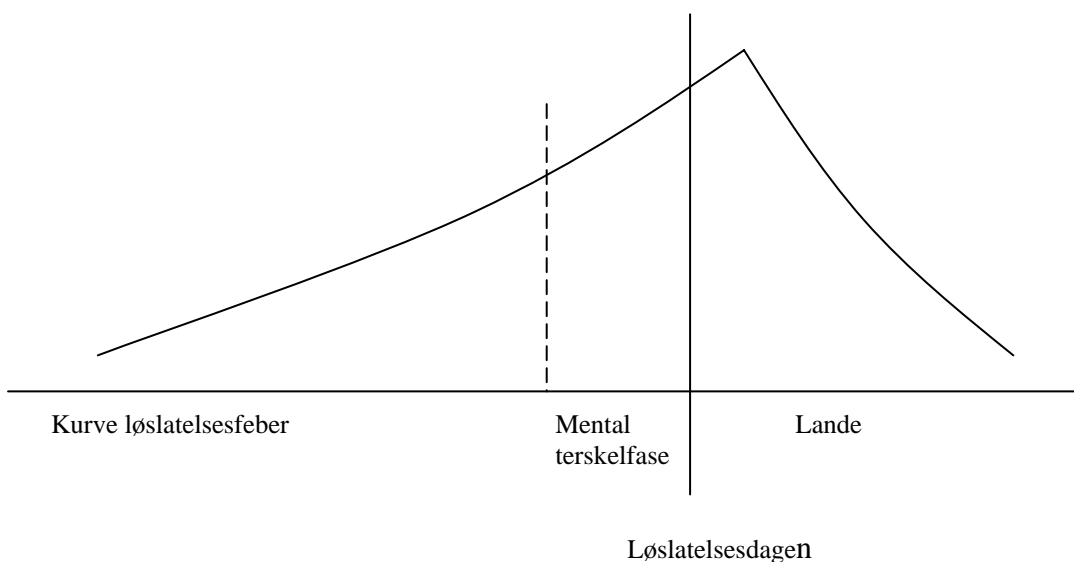

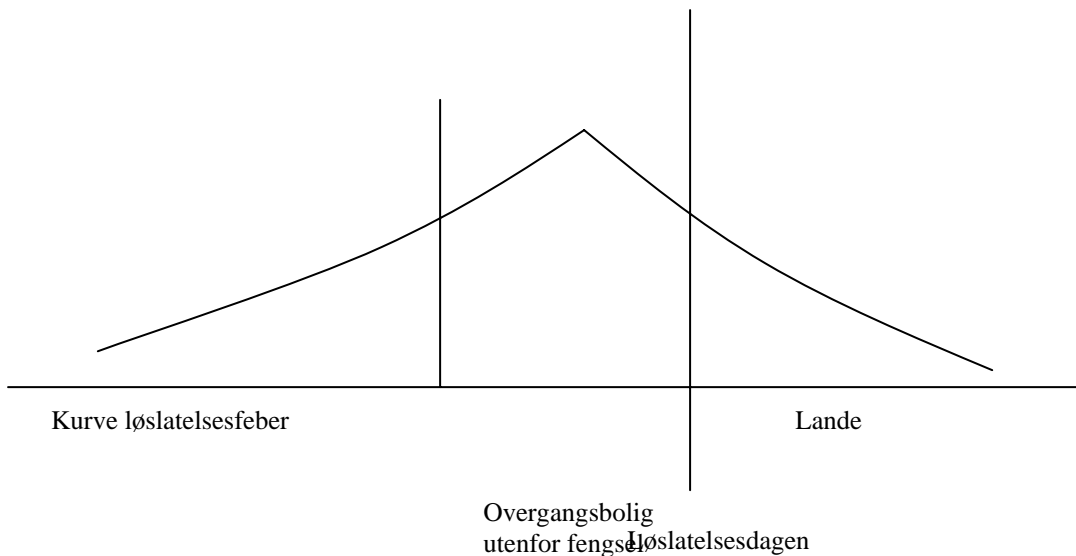
³⁸ Svensk uttrykk for løslatelsesfeber.

Å lande ble av en løslatt definert som ”å få lugn och ro”, å komme dit at en opplever seg emosjonelt i balanse etter løslatelsen. Det å lande har også en praktisk målestokk: I hvilken grad man har klart å få innarbeidet et normalt hverdagslivs rutiner utenfor fengsel, som å ha kommet dit at en behersker å handle inn og tilberede mat, vaske klær, gjøre rent og vanne planter, eller fått ro til å tenke klart nok til å se mer vidtrekkende konsekvenser av valg. Avhengig av situasjon og mål som tenkes nådd, kan det ta fra en uke til over ett år å lande. En jeg intervjuet mer enn ett år etter løslatelsen, mente han ikke helt hadde landet enda. Etter årevis med rus, kriminalitet og fengselsopphold, tok det lang tid å innarbeide et normalt levesett. For en i denne situasjonen vil feberkurven kunne bli høy, og det vil ta tid før den flater ut og han lander.

Under intervjuene kom det også frem at det ble et annet emosjonelt forløp for de som ble løslatt fra overgangsbolig utenfor fengsel. De hadde under oppholdet der begynt i arbeid utenfor fengsel, tatt økonomisk ansvar ved å betale for seg, og fått en bolig som de kunne beholde etter løslatelse. De har i og med dette tatt mestedelen av møtet med livet utenfor fengsel før løslatelse. Den emosjonelle kurven nådde da toppen innen løslatelse. Fordi dette skjer tidligere, og når de fremdeles er i noe skjermede omgivelser, kan det også forventes at feberkurven ikke blir fullt så høy. Jeg har prøvd å illustrere disse to situasjonene ved å tegne to emosjonelle kurver med ulike forløp.

Løslatelsesprosedyren

Løslatelsen skjer vanligvis tidlig om morgenen, innen klokken 9. Fra institusjonens side er det i hovedsak bare en kontroll av at den som løslates går ut med alle sine egne eiendeler, og ingen andres. I fengsler i Sverige og Singapore, vil han eller hun også måtte skifte fra fangedrakt til privat tøy. Utsjekkingen skjer gjerne i samme lokaler som man ble sjekket inn, mottagelsen, men den er mye mindre omstendelig. Mens mottagelsesprosedyren kunne ta fra en halv time opp til halvannen, var tidsrammene jeg ble forelagt når det gjelder løslatelse i de nordiske land fra fem til ti minutter. Ved innsettelse inngår det å bli gjort kjent med fengslets regler og rutiner, og den som tar imot vil gjerne drøye stunden for å få et best mulig inntrykk av vedkommendes fysiske og psykiske konstitusjon med tanke på fare for rusreaksjoner eller suicidalitet. Ved utgangen er det ikke noen tilsvarende innsjekking fra samfunnets side.³⁹

Det er også gjerne tidspress rundt løslatelsen. Ansatte vil ha løslatelsen fort overstått så de kan fortsette med sine andre daglige gjøremål. Det samme gjelder også noen av de som skal løslates. De gir inntrykk av å ha stått på tærne klar til å styrte ut når celledøren blir opplåst. Andre ønsker derimot å drøye utgangen. De vil ha god tid til å ta farvel. Tidspresset kan forsterke en følelse av å bli kastet ut, slik en av de jeg intervjuet opplevde det:

Og det er det her med at: "Når klokken er otte, så skal du gjøre din celle parat. Når klokken er halv ni, skal du være nede der ved lokalet her. Og klokken ni da løslader vi dig". Det vil sige at den dagen du vågner er der meget stress. Fordi at for det første vil

³⁹ Et unntak fant jeg i Singapore hvor løslatte fortalte at rusmisbrukere løslatelsesdagen ble kjørt til et rådgivningssenter hvor de måtte ha samtale med en konsulent før de ble endelig løslatt. Familien skulle hente dem der.

du gjerne like nå at sige farvel. Og det er det ikke tid til. Du er meget sådan stresset den morgenstund du står op. Ikke nok med det. Du bliver nesten smidt ud.

Og det er ikke rigtig noget hvad kan vi kalde at det er nogen mennesker der lige siger: "Hvordan har du det med at komme ud?" Sådan lige få en afslappet. Og: "Pas nu på hvad du gør når du kommer ud." Det er noget med: Du skal bare ud og så videre.

I tillegg til hva som skjer rent formelt fra ansattes side, kunne det falle ord som: "Ta vare på deg selv" og "Håper jeg ikke ser deg igjen her". I denne sammenheng tas en bemerkning som den siste positivt opp. Mens de opplevde det som veldig ydmykende om den ansatte sa: "På gjensyn." Det truet det lille håpet om at det kunne gå bra.

Avskjed mellom innsatte

Mange fortalte at det var vanskelig å skilles fra medinnsatte, og viktig å si farvel til dem. Her kan det være en omstendelig avskjed. Men det er gjerne dagen eller kvelden i forveien, siden løslatelsen skjer tidlig på morgenen når medinnsatte er innlåst eller allerede på arbeid. Det er gjerne kaffe og kake sammen med de en har bodd sammen med og blitt best kjent med under fengselsoppholdet. Og det kan være løslatelsesablegøyer, som å helle vann i sengen til den som skal løslates slik at siste natten må tilbringes på en stol. Så kan det være utdeling av ting som de som skal bli igjen kan ha glede av som mat, telefonkort, TV, og klær der de kan bruke privattøy. Gode ord hører også med som: "Lykke til" og "Ta vare på deg selv." Disse handlingene var ganske vanlige i de nordiske land selv om de ikke ble praktisert alle steder, og av alle. Det var bestekameratene som en skjøyet med og tok avskjed med.

En meningsfull avslutning av fengselsoppholdet

Jeg spurte om det burde være rutine at direktøren kom og tok den som skulle løslates i hånden til avskjed. Men både direktører og løslatte var avvisende til dette, dersom det ikke hadde vært kontakt tidligere under fengselsoppholdet. En formell handling uten at det var noen relasjon fra før, hadde ikke noen verdi. Men jeg forsto at om en ansatt de hadde hatt positiv kontakt med, var tilstede når de dro, ble det sett som positivt fra begge sider. Imidlertid fant jeg ikke at dette ble praktisert. Det var tilfeldig hvem som var tilstede når de reiste. Å flagge kunne lettere la seg arrangere. Men flagging var ingen av de jeg luftet det for positive til, enn si tok alvorlig. På den ene siden mente de løslatte det ville være fremmed for fengselsvesenet å gjøre slik stas på dem, og på den andre siden ville de ikke ønske festmarkering av en dag som tildels ble opplevd som traumatisk, og hvor noen hadde like

mye følelse av å bli sparket ut som av å dra frivillig. De reagerte mot formelle handlinger som ikke hadde bakgrunn i en positiv relasjon.

Jeg fant ikke at det ble utstedt noe frihetsbev, brev som utrykte at straffen var sonet og kriminaliteten oppgjort, når fengselsoppholdet kom til en ende. I de nordiske land får de som skal løslates på prøve, før endt straffetid, et brev hvor de må skrive under på at de godtar ilagte villkår for prøveløslatelse, og i Singapore fikk alle et papir hvor det sto hvilket tidsrom de hadde vært i fengsel. Men ikke noe av dette kan sies å markere at fengselsstraffen er avsluttet og kriminaliteten oppgjort. På mitt spørsmål om det burde gis et slikt skriv, og om dette også skulle uttrykkes muntlig, eventuelt av den dommer som en gang hadde ilagt straffen, var det flere som svarte positivt.

Den gode inntreden i samfunnet

På spørsmål om en representant fra kommunen skulle stå ved porten og ønske den løslatte velkommen tilbake til samfunnet, ble det svart at det ville være bra om det allerede var etablert en positiv kontakt basert på gjensidig respekt og samarbeidsvilje.

Jeg spurte også hvordan de jeg intervjuet ut fra egne erfaringer, ville legge opp en ideell løslatelsesdag for en annen. I alle svar ble det lagt vekt på at det var viktig å bli møtt av noen som viste omsorg og tok hensyn til at den som kom ut var full av motstridende følelser. Flere la som en danske vekt på at det var viktig å oppmuntre den som kom ut til å snakke om følelsene:

Det jeg vil gjøre det var måske først at snakke med ham. For jeg ved at han er helt oppe at køre. At han lige kører, og jeg vil prøve at få ham ned. Jeg vil ikke vise ham rundt og køre ham rundt til en hel masse mennesker. Jeg vil måske tage en time med ham på en kafé hvor jeg prøver å stille ham nogen spørgsmål om hvordan han har det lige nu. Hvad sker der inni deg lige nu? Ikke? (...)

Han kan indrømme hvordan han egentlig har det. Fordi det har en effekt. Det her med at vi så får en god dialog sammen, ikke. For jeg ved hvordan han har det. Og jeg har ro. Så hvis jeg kan smidte af med den roen jeg har, og få ham ud med det her at han er bange og han

tør ikke riktig at møte mennesker like nu, fordi han er et sted hvor kroppen reagerer på heroin. For det er den vant til. Kroppen har en fantastisk hukommelse (...)

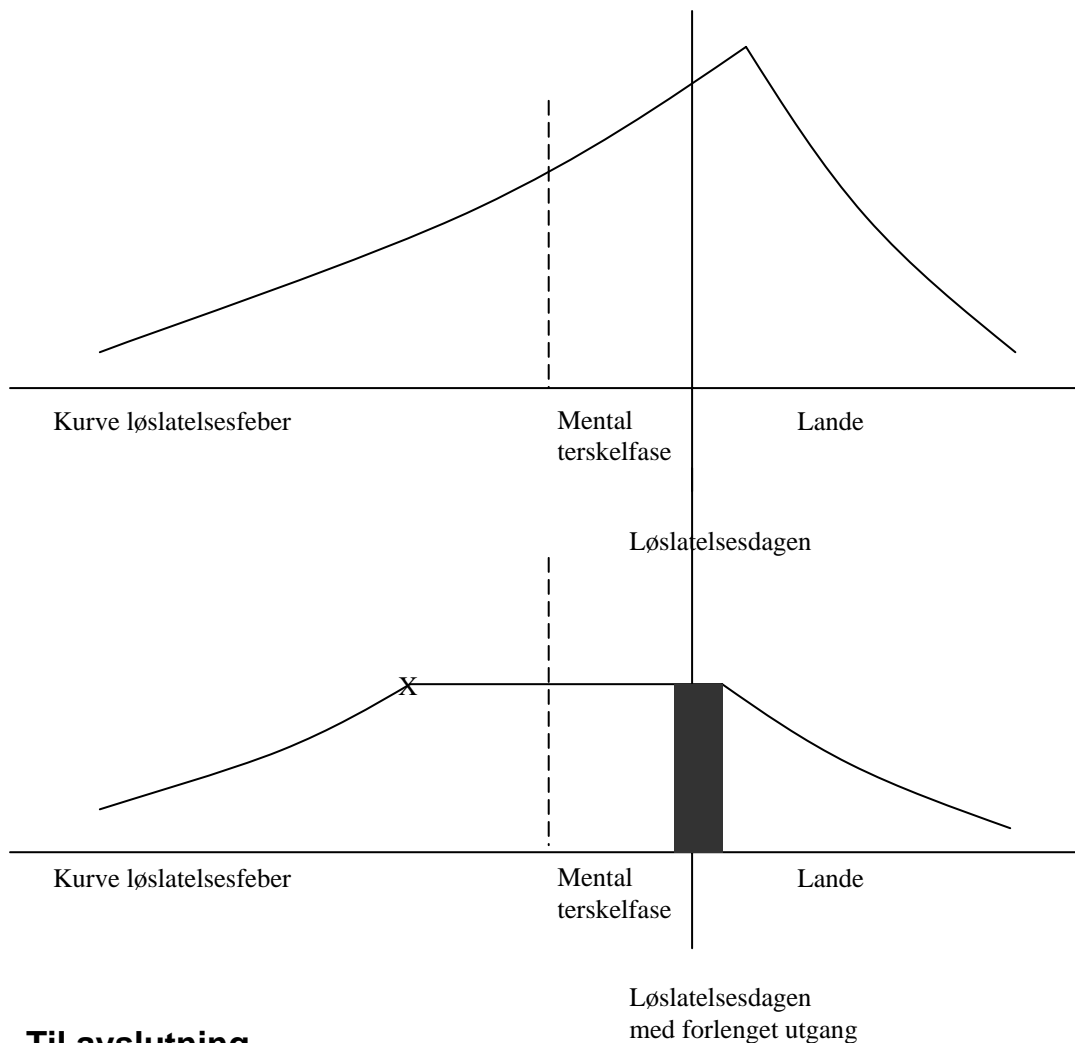
Og når han fortæller sådan, så bliver han mere avslappet, for han får fortælle det her vanviddet ud af de her ting.

Denne dansken er med i KRIS, en gruppe av tidligere kriminelle og rusmisbrukere som er opptatt av å hjelpe andre til et liv uten kriminalitet og rusmisbruk. De legger vekt på å støtte ved å møte opp utenfor fengselsporten og tilbringe de første timene, helst det første døgnet, sammen med den som løslates. KRIS er kjent for artige opplegg hvor en kan få oppfylt drømmer som å kjenne på friheten ved en helikoptertur eller go-cartkjøring. Ser vi på helheten ved opplegget, er det ikke det spektakulære som preger det, men heller en ramme av ro for å ivareta personen emosjonelt. De starter dagen med å møte utenfor porten, og ta den løslatte ut for å spise en rolig frokost og samtale for å hjelpe ham eller henne til å ha kontakt med sine følelser ved å snakke om dem. De legger vekt på at hva som skjer skal være den enkeltes personlige ønske, og være minst mulig stressbelastende. De vil passe på å ikke gjøre noe som forsterker den angsten som den løslatte gjerne har i overgangen. De samme tankene om hvordan legge til rette en god løslatelsesdag for en annen, hadde en islending som selv hadde gått gjennom mange løslatelsesdager:

Nå selvfølgelig starter det med at jeg ville køre og hente ham. Og gjøre ham velkommen ud i livet igen. På den måde han føler sig velkommen med mig. Ikke kigge ned på ham. Det skal være personlig. Man skal ikke gå på staden hvor mange mennesker er. Det starter med at man bliver lidt generet og lidt bange. Jeg kan huske jeg var bange for mange mennesker som jeg ikke hadde mødt før. Så den dag starter meget rolig og personlig hjemme hos mig. Og på en måde han synes det er godt. At have en kopp kaffe og kigge på fodbold i fjernsynet. Eller vi kan sidde ned, og jeg kan hjelpe ham med at kigge på hvad muligheder han har. Den skal gå stille og rolig den første dag. Jeg har prøvet mange typer av løslatelsesdager. De bedste dager, det er hvis det er stille og rolig og personlig. Hvis jeg kan føle at jeg er velkommen.

I KRIS legger de vekt på å starte kontakten med den som skal løslates en god stund før løslatelsesdagen. De ser det som viktig å gå jevnlig på besøk for å oppmuntre til å holde oppe troen på et liv uten rus og kriminalitet etter løslatelse, og unngå en fase med avstenging av alle tanker i den retning. Jeg tenker at en kombinasjon av KRIS sin modell, og av handlinger som markerer avskjed med fengslet, med ansatte så vel som innsatte, og av at dommen er

sonet og kriminaliteten gjort opp for, og at noen man allerede har hatt kontakt med møter utenfor, vil bekrefte både at noe er avsluttet og at det er en fremtid. Slik vil en reell livsovergang bekreftes. Uttrykket "bare et ritual" viser til handlinger som mangler tilknytning til noe vesentlig. Men et ritual som tydeliggjør en troverdig avslutning og begynnelse, vil kunne gi verdifull støtte. Jeg har nedenunder illustrert hvordan det å møte en person før han har avstengt seg, og legge til en noe forlenget utgang med meningsfulle handlinger, kan dempe løslatelsesfeberen og gi en mindre dramatisk fallhøyde å starte landingsprosessen fra.

Til avslutning

I denne undersøkelsen har jeg fått bekreftet at løslatelsesdagen er en ganske traumatisk dag for mange. Jeg har også sett at dagen er fattig på formelle prosedyrer som griper støttende inn. Løslatte har ut fra egen erfaring sagt noe om hva som vil være en hjelp. De legger vekt på at det tas hensyn til den emosjonelle utfordringen løslatelsen innebærer, og ønsker bekreftelse på at straffen er avsluttet og et nytt liv begynner. En tydelig markering av at noe er avsluttet, gjør det lettere å åpne seg for noe nytt. En understrekning av fortsettelse gir mot

og styrke til å gå inn i det nye. Uten noe slikt, blir det fritt løp for deres egen frykt og dårlige erfaringer av at det er når de kommer ut straffen virkelig begynner, og at det ikke finnes noen fremtid uten kriminalitet for dem. Det blir noe galt når en så tung og formell samfunnsinstitusjon som fengsel ikke har utgangsprosedyrer som i større grad ivaretar den enkelte i det øyeblikk han eller hun går over til et liv utenfor institusjonen. Det er å håpe at slike blir utviklet.

Crimes committed while on prison leave a contentious issue in Sweden

Grundtman, Markus

The question of escapes and criminal offences occurring in association with prison leave is a contentious issue, which is brought to the fore at regular intervals. As a rule, the question is brought up when attention becomes focused on a serious crime committed in connection with prison leave, as was the case after the police murders in Malexander in 1999, for example. Incidents of this kind often lead to a debate on whether there is any justification for leave from prison and a questioning of the way that the leave system is administered.

(Two policemen were killed in a shooting incident following a bank robbery. One of the assassins had just escaped from a prison short leave). This report shows that it is very rare for inmates to be convicted of offences that are committed while they are on prison leave. Of the 9,300 individuals that were released from prison in 1998, 29 had been convicted of an offence that they had committed while on leave from prison during the course of their prison term. Other forms of misconduct whilst on prison leave are also uncommon.

Combining the prison service

Register with the convictions register. How large a proportion of all prison leaves that are abused can be seen from statistics that are compiled annually by the prison and probation service. These statistics do not however contain information on how many have abused prison leave by committing criminal offences. In order to discover whether crimes have been committed during prison leave, the National Council for Crime Prevention has conducted its own study. Data from the central prison and parole service register of all those released from prison in 1998 have been matched and cross-referenced with the National Council's register of persons convicted of criminal offences. Thereafter, the prison service files of those individuals convicted of offences during their time in prison were collected.

Prison leave may be of value in many ways

The system of regular prison leave is something fairly unique to the countries of Scandinavia. The objective is to facilitate the inmate's readjustment to society and to combat the harms

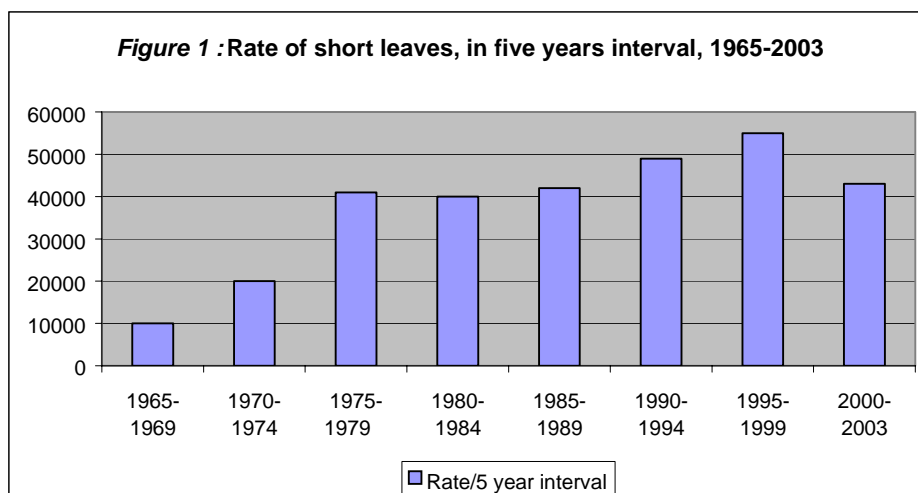

associated with institutionalisation. Leave provides the inmate with a better opportunity to maintain contact with family and children, friends and relatives. Prison leave may also be of great importance to the children of inmates. Such leave gives the child an opportunity to maintain contact with his/her father or mother during the term of the sentence and to be able to meet him or her outside of the institutional environment. Prison leave may also help inmates to maintain their self-esteem and identity over the course of a long prison sentence. They also felt that prison leave may “ease the tension” of the enclosed prison environment.

From exceptional occurrence to regular feature

The possibility of being granted prison leave arose first during the 1930s. During the first few years, this involved only a few isolated cases of prison leave per year. Very good grounds were required, such as a visit to a dying relative for example, and there was to be absolutely no risk of misconduct. Sixty years later, in the mid 1990s, the number of annual prison leaves had risen to approximately 60,000. Short term leave, so-called ‘normal’ leave is today a regular feature of a prison term. After a certain qualification period, which varies depending on the length of the sentence, the inmate may be given a few days leave once a month. The prison service attempts to reduce the risk that leave will be abused in a number of ways, such as by following up how an inmate has conducted him/herself on earlier prison leave, for example, or by specifying leave conditions. But according to the law, the risk for abuse need not be non-existent for a period of normal leave to be granted. An inmate may also be granted special leave for certain specific purposes. This might involve applying for a job, for example, or visiting a doctor. Special leave has always been more common than normal leave. But since the prison service regulations were tightened in September 2000, the amount of special leave granted has fallen off sharply. More has also been made of the requirement that normal leave be planned so that it is devoted to important objectives.

Source: Swedish Prison and Probation Service, Kriminalvårdsstyrelsen Notice: 2000-2003 only 4 years available

In total, the number of occasions when leave was granted increased very substantially between the 1960s and the 1990s. In parallel with this, however, there was an increasing level of differentiation in relation to who was granted leave. Tighter rules have gradually been developed relating to serious offenders serving long prison terms. The same is true for active drug abusers. Particularly stringent and scrupulous investigations are conducted for those serving a prison term of longer than four years. There is a special national reception centre (Riksmottagningen at the prison Kumla) which investigates how and where the sentences of these long term inmates are to be served and the extent to which they ought to be granted leave. Their chances of being granted leave are very limited today, right across the board.

Leave is abused in one per cent of cases

In spite of the large volume of leave granted, it is only in one per cent of cases that any form of misconduct arises. Half of one per cent of leave is abused through the inmate failing to reappear, whilst in the other half per cent of cases it is some other form of misconduct, such as drug violations for example. In the mid 1960s, more than ten per cent of those granted leave took the opportunity to escape. Since this time, however, the proportion of cases where leave is abused has been reduced gradually to the very low levels witnessed today. In absolute figures, over recent years leave has been abused in 300-400 cases per year through the inmate failing to reappear, and in an equal number of cases through some other form of misconduct.

Figure 2: Development of short leaves in the Swedish prison system, and share misconducted (failure to appear) 1994-2003

Year	Short leaves	Misconducted	Percent
1994	59 619	831	1,3
1995	62 541	810	1,2
1996	57 278	737	1,2
1997	51 874	642	1,2
1998	51 898	669	1,2
1999	53 391	649	1,2
2000	39 200	482	1,2
2001	29 138	624	2,1
2002	33 655	474	1,4
2003	35 787	260	0,7

Theft offences for the most part

The 29 individuals who were released in 1998 and who had been convicted of offences whilst on prison leave, had together committed 58 offences during their time on leave, i.e. an average of two offences per person. In the majority of cases the offences were relatively minor. A total of eight offences were recorded as serious. Most common were theft offences. No serious violent crimes were committed; of the crimes against persons, only one was an assault. In addition to this there were four offences contravening contact prohibition orders. For the most part, the individuals committed the same offences as they had originally been convicted of. Those who committed offences whilst on prison leave were a group with many previous convictions. The vast majority (86%) had been convicted at least ten times earlier, which is three times as often as the average for all prison inmates. On average, they had 28 previous convictions. Three-quarters of them were substance abusers of some kind, and at least half were drug abusers. The crimes were committed to a large degree during leave that was also abused in other ways, through the inmate returning late to prison, for ex-ample, or abusing drugs. Dramatic reduction in the amount of leave granted in the year 2000 Following the police murders in Malexander, the rules governing the granting of prison leave were overhauled and praxis tightened. This led to a reduction in the number of cases where leave was granted from 53,000 in 1999 to 39,000 in the year 2000. The proportion of cases of prison leave where there was misconduct remained at the same low level as before – one per cent. In absolute numbers this meant that a reduction of 14,000 in the number of cases where leave was granted led to a drop of about 170 in the number of cases where prison leave was abused (from 649 to 482). The low share of misconducted leaves, related to the large amount of prison short leaves every year, is a risk assessment success story – but still a contentious issue.

*Report published by National Council for Crime Prevention, BRÅ-report 2001:6
Data from Swedish Prison and Probation Service*

Den islandske befolknings syn på forbrydelser 1989-2002

Gunnlaugsson, Helgi

Indledning

Undersøgelser af indbyggeres syn på forbrydelser er vigtige for at kunne belyse hvordan en befolkning generelt føler og oplever forbrydelser. Hvad mener den islandske befolkning om forbrydelser og hvordan vil den reagere over for dem? Det er ikke mindre vigtigt at følge dette syn over længere tid og undersøge hvorvidt ændringer finder sted. Her gives der mulighed for at betragte islændinges stillingtagen over en 13 års periode, og det er interessant at se, hvad der har ændret sig og hvad er forblevet det samme. I det følgende fortælles der om resultaterne angående vurdering af kriminalitetens alvorlighed, straffe og narkomani. Ligeledes vil det blive forsøgt at sammenholde disse resultater med sammenlignelige undersøgelser i andre lande.

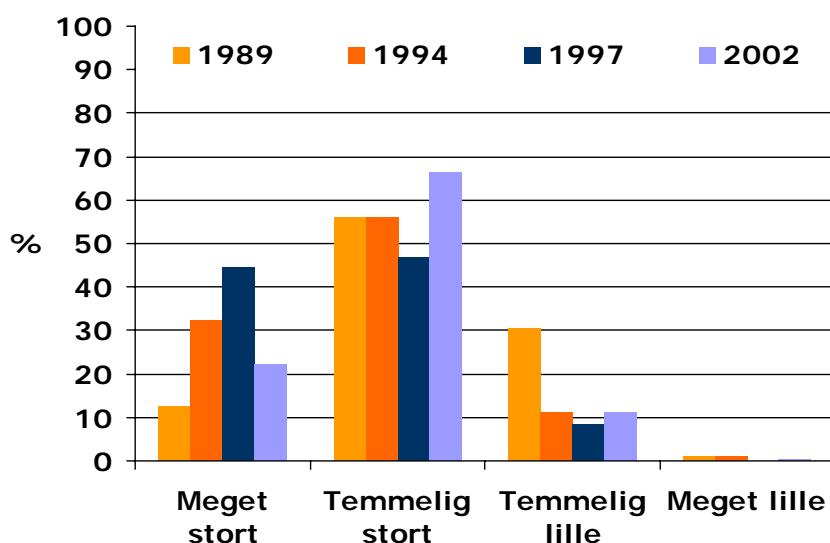
I foråret 2002 forestod denne artikels forfatter i samarbejde med Det Samfundsvidenskabelige Institut ved Islands Universitet en undersøgelse af den islandske befolknings syn på og oplevelse af forbrydelser. Det var den fjerde undersøgelse af denne art foretaget af samme team, idet den første undersøgelse blev foretaget i 1989, den anden i 1994 og den tredje i 1997 (se Helgi Gunnlaugsson, 2000). Det drejer sig i hvert tilfælde om stikprøver, og interviewene blev taget pr. telefon. Denne gang omfattede undersøgelsen 1200 personer i alderen 18 til 80 år fra alle dele af Island. Svarprocenten var ca. 66, og der opnåedes tilfredsstillende forholdstal mellem svargruppen og den samlede befolkning hvad angår alder, køn og bosættelse. Det må derfor forventes, at svargruppen i høj grad genspejler befolkningens syn på emnet for aldersgruppen 18-80 år.

Bekymringer over forbrydelser daler i 2002

Som det ses på billede 1, øgedes befolkningens bekymringer for forbrydelser meget fra den første undersøgelse i 1989 til den tredje i 1997. Det er i undersøgelsen i 2002 interessant, at det da er en betydelig mindre gruppe, der anser kriminalitet for at være et meget stort problem, eller ca. 22 procent. I 1997 anså ca. 45 procent af befolkningen kriminalitet for at være et meget stort problem, og i 1994 mente ca. en tredjedel det samme. Ca. halvdelen af befolkningen anså kriminalitet for at være et temmelig stort problem i 1989, 1994 og 1997,

hvor nu ca. 66 procent er af denne mening. Den største ændring gælder således antallet af de personer, der anser kriminalitet for at være et meget stort problem; dette antal er mindsket ganske betydeligt siden 1997, skønt grunden ikke er umiddelbart indlysende. Antallet af forbrydelser er ifølge politiets oplysninger ikke faldet i denne periode, og antallet af forbrydelser såsom seksualforbrydelser og narkotikaforbrydelser, er steget.

Graf 1: Mener du at brott er et stort eller et lille problem i Island?

Langt de fleste, eller ca. 86 procent, meddeler at de får oplysninger om kriminalitet gennem massemediernes nyhedsformidling, mens ca. 5 procent siger at de hører om kriminalitet i samtaler i deres eget miljø. Det er ikke usandsynligt at forklaringen på personers stillingtagen kan findes i massemediernes behandling og den generelle debat i samfundet om forbrydelser. Behandling af forbrydelser i massemedierne har tendens til at komme i bølger (Fishman, 1978), og mellem undersøgelserne i 1989 og 1994 var en markant øgning i nyhedsformidling om kriminalitet i avisen Morgunbladid (Helgi Gunnlaugsson, 1995), hvilket sandsynligvis forklarer befolkningens øgede bekymringer over forbrydelser i samme periode. Umiddelbart før undersøgelsen i 1997 fandt man i massemedierne en dramatisk behandling af voldshandlinger i Reykjavik (Helgi Gunnlaugsson, 2000), der formodentlig forklarer de øgede bekymringer, som undersøgelsen viser.

Et overvældende flertal, eller ca. 90 procent, anså dog i 1989 kriminalitet for at være et voksende problem og ligeledes i 2002, hvilket tyder på, at indbyggernes bekymringer over problemer i forbindelse med kriminalitet sidder dybere end de enkelte svingninger mellem to undersøgelser kan vise. Kriminalitet er en emnegruppe, som befolkningen tilsyneladende har voksende bekymringer af, og undersøgelser i andre lande viser parallelle tendenser, til trods for at antallet af forbrydelser ikke stiger (Roberts og Stalans, 1997).

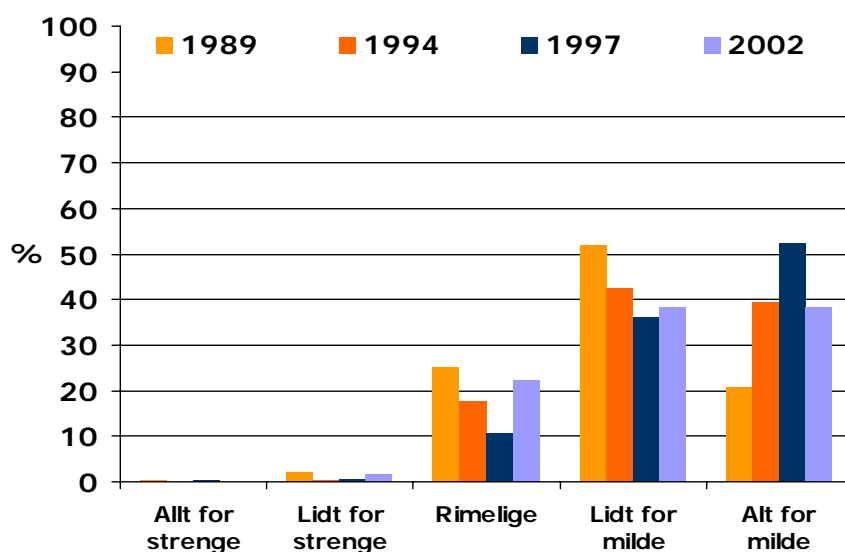
Færre anser straffe for at være alt for milde

Som i tidligere undersøgelser viser det sig at et stort flertal af de spurgte mener, at straffene er for milde i Island. På graf 2 ses dog, at der samtidig med et behersket fald i islændinges bekymringer over kriminalitet er en sænkning i antallet af personer, der mener at straffe er alt for milde. I 2002 mener ca. 75 procent at straffe er temmelig milde eller alt for milde, sammenlignet med næsten 90 procent i 1997. Den største ændring består her i, at mere end halvdelen af befolkningen i 1997 anså straffe for at være alt for milde, mens denne gruppe i 2000 kun udgjorde godt en tredjedel. De personer, der mente at straffe var for milde, blev spurgt om straffene var for milde generelt eller for milde for bestemte kategorier. Ca. 65 procent mente, at straffe var for milde i seksualforbrydelser, og ca. 22 procent mente, at straffe generelt var for milde. Kun 6 procent mente, at straffe var for milde i narkotikasager.

En kraftig debat om milde straffe for seksualforbrydelser i den forudgående periode og strengere domme i narkotikasager har uden tvivl haft indflydelse på dette resultat. Det er bemærkelsesværdigt, at kun ca. 2 procent mener, at milde straffe er den vigtigste grundt til at personer føres ud i kriminalitet, mens 80 procent mener, at narkomani og vanskelige forhold i hjemmet er de vigtigste grunde. Denne procentdel har ikke ændret sig siden 1989.

Generelt står det dog klart, at størstedelen af den islandske befolkning mener, at straffe i Island er for milde, og denne procentdel har heller ikke ændret sig siden den første undersøgelse blev foretaget i 1989.

Graf 2: Er straffene i Island for harde, passelige eller for milde?

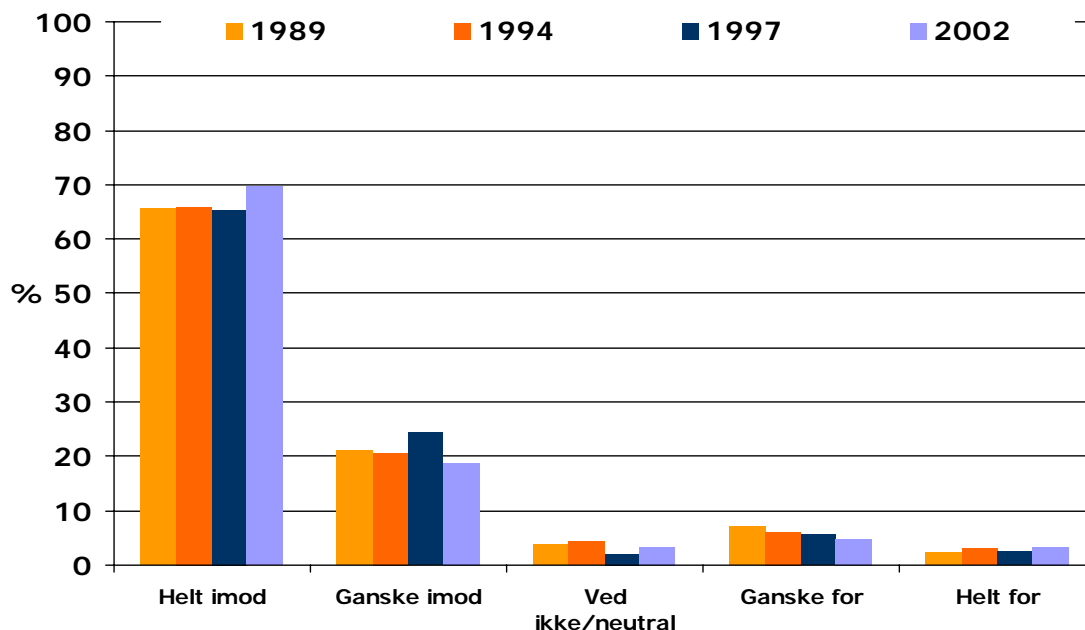

Overvældende flertal mod dødsstraf

Befolkningens stillingtagen til indførelse af dødsstraf har, som det ses på graf 3, heller ikke ændret sig markant siden 1989. Knap 90 procent af befolkningen er imod dødsstraf, og ca. 8 procent af Islands befolkning støtter et forslag om emnet. Selv om den islandske befolkning generelt anser straffe for især seksualforbrydelser for at være for milde, vil man dog ikke gå så langt at indføre dødsstraffen. Dødsstraffen blev i 1928 på Altinget taget ud af den islandske straffelovgivning. Den havde på det tidspunkt ikke været anvendt siden 1830. I den vestlige verden anvendes dødsstraffen ikke længere, med undtagelse af USA, hvor undersøgelser viser støtte fra et flertal af befolkningen for denne lovhjemmel (Garland, 2002). Som bekendt viser resultater af undersøgelser, at dødsstraffen tilsyneladende ikke har en mere dæmpende indvirkning på mord og mordforsøg end livsvarigt fængsel (Hood, 2000).

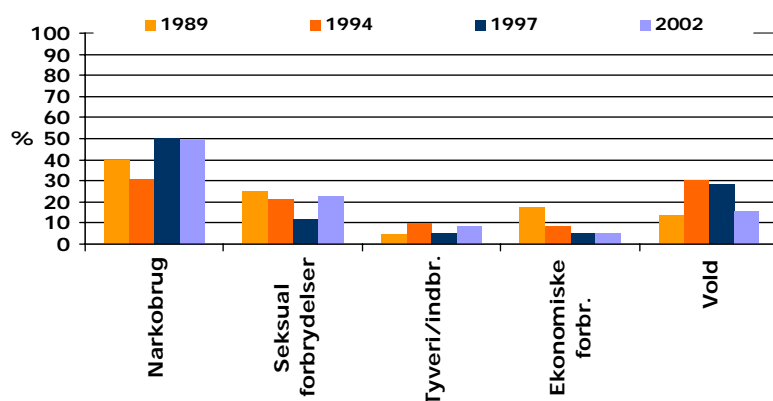
Graf 3: Er du for eller imod at islændingene burde indføre dødsstraf?

Narkomani anses for at være det største problem inden for kriminalitet

Knap 50 procent af den islandske befolkning mener, at narkomani er det største problem inden for kriminalitet i dag. Som det ses på graf 4 var i 2002 og i 1997 en større del af befolkningen af denne opfattelse end tilfældet var i 1989 og i 1994. Ligesom et flertal i Island anser misbrug af rusmidler for at være den vigtigste underliggende grund til kriminalitet, anses også narkomani for at være det største kriminelle problem. Højest sandsynligt står denne klare stillingtagen, der viser sig i undersøgelserne i 1997 og i 2002, i forbindelse med den vurdering, at mange andre forbrydelser såsom vold og berigelsesforbrydelser begås i forbindelse med narkotika. Narkotikabrug anses således for at være roden til kriminaliteten som problem.

Graf 4: Hvilken af de følgende forbrydelser mener du er det største problem inden kriminalitet i Island?

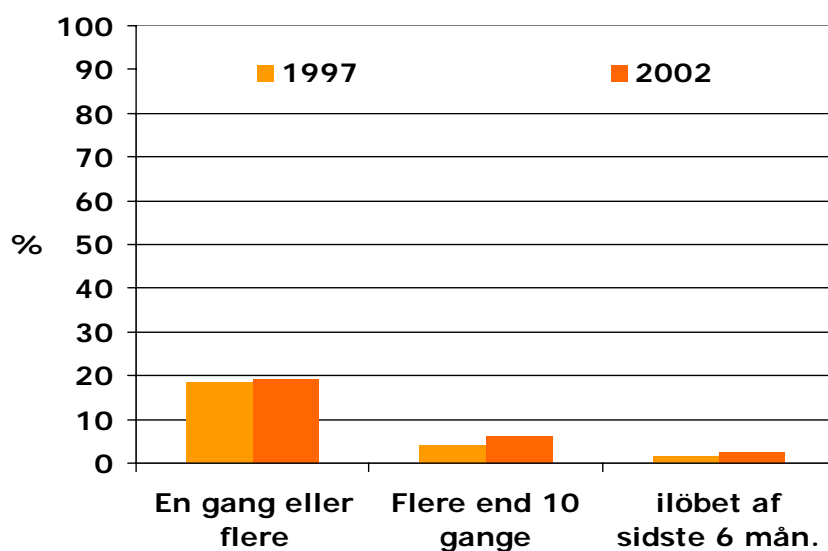
Ca. 22 procent anser seksualforbrydelser for at udgøre det største problem, hvilket som procentdel er en øgning fra 1997 og 1994, men udgør dog ikke så stor en del af befolkningen som i 1989, da ca. en fjerdedel anså seksualforbrydelser for at udgøre det største problem. Det er ikke usandsynligt at debatten i samfundet om seksualforbrydelser har haft indflydelse på disse svingninger. Undersøgelserne i 1989 blev udført umiddelbart efter en kraftig debat i samfundet om seksualforbrydelser, bl. a. som følge af en rapport fra udvalget for voldtægtssager, som det islandske justitsministerium udgav. Ligeledes har der været en betydelig debat om seksualforbrydelser, deres alvorlige konsekvenser og retssystemets reaktioner i den senere tid, som muligvis forklarer hvorfor flere i undersøgelsen i 2002 nævner seksualforbrydelser som det største problem inden for kriminalitet end tilfældet var i 1994 og 1997. Dette resultat stemmer også overens med vurderingen af straffe, idet et flertal af de personer, der anså straffe for at være for milde i 2002, mente at straffene var for milde inden for seksuel kriminalitet.

En femtedel af befolkningen har prøvet hash eller marihuana

Som tidligere nævnt mener befolkningen i Island, at narkotikabrug er det alvorligste problem inden for kriminalitet. Spørgsmålet, der herefter dukker op, er da: Hvor udbredt er forbruget af disse stoffer i Island? På graf 5 ses det, at 19,4 procent af befolkningen indrømmer, at de har prøvet hash eller marihuana, hvilket som procentdel er en anelse højere end i 1997, hvor 18,6 procent af befolkningen sagde, at de havde prøvet disse stoffer. Af denne gruppe siger de fleste, at de har prøvet stoffet én eller nogle få gange, hvorimod ca. 6 procent siger, at de

har prøvet stoffet flere end 10 gange. Kun godt 2 procent af befolkningen, hvilket vil sige ca. 13 procent af de personer, der indrømmer at de har prøvet stoffet, siger at de har prøvet stoffet inden for de seneste seks måneder. I 1997 sagde ligeledes kun få personer, eller 1,6 procent af deltagerne, at de havde prøvet stoffet i løbet af de seneste 6 måneder før undersøgelsen. Dette resultat antyder, at brug af stoffet foregår over en begrænset periode og har eksperimentel karakter hos langt de fleste, der prøver det.

Graf 5: Har du prøvet hash eller marihuana?

Undersøgelser af narkotiske stoffers udbredelse blandt unge er ret hyppige i mange lande (se Hibell et al., 1997) men sjældne blandt voksne. Midt i 1990'erne blev der dog foretaget en undersøgelse af narkotikabrug i de nordiske lande blandt voksne (Hakkariainen et al., 1996). Sammenligner vi hyppigheden i Island med denne nordiske undersøgelse, viser det sig, at flere i Island (19,4 procent) har prøvet stoffet end i Finland (7,3 procent), Norge (8,3 procent) og Sverige (11,4 procent). Danmark skiller sig dog ud og viser her den højeste procentdel, eller 30,1 procent. Forbruget er imidlertid meget lavt i alle landene i de seneste seks måneder før undersøgelsen, eller 2 procent, med undtagelse af Danmark, hvor over 4 procent siger, at de har prøvet stoffet (Helgi Gunnlaugsson, 2000).

Afslutning

Undersøger man statistiske oplysninger hos Islands Rigspoliti om antallet af sager i perioden 1998-2003, viser det sig, at antallet ikke har ændret sig betydeligt. To kategorier skiller sig dog ud, idet antallet af narkotikaforbrydelser og seksualforbrydelser er steget kraftigt, mens antallet af andre forbrydelser er mere stabilt. Denne udvikling inden for kategorierne synes at stemme overens med den islandske befolknings syn på disse forbrydelser. Halvdelen af den islandske befolkning anser narkotikabrug for at være det alvorligste kriminelle problem, og ca. en femtedel anser seksuelle forbrydelser for at være det største problem i 2002. Desuden mener flertallet af de personer, der vil forhøje straffe generelt, at det dog først og fremmest gælder seksualforbrydelser. Islændinges bekymringer over forbrydelser genspejles således i et stadigt højere antal sager der vedrører disse to kategorier.

Kilder:

Bowers, W. B. og Pierce, G. (1975). "The Illusion of Deterrence in Isaac Ehrlich's Research on Capital Punishment". *Yale Law Journal* 85, 187-208.

Ehrlich, I., (1975). "The Deterrent Effect on Capital Punishment: A Question of Life and Death. *American Economic Review* 65, 397-416.

Fishman, M. 1978). "Crime Waves as Ideology". *Social Problems* 25, 531-543.

Garland, D. (2002). "The Cultural Uses of Capital Punishment". *Punishment & Society*, 4, 459-488.

Hakkarainen, P., Laursen, L. og Tigerstedt, C. (red.) (1996). *Discussing Drugs and Control Policy: Comparative Studies on Four Nordic Countries*. NAD Publication no. 31. Nordic Council for Alcohol and Drug Research (NAD). Helsinki.

Helgi Gunnlaugsson. (2002). "Frygt for forbrydelser i Reykjavik centrum: Ændringer i tryghed i 2001. *NSfK's 44. forskerseminar* (s.69-76). Nordiska Samarbejdsrådet för Kriminologi.

Helgi Gunnlaugsson. (2000). *Afbrot og Íslendingar*. Reykjavik: Háskólaútgáfan.

Helgi Gunnlaugsson. (1995). Viðhorf Íslendinga til afbrota 1989-1994. Í *Rannsóknir í félagsvísindum* (s. 85-95). Friðrik H. Jónsson (Red.) Reykjavík: Samfundsvísindisráðið.

Hibell, B., Andersson, B., Bjarnason, Þ., Kokkevi, A., Morgan, M. and Narusk, A. (1997). *The 1995 ESPAD Report: The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN).

Hood, R. (2000). *The Death Penalty: A World-wide Perspective*. Oxford: Clarendon Press.
Roberts, J.V. og Stalans, L.J. (1997). *Public Opinion, Crime and Criminal Justice*. Westview Press.

Fångarna, fängelserna och samhället

Gustavsson, Jan & Kling, Boo

Det var varken bättre eller sämre förr. Fångarna har inte förändrats särskilt mycket på de senaste 10 åren, snarare är det påföljdssystemet som har förändrats. Det är en koncentrerad sammanfattning av en undersökning som försöker beskriva förändring-ar hos fångarna och förändringarna i samhället som har betydelse för kriminalvården. I undersökningen betonas att det handlar om majoriteten av landets fångar och inte den minoritet av fångar som kan betraktas som farliga och som självklart skall inkapaciteras för att skydda andra.

1990-talet

Välfärdssamhället sattes på hårda prov under 1990-talet och ekonomiska kriser har föranlett besparingar inom den offentliga sektorn, bl.a. inom skola, socialtjänst, miss-bruksvård, psykiatri mm. Hårdast drabbade blev ungdomar, ensamstående med barn och utomnordiska invandrare, enligt etablerade välfärdsundersökningar. Allt flera hade tillfälliga anställningar och antalet stadigvarande arbeten har minskat.

1992 och 2002 års fångar

Vid en jämförelse mellan 1992 och 2002 års fångar så har 2002 års fångar som grupp blivit mera marginaliserade och lever i större utsträckning ett liv utanför samhällsgemenskapen. De intagna som nu finns vid landets anstalter har längre strafftider, är oftare missbrukare och har en sämre social situation än intagna år 1992. Antalet utevistelser av olika slag har minskat men misskötsamheten har inte ökat med undantag av enrumsplaceringarna. Samhället har förändrats på en rad olika områden och sällan till fångarnas fördel.

Nya påföljder

Införandet av de nya påföljderna intensivövervakning och samhällstjänst har förändrat fångpopulationen. De mera resursstarka lagöverträdarna ges möjlighet till alternativa påföljder medan de övriga blir kvar i fängelset. Sysselsättning och bostad är en förutsättning för att kunna beviljas intensivövervakning och dessa intagna är oftast inte aktiva missbrukare.

Att fångpopulationen blivit mera belastad förefaller därför i första hand vara en effekt av ändringar i valet av påföljd.

Narkotikamissbruket

Andelen narkotikamissbrukare på anstalt har ökat mellan 1992 och 2002. Men, en mindre andel av de intagna har lämnat positiva urinprov och befattat sig med narkotika i anstalten under 2002 än under 1992. Trots att den narkotikarelaterade misskötsamheten minskade under 2002 uppgav både personal och intagna att narkotikan direkt och indirekt är ett stort problem.

Permissionerna

Enstaka händelser, ofta tragiska och dramatiska, har uppmärksammats av massmedia och bl.a. initierat mera restriktivitet i kriminalvården. Restriktiviteten blev generell, den kom att innefatta alla fångar, trots att endast ett fåtal gjort sig skyldig till grov misskötsamhet.

För att illustrera restriktiviteten kan nämnas att antalet §11-vistelser (frigång till arbete och studier), §14 (fritidsaktiviteter utom anstalt) och §32 (normal och särskild permission) har kraftigt minskat mellan 1992 och 2002. T. ex antalet §14 vistelser har minskat från 23.133 under år 1992 till 4.333 år 2002.

Misskötsamheten

Angående de disciplinära åtgärderna varning, senareläggning och förflyttning så har cirka en fjärdedel av de intagna varit föremål för en eller flera av dessa åtgärder både 1992 och 2002. Däremot har enrumsplaceringarna ökat under 2002. Våld mellan intagna verkar inte heller ha ökat medan våld mot personal har ökat något. Tre fjärdedelar av de intagna har genomfört sina anstaltsvistelser utan rapporterad misskötsamhet, både 1992 och 2002.

Med hänvisning till att misskötsamheten inte har ökat under 2002 jämfört med 1992, trots ett mera belastat klientel, samt att kriminalvården blivit mera restriktiv vad gäller att bevilja olika slag av permissioner är frågan om det inte finns anledning att låta flera intagna avtjäna sina straff under mera öppna förhållanden.

Därför avslutas undersökningen med att diskutera frågeställningen ”Vilka möjligheter har kriminalvården att motverka fängelsestraffens skadliga inverkan, påverka dynamiska riskfaktorer (ekonomi, arbete, bostad, missbruk, attityder, umgänge osv) och därmed minska risken för återfall.” Frågeställningen är i linje med kriminalvårdens vision ”Bättre ut.”

Undersökningen ger inget entydigt svar på denna komplicerade frågeställning men förordar en tydligare skillnad mellan öppen (inklusive öppen avdelning vid slutna anstalt), ”halvvägshus,” ”utslussningsavdelning” och slutna anstalt där verksamheten vid de öppna anstalterna mera skulle inriktas mot självförvaltning, missbruksbehandling, arbete, bostad, utbildning, social träning, enskilda samtal, utevistelser och annat som kan antas underlätta de intagnas anpassning i samhället. Självförvaltning borde även i ökad omfattning tillämpas vid de slutna anstalterna. Intagna borde i högre grad än idag placeras vid öppna anstalter och vid misskötsamhet förflyttas till slutna anstalter. Ett mindre antal intagna skulle avtjäna hela strafftiden vid slutna anstalter.

RISKEN MED RISKBEDÖMNINGAR

Hörnqvist, Magnus

Bakgrund

Riskbedömningarnas expansion. Så här beskrev Martin Grann läget år 2000:

”Idag bedrivs livaktig forskning och utveckling på riskbedömningsområdet vid de universitetsanknutna enheterna under RMV [Rättsmedicinalverket], Huddinge och Göteborg, liksom vid entreprenörsenheterna i Umeå och Malmö. Flera rättspsykiatriska vårdenheter bedriver också framgångsrik forskning och utveckling, i t. ex. Växjö, Sundsvall, Sala, Säter och Vadstena. Också inom kriminalvården görs idag stora insatser för förbättrade risk- och säkerhetsbedömningar. Sverige är ett av föregångsländerna i Europa på området.” (RMV-rapport 2000:1, s 42)

Frågeställning:

Riskbedömningar görs allt i allt högre utsträckning inom olika delar av rättssystemet. Riskbedömningsinstrument som t ex HCR-20 hyllas som vetenskapliga, tillförlitliga, användarvänliga och träffsäkra.

Jag ska inte ifrågasätta dessa anspråk här, utan syftet är att sätta en del frågetecken vid grunderna för det här företaget. Genom att ställa några elementära frågor:

- Vad är syftet?
- Hur används riskbedömningar?
- Vad är konsekvensen?

Jag kan tänka mig tre tänkbara användningsområden inom kriminalvården.

Diagnosticera risk för att

1. avgöra tidpunkten för frigivningen
2. skydda personal och allmänhet fram till tidpunkten för frigivningen
3. minska den risk personen utgör vid tidpunkten för frigivningen

Respektive användningsområde svarar mot en bestämd aspekt av frihetsberövandet: dess längd, villkor och innehåll.

1. Längden: brottet eller risken?

(i) Riskbedömningar används i allmänhet inte för att avgöra frihetsberövandets längd. Det gamla tidsbestämda interneringsstraffet avskaffades 1981, bland annat på grund av att riskbedömningarna föll i vanrykte. I förarbetet hävdades att "möjligheterna att bedöma riskerna för återfall i våldsbrott är begränsade" (prop 1980/81:76, s 36).

Det betyder att i dagsläget används inte riskbedömningsinstrumenten för att avgöra straffets längd i det svenska påföljdssystemet. Detta är fallet i andra rättssystem, t ex det amerikanska. Där görs den villkorliga frigivningen från längre straff avhängig av en riskbedömning. I det svenska rättssystemet avgörs straffets längd av domstolen innan straffet börjar avtjänas, vilket betyder att datum för villkorlig frigivning efter 2/3 av strafftiden redan är bestämt och kan bara förändras genom disciplinförseelser, då extra dagar kan bestämmas av kriminalvården enligt enligt 47 § KvaL. Det finns tre – och snart bara två – undantag. Det finns två tidsbestämda påföljder: dels livstidsstraffet och dels rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Frigivning från livstidsstraff avgörs genom ett nådeförfarande. Särskild utskrivningsprövning (SUP) innebär ett ställningstagande huruvida det föreligger "risk för återfall i brottslighet av allvarligt slag". Innan 1992, då den nuvarande lagen tillkom, skulle vårdbehovet vara bestämmande för frihetsberövandets längd. Nu är istället riskbedömningen avgörande. (Teoretiskt är detta ett paradigmskifte; hur det är i praktiken och om skillnaderna verkligen är så stora jämfört med tidigare är en annan fråga.) I dessa fall fattas beslutet om frigivning från fängelse respektive rättspsykiatrisk klinik bland annat mot bakgrund av en bedömning av individens risk att återfalla i brott. (Rutinerna för att fastställa frigivningsdatum har setts över för båda dessa påföljder, se psykansvarskommittéen SOU 2002:3 resp. livstidsstraffutredningen SOU 2002:26. För den första påföljden är förslaget att domstolen fastställer tidpunkten på basis av handlingens straffvärde – vilket är en framflyttning av positionerna för straffvärde-tänkandet – med undantag för några som låses in på obestämd tid på basis av en riskbedömning. Psykansvarskommittéen föreslår en ny påföljd kallad "samhällsskyddsåtgärd", ett tidsbestämt frihetsberövande som kan dömas ut av en domstol om en person begått en "allvarlig gärning av särskilt integritetskränkande slag" samt

att det finns en ”påtaglig risk för att han återfaller i gärningar av sådant slag”. (SOU 2002:3, s 275, *emfas i original*). För den andra påföljden är förslaget att frigivningskriterierna formaliseras och görs avhängiga av brottet och omständigheterna kring detta, den intagnes skötsamhet, sociala förhållanden och en riskbedömning av återfall i brott. SOU 2002:26, s 14ff). Det tredje undantaget gäller möjligheten till halvtidsfrigivning för dem som dömdes innan bestämmelserna ändrades 1999. Kriminalvårdsnämnden fattar beslutet i detta fall, bland annat mot bakgrund av en bedömning av risken för återfall i brott. Men denna möjlighet håller av naturliga skäl på att fasas ut, idag prövas nästan inga ansökningar om halvtid.

Med dessa undantag används alltså inte riskbedömningar för att bestämma tidpunkten för villkorlig frigivning. Men det finns också tendenser, som kommer från rättspsykiatri och den ökade användningen av riskbedömningsinstrument inom kriminalvården, att frigivning kan göras avhängig av en (positiv) riskbedömning.

2. Villkoren: att bestämma restriktioner under tiden i anstalt

Detta är vad riskbedömningar används till i praktiken. I dagens svenska kriminalvård handlar det inte om att förutsäga det framtida beteendet i allmänhet, och inte heller om återfall i brott EFTER TIDEN i anstalt, utan specifikt om misskötsamhet (brott mot de speciella föreskrifter som råder på den aktuella anstalten, särskilt våld och rymning) UNDER TIDEN i anstalt samt återfall i brott under eventuella utevistelser.

I ett tidigt skede under anstaltsvistelsen görs en bedömning av risken för misskötsamhet i anstalt och för återfall under utevistelser. Syftet är att avgöra under vilka förhållanden straffet ska avtjänas.

Riskbedömningen ligger till grund för beslutet om den intagnes restriktioner. Restriktioner kan exempelvis avse permissioner. Som en huvudregel ska de intagne enligt 1 § KVVFS 2002:2 ges regelbundna permissioner efter det att 1/4 av strafftiden avverkats. Det är normalfallet. Men detta kan ändras om det ”finns påtaglig fara för fortsatt brottslig verksamhet eller avsevärd fara för annat missbruk” (32 § KvaL). En individuell riskbedömning ska enligt samma paragraf göras inför varje permissionstillfälle. Dessa

riskbedömningar görs av anstaltspersonalen, som ska göra ”en samlad bedömning av omständigheterna i varje enskilt fall” (se vidare under ”Allmänna råd om riskbedömning”, KVVFS 2002:2). Andra exempel är 11 § KvaL (frigång), 14 § (aktivitet utanför anstalt), 33a § (IÖV-utsluss) som ska beviljas eller avslås efter en riskbedömning.

Indragna eller senarelagda normalpermissioner är något alla intagna kan få erfaras. Det är ett exempel på restriktioner av övergående karaktär; den intagne kan efter en period (s k kvalifikationstid) komma in i normal permissionsgång igen. Men det finns också restriktioner av en annan karaktär, ”särskilda villkor” enligt 7 § 3 st KvaL, som bestäms för vissa intagna (främst långtidsdömda) och avser varaktiga begränsningar i fråga om den intagnes permissionsgång, placering på öppen anstalt och utsluss enligt t ex 34 § KvaL. Det betyder att den intagne frihetsberövas under mer slutna former än andra intagna.

Särskilda villkor bestäms efter en grundlig riskbedömning, som görs i första hand på riksmottagningen, där alla med ett straff på 4 år eller mer (eller dömda för grovt narkotikabrott) hamnar i början av strafftiden (Kumla för män och Hinseberg för kvinnor). Till skillnad från de vardagliga riskbedömningarna ute på anstalterna är denna riskbedömning vetenskaplig, i den bemärkelsen att den görs av akademiskt skolad personal med bedömningsinstrument framtagna på universitet. Efter några veckors utredning ska en riskprofil vara klar – som vi återkommer till – och den ”skall innehålla en beskrivning och värdering av de faktorer som är relevanta inför beslut om särskilda villkor samt övrig säkerhetsbedömning”. (3 § KVVFS 2003:4)

UPPSUMMERING:

- riskbedömningar inom kriminalvården **avser endast tiden fram till villkorlig frigivning** och inte den efterföljande tiden
- riskbedömningar görs **för att tillfredsställa kravet på säker och trovärdig verkställighet** och **ligger till grund för ytterligare frihetsinskränkningar** för den enskilde intagne

Nästa fråga är om riskbedömningsinstrumenten inom kriminalvården kan anses vara *effektiva*.

Det finns en hel del forskning när det gäller riskbedömningsinstrumentens precision att förutsäga återfall i brott efter straffets avtjänande. Men det är en annan sak och det är inte det som instrumenten används till. Hur är det med effektiviteten i fråga om det som de används till?

Svaret är att det idag inte går att säga om riksbedömningsinstrumenten huruvida effektiva när det gäller att förutsäga misskötsamhet under anstaltstiden – det vill säga, det som de faktiskt används till. Det saknas utvärderingar av precisionen hos de bedömningar som gjorts på mottagningsenheterna inom svensk kriminalvård. På riksmottagningen används HCR-20 ("tredje generationens riskbedömningsinstrument", som kombinerar historiska variabler och en klinisk bedömning enligt en standardiserad checklista) på våldsdömda och SVR-20 på sexualbrottslingar men man vet inget om dessa instruments effektivitet när det gäller att förutsäga återfall och misskötsamhet under anstaltsförhållanden. Trots anspråket på vetenskaplighet, som ständigt anförs såväl av forskare som tjänstemän inom kriminalvården. Publicerade forskningsrapporter saknas på området.

Det finns ett undantag: Belfrage, H., Fransson, G., & Strand, S. (2000). Prediction of violence using the HCR-20: A prospective study in two maximum-security correctional institutions. *Journal of Forensic Psychiatry*, 11, 167-175. De undersökte 41 intagna på två slutna anstalter med förhöjd säkerhet; samtliga bedömdes vara personlighetsstörda och ¾ bedömdes vara psykopater. Av dessa använde 8 personer (1/5) våld på anstalten under en treårsperiod. I genomsnitt fick dessa högre poäng enligt HCR-20 jämfört med dem som inte använde våld under denna tid (ju högre poäng desto högre risk). Det är dock svårt att dra några slutsatser av ett så litet och så speciellt urval.

Ändå hävdar författarna till den svenska manualen av HCR-20 "att instrumentet med fördel kan användas också för bedömning av risk inom institutionen". (Belfrage & Fransson 2000, s 40, *emfas i original*). De hänvisar till den ovannämnda studien och en opublicerad C-uppsats i psykologi i Kanada och – ingenting annat.

Tre slutsatser:

- riskbedömningsinstrumenten är **inte utvärderade** med avseende på deras förmåga att förutsäga återfall och misskötsamhet under verkställigheten
- påstående i stil med ”kan med fördel användas” eller andra **positiva omdömen** om riskbedömningsinstrumenten **måste bygga på andra grunder**
- **Effektiva och framgångsrika** på andra sätt, framför allt **ur administrativ synpunkt**. Riskbedömningar svarar mot ett administrativt behov. De **används för att sortera de intagna** i förhållande till **befintliga avdelningar** och **program** inom kriminalvården och ingår i den mer allmänna trenden mot *ökad dokumentation och ökad individualisering av de intagna* som gör detta möjligt.

3. Innehållet: rehabilitering och/eller riskhantering

Man skulle kunna tänka sig att riskbedömningar användes *för att minska den risk personen utgör* vid tidpunkten för frigivningen. Det är det tredje möjliga användningsområdet.

”En skriftlig risk- och behovsprofil skall upprättas” som en del av verkställighetsplanen för varje intagen på anstalt. (3 § KVVFS 2003:7) Det heter ”risk- OCH behovsprofil”. För det som ur en synvinkel är en risk för återfall är ur en annan synvinkel ett otillgodosett behov. Det är rimligt att tänka sig att det finns ett samband mellan riskprofil och behovsprofil, på det sättet att om man tillgodoser den intagnes behov på de områden som sammanhänger med brottsligheten, så återverkar detta på riskbilden. Risken för misskötsamhet och återfall borde i så fall sänkas. Denna tankegång – samspelet mellan den intagnes behovsprofil och den risk han/hon utgör – omfattas även av kriminalvården. Speciellt fokus riktas då mot dynamiska riskfaktorer, vilka skiljer sig från statistiska riskfaktorer – t ex antal tidigare domar, ålder vid första dom, uppväxtvillkor, tidigare misskötsamhet - genom att de går att påverka.

Så låt oss se närmare på de dynamiska riskfaktorerna! I kriminalvårdens föreskrifter om verkställighetsplan (KVVFS 2003:7) listas följande faktorer:

Dynamiska faktorer/behov, påverkbara och som har samband med brottslighet (kriminogena):

- *Ekonomiska problem, socialhjälpsberoende*
- *Problem i samband med arbete eller skola*

- *Bristfällig skolunderbyggnad, avsaknad av yrkesutbildning*
- *Bristfälligt socialt kontaktnät och/eller social isolering. Särskilt bör noteras om den dömda är förälder samt hur ev. familjerelationer fungerar*
- *Bostadsproblem*
- *Fritidsproblem*
- *Sviktande psykisk hälsa*
- *Antisocial personlighet i vid mening, ej att förväxla med psykopati enligt expertdiagnos ovan*
- *Kriminellt umgänge, anknytning till extremorganisation*
- *Kriminella attityder och värderingar*
- *Missbruk av beroendeframkallande medel eller dopingpreparat*
- *Spelberoende*

(Detta är den ordning som faktorerna listats i KVVFS 2003:7, förutom *Spelberoende*.) En grov indelning ger att den första gruppen hänförs till levnadsförhållanden, medan den andra gruppen snarare hänförs till individen själv. En majoritet av de uppräknade faktorerna – närmare bestämt 7 av 12 – är sociala faktorer.

Hur är det med HCR-20?

Faktorer som är relaterade till *levnadsförhållanden* är också representerade i HCR-20, det i särklass mest använda riskbedömningsinstrumentet.

Items in the HCR-20 Risk Assessment Scheme

Adapted from Webster, Douglas, Eaves, and Hart (1997a).

Historical Scale

- H1 Previous Violence
- H2 Young Age at First Violent Incident
- H3 Relationship Instability
- H4 Employment Problems
- H5 Substance Use Problems
- H6 Major Mental Illness
- H7 Psychopathy
- H8 Early Maladjustment
- H9 Personality Disorder
- H10 Prior Supervision Failure

Clinical Scale

- C1 Lack of Insight
- C2 Negative Attitudes
- C3 Active Symptoms of Major Mental Illness
- C4 Impulsivity

Hänförs sig till

- individens beteende
- individens beteende
- levnadsförhållanden
- levnadsförhållanden
- individens beteende
- individens psykiska status
- individens psykiska status
- levnadsförhållanden
- individens psykiska status
- individens beteende
- individens psykiska status
-
- individens psykiska status
- individens beteende

C5 Unresponsive to Treatment	individens beteende
Risk Management Scale	
R1 Plans Lack Feasibility	-
R2 Exposure to Destabilizers	levnadsförhållanden
R3 Lack of Personal Support	levnadsförhållanden
R4 Noncompliance with Remediation Attempts	individens beteende
R5 Stress	levnadsförhållanden

Utan att gå närmare in på vad de olika faktorerna närmare sett innebär, har jag försökt mig på en enkel klassificering av dem med avseende på vad de hänför sig till: levnadsförhållanden, psykisk status eller beteende. Detta redovisas i högerspalten ovan. En sammanräkning ger vid handen:

Levnadsförhållanden:	6	(3 statiska +3 dynamiska)
Individens beteende:	7	(4 statiska +3 dynamiska)
Individens psykiska status:	5	(3 statiska +2 dynamiska)
Oklassificerade:	2	

Alltså: 1/3 levnadsförhållanden, 1/3 individens beteende och 1/3 individens psykiska status
Slår vi ihop de faktorer som har med individen själv – snarare än omgivningen – att göra så får vi 2/3 individuella och 1/3 kontextuella faktorer.

Men det är också svårt att göra denna uppdelning, vilket kanske är ännu intressantare
På variabel-nivå (se OH-bilder från den svenska HCR 20 manualen) går det att visa att omdömen om personens beteende genomgående blandas samman med en skattning av den sociala situationen.

Den intressanta praktiska frågan är: vilken ambition finns att påverka de enskilda faktorerna?
Man kan rimligen inte kräva av kriminalvården att den ska försöka åtgärda samtliga faktorer.
Vilka faktorer försöker påverka? Vilka faktorer *underlåter* man att påverka?

Med andra ord: vilka riskfaktorer avser kriminalvården att påverka?

Om vi går tillbaka till den bestämmelse som reglerar utformningen av den intagnes verkställighetsplan. Vilka av de 12 uppräknade faktorerna ska prioriteras? Direkt i anslutning till uppräknningen hävdas att:

Av ovanstående faktorer/behov har visats att följande fyra är särskilt viktiga att beakta:

- 1. Tidigare brottslighet. Den som har en lång brotts historia har ofta upplevt att kriminaliteten givit honom vinster på olika sätt, vilket gör denna faktor särskilt viktig.*
- 2. Antisocial personlighet i vid mening. Här innebär detta inte att klienten har en diagnosticerad personlighetsstörning i psykiatrisk mening eller bedömts som psykopat enligt ovan och därmed är svärpåverkad. Istället handlar det om faktorer hos klienten som kan hänga samman med brister i uppfostran, att inte bry sig om vad hans beteende får för konsekvenser för omgivningen, impulsivitet- ”handla först, tänk sedan ”- och som är möjliga att påverka.*

3. *Kriminellt umgänge innebär att klienten har ett socialt stöd för att fortsätta med kriminaliteten, där medlemskap i kriminella gäng väger särskilt tungt.*
4. *Kriminella attityder och värderingar stöder ett fortsatt kriminellt beteende genom att klienten för sig själv har skapat goda skäl att försvara varför han kan begå brott i vissa situationer.*

De tre senare faktorerna/behoven är möjliga att påverka. När någon eller flera av dessa faktorer är för handen bör således målet vara att i första hand påverka dessa faktorer hos klienten. Alkohol och/eller drogmissbruk bör därutöver alltid beaktas, eftersom kombination med missbruk ytterligare ökar återfallsbenägenheten. (KVVFS 2003:7)

Återstår tre, möjligen fyra (inklusive drogmissbruk). På vilket sätt det ”har visats” just dessa faktorer ”är särskilt viktiga att beakta” är oklart. Referenser till forskning saknas helt.

Även här förefaller administrativa hänsyn överordnade (i förhållande till den befintliga kunskapen om återfallsförebyggande åtgärder). Passar med what works-ansatsen! När det gäller ”anti-social personlighet i vid mening” och ”kriminella attityder och värderingar” påminner beskrivningen av dessa faktorer starkt om beskrivningen av de orsaker till kriminalitet som Cognitive skills-programmen ska åtgärda.

När det gäller ”kriminellt umgänge”, särskilt ”medlemskap i kriminella gäng”, mynnar det ut i en säkerhetsteknisk fråga: att se till att medlemmar i ”kriminella gäng” inte vistas på samma avdelning eller anstalt. Det är det enda som kriminalvården egentligen kan göra.

Rehabilitering eller riskhantering?

Det behöver egentligen inte råda någon motsättning mellan å ena sidan rehabilitering och å andra sidan riskhantering, tolkat som satsningar på sociala resurser respektive samhällsskydd. Tvärtom, utifrån kriminalvårdens egna föreskrifter och de faktorer som tas hänsyn till i de mest använda riskbedömningsinstrumenten är det uppenbart att sociala faktorer har en framträdande roll.

Men i den dagliga praktiken råder en motsättning. För det första, *bland de faktorer som prioriteras i verkställighetsplanerna finns inga sociala faktorer.* Så länge de intagnas levnadsförhållanden ignoreras i riktlinjerna för hur verktsälligheten ska utformas, omöjliggörs en framgångsrik rehabilitering redan på det bergreppslika stadiet.

För det andra, *används inte riskbedömningsinstrumenten till något annat än att utforma restriktioner*. Detta lägger hinder i vägen för den intagnes frigivningsförberedelser. Det blir svårare att komma ut och gradvis pröva på att leva i samhället, via den utsluss och de utevistelser som möjliggörs enl KvaL.

Detta aktualiserar två frågeställningar:

- Bör inte riskbedömningsinstrumenten och verkställighetsplaner utgöra ett underlag för åtgärder som syftar till att minska den risk som individen utgör vid frisläppandet?
- Är det rimligt att förhållanden relaterade till individens social status *först* ignoreras när det frigivningsförberedelser och *sedan* ligger till grund för ytterligare frihetsinskränkningar?

Confronted by institutionalised practices: structural homologies between recruits' training and prison staff practice in Nigeria

Andrew M. Jefferson

(Draft paper – not for quotation without authors permission)

Why talk about Nigerian prisons at a Scandinavian conference?

- because *other* perspectives are neglected

Two texts stand out with regard to comparative perspectives on prisons:

Weiss and South's *Comparing Penal Systems* (1998) and King and Maguire's *Prisons in Context* (1994). Disappointingly both of these more or less consciously ignore perspectives from the non-industrialised world. By way of introduction I want to contrast my own approach to that of Weiss and South⁴⁰

The selection of countries that their book covers rules out most African countries on the basis that they are not developed enough. To be fair, this is a rather harsh way to put it. They claim, and I agree, that to provide any meaningful grounds for comparison there must be a baseline of similarity between the countries included. A more pragmatic criteria that surely played a role in the exclusion of a vast number of less developed countries is that there is so little knowledge about penal systems in such countries. In one sense my own project is an attempt to redress this imbalance.

My project is different from Weiss and South's attempt to develop a comparative and international penology in two respects. Firstly it is comparative in a different way and secondly it adopts not a sociological frame of analysis but a frame that makes *persons in practice* central. This does not mean I ignore politics and social structures but I do not begin

---

⁴⁰ *Prisons in context*, a special issue of British Journal of Criminology also fails to incorporate 3rd world perspectives. And discussion at a recent conference held in Edinburgh around the theme of 20 years since the publication of Garland and Young's "the power to punish" also emphasised a continuing absence of comparative work though they disappointingly meant western and anglo-american. To title the introduction to *Prisons in context* "an international perspective" at the same time as ignoring 3rd world perspectives is misleading.

with them. I begin with the understandings of prison staff and the outworkings of these in practice⁴¹. Such a focus is I believe neglected in the literature, perhaps because it is so often sociologically oriented. My psychological focus on persons-in-practice potentially offers some balance⁴².

The logic of penalty common to the training of recruits and the “training” of prisoners

The dynamics of Nigerian prison officer training schools and Nigerian prisons resemble one another. My intention is to hint at the dynamics of what I call the common logic of penalty utilising some ethnographic examples. A logic of penalty pervades both the training school and the prisons and can be seen infused in particular practices. I will examine the practice of trainee adjudication and prisoner admissions. 2 key facets of this logic of penalty – there may be more – are assumptions of guilt “throw a rock in the air – you’ll hit someone guilty” (U2) and the inevitability of punishment.

Everyday life in the training school

Conduct and activities at the training school are strictly regimented. Training institutions are Total Institutions where modes of sleep, work and play are dictated and the social organisation is (more or less) strictly maintained. Activities follow a strict time schedule. Daily inspections of overcrowded dormitories illustrate the routine, ritualised, procedural, repetitive ways in which a disciplined community is moulded via a particular form of administrative surveillance.⁴³ Trainees are governed by rules and procedures that control not only the structuring of their day but also their movement. Should they wish to go out from the school, on an errand they must apply for permission from the CDO. Trainees and training

---

⁴¹ South and Weiss state “a comparative enterprise can only be misleading if it does not try to understand the internal features of prison systems and the societies that produce them before attempting an external comparison”.(South and Weiss: 11). Here I read “internal features” as including the understandings of prison staff and the outworkings in practice of those understandings.

⁴² In closing their introductory chapter South and Weiss introduce some similarities in international penal developments. They describe these as “substantial and depressing” (14) reflecting as they do an apparent hardening of penal philosophy across the world. Given that the volume largely concerns industrialised countries this raises the question that seems to pursue me in relation to western interventions into developing countries penal systems – what is it exactly we have to offer?

⁴³ My own position in this inspection was somewhat inverted. No longer was I participating at the level of trainees, but at the level of the inspection team. I was identifying with the staff. What this brief switch entailed was access to the conditions in which trainees lived, as well as to the formalised dynamics between training school staff and trainees

staffs' lives are regulated, organised and arranged according to rather strict procedures and rules for conduct.

School discipline: adjudication and punishments

The CDO is midway through adjudicating on the cases of some trainees who had returned late from a midterm break. Sitting behind his desk, in his rather cramped office, shared with two assistants, he calls the name of the next trainee who is escorted in by two female prison officers, and made to stand before the CDO's desk, the female officers remaining in attendance. A radio sends off noisy static and staff members sharing the office come in and out, contributing to a sense of interruption and disturbance, a kind of informal formality. The CDO is combative as he listens to the undocumented accounts of absence: "how can I know your brother is dead?... he died Monday, you buried him Friday, mourned for a week... and rested another week...?".⁴⁴ The style is inquisitorial. Punishment seems almost inevitable. The process reinforces the subservient position of trainees in the school, in this instance being given a specific role as the accused. In many ways the form and procedure mirrored the form of the admissions board proceedings I had witnessed in the prison in the preceding days. I will come to these practices later.

The adjudications book provides a stark illustration of the inquisitorial approach to school discipline. The assumption is of guilt. The intention, before the facts are established, is punishment. The log indicates that there is an adjudicating officer and a prosecuting officer, an offence, a plea, an arraignment. This juridical terminology cloaks some fairly petty logic, as will be shown below. Most offences are absenteeism. The standard excuse is sickness without letting the school know or having a medical certificate.

Here is an excerpt from the adjudication log:

Trainee: I lost my grannie. Moreover my baby was sick. I tried to communicate, the radio message in my command was bad

Adj officer: Are there no other means of communication?

Trainee: I tried the prison through phone but to no avail.

Adj off: Is radio message or telephone the only means of communication in the federation?

---

⁴⁴ Trainees are instructed to salute, and then reprimanded for saluting with hand whilst not wearing their caps. What they should have done was adopt a braced position, shoulders back, back upright. This illustrates the way in which postural subservience is inculcated in trainees apparently at every available opportunity.

T: it isn't

Adj off: don't you think that you would have exhausted all avenues to inform the authorities? Avenue like EMS, DHL or delegate someone to come on your behalf if you really valued the job?

T: I am sorry

Findings: I discovered that the offender didn't really value the job. If she did she would have sacrificed even to the point of spending her last penny to ensure that she informed the authority. I see a very serious laxity on her part.

Recommendations: The offender should be made to repeat the course as a price for her nonchalant attitude towards the job and to serve as an example for others to learn

(Offence: 1 months absence)

The above excerpt introduces quite clearly the idea that the trainee, at least on occasions is characterised as offender in need of punishment. In subtle ways, within the practices of the training school the construction of the category trainee mirrors the construction of the category prisoner.

Punishments given following adjudication are rather standard. I asked a female trainee about her punishment:

"It's not good Sir", she replied deferently.

"You see it as unjust?" I queried

"Yes Sir".

"What you told was true?" I continued.

"Yes, but he insisted I do the punishment", she replied.

These are feelings of resignation. I hesitate to call it resentment. The expression "it is not good" is a kind of calculated understatement, marking a territory midway between a sense of personally being treated unjustly and a recognition that such is the nature of training school practice. The way in which punishments are supervised in a relaxed, lackadaisical manner, in contrast to the harshness of the adjudication procedures is worthy of note. Being allocated punishment seems more important than the infliction of the punishment. The processing of the offending trainee is what is significant.

What about in the prison. How are prisoners processed?

This takes place via what are known as admissions boards. The admission boards are the formal, procedural practices that ritually and symbolically mark the entry of each inmate into

the prison. In the following section I describe the practice of the admissions board, a practice I was predisposed to give a special significance.⁴⁵

Admissions board I & II

The admissions board begins at 9.50 a female ACP presiding over proceedings, occupying a central position in the room reminiscent of a Judge in a courtroom. 8 staff are present including 2 female welfare officers dressed in plain clothes.

The prisoner is called for, brought in and forced to stand with hands clasped behind his back 2 metres from the Chairwoman's table, ankles tight together with a staff member directly behind him, literally breathing down the back of the prisoner's neck. The chairwoman questions the man about whether his family knows where he is, what court he comes from, his address and the date of his return to court. A second staff member uses a stick to correct the prisoner's posture, also raising his chin. Occasionally welfare staff interject comments but the form is mainly one of question and answer, of interrogation. One officer writes in the records book. The ACP writes on warrants as prisoners are in turn dealt with and despatched. One prisoner answers haltingly and staff interject, speaking for him, over him, depriving him of his own hesitant voice. All prisoners are called in barefoot, required to leave their shoes and hats at the door. On exit they are gently but firmly pushed out of the room.

In some senses proceedings resemble a kangaroo court - character assassination, insult, evaluation, classification, unpredictable, random. Occasionally other officers present intervene speaking to correct, reminding the prisoner of their subordination, conducting a play of power, asserting their own legitimate authority, and questioning and delegitimizing the identity of the prisoner.

As I begin to tire of the constant Hausa intonations my eye is caught by a rapid movement and the sharp noise of a slap about the ears landed viciously on the unsuspecting prisoner by the warder standing behind him, catching him totally unawares - 2 handed from behind. The female officer raises her voice, not to address the escorting guard but to further question the prisoner, urging him to answer. He cowers reticently, obviously fearing a second blow. The warder stands tensely behind him as the questioning continues and the prisoner endeavours to explain himself. Then another double slap from behind raps against the prisoner's ears. An expression of authority and control but also of humiliation, a gesture communicating: "know thy place", once again locating the prisoner in a subordinate position.

---

⁴⁵ The prison / total institutions literature has often focussed on the rituals of entry as specific examples of the dehumanising and identity changing aspects of institutions (Van Maanen, Goffman, Jefferson (Outlines, 2003)).

Whilst admissions boards resemble courtrooms, the prisoner is not on trial, though any comments (tone, demeanour or content) interpreted by the board as disrespectful are punitively dealt with. The admissions board assumes guilt, and distributes punishment along the way a factor particularly disturbing given the fact that over 60% of Nigeria's prison population are not convicted.

Summarising implications & Conclusion

The adjudication of the trainee and the processing of the prisoner share common features that relate to guilt, punishment and the placement of the involved parties in relations of domination / subordination. What both practices are about is correction. Both the trainee and the prisoner are assumed to be in need of correction, they are there to have their characters moulded, as prison staff put it. And punishment or punitive action (either physical or symbolic) is the royal road to correction.

What are the consequences of this for people and organisations trying to improve conditions for prisoners and bring about penal reform? For the first it is necessary to take these dynamics seriously. They help explain why for example human rights training as an intervention has little impact, except in changing vocabularies. As one prison officer put it *human rights get in the way of corrections*. In his particular understanding human rights stand in the way of transforming the prisoner. To say to Nigerian prison staff that they must not beat prisoners is the same as saying they must not correct or help prisoners. This must be difficult for them to understand. Interveners and the standards and manuals they so often propose as universal solutions often fail to recognise the complexity of local situated understandings and logics. The grounds for action of implicated subjects and the scope of their possibilities are not taken into account. The stakes are not recognised, nor understood.⁴⁶

---

⁴⁶ At a fundamental level I contend that prisons the world over are more similar than they are different. The differences are a product of broader material and societal differences. Prisons warehouse people under conditions where there are clear power differentials at work. They are places of exclusion and marginalisation where violence is common, budgets inadequate and policy development under-prioritised by central governments. However despite these fundamental similarities it is my contention that the dynamics of exclusion and marginalisation, the practices and routines of the everyday, the ways in which staff and prisoners relate, do need to be understood locally.

It is my hope that intensive practice based studies of subjects participating in ongoing social practice, such as the one I have undertaken, might contribute to a nuancing of our ways of thinking about reform interventions and penalty more generally.

Debatten om omsorg i fengsel

Johansen, Nicolay B

Kan fengselsbetjenter sies å utføre omsorg i sitt arbeid? Dette spørsmålet har skapt en heftig debatt i det norske kriminologiske miljøet de seneste par år. Jeg vil presentere de viktigste momentene i debatten, og føye til noen kommentarer om debatten i en noe videre kontekst.

Debatten:

Basberg:

Cecilie Basbergs "Omsorg i fengsel?" ble utgitt på Pax forlag i 1999. I denne boken stiller hun spørsmålet "om, og i tilfelle hvordan, en kan si at fengselsbetjenter driver med omsorgsarbeid" (Basberg 1999: 7). På bakgrunn av intervjuer, en form for feltarbeid og dessuten egne erfaringer som ansatt i fengsel i studietiden, gir hun et moderat bekreftende svar.

"Likevel kan jeg ikke trekke den konklusjonen at betjentarbeid *er* omsorgsarbeid, verken ut fra det empiriske materialet, eller ut fra Wærness' drøftinger av omsorgsarbeid og omsorgsrasjonalitet. Samtidig har jeg reist spørsmålet om hva som egentlig kvalifiserer til betegnelsen omsorgsarbeid ut fra den forståelsen og de innsikter Wærness begreper bærer i seg. Jeg har vist at betjenter utøver omsorgsfulle handlinger, og jeg har vist at det ligger et potensial i betjentarbeidet, som jeg mener med fordel kan utvikles videre i forhold til omsorg og omsorgsarbeid. Imidlertid har jeg også vist at den praksisformen som utgår fra kontroll- og sikkerhetsarbeidet, og kunnskapen som her er involvert, vil kunne hindre betjentene i å utvikle omsorgsdelen av arbeidet sitt., dersom den får lege for sterke føringer på hva som anses som god og legitim betjentpraksis" (Basberg 1999: 101).

Det fremgår muligvis av dette sitatet, at Basberg ikke er kriminolog. Dette er en annen type innfallsvinkel til fengsler enn det man er vant til i den norske kriminologien. Hun forholder seg i liten grad til den kriminologiske fengselslitteraturen, og tematiserer heller ikke forholdet mellom hjelp og kontroll, som har vært et gjennomgangstema i flere tiår. Basberg ser på fengsler med fra en helt annen synsvinkel. Hun diskuterer sin empiri i forhold til Martinsens sosiologiske forfatterskap om omsorg, og Wærness' begrep "omsorgsrasjonalitet" (Wærness er filosof). Disse utgjør hjørnesteinene i det jeg vil kalle omsorgslitteraturen.

Omsorg er et vanskelig begrep å analysere. Den fremste grunnen til dette er nok begrepets udelt positive konnotasjoner. Det er et "pluss-ord", et ord de fleste vil streve for å knytte til sin egen virksomhet, til de fenomener de kjemper for, eller synes er rettferdige. Å "analysere" betyr å dele opp, og det er akkurat det man gjør i omsorgslitteraturen. Omsorg deles i et praktisk element og et følelseelement. En sykepleier kan forbinde et sår mens vedkommende planlegger middagen: det vil være praktisk hjelp uten følelse. En fengselsbetjent kan låse en fange inn på cella, selv om de nettopp har snakket om fangens klaustrofobi. Betjenten kan vise medfølelse for fangen, selv om vedkommende må stenge ham/henne inne.

Det er mulig å tenke seg at man kan klassifisere en handling som omsorg, om bare et av elementene er til stede. Men det virker mest rimelig å kreve at en omsorgsfull handling inneholder et praktisk element.

Omsorgslitteraturen springer ut av det profesjonelle hjelpearbeidet som utøves i sosial- og helsesektoren. Basberg setter opp en direkte motsetning mellom kontrollarbeidet som handler om sikkerhet, og den regelpraksis som følger av dette på den ene siden, og omsorg på den andre. Det hun gjør, er således å prøve de innsikter som ligger i denne litteraturen, opp mot det ekstremtilfelle som utgjøres av de strenge kontrollregimene i fengsler. Det hun finner er ikke omsorgsarbeid, men enkelte omsorgsfulle handlinger.

Basberg finner forskjeller i hvordan betjentene oppfører seg overfor fangene i fengselets forskjellige avdelinger. I det hun kaller "restriktiv avdeling" er betjentene mer tilbøyelige til å tolke reglene bokstavelig, og bruker skjønnsrommet sitt minimalt til fangenes fordel. I "omsorgsavdelingen", hvor fangene på kontrakt soner, mener Basberg å ha funnet at betjentene er mer omsorgsfulle og mindre orientert mot overholdelse av regler. I "venteavdelingen" sitter de fangene som venter på å bli overført til "omsorgsavdelingen". Der fant hun at betjentene oppførte seg i en mellomting mellom de to andre avdelingene. Kontrollen utføres med andre ord mer omsorgsfullt i kontraktsoning enn på venteavdelingen og restriktiv avdeling.

Innledningsspørsmålet hennes får, slik jeg ser det, i realiteten et benektende svar. Fengselsbetjenter kan ikke sies å drive omsorgsarbeid. Men sier hun, de utøver omsorgsfulle handlinger. Og utgangsspørsmålet handlet som vi så om ”omsorgsarbeid”. Bokens empiri og drøftinger handler om de omsorgsfulle handlingene, så det er disse som preger inntrykket av fengselet man sitter igjen med etter å ha lest boken. Det er da kanskje heller ikke så merkverdig, at Basberg ikke fremhever benektelsen av at betjentene driver omsorgsarbeid i konklusjonen (som vi akkurat har lest deler av).

Olaussen:

Boken til Basberg ble anmeldt i bladet ”KROMnytt” (Olaussen 2000). Olaussen var kritisk til Basbergs bruk av begrepet omsorg i forbindelse med det som ellers kalles ”kontraktsavdelingen”. Olaussen foreslår heller å kalle dette ”avdeling for særlige krenkelser”. Generelt mener han at Basberg ikke problematiserer forholdet mellom de krenkelser som ligger i kontrolloppgavene, og særlig de kontrolloppgavene som følger av kontraktsoningen, og det å skulle være omsorgsfull. Han sier han ikke føler seg overbevist om at summen av humanitet eller omsorg er større i den såkalte omsorgsavdelingen.

Hansen:

Mens Olaussens anmeldelse var kritisk, var Hansens artikkel i Materialisten preget av sterke følelser (Hansen 2003). Hansen er selv tidligere innsatt, med 12 års fartstid i de største norske fengslene. Det er ingen overdrivelse å si at han er provosert over boka til Basberg. Han begynner med å tegne opp motsetningen mellom straffens intensjon, å påføre smerte, og Basbergs vekt på omsorg. For Hansen er det utenkelig å omtale noe av det man opplever i fengsler som omsorg. Det er et begrep som ikke tjener til annet enn å forskjønne realitetene bak murene. Han forteller at han (usystematisk) har snakket med 23 venner med fengsels erfaring, og ingen av dem ville si at det hadde opplevd omsorg mens de satt i fengsel. Videre sier han at boken er tendensiøs ved at den gjengir betjentenes perspektiv. Til slutt poengterer han det for ham uforståelige i det å operere med et omsorgsbegrep som helt kan se bort fra spørsmålet om hvorvidt mottageren opplever handlingen/arbeidet som omsorgsfull.

Basberg:

I neste nummer av Materialisten kommer Basberg med et kort svar til Hansen. Svaret legger først og fremst vekt på spørsmålet om hvordan man skal forholde seg til sine informanter.

Basberg tolker med andre ord uenigheten til hovedsakelig å være metodisk. Her lover hun imidlertid å komme tilbake til denne uenigheten i en fremtidig artikkel.

Dermed er for så vidt debatten avsluttet. Basberg hevder betjentenes arbeid, når de brytes ned til enkelte handlinger, til tider kan karakteriseres som omsorgsfulle. Hansen og Olaussen finner det kunstig å snakke om omsorg i fengsler.

Noen kommentarer til spørsmål om hvem som "har rett":

Når man leser Basberg oppdager man at hun er forholdsvis beskjeden i konklusjonene sine, selv om dette står i en viss kontrast til resten av innholdet. Det å fremheve at det kan være omsorgsfulle handlinger er på mange måter en meget beskjeden konklusjon. Helhetsinntrykket er likevel at man kan snakke om omsorg i fengsler. Det er lett å forstå at en tidligere fange opplever dette som provoserende. Fangenskap innebærer en kontinuerlig strøm av restriksjoner, krenkelser, nedverdigelser og barnsliggjøring. Hvorfor da fremheve det som eventuelt måtte være av små dråper av omsorg? Eksemplene til Basberg kan kanskje begrunne en slik reaksjon fra Hansens side. Basberg dveler lenge ved hendelser der betjentene lar en fange få bruke telefonen litt mer enn sine tilmålte 20 minutter i uka, der de får litt mel til å lage pizzadeig osv. Dette er unektelig bagatellmessige forhold i den store sammenhengen for fangene. Kanskje er dette så små ting, at det drukner i hverdagene? Det virker også litt underlig å la slike forhold prege beskrivelsen av betjentenes arbeid, slik Basberg indirekte gjør med valget av perspektiv.

Samtidig sier det kanskje noe om teoretiseringen omkring omsorg når mottagerens opplevelse ikke er med i regnskapet?

På den annen side er det mange fanger som faktisk sier de har opplevd omsorg i fengsler. Skardhamars undersøkelse av levekår blant innsatte i norske fengsler inneholder blant annet spørsmål om forholdet mellom fanger og betjenter. Av de spurte svarer 18 % at de mener betjentene legger stor vekt på service og omsorg, mens 37 % svarte at dette i liten grad var tilfelle (Skardhamar 2002: 93, de resterende prosentene fordelte seg på "vet ikke" og "verken eller"). Dette betyr ikke Hansen "tar feil", snarere gir det anledning til å reflektere over betydningen av ståsted for hvordan man "ser" og fortolker verden.

Forskjellene i bruk og forståelse av begrepet omsorg i forbindelse med fengselsstraff gjenspeiler en gjennomgripende diskrepans mellom fangers fortellinger om forholdet til betjenter og institusjoner når de møter henholdsvis offentlige organer og hverandre. Fanger snakker nedlatende om fengsler og voktere seg i mellom, mens dette forholdet er langt blidere slik betjentene selv oppfatter det.

Den omtalte Hansen har tidligere fremstilt fangenes interne vurderinger i flere publiserte arbeider (Hansen 2002). Her gir han gode beskrivelser av hva det faktisk vil si å sitte i fengsel, for den som utsettes for dette. Han fremstiller dette som et liv der man er bundet på hender og føtter på alle andre måter enn den rent fysiske. Fangene er således de mest undertrykte menneskene vi har, sier han. De vil derfor oppføre seg slik undertrykte mennesker alltid har gjort, instrumentelt ut fra en forståelse av hva undertrykkeren ønsker å se og høre. Den blidheten fengselsbetjentene møter, er således et uttrykk for at fangene er prisgitt deres velvilje for å få best mulig soningsforhold. Fangene baksnakker vokterne når de ikke er til stede, og har stor moro av å snakke dem etter munnen, - særlig når dette får praktiske konsekvenser (som razziaer mot i sammenhengen uskyldige fanger). Dette er også grunnen til at ordningen med ”kontaktbetjenter” er dømt til misslykkes (Hansen 2002).

I undersøkelsen til Skardhamar fremgår det imidlertid at over 50 % av de spurte oppgir at de føler de kan ha en fortrolig samtale med kontaktbetjenten sin (Skardhamar 2002: 102). Over en tredjedel sier de er veldig eller litt fornøyd med kontaktbetjenten sin (Skardhamar 2002: 105).

Jeg tror det går an å tenke seg at begge versjoner er sant på sine premisser. På den ene siden kan fangenes avvisning av fengsler og betjenter forstås som gjensidig bestyrkende i forhold til fellesskapet deres. Det vil motvirke samholdet om deres felles fiende ble omtalt i nyanserende vendinger. På den annen side kan blidheten betjentene til tider opplever tolkes som allmenn siviliserthet i et ellers tvungent samvær og/eller som instrumentell tilpasning (slik Hansen sier). Den relativt mye mer positive omtalen av institusjonsforhold i Skardhamars arbeid kan også ses i lys av den settingen den er utført. Selv om svarene er anonymisert, er det mulig å tenke seg at det å svare på slike spørsmål i en anstalt, lett kan vekke tilpasningsvilligheten hos den innsatte.

På samme måte kan man spørre hva slags feilkilder som ligger i Hansen uformelle spørreunde blant tidligere innsatte? For det første er han kjent for sine synspunkter. For det andre er det jo slik at like bart leker best, kan hende omgås Hansen flest folk som har samme innstilling til fengselsoppholdet som han selv?

Basberg skriver i f t omsorgslitteraturen, og tar betjentenes perspektiv. Hansen skriver ut fra fangenes perspektiv, og ligger nærmere det ”kriminologiske pensum”, blant annet med sin vekt på Foucault. For Hansen er smerten ved soningen så påtrengende at den ikke kan tenkes bort i en drøftelse av betjentes arbeid og eventuelle omsorg.

Grunnen til at jeg tar opp denne debatten er ikke å vise at noen har rett mens andre tar feil. Den viktigste grunnen er å få fram at det er forskjellige syn, og å tviholde på de eksplisitte diskusjonene som finnes i akademiet. I tillegg er det interessant å finne et tilfelle der to tilsynelatende gjensidig utelukkende standpunkter kan være sanne samtidig. En tredje grunn er at Basbergs bok på et vis kan sies å representere et vannskille i den norske kriminologien. Får å få fram den større betydningen av den debatten som er gjengitt over, kan det være nødvendig å ta en rask gjennomgang av den norske kriminologiens historie.

Kriminologien møter seg selv:

I år 50 år er det siden kriminologi ble et eget fag ved universitetet i Oslo. I hele denne tiden har fengsler, fanger og straff utgjort et hovedfokus for forskning og undervisning ved de forskjellige institutter kriminologien har vært lokalisert. Utgangspunktet var at kriminologien skulle være en støttedisciplin for strafferetten. Faget utviklet seg imidlertid tidlig i kritisk retning. Vilhelm Aubert skrev en avhandling til doktorgraden som stilte spørsmålsteget ved de offisielle begrunnelser for straff, og Nils Christie leverte avhandlingen ”unge norske lovovertridere” i 1961, som problematiserer mange av forutsetningene om ”de kriminelle” som strafferetten bygger på. På denne tiden publiserte også Sverre Brun Gulbrandsen sin bok om kriminalitet og kjønnsroller. Faget hadde fått en kritisk og en sosiologisk dreining allerede rundt 1960.

Kritisk: Kriminologien i Norge på 60-tallet, ser i ettertid ut som den er preget av ”kampen mot løsgjengerloven”. Løsgjengerloven (”Lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap av 31. mai 1900”) var/er først og fremst en lov som rettes mot byenes og tidligere landsbygdenes

løse fugler. Her fantes en paragraf som hjemlet ”rehabilitering”, men som i praksis ble fengselsstraff, for å drikke på offentlig sted. Denne paragrafen ble brukt mot hjemløse alkoholikere, som i realiteten ble dømt til lange fengselsstraffer uten at de fikk saken prøvd for en domstol, og uten at oppholdet ble betraktet som straff (Christie 1960, Mathiesen 1975). Den omstridte paragrafen ble opphevet i 1970, blant annet på bakgrunn av iherdig innsats fra miljøene rundt kriminologi og kritisk juss.

Grunnen til at jeg trekker fram dette her, er at kriminologien her har definert i seg i ”kamp”, delvis mot statsmakten. Organisasjonen KROM skulle etter hvert spille en sentral rolle i denne kampen. Mange kriminologer har engasjert i kampen for fangers rettigheter. Dette er en trend som har vedvart, jeg har også selv vært aktiv i KROM. Motstanderen var strafferetten, som oftest representert ved politi, domstoler og fengselsvesen.

Sosiologisk: Kriminologien fikk som nevnt også en sosiologisk dreining. Sosiologien på 60-tallet var preget av funksjonalisme og en ekspanderende konstruktivisme. Auberts omtalte arbeid er eksplisitt funksjonalistisk i sin tilnærming. Fra amerikansk sosiologi var det etter hvert arbeidene til Lemert, Becker og Erikson som ble stående. Fokuset var samfunnets definisjonsprosesser og utstøtingen av enkeltgrupper. Fra å studere de ”kriminelle” hadde kriminologien begynt å studere definisjonen av avvik og samfunnets utstøtingsprosesser. (Man kan si at den politiske dimensjonen ved kriminologien her hadde en faglig side, eller at den politiske dimensjonen vokste ut av den faglige utviklingen, men dette er igjen problematisk med tanke på kronologien i hendelsene.)

Konstruktivismen ble etterfulgt av fenomenologiske studier av avvikergrupper. Kriminologien fikk som prosjekt å gi stemme til avvikere, mennesker som pr definisjon ikke ble hørt i den offentlige debatt. Dette gjaldt ikke bare fanger. Gale mennesker, prostituerte, sosialklienter, etniske minoriteter, stoffmisbrukere, og mange andre, fikk sine talerør i kriminologien. Disse studiene ga det konstruktivistiske perspektivet en tilleggsdimensjon av fenomenologi: ”Hvordan fortøner virkeligheten seg for de vi kaller avvikere?” Dette har vært en av de - kanskje den viktigste - problemstillingen i norsk kriminologi de siste tyve årene, og på mange måter har det vært en videreføring av det konstruktivistiske perspektivet.

På bakgrunn av denne måten å beskrive kriminologiens utvikling, kan man således hevde at faget i Norge preges av å være kritisk og fenomenologisk. Som sagt er ikke dette to atskilte

fenomener, de er sammenvevd. Det politiske kan for det første betraktes som sprunget ut av det faglige. For det andre har det fenomenologiske perspektivet vært rettet ”oppover”, det har vært maktkritisk.

År 2000 utga Liv Finstad boka ”Politiblikket”. Dette er en fenomenologisk analyse av forvalterne av statens voldsmonopol. På hvilken måte organiserer ordenspolitiet virkeligheten omkring seg? Hvordan blir deres handlinger logiske for dem? Det nye med denne boken var at fenomenologien ble brukt til å gi stemme til utøvere av makt. (På sett og vis var dette å ta for seg kriminologiens egne ”avvikere”.) Å gjøre dette var på en måte selvsagt, en fullstendig analyse av rådende samfunnsforhold kan ikke utelukkende fokusere på avvikernes forståelse av møter med storsamfunnet. På den annen side utgjorde denne boken – i hvert fall ved første øyekast - et radikalt brudd med den kritiske tradisjonen.

Senere har altså Cecilie Basberg skrevet boken ”Omsorg i fengsel?”, som handler om fengselsbetjenters arbeid. Dette er ikke en fenomenologisk preget bok, men den tar for seg fengselsbetjentene og deres arbeid med fanger. Tittelen er i seg selv provoserende for (den kritiske) kriminologien, siden den tar maktutøvelsens perspektiv. Dette er da sannsynligvis grunnen til at den umiddelbart ble slaktet i KROMs blad, og senere er blitt kritisert av en representant for tidligere fanger.

Kanskje må boken til Basberg heller leses som et forsøk på å forstå makten. Det behøver ikke være en trussel mot det kritiske perspektiv, kanskje kan økt kunnskap om fengselsbetjenter og politi av denne typen styrke også det kritiske prosjektet på sikt?

Uansett kan boken til Basberg representere et kriminologisk veiskille. Faget er etter hvert nødt til å ta innover seg at virkeligheten ikke bare er logisk for avvikere og undertrykte grupper, den er også logisk for forvalterne av makt.

Litteratur:

Basberg, Cecilie E. (1999): *Omsorg i Fengsel?* Pax, Oslo.

Hansen, Arve (2002): *Livet i Bur*. I Straff i det Norske Samfunn. Humanist Forlag.

Hansen, Arve (2003): *Straffende Omsorg*. I Materialisten 3-4 2003.

Olaussen, Leif Petter (2000): *Bokanmeldelse*. I Kromnytt nr. 1/2000.

Skardhamar, Torbjørn (2002): *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*. Institutt for Kriminologi og Retts sosiologi, Universitetet i Oslo. K-serien nr. 1/2002.

Finnish professional criminals in the 1990s

Junninen, Mika

This is a study about Finnish professional criminals and their organisations in Finland and in cross-border crime operations. It is based on qualitative empirical material. The research material consists of 15 persons and 1 group of 6 persons who participated in my thematic interviews. The total number of conducted interviews was 43, and the volume of taped discussions in about 50 hours. The length of other time spent with the interviewed persons was approximately the same. The fieldwork was conducted in three and a half months.

Picture 1. The interviewed persons by age, and the two offence types mentioned first when asked in which offences they have participated, either in Finland or abroad, in the course of the 1990s.

Interviewed Persons	Age Group	Primary criminal activity	Secondary criminal activity	Number of interviews
1	20-29	Debt recovery	Narcotics	3
2	20-29	Debt recovery	Narcotics	1
3	20-29	Debt recovery	Narcotics	1
4	30-39	Narcotics	-	1
5	30-39	Narcotics	Stolen goods	2
6	30-39	Narcotics	Procuring	3
7	30-39	Debt recovery	Narcotics	3
8	30-39	Narcotics	Money laundering	2
9	30-39	Money laundering	-	1
10	30-39	Debt recovery	Narcotics	1
11	40-49	Narcotics	Money laundering	3
12	40-49	Narcotics	Stolen goods	2
13	40-49	Alcohol/cigarettes	Narcotics	2
14	40-49	Procuring	Stolen goods	1
15	40-49	Debt recovery	Narcotics	3
16	40-49	Narcotics	Money laundering	3
17	40-49	Stolen goods	Money laundering	2
18	40-49	Procuring	-	1
19	50-59	Stolen goods	Money laundering	3
20	60-69	Alcohol/cigarettes	Firearms	3
21	60-69	Alcohol	Narcotics	2
Persons together: 21	Mean age: 40-49	1. Narcotics 2. Debt recovery 3.alcohol	1. Narcotics, 2. Money laundering 3.stolen g.	Median: 2

*more detailed information of interviewed persons cannot be given due to the security reasons.

The 21 interviewed persons represented 14 different groups that were, or continue be, active in the 1990s. The interviewed persons were selected to represent equally four different crime backgrounds: the types of crimes that Finns are committing from abroad to Finland are different kinds of smuggling (alcohol, tobacco and drugs), and delivering prostitutes and organising their work (procuring) in the country.

The times and years spent in prison

The number of prison sentences received by the informants varied between one and six, and the years spent in prison ranged from a few years to more than ten years. For part of the informants, the court procedure was still unfinished, and the sentences to be expected comprised several years in prison. All informants shared the characteristic that none of them wanted to be in prison, and that they thought that the loss of liberty was a dear price to pay for the way of life they had chosen. Although getting caught annoyed them, they were nevertheless proud since they did not end up in prison because of a stupid, badly planned crime committed on the spur of the moment or under the influence of substances. They had ended up in prison because of a work accident - in a well-planned crime, something went wrong in the plan, in carrying out the crime, or when spending the proceeds of the crime, as a consequence of one's own or an accomplice's actions.

On the other hand, those of my informants who did not regret what they had done but only regretted that they were caught were of the opinion that all the time spent in prison was not wasted time. Instead it could also be spent usefully. When in prison, you rest, make new acquaintances, continue with criminal activities, and plan new crimes. These persons understood their own criminal activity as a justified means of enrichment and experiencing excitement.

All of my informants said that it is difficult to return to "normal" life. Those who wanted to continue their career as a professional criminal said that they don't want and are not able to return to normal work because they have large debts or damages in recovery proceedings, or a broken partner relationship, or normal society despises them and consequently prevents them from assuming an "honorable" career.

My informants felt that the greatest disadvantages of imprisonment, besides the actual loss of liberty, were the deterioration and destruction of family and friendship relations. In many

cases, a long marriage or cohabitation relationship had broken and the contact to the children had suffered during the long prison term. In regards of family relations, a significant difference between gypsy and members of the main population were found. Family members of the prisoners from the main population were either not able to, did not want to, or were not invited to visit the imprisoned person, whereas members of the gypsy culture did not abandon their imprisoned relative, who also did not want to be abandoned. Instead, the ties between prisoner and family remained close. Those very few of my informants who regretted their offence, or who had otherwise come to the conclusion that they were going to give up their criminal career gave two kinds of interpretations to getting caught: 1) good thing that I was caught, because in this way I am able to give up crime, 2) of course it was a bad thing to get caught and be locked up, but when in prison, family and relatives have begun to interest more, and the criminal career can be given up.

Nevertheless, almost all of my informants wanted to continue to commit crimes and do it next time with better success. They understood crime as their profession in which they wanted to become more competent. They wanted to distinguish themselves from habitual criminals who are living in boarding houses, are abusers of intoxicating substances and are not in control of their own lives. My informants thought that the habitual criminals commit unplanned and economically unprofitable crimes or kill their drinking companions in the spur of the moment. The crimes committed by habitual criminals are also characterised by the feature that they are committed when drunk, and alcohol is needed for encouragement before the crime. In contrast, my informants made a rigid distinction between work and leisure. When working, they would not use any kind of intoxicating substances, and even in their leisure time, they use only non-addictive substances, and never in excess (according to them, only heroin use was totally out of the question).

There were many variations to the daily lives that my informants led in prison. They had one feature in common; they did not have any kind of trouble with prison staff or with other prisoners. Those who had been placed in open wards, worked or studied in daytime, exercised or participated in some type of sports in the evenings, spent time with other prisoners playing games and watching TV. In the open wards, the prisoners live a workingman's life from eight to four, with free evenings inside of the prison. Those who had been placed in closed wards or were in isolation spent their time either in total solitude or

together with other prisoners in the same ward, studying, resting, exercising, and going out for one hour a day.

The older informants who had been in prison several times, said that the prisoner material has deteriorated from year to year, and circumstances in prison have been made too easy. Prison has become a shelter for mentally ill persons and substance abusers where they could maintain their addiction in peace. Discipline and respect for the prison staff are gone.

Men with a name, honourable criminals, and the prison hierarchy

My informants lived in good circumstances in prison. Most certainly they were enjoying the best conditions that were available in their prison. This is the case as a consequence of the very strict hierarchy inside the prisons, and their high status: my informants belonged to the absolute elite because of their criminal merits and economic success, and therefore they were "entitled" to the best inside the institution. The ranking of the prisoners depends on how demanding crimes they have committed, how profitable they have been, and the carefully controlled use of violence. According to authority experts as well as my informants, the top level of the prison hierarchy is occupied by the leaders and top men of major drug groups, who have a lot of money and a reputation of using violence to deal with problems.

In prison, the men with a name comprise the top of the internal prison hierarchy, and their life in prison is peaceful and easy, at least to an outside observer. Usually, there are only few men with a name in any one prison because business opportunities, territories of criminal activity, and in particular the number of persons who can function as accomplices are quite limited in closed circumstances. The territorial power of the men with a name encompasses at least the prison area, and those men with a name who continue to commit crimes even in prison have no problem in staying in control of their old markets provided that they are still able to supply their marketing network with merchandise. In the same prison, the groups of each man with a name are often not co-operating at all, and they are mostly even unaware about the activities of the other groups.

The informant's description of the man with a name bears great resemblance to Johan Bäckman's description of the "honourable thieves" in Russian prisons. The situation seems to be slightly different in Italy and the USA, where according to literature the local Dons are so

much respected that they are not only solving problems of their own criminal families but are also participating in the mediation of conflicts within the local society and mediating that society's relations with the outside world. (Arlacchi 1986.)

It is relevant to note that such men with a name, or prison gangs, are not unique and not only observed in the 20th century. Rather, it seems obvious that there have been gangs and men with a name inside prisons as long as prisons have existed. One of the earliest documents tells that in 1820 Camorra existed in the prisons of the Naples inmate society that had rules, rituals to recruit persons. (Abadinsky 1990.)

According to my informants, the groups of men with a name that are active in Finnish prisons may be so powerful that prison authorities do not dare or are unable to interfere in crimes that occur inside the prisons because of the lack of evidence. For prison staff, the threat in closed prison conditions is a reality, because one day every prisoner is going to be released, and if not before, at least then an economic or physical revenge can be taken if it has not been done before. Another problem of a closed institution is that as the prisoners and staff members have to work together on a daily basis for years, different kinds of communication between the groups is a necessity, and this influences the normal daily rhythm of the prison.

Intoxicant related small group violence⁴⁷

Aarne Kinnunen

Definitions

In Nordic countries a large proportion of violent crime incidents occur in the context of alcohol use. When analysing the alcohol and related violence one important dimension is the *place* of the violence. Violence can happen in private premises, in courtyards or gateways, in schools, in clubs or restaurants, in public buildings, in streets, on public transport or practically in any other place where two or more people have possibilities to come across each other. On the other hand, violence could be examined according to the *relationship* between the offender and the victim. For instance the offender and the victim may be spouses, family members, relatives or colleagues. Furthermore, the offender could be a customer to a service trader or a patient to a nurse. Perhaps the offender and the victim have never met previously.

When place and relationship are combined, one can identify a particular form of violence called "*small group violence*". Characteristic to this setting is that the victim and the offender know each other. They can be friends, relatives or acquaintances. Furthermore, important is, that violence occurs in places where people meet and spend their time drinking or using drugs, most commonly in private premises or public places.

According to Babor et al. (2003, 77) there is a linear relationship between individual alcohol consumption level and risk of involvement in violent incidents. Alcohol seems to increase the probability of the user to end up as being either an offender or a victim of violence. Alcohol has two-dimensional effects on the problem of violence. On the one hand, long term use of alcohol can be related to a marginalized and problem-prone life style. Among marginalized groups of the society, violent behaviour and the risk of becoming a victim of violence increases when compared to members in the society in general. On the other hand, alcohol does have an effect in neurophysiologic processes as well as in social behaviours (Blum, 1981). While intoxicated by alcohol, a person's control over his or her own actions and ability to estimate the effects of actions might be hampered. Alcohol may make people less concerned about the consequences of aggression. Furthermore, heavy intoxication makes people unable to defend themselves in violent situations and less able to think of a peaceful solution to disagreements.

Alcohol might also have situational effects on the escalation of violence. Alcohol is often consumed in such social situations and times of the day or week, where violence is more probable than elsewhere. For instance binge drinking seems to be implicated in many serious instances of alcohol-related violence. Several factors linked to drinking over extended periods of time in all probability increase the risk of violent behaviour. Binge drinkers tend to neglect their nutrition, and lack of nutrition is known to lead to hypoglycaemia, irritability, and a

---

⁴⁷ This presentation is based on a article by Aarne Kinnunen, Irmgard Vogt, Martin Schmid, Radim Bures and Timo Korander written for the Council of Europe project "Violence and insecurity related to drug addiction".

heightened risk of conflict and aggression. Lengthy periods of intoxication also cause irritable states through sleep disturbances (Pernanen 1998, 484).

When examining the connection between drug use and violence, it should be recalled that different drugs have a different effect on human behaviour. Most violent behaviour arises in the same social context in which drugs are used (Fagan, 1990). The motive may for example be an attempt to ease the symptoms of detoxification or a fight over drug market shares. Different drugs have different psychopharmacological effects. According to a meta-analysis carried out by Fagan (1990) cannabis and opiates curb aggressiveness. On the other hand, the symptoms of withdrawal from opiates include short tempers and violent feelings. There would seem to be a strong connection between the use of amphetamines and aggressive behaviour, although the research results point in different directions. In particular long-term use may lead to paranoid psychosis (ibid., 255 –256). The drug user becomes overly sensitive to external stimuli and has a persecution complex, suspecting the motives of others.

However, it must be stated that no psychoactive drug itself is a “cause” of such a complex human behaviour as violence. Simple direct cause relationships – for example alcohol as an aggression disinhibitor - must be rejected.

In Northern Europe, and perhaps also in other northern countries, the problem of small group violence concentrates on groups of men intoxicated by alcohol. Typically, the groups consume alcohol in private settings or hang around in streets or parks. In middle and Southern Europe, the intoxication related small group violence may be more closely related to drug markets and drug consumption. Being one or another, the main characteristic for these types of settings is that persons involved are friends or know each other from before, or are at least somehow acquainted, and, most importantly, the intoxicants play a substantial part in violent behaviour.

In this presentation Finland is used as a case study of alcohol related small group violence. References to other countries are made when possible. After that small group violence related to drug use are discussed referring to experiences from Germany.

A case study from Finland

According to the international victim surveys Finland stands above the average in the prevalence of violence (Aromaa & Heiskanen 2000). In Finland, the role of alcohol in the violent crimes as well as in the property crimes is very important. One explanation given for the relatively high level of violence is the drinking culture characterised by heavy drinking patterns. According to the data of criminal proceedings, a large part of both offenders and victims are under the influence of alcohol when violence occurs. The practise is that the police, while investigating a crime, register if the offender has been drunk or under the influence of drugs (this is less reliable) when the crime occurred. The number of violent crimes and the share of offenders under the influence of alcohol in the year 2002 are shown in table 1 below.

Table 1 The share of the offenders that were under the influence of drugs when committing violent crime in 2002 in Finland (police registers)

Crime	Number	Share of alcohol %
Homicide	103	77
Aggravated assault	2249	75
Assault	16875	73
Attempt of homicide	367	69
Rape	368	68
Lenient assault	6021	66
Resistance of officer	2262	56
Robbery	1384	46
Murder	64	38
Aggravated robbery	223	31
Sexual exploitation of a child	545	28

Source: Sirén, 2003

From table 1 it can be seen that the offender is more likely to be intoxicated in homicides and assaults than in any other types of violent crimes while committing the crime. According to the police records, the proportion of intoxicated offenders in homicides has in recent years fluctuated from 61 to 77 percent and in assaults between 71 to 73 percent.

The alcohol-violence relationship seems to be very similar in Estonia to Finland. For example the figures given for crimes committed in Estonia (2001) whilst intoxicated are as follows: intentional homicides (including attempts) 75 %, aggravated assaults 66 %, rapes (including attempts) 72 % and robberies 48 %. (Ahven, 2003.)

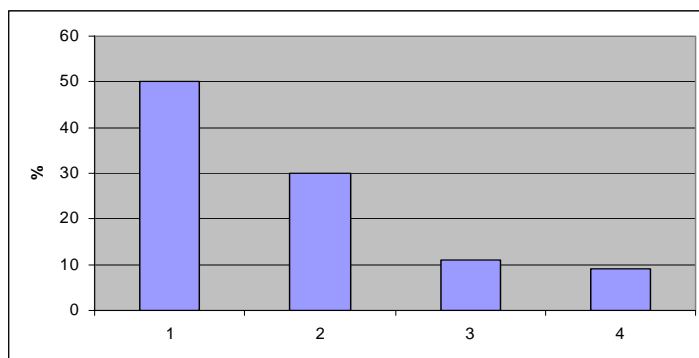
According to Pernanen (1998, 478), in different countries the proportion of assaults and homicides that were preceded by drinking typically ranges between 50 % and 80 %. The interrelationship between alcohol and crime seems to be disproportionately high in Northern and Eastern European countries. For example in the Czech Republic, the share of violent crimes committed under the influence of alcohol varies annually only between 13-15 % of all of the violent crimes.

Martti Lehti has studied homicides in Finland and in his study from years 1998-2000 it became clear that it is very common that besides the offenders also victims are under the influence of alcohol when homicide takes place (Lehti 2002). The intoxication is more common with men than with women both victim and offender groups. Lehti classified one type of crime as *drinking fight* -situation where no structured motive was found behind the homicide or that origin of the conflict was rooted straight to the situation (this would mean a disagreement over a bottle or a woman, showing aggression by elbowing, pushing etc). Typical to these homicides were, that offenders or others that were present in the situations couldn't explain the motives of the crime in any other way than saying "we were all drunk". Characteristic to these cases was that participants in binge drinking were friends or acquaintances. Of the 287 homicides Lehti reports, 79 were cases of drinking group fights. In

73 cases of these drinking group fights the people involved were acquaintances, in 4 cases those involved were relatives and only in 2 cases those involved were unknown to each other. According to Lehti, in most cases, those who were present when aggression took place either got themselves involved in the fight or tried somehow to stop the fight. Finally, everybody being heavily intoxicated, it seemed quite haphazard who finally lost his or her life (Lehti, 2002, 66-68). Indeed, typical to this setting is that all the persons involved are intoxicated and that there is no sober person to inhibit the escalation of violence or to call for help. Also the concept of “honour” can’t be ignored. The perceived insult of intoxicated person’s honour (whether rightful or not) can sometimes lead to extreme reactions.

Alcohol related violence in Finland is strongly related to socio-economic status and marginalization. Lehti has arranged the data of homicides in Finland 1998-2000 in a way, where distinction is made between domestic violence, youth violence and violence among men who have become addicted to alcohol (figure 1). Over 50 % of homicides in Finland happened between alcoholised men, who lived in the margins of the society. These types of homicides have been increasing in past few years (Kivivuori, 1999). Homicides in domestic settings are quite common as well, but not as common as violence within the groups of marginalized men.

Figure 1 Different types of homicides in Finland 1998-2000 according to the police registers

- 1 = Violence among alcoholized men
- 2 = Domestic violence
- 3 = Youth violence
- 4 = Other

Source: Lehti 2002

According to Lehti (2004, 137-142) both men and women involved in homicides are characterized by the lack of normal family relations. About 80 % of men are outside working life. Regardless of their age-group or sex, homicide offenders and victims have distinctly poorer basic and vocational schooling than the average. According to the investigating police officers, over 60 % of both male victims and offenders could be classified as alcoholics.

Various efforts have been made also in other countries to estimate what the relationship between alcohol and homicides is. According to Lehti (2004, 144-145), the data about the

abuse of intoxicants of homicide offenders and victims give a very similar picture, although the general homicide rate is in Finland triple to that of the other Nordic countries. The social background of homicidal crime seems to be very much alike in Finland, Sweden and Norway. In all the three countries the crimes are committed mainly by unemployed male alcoholics. In Denmark, homicides between sexual partners and family members seem to make up a substantially greater proportion than in other Nordic countries.

The frequency of the use of alcohol and the risk of victimisation to violence while intoxicated is demonstrated also in population victim surveys. According to Finnish population surveys called “everyday violence” (1988–1997), in about two out of three incidents of violence either the offender or the victim or both were under the influence of alcohol. Moreover, the frequency of the use of alcohol and especially the frequency of being drunk is clearly connected to the frequency of victimisation experiences. Violence connected to drinking is excessively prevalent on weekend nights. A Danish victim survey from years 1995/6 show similar patterns (Vold... 1998.). According to the survey 1/3 of the victims and 2/3 of the offenders were under the influence of alcohol or drugs in the incidents of violence. There seemed to be a strong correlation between the victims intoxication and the offenders intoxication. From those incidents, where the victim was drunk, in 84 % also the offender was drunk (ibid.).

According to victim surveys conducted in Finland (Heiskanen et al., 2000) “small group violence” is a fairly common form of assault. In about 35 % of all violent cases the offender and the victim know each other or have seen each other before, but are not family members, spouses or in contact with each other because of work.

Furthermore, it should be mentioned, that violence in Finland is not a big city phenomenon. Vice versa, especially homicides are quite evenly distributed throughout the country. In fact, the largest metropolis Helsinki and its vicinities stand little below average. However, slightly more assaults are committed in Helsinki than in other parts of the country (Tuominen, 1999).

The statistical connection between general level alcohol consumption and violence has been studied at least in Finland, Sweden and Norway. In Finland the prevalence of violence has increased in the past 50 years. Statistically the increase of violence seems to be related to the increase of alcohol consumption in the country. Sirén (2003) has looked at the development of the number of assaults known to police (per 100 000 inhabitants) and the total consumption of alcohol per capita. These two time-series are very similar. Sirén (2003) has come up with even one more indicator that seems to affirm the relationship between alcohol and violence. He has compared 25 provincial municipalities with the most violent crimes to 25 municipalities with the smallest amount of violent crimes. The consumption of alcohol was more than three times higher in the municipalities with high violence rate than in the municipalities with low violence rate. Also high unemployment rate indicated high violence rate.

The data presented here indicates that violence is quite strongly related to alcohol use in Finland. The central conclusion for preventive purposes is that alcohol-related homicides and serious injuries seem to be disproportionately associated with *heavy* intoxication (see also Pernanen, 1998, 481). Drunkenness in participants and others present in the situation also delays effective medical care. Furthermore, the violence problem is concentrated on the

groups of marginalized men. What seems to be important is that drinking to extreme stage of intoxication is fairly common in Northern Europe. In addition, these drinking settings are often such, that there is no sober person present, that could act as an inhibitor to the escalation of violence. When people use alcohol or drugs they select their environments for intoxicant use. Settings of totally uncontrolled situations are for some reason preferred in binge drinking sessions in Northern Europe. In a way, it seems that in Nordic countries in binge drinking sessions both internal and external control mechanisms are faded out. This seems to be a completely dionysian way of mind altering, in which nobody has responsibilities.

All larger cities in Europe seem to have a problem of youngsters who gather together to the city centre and consume alcohol publicly especially on Friday and Saturday nights. The hanging out in streets or parks causes feelings of insecurity among the population. (Korander & Soine-Rajanummi 2002). Normally, the noise and annoying behaviour are not well tolerated among the population. In Northern Europe, the violence and disturbance problems caused by youngsters are almost solely caused by alcohol. Use and sale of illegal drugs are hidden phenomenons which seldom happen at street level. Drug related violence problems seem to be more common in Central and Southern European Countries.

Drug related violence problems

Drug related problems in Europe are concentrated in certain, mostly central European bigger cities. During the 1980's, open drug scenes emerged in many European cities, often in central areas near train stations, commercial areas, public parks and tourist attractions. However, these problems are not evenly dispersed throughout the towns. There are neighbourhoods where the problems are more serious than elsewhere.

A fairly common concept relating to drug related nuisance is "an open drug scene" (Scheerer 1989). Although there is no commonly applied definition, there are some common aspects of open drug scenes in all cities. First of all an open drug scene can mean a certain meeting point for small-scale dealers and users. These locations are known to users as relatively reliable places to buy and use drugs. These meeting points bring users from other places to come to these locations to buy and use drugs (pull factor). Often risky hard drug users and especially addicts tend to come to the open drug scenes where they meet, deal in drugs and often consume them on the spot.

Open drug scenes had their "high times" in a number of European cities in the 1990's. Now the drug scenes are much less visible, more fluid and altogether smaller than 10 years ago. This is due to changes in community policies and police tactics, as well as in treatment modalities. Communities have done a lot to decrease public nuisance which goes with large open drug scenes. They enforced outreach work for drug addicts and harm reduction measures such as setting up low threshold centres with their special programmes for this group of clients.

In all cities where open drug scenes still exist, they are considered problems. Associated inconvenience relate to nuisance, illegality, the pull factor of users and dealers, and aspects of

public health. Nuisance ranges from drug-related crime and prostitution in the neighbourhood and the hassle and agitation involved with drug dealing, to harassment and other unwanted behaviour. (Bless et al., 1995, 132; Vogt, 1996.)

The drug-crime-link is well known. However, the size of the violence problems attached to the open drug scenes is difficult to estimate. Most of the countries and cities have very poor monitoring of nuisance and drug-related crime. For instance, criminal justice data are often limited to violations of drug laws.

Beyond purchasing illicit drugs, police statistics as well as the results of qualitative interview studies demonstrate the crime link of risky hard drug users and especially of addicts regarding non-violent behaviours such as theft (e.g. shoplifting and related crimes such as receiving stolen goods) and violent crimes (Bundeskriminalamt, 2003; Kreuzer et al., 1991). In Germany the Police statistics report that 5,2% of suspects of violent crimes are risky users and/or addicts of hard drugs. This is four times higher than the proportion of risky hard drug users/addicts in the general population.

Table 5 summarises different types of violent crimes in Germany in 2002. The rate of persons using hard drugs suspected of violent crimes is relatively higher than that of persons in the general population. The relative rate for hard drug users/addicts of being a suspect of a robbery is 15 times higher than for non-users.

Table 5 Types of violent crimes registered by police in Germany in 2002

Types of violent crimes	No of suspects in the general population		No of suspects using hard drugs	
	Suspects	per 1.000	Suspects	per 1.000 hard drug users*
Serious bodily injury	144.048	1,75	5.386	8,76
Robbery	37.574	0,46	4.337	7,05
Murder/ Manslaughter	4.103	0,05	258	0,42

Source: *Bundeskriminalamt, 2003*

Hard drug users and addicts are quite often suspected of robbing gas stations, taxi drivers and other persons in shops, hotels etc. as well as robbing handbags. They tend to be involved in violent crimes for money or equivalents to buy drugs. Men are suspected of bodily injuries much more often than women, but the latter as hard drug users or addicts are much more violent than non-users.

| In Frankfurt (Main), Germany, violent crime rates are rather high. Frankfurt is a medium sized city which in itself explains some of the differences in the statistics. Furthermore, it has a large and active red light district and quite a large proportion of violent crimes take place in this area of the town. It has as well a rather large drug scene which overlaps with the red light district. The very large air port, in fact the largest in Germany, is the door through which a fair amount of drugs gets into the city - as well as prostitutes coming in from other countries on their own or coerced by body traders.

In Frankfurt, crack is discussed as a drug facilitating aggression and violence of consumers. Actually, crack and heroine are the most important and most often used hard drugs in the drug scene in Frankfurt, while cocaine is not available in the streets and other substances are not very popular with drug addicts. Most clients of low-threshold centres are now regular consumers of heroine and crack. Social workers caring for drug addicts in low threshold centres have the impression that the increase of crack consumption triggered an increase of violent behaviour of clients in the centres. However, empirical data do not support the assumption (Ladberg, Schmid & Vogt, 2003). Nevertheless, clients on crack (and heroine) behave differently, are more nervous, easier to irritate and more often paranoid than before. Caretakers and visitors often take it for signs of violence.

Despite the examples given from Germany drug related violence towards outsiders of drug using circles (eg. street robberies) is not necessary very common in many European countries. For example in Czech Republic this kind of violence is not frequent. Furthermore, violence in closed dance parties (raves), where drugs like ecstasy are distributed, occurs rarely.

Overall, risky hard drug users and addicts engage most often in violent crimes aiming at getting or making money on the spot or goods which can be easily traded for money to buy drugs or services related to drug dealing and consumption. Violence without an aim is rather unusual or is not recorded by police. It is also known that violent crime occurs among drug users. Violence can be used in order to keep up the respect in eyes of other persons in drug using circles. These crimes are very seldom reported to police. A number of studies have highlighted the role of drug abuse in relation to the risk and experience of victimization (INCB 2003). Drug abusers, either as first-time or long-term abusers, are vulnerable to victimization because drugs can either temporarily or permanently, over a prolonged period of abuse, remove a person's ability to accurately interpret and respond to dangerous situations. Drug abusers are also exposed to situations where violence, in addition to the use of guns in connection with drug trafficking, is normalized. Female drug abusers suffer disproportionately from sexual assault. Some studies have indicated that women who use illicit drugs are more likely to be victimized in their lifetime than women with alcohol abuse problems. Female drug abusers are particularly vulnerable to sexual assault while under the influence of drugs and while living in situations that expose them to increased risk of victimization. Prostitutes who abuse drugs belong also to a high-risk group. (ibid.)

In summary, risky hard drug users and addicts are much more often suspected of being involved in violent crimes than the general population. Men are much more violent than women. However, female hard drug users and addicts are much more violent than women who are not consumers of hard drugs. Furthermore, it is known that violent crime occurs among drug users. However, the nature of the link between drugs and violence is still very much open to further research.

Market mechanisms

Alcohol is very widely available nowadays and market mechanisms don't play an important role in occurrence of violence within smaller groups. However, with alcoholics violent acts seem quite often to be related with consumption patterns of alcohol. In binge drinking sessions bottles can be stolen or a person can openly or secretly drink from another person's

stack. These can be fruitful causes for a fight. It has been anecdotally said that the majority of the killings in Finland are done after a fight over a woman or a bottle.

Drug markets are often depicted as violent, prone to turf wars and prowled by vicious predators and hit men. Violence is certainly always an available resource in crime networks. However, the research has shown, that the violence is more commonly regarded as something to be avoided (Pearsson & Hobbs, 2001; Pearsson & Hobbs, 2003).

In an illicit economy without recourse to the law the threat of violence will always be there in order to enforce contracts. Illegal enterprises are unable to turn to State agencies for protection. Where trust is fragile, violence is a valued attribute (Pearsson & Hobbs, 2003). In drug markets reputation is very important, and one can use violence in order to gain respect within the markets. In criminal markets there is always a fear of losing face. Sometimes drug users and dealers get “ripped off”, and they have to respond in order to maintain their reputation (Kinnunen, 1996).

However, in criminal markets violence is bad for business. Violence leaves traces, attracts police attention as it is frequently regarded as a signifier of organised criminal activity and it always leads to more violence.

Although drug dealers tend to avoid violence, there is always a ready recourse to violence and intimidation where necessary. The potential for violence is always an implied threat in business relations. There are always individuals and networks within the drug trade who will resort to extremes of physical violence, or its threat, in order to impose their will and to maintain both internal discipline and their market position (Pearson & Hobbs, 2001).

Pearson and Hobbs (2003) have defined three different types of violence. The first involves violent predators who find the members of drug dealing networks to be lucrative targets for robbery. This is because drug dealers, and those who work for them, will often have in their possession large amounts of cash and/or drugs. A second type of violence is encountered when somebody centrally placed in a local drug supply scene has been arrested and sent to prison. If then the imprisoned dealer is unable to keep control of his corner of the market, and this is taken over by someone else, violence can ensue when he is released from prison and wants to re-take possession of his business. The third type of violence, described by Pearson and Hobbs, involves kidnap and sometimes torture used as a means of debt enforcement.

On a study of drug markets in Helsinki by Kinnunen (1996) it became clear that drug sales on credit is an important factor that shapes the drug markets. Drug users and pushers are not always able to manage their accounts in a rational manner, and the activity of the control authorities has its own impact on debt relationships. When debts remain unpaid, violence or threat of violence comes into picture, and this brings tension into the drug markets. The drug police seek to reinforce such tensions by confiscating drugs or cash assets as often as possible. Intervening in the debt relationship leads to a fracturing of the human relationships in the market, which leads to poorly thought out reactions in debt collection and reprisals. Debt problems increase the tendency to turn other offenders in to the police, and poorly considered reactions in the markets help the police in uncovering drug offences and other offences.

Responses and interventions

Alcohol-induced interpersonal violence seems to be a particularly neglected problem that deserves special attention in terms of crime prevention. The prevention of “small group violence” in Northern Europe has traditionally been twofold. On the one hand the prevention of violence of middle-aged or older drunkards has been connected to social work, alcoholism treatment and avoidance of social marginalization. On the other hand, prevention of disturbing behaviour of drinking youngsters has been connected to social work and youth work, where municipalities have had greatest responsibility and NGO’s have been active. Finally, both of these “problem groups” have been controlled by police, if seen necessary.

Efforts to reduce violence through medical, psychiatric and psychological approaches have tended to emphasise the identification and treatment of violence-prone individuals. However, in the last few years, a number of prevention projects have specifically targeted the alcohol-related violence, centring more than before on specific settings. The most important setting for the prevention has been public drinking places as high-risk environments (Pernanen, 1998, 478-479). In addition to the high-risk settings, one could use other high-risk clusters, such as high-risk patterns of use, high-risk individuals, and high risk subcultures, as starting points in prevention programs against alcohol related violence.

The relationship between alcohol and violence is apparent, but nonetheless very complex and many-sided. The lack of concerted efforts in the past to reduce the risk of alcohol related violence may be in part explained by the fairly common assumption that prevention can be accomplished through general alcohol policy. It is believed that reducing the availability of alcohol lowers the prevalence of alcohol-use episodes that are conducive to violent behaviour.

In the field of general alcohol policy information campaigns have been important. When reducing intoxicant related violence, these campaigns should be targeted to special groups. The prevention of binge drinking is a part of general prevention of heavy drinking and alcoholism. Whether additional preventive measures could be taken to minimise the risk of violence in binge-drinking episodes is an open question. Emphasising the need for proper sustenance and nutrition when alcohol is used could be one task for educational campaigns. Furthermore, for example in relation to small group violence the responsibility of hosts at private parties should be stressed.

According to studies the fairly small group of recidivists in violent crime needs special attention when prevention measures are planned. This group is responsible for a large part of all intoxicant related violence. More specialised and targeted alcohol- and drug treatment and mental health care programs are needed. This group of violent criminals seldom rationalise the deterrent effects of punishments when violence is about to occur. Taking this into account, the societies in Europe should be developed so, that the amount of marginalized and alcohol dependent men and women would be as little as possible.

Violence prevention requires political and financial commitment. At the moment, the response of the health sector to violence is largely reactive and therapeutic. As stated in WHO World report on violence and health (2002), a greater priority should be given to primary prevention of violence – that is, measures to stop it from occurring in first place.

Many different sectors and agencies should be involved in prevention activities and evaluation should be an integral part of programmes already at the planning phase.

One clear problem is lack of research in this field. We don't know much about violence and social relations in binge drinking settings. A through insight to the life of marginalized men and to their interpersonal communication in drinking sessions would give valuable information in developing preventative actions.

References

- Ahven, A. (2003). *Alcohol related crime in Estonia*. A paper presented in the seminar "Baltic Countries – Finland. Seminar on alcohol, alcohol policy and crime". Tallinn, Estonia 3rd-4th December 2003.
- Aromaa Kauko & Heiskanen Markku (2000): *Crime Risks in Finland 2000. Finnish Results of the 2000 Sweep of the International Crime Victims Survey*. National Research Institute of Legal Policy. Research Communications no. 50.
- Babor, T. F., Caetano, R., Casswell, S., Edwards, G., Giesbrecht, N., Graham, K., Gruenewald, P., Hill, L., Holder, H., Homel, R., Österberg, E., Rehm, J., Room, R., & Rossow, I. (2003). *Alcohol: No ordinary commodity. Research and policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Bless, R., Korf, D.J. & Freeman, M. (1995). Open Drug Scenes: A Cross-National Comparison of Concepts and Urban Strategies. *European Addiction Research*, 128-138.
- Bundeskriminalamt (2003). *Polizeiliche Kriminalstatistik Deutschland 2002*. <http://www.bka.de/pks/pks2002/> (21.02.2004)
- Fagan, J. (1990). Intoxication and Aggression. In: Tonry, M. & Wilson, J.Q. *Drugs and Crime. Crime and Justice. A Review of Research*, Vol .13. Chicago: The University of Chicago Press.
- Heiskanen, M., Aromaa K., Niemi H., Sirén R.: *Tapaturmat, väkivalta, rikollisuuden pelko. Väestöhaastattelujen tuloksia vuosilta 1980-1997. Accidents, violence and fear of crime. Results from the population surveys from 1980-1997*. Statistics Finland, SVT, Oikeus 2000:1, 2000.
- Kinnunen, A. (1996). *Isännät, rengit ja pokat. Huumemarkkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä. Drug markets and drug related crime in Helsinki*. Publication no. 133. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.
- Korander, T. & Soine-Rajanummi, S. (eds.) (2002) *Kaheksalta koskarille - samantien sakot. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999-2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus The zero tolerance experiment in Tampere: historical context, reception and impact*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 13. (Research series of Police College of Finland no. 13) Helsinki: Edita.
- Kreutzer, A., Römer-Klees, R. & Schneider, H. (1991). *Beschaffungskriminalität Drogenabhängiger. BKA Forschungsreihe Band 24*, Wiesbaden: BKA.

Ladberg, M., Schmid, M. & Vogt, I. (2003). Crack in der Frankfurter Drogenszene - Ergebnisse einer Befragung in einem Frankfurter Konsumraum. In: *Abhängigkeiten*, 3: 49-62.

Lehti, M. (2002). *Henkirikokset 1998 – 2000. Tutkimus poliisin tietoon vuosina 1998 - 2000 tulleista henkirikoksista*. National Research Institute of Legal Policy 194/2002. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.

Pearsson, G. & Hobbs, D. (2001). *Middle Market Drug Distribution*. Home Office Research Study No. 227. London, Home Office.

Pearsson, G. & Hobbs, D. (2003). King Pin? A Case Study of a Middle Market Drug Broker. *The Howard Journal of Criminal Justice*, Vol. 42(4).

Pernanen, K. (1998). Prevention of Alcohol Related Violence. *Contemporary Drug Problems*, Vol. 25.

Report of the International Narcotics Control Board for 2003. United Nations Publication E/INCB/2003/1.

Scheerer, S. (1989). Die Heroinszene. In: Scheerer, S. & Vogt, I. *Drogen und Drogenpolitik. Ein Handbuch*. Frankfurt: Campus-Verlag

Sirén, R. (2003). *Alcohol and crime in Estonia*. A paper presented in the seminar “Baltic Countries – Finland. Seminar on alcohol, alcohol policy and crime”. Tallinn, Estonia 3rd-4th December 2003.

Tuominen, M. (1999): Turvallinen Helsinki. Pahoinpitelyrikollisuus Helsingissä. Safe Helsinki. Violent crimes in Helsinki. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia n:o 10.

Vedung, E. (2000). *Public Policy and Program Evaluation*. New Jersey: Transaction Publishers.

Vogt, I. (1996). *Living in the open drug scene in Frankfurt am Main*. Paper presented to the 22nd Annual Alcohol Epidemiology Symposium, Edinburgh 3.-7. June, 1996.

Vold på gaden, i hjemmet og på arbejdet. Oversigt over resultater fra voldsofferundersøgelsen 1995/96. Violence in streets, at home, and at work. Insights to the results of a victim survey 1995/96. Rigspolitichefens trykkeri i 1998.

World report on violence and health (2002). World Health Organization. Geneva.

Ungdomssanktionen – en dom til struktureret kontrolleret socialpædagogisk behandling

Kjær Minke Linda

Artiklen bygger på resultater fra vores speciale *'Det er jo ikke pølsefabrikker, der her!'* fra Sociologisk Institut, Københavns Universitet. Specialet er udarbejdet i samarbejde med Mette Arnsfelt Andersen, Stine Christensen og Rie Vesterbæk Mørck.

Indledning

Fokus for denne artikel er den strafferetlige sanktion § 74a 'ungdomssanktionen'. I straffelovens § 74a om ungdomssanktionen står anført: *"Hvis en person, der på gerningstidspunktet ikke var fyldt 18 år, har begået grovere personfarlig kriminalitet eller anden alvorlig kriminalitet, kan retten bestemme, at den pågældende skal undergive sig en struktureret, kontrolleret socialpædagogisk behandling af 2 års varighed, hvis det må anses for formålstjenligt for at forebygge yderligere lovovertrædelser."* I denne artikel beskrives, hvad ungdomssanktionen er, og hvilke rationaler den er funderet i. Efterfølgende fokuseres der på, hvordan ungdomssanktionen forvaltes i praksis. Det vil sige, hvordan målgruppen afgrænses. Her har vi valgt at undersøge socialforvaltningens indstillingsprocedure. I forhold til fuldbyrdelsen af ungdomssanktionen, altså hvordan behandlingsforløbet tilrettelægges og gennemføres ser vi nærmere på det socialpædagogiske behandlingsarbejde, der forudsættes af dommen. Vi tager primært udgangspunkt i forholdene på de sikrede institutioner, hvor de fleste unge, der er idømt en ungdomssanktion, opholder sig indledende i afsoningsforløbet. Endelig diskuteres ungdomssanktionens forudsætning om samarbejde mellem det juridiske og sociale system – herunder en diskussion af, de problemer der kan opstå, når det retlige system dømmer til socialpædagogisk behandling.

Resultaterne af analysen bygger på deltagerobservation på samtlige seks sikrede institutioner godkendt til at modtage unge idømt en ungdomssanktion, samt tre åbne opholdssteder. 29 kvalitative interviews med ansatte på diverse institutioner, sagsbehandlere, repræsentanter fra det retlige system, Socialministeriet og en psykolog. Derudover har vi talt med 31 unge, der var anbragt på de sikrede eller åbne opholdssteder på undersøgelsestidspunktet. Empiriindsamlingen blev afsluttet i juni 2003. Den kvalitative analyse er suppleret med en

multivariat analyse på baggrund af en statistisk opgørelse fra Justitsministeriet. I datasættet indgår udelukkende sager, hvor dommen enten har været en ungdomssanktion eller en frihedsstraf, der ligger inden for en strafferamme fra 30 dage til 1½ år. Der indgår i alt 342 sager i perioden fra 1. juli 2001 til 31. december 2002.

Indledningsvist vil jeg kort skitsere, hvad dom til ungdomssanktionen indbefatter. Herefter følger resultaterne af analysen.

Hvad er ungdomssanktionen?

Ungdomssanktionen lovgrundlag stammer fra *'Rapport om ungdomskriminalitet'* (2001). Rapporten er forfattet af en ekspertgruppe, som den daværende socialdemokratiske ledede regering nedsatte i efteråret 2000 for at komme ungdomskriminaliteten til livs. Den unge skal leve op til fire kriterier for at blive idømt en ungdomssanktion. For det første et alderskrav, idet den unge skal have været mellem 15 og 18 år på gerningstidspunktet. For det andet et strafkrav, idet lovovertrædelsen almindeligvis skal takseres til en frihedsstraf af en varighed mellem 30 dage og halvandet år. Et tredje krav er kriminalitetskravet, idet den unge skal have begået kriminalitet af personfarlig karakter fx vold eller røveri. Ungdomssanktionen kan dog også dømmes for anden alvorlig kriminalitet såsom omfattende hærværk eller tyveri. Endelig er der kravet om den sociale profil, der betyder at den unge skal have markante tilpasningsproblemer og samtidig vurderes egnet til socialpædagogisk behandling.

Efter pågribelse af den unge henvender anklagemyndigheden sig til kommunen med en forespørgsel på at få undersøgt, om en ungdomssanktion anses som formålstjenlig, og om den unge skønnes egnet til at få socialpædagogisk behandling. Den unges kommunale sagsbehandler spiller dermed en central rolle i indstillingsproceduren. Den endelige afgørelse om dom afsiges af retten, der også fastsætter de overordnede rammer for sanktionsforløbet. Det er op til de sociale myndigheder at udfylde de rammer, som retten har fastsat. Efter domsafsigelse skal den kommunale sagsbehandler udarbejde en handleplan for behandlingsforløbet samt føre tilsyn med den unge.

Almindeligvis starter den unge med et indledende ophold på en aflåst sikret socialpædagogisk institution i to måneder, som ifølge den sociale lovgivning er den almindelige varighed af en socialpædagogisk observation. Ifølge rapport om ungdomskriminalitet er formålet med det indledende institutionsophold *"dels umiddelbart gennem fjernelse fra lokalmiljøet at få*

standset den unges kriminelle handlinger, dels at tilvejebringe grundlaget for den videre socialpædagogiske behandling” (Ekspertgruppen 2001: 136). Der er i loven fastsat en længstetid på 12 måneder for ophold på en sikret afdeling⁴⁸. Efter opholdet på sikret institution overføres den unge til videre afsoning på en godkendt socialpædagogisk døgninstitution eller et andet egnet opholdssted for børn og unge. Er den unge afdækket i forhold til behandlingsbehov, og foreligger der et egnet opholdssted, kan den unge starte afsoningen direkte på et åbent opholdssted. Det samlede institutionsophold må have en længstetid på halvandet år. Endelig er der en ambulante fase, hvor de sociale myndigheder skal føre tilsyn med den unge. Ambulanteperiodens længde afhænger af den samlede varighed af institutionsopholdet, så den samlede varighed af sanktionen bliver på to år. Sanktionen kan dog forlænges med seks måneder under særlige omstændigheder fx ved fornyet kriminalitet. Den unge får ikke trukket tiden i varetægt fra de to år, og der gives ikke mulighed for prøveløsladelse (Ekspertgruppen 2001).

Ungdomssanktionens rationale – at dømme til behandling

Ungdomssanktionen beskrives som *”en dom til længerevarende socialpædagogisk behandling, hvori der indgår et element af fastholdelse”* (Ekspertgruppen 2001:124). At have en forventning om, at man ved hjælp af opdragelse og behandling, kan få den unge lovovertræder på rette kurs igen, er ikke nogen ny tanke i dansk retspraksis. I straffeforordningen af 1841 og 1842 fastsættes for første gang særlige straffe for unge mellem 15 og 18 år som en mellemform mellem børne- og voksenstraf. Men samtidig blev det juridisk muligt at frafalde tiltale over for børn og unge, hvis man vurderede, at disse kunne forbedres ved hjælp af opdragende foranstaltninger. Denne opdragelse og afretning skulle finde sted på en af statens tre opdragelsesanstalter, der var blevet oprettet i 1830’erne til at forbedre ’moralsk fordærvede’ ved hjælp af hårdt arbejde, kristendom og disciplin. I 1895 nedsattes en kommission, som havde til formål at kortlægge børnekriminaliteten og de eksisterende straffe- og opdragelsesmuligheder. Kommissionen blev bl.a. inspireret af forhold i England, hvor man havde påvist, at det havde en positiv effekt at underlægge børn tvangsmæssige behandlingstiltag frem for straffemæssige foranstaltninger. Kommissionen fremsatte på baggrund af disse resultater et forslag med parolen *”ikke straf men opdragelse”*

---

⁴⁸ De 12 måneder gælder tilfælde, hvor den unge er blevet tilbageført til sikret afdeling idet ungdomssanktionen giver lovhjemmel til at tilbageføre den unge fra den åbne eller ambulante fase til den sikrede afdeling igen, hvis den unge *”ikke kan håndtere de frihedsgrader, der er forbundet med ophold i en almindelig (ikke sikret) døgninstitution eller opholdssted”* (Ekspertgruppen 2001: 137).

(Løkke 1990:28). Opdragelse under tvang blev således et alternativ til det almindelige straffesystem for de 14-18-årige⁴⁹ med vedtagelsen af Børneloven i 1905. På anstalterne tog opdragelsen udgangspunkt i den pædagogiske behandlingstanke; det vil sige at afvigende individer kan påvirkes og udvikles til at blive 'bedre' mennesker. Praksis viste imidlertid at opdragelsesanstalterne i sin karakter ikke afveg meget fra fængselsverdenen, idet der primært var tale om opbevaring og anvendelse af hårde opdragelsesmetoder.

Troen på at lovovertrædere kan normaliseres gennem behandling slår for alvor igennem med vedtagelsen af straffeloven i 1930, hvor der blev vedtaget en række særforanstaltninger, som var beregnet til 'afvigende' grupper i samfundet, bl.a. unge lovovertrædere, der kunne dømmes til ungdomsfængsel. Der var tale om en behandlingsoptimisme, hvor man forventede, at man ved hjælp af behandling i en delvis tidsbestemt periode inden for afgrænsede rammer kunne 'helbrede' forbryderen og tilpasse vedkommende til det omkringliggende samfund.⁵⁰ Den dominerende ideologi indenfor dansk og skandinavisk retspleje ved ungdomsfængslernes opførelse var individualprævention funderet i en behandlingstanke, hvor man altså forestillede sig, at den kriminelle adfærd var en sygdom, der kunne behandles ved at forandre lovovertræderens adfærd og holdninger (Balvig & Højgaard 1988). I synet på den unge trak man således på en rationel medicinsk behandlingstanke, knyttet til forestillingen om diagnose, behandling og helbredelse (Levin, Sunesson & Swärd 1999; Levin 1998). I ungdomsfængslet skulle den unge tilbageholdes i mindst ét og højst tre år⁵¹, hvorfor inkapacitering ligeledes blev et vigtigt rationale (Kyvsgaard 1997).

Det første danske ungdomsfængsel *Søbysøgård* åbnede i 1933, og ungdomsfængselskapaciteten blev udvidet løbende⁵² (Kyvsgaard 1977). Målgruppen var de 15-21-årige⁵³, som i justitsministeriets nedsatte udvalg i 1930 beskrives som en gruppe, "*der gør sig skyldig til Straf af Fængsel for en Forbrydelse, der maa anses som Udslag af*

---

⁴⁹ 14 år blev fastlagt som kriminel lavalder.

⁵⁰ Udvalget hentede inspiration fra det engelske Borstalssystem, der betonedede det enkelte individs legemlige integritet, samt at straffens hensigt skulle være at fokusere på og fremelske de iboende muligheder og gode egenskaber hos den enkelte på baggrund af vejledning og uddannelse af den unge (Kampmann 1931).

⁵¹ Dog op til fire år i tilfælde af genindsættelse (Kyvsgaard 1997). Den kriminelle lavalder blev i 1924 igen fastsat til 15 år (Nielsen 1999).

⁵² I 1954 blev der oprettet et åbent ungdomsfængsel ved Møgelkær, og Kærshovedgård fungerede fra 1959 til 1968 som ungdomsfængsel, og et halvt hundrede indsatte 'ventede' i Vestre Fængsel på at blive overflyttet til ungdomsfængslerne i årene 1961 til 1968. Det højeste antal var 438 unge indsatte i 1965 (Kyvsgaard 1977).

⁵³ Op til 23 år i tilfælde af genindsættelse.

forbryderske Tilbøjeligheder eller af Hang til Lediggang eller til at søge slet Selskab, saafremt Retten finder, at varige opdragende og uddannende Foranstaltninger vil være formaalstjenlige” (Kampmann1931:5). De unge lovovertrædere blev altså defineret som havende ’anormale’ karakter- og personlighedstræk, der var påvirket af et dårligt miljø, hvorfor de måtte underlægges foranstaltninger, der havde til hensigt at ændre på den unges personlighed og interesser.

I 1950’erne var der tale om en stigning i antallet af domme til ungdomsfængsel⁵⁴, men i slutningen af 1960’erne blev der rejst en stærk kritik af behandlingsideologien (Kyvsgaard u. å:). Kritikken gik ikke på effekten af særforanstaltningerne, men af proportionaliteten, altså forholdet mellem lovovertrædelsens art og længden af institutionsopholdet, samt af den psykiske belastning de tidsubestemte straffe medførte.⁵⁵ I 1972 blev en såkaldt § 17-undersøgelse offentliggjort, der undersøgte effekten af psykopatforvaring sammenholdt med effekten af psykopatfængsel. Undersøgelsen konkluderede, at der ikke kunne påvises nogen positiv effekt i forhold til recidiv ved tidsubestemte straffe, hvilket medvirkede til, at ungdomsfængslerne og de fleste behandlingsorienterede særforanstaltninger blev afskaffet i 1973⁵⁶. Efter særforanstaltningernes afskaffelse var holdningen ’*Nothing Works*’⁵⁷ overfor behandling af lovovertrædere (Kyvsgaard u. å., Kyvsgaard 2003b). Måden, hvorpå man opfattede lovovertræderen og straffens formål, ændrede kurs i de nordiske lande i 1970’erne, og de nye forslag og ideer, der vandt frem, var en form for strafferetlig ’nyklassicisme’. Det betød et opgør med behandlingsideologiens vægtning af, at straffen måtte tilpasses lovovertræderen og dennes personlighed og karakter. I stedet måtte det være lovbruddet, der skulle være udgangspunkt for straffens form, og der skulle igen være proportionalitet mellem lovovertrædelsen og den straf, der blev idømt (Kyvsgaard 1989).

---

⁵⁴ I Straffelovskommissionens betænkning vedrørende ungdomskriminaliteten i 1959 konstateres, at der fra 1930’erne til 1955 var tale om en stigning fra 50-80 domme til ungdomsfængsel årligt til 105 domme i 1955. Straffelovskommissionen fremhævede, på baggrund af udtalelser fra diverse myndigheder, at den øgede anvendelse af ungdomsfængselsstraffe var ønskelig (Straffelovskommissionen 1959).

⁵⁵ Kritikken af behandlingsideologien kom først og fremmest fra USA, hvor man gennemførte undersøgelser af behandlingens effekt, og hvor man fandt, at der var tale om en nuleffekt (Kyvsgaard u. å., Kyvsgaard 2003b).

⁵⁶ Det viste sig også, at recidiv i forhold til ungdomsfængslerne var ganske stor og recidivundersøgelser tydede på, at i hvert fald tre fjerdedele af de indsatte i ungdomsfængslerne senere begik ny kriminalitet (Straffelovrådets betænkning om de strafferetlige særforanstaltninger, betænkning nr. 667, 1972).

⁵⁷ Dette slagord stammer fra USA, hvor massemedierne i forbindelse med en artikel af Robert Martinson ’*What Works*’ (1974) konkluderede, at behandling ikke havde nogen effekt. Kyvsgaard fremhæver, at dette ikke var Martinsons konklusion i den endelige rapport. *Nothing Works* var et medieskabt og populistisk begreb (Kyvsgaard u. å.).

Ansvarliggørelse eller (tvangs)behandling af unge lovovertrædere?

Selvom der i 1970'erne herskede en enighed om, at det havde været en fejlslagen politik at dømme til behandling, betød det ikke, at behandlingsideologien blev elimineret. Denne ideologi blev bare ikke længere brugt som begrundelse for straf (Hauge 1996, Kyvsgaard 1989). Kort tid efter, man havde opgivet behandlingstanken, understøttede flere rapporter, at der med kritikken af behandlingens manglende effekt var tale om en fejlagtig konklusion (Kyvsgaard u. å.).

I Danmark var man hurtige til at genoptage behandlingstanken over for lovovertrædende børn og unge. I 1977 etableredes SSP⁵⁸ samarbejdet, der fokuserede på et forebyggende og tværgående samarbejde, som stadig fungerer. Hensigten med ordningen var at identificere og isolere kriminalitetsskabende faktorer (Dam 2002). Ungdomskontrakten, som blev vedtaget i 1998 efter en forsøgsperiode på to år, er knyttet til ideen om tiltalefrafald, hvis den unge indgår en aftale med forældre, socialforvaltning og politi om og forpligter sig til at holde sig fra at begå kriminalitet i en angivet periode samt til at deltage i nogle nærmere definerede aktiviteter. At den unge frivilligt indvilliger i og ansvarliggøres ved en ungdomskontrakt har også den betydning, at lovovertrædelsen kun figurerer på straffeattesten ét år efter dommen og ikke de almindelige tre år (Andersen & Jespersen 2001). Et andet eksempel på nyere tiltag er Voldspakken fra 1997, som var en særlig indsats over for unge mellem 15 og 18 år, hvor der var tale om en skærpelse af straffen for grov vold.⁵⁹ Med Voldspakkens oprustning af de sikrede institutionspladser og oprettelse af særligt sikrede afdelinger, blev rationalet atter inkapacitering af unge lovovertrædere. Denne ideologi understøttedes af indførelsen af ungdomssanktionen, hvor inkapacitering og [tvangs]behandling som normalisering er vigtige rationale. Men spørgsmålet er så, hvem er det så der indstilles og dømmes til ungdomssanktionen? Hvem betragtes som egnet til behandling, og hvilken behandling er det de unge får? Disse spørgsmål vil jeg besvare i det følgende.

De erklæret egnede ...

Idet sagsbehandleren skal vurdere, om den unge er egnet til socialpædagogisk behandling, og indstille den unge til anklagemyndigheden på denne baggrund, får sagsbehandleren en pseudo- dømmende rolle. Dommeren følger i de fleste tilfælde indstillingen, men vi har dog

---

⁵⁸SSP er et lokalt samarbejde mellem Skole, Socialforvaltning og Politi, hvis mål er at forebygge kriminalitet blandt børn og unge.

⁵⁹Voldspakken medførte, at antallet af pladser på sikrede socialpædagogiske institutioner blev udvidet fra 42 til 53 pladser, og man oprettede en 'særlig' sikret afdeling (Indenrigsministeriet & Ministerudvalget 1999).

hørt enkelte eksempler på, at dommeren har idømt en ung en ungdomssanktion, på trods af, at den unge var erklæret uegnet til behandling. Der findes ikke nogen egentlig vejledning for sagsbehandlerne i forbindelse med egnethedsvurderingen, hvorfor det ofte bliver efter subjektive kriterier, at en ung vurderes behandlingseget. Dette giver indstillingen et præg af tilfældighed. Selve udredningsarbejdet omkring den unges behandlingsegethed kan tage tid, og vi har erfaret, at enkelte unge har fået deres varetægtsperiode forlænget indtil sagsarbejdet var færdiggjort.

En statistisk analyse af 77 opgjorte ungdomssanktionsdomme sammenlignet med gruppen af unge idømt en frihedsstraf viser, at alderen spiller en afgørende rolle, idet der er markant flere 15-årige, der idømmes en ungdomssanktion. En forklaring på dette kunne være, at kommunen i højere grad "hænger" økonomisk på en 15-årig end en 16- eller 17-årig. Det peger således i retning af kassetænkning i kommunerne i forhold til, hvem der indstilles til sanktionen. Kommunens størrelse har også betydning for, hvorvidt en ung idømmes en ungdomssanktionen, idet der primært er tale om et storbyfænomen. Dette kan forklares med, at de større kommuner har mere erfaring med indstillingsprocedurer, flere økonomiske og personalemessige ressourcer og derfor bedre kan specialisere sig. Hovedparten af de dømte er drenge, idet pigerne blot udgør ni ud af 77.

I opgørelsen over ungdomssanktionsdømte angives, at 40 pct. af de 77 unge havde indvandrerbaggrund, og 14 pct. var efterkommere.⁶⁰ De resterende 45 pct. havde etnisk dansk oprindelse.⁶¹ Der er således tale om en lille overvægt af unge med anden etnisk baggrund.⁶² Man skal se disse tal i forhold til, at der pr. den 1. januar 2002 var 311.269 indvandrere og efterkommere fra tredje verdenslande i Danmark. Det vil sige ca. seks pct. af den samlede

---

⁶⁰En indvandrer defineres som en person, der er født i udlandet, hvis forældre er udenlandske statsborger eller født i udlandet. En efterkommer defineres som en person, der er født i Danmark af forældre, hvoraf ingen er danske statsborgere født i Danmark (Togeby 2003:37). I denne opdeling tages der ikke hensyn til de store modsætninger, der kan være indenfor disse grupper.

⁶¹Når man sammenligner de unge, der bliver idømt en ubetinget fængselsstraf med de unge, der dømmes en ungdomssanktion, kan man konstatere, at der er flere med anden etnisk oprindelse end dansk, der idømmes ungdomssanktionen (54 pct.) end etnisk danske (45 pct.), og at der er flere etnisk danske, der får en ubetinget fængselsstraf (56 pct.) (Kyvsgaard 2003b). Testes denne sammenhæng er den dog ikke signifikant ($p = 0,209$).

⁶²Danmarks Statistiks seneste tal fra 2000 viser, at der er tale om en overhyppighed blandt efterkommere og indvandrere, der begår kriminalitet i forhold til den øvrige befolkning uanset alder og køn. Der er taget højde for demografiske og sociale forskelle i disse beregninger (www.dst.dk). Der er derimod ikke taget højde for mørketallet, hvilket man må formode, er mindre for gruppen af unge med anden etnisk end dansk, idet de i flere tilfælde lever op til kriterierne for the usual suspect, og deres lovovertrædelser derfor hyppigere opdages og registreres.

befolkning, hvoraf lidt over en fjerdedel af disse er efterkommere. Når over halvdelen af de ungdomssanktionsdømte tilhører gruppen af indvandrere og efterkommere, er det en stor andel, idet de udgør en relativt lille del af den samlede befolkning. I denne sammenhæng skal medtages, at aldersfordelingen blandt indvandrere og efterkommer afviger fra den øvrige befolkning, idet der er mange børn, unge og unge voksne indenfor denne gruppe (Togeby 2003:39, 43). Vores kvalitative analyse peger på, at årsagen på overhyppigheden ikke skal findes i en kulturel egenart, men der er snarere tale om, at de unge kommer fra marginaliserede familier.

Fælles for de unge uanset køn og etnicitet er, at hovedparten har haft en opvækst præget af samme præmisser; det vil sige en oplevelse af svigt af voksne omsorgsgivere, at forældrene har manglende ressourcer i form af evne til selvforsørgelse, forældre i en form for misbrug, eller at der har været tale om en mislykket integration. Disse aspekter tyder på, at forældrene har haft svært ved at skabe et struktureret hverdagsliv, og at de lever et marginaliseret liv på flere områder. Den udsatte position medfører, at forældrene har svært ved at støtte deres børn i deres opvækst.

De unge beskrives som angste og sårbare og en mindre gruppe unge har deciderede psykiatriske lidelser og medicineres med psykofarmaka⁶³. Flere af de unge bruger ligeledes hash som selvmedicinering for at undgå kontakt med virkeligheden. Denne strategi er problematisk, idet nogle unge som følge heraf får det endnu værre psykisk⁶⁴. Andre unge med en lav IQ eller hjerneskader og udgør ligeledes en gruppe, der har svært ved at profitere af visse former for socialpædagogiske behandling, der finder sted i forbindelse med ungdomssanktionen. Endelig er spørgsmålet, om unge med psykiatriske problemer eller ringe begavelse er egnede til straf?

Socialpædagogisk behandling bag tremmer

På mange måder minder de sikrede institutioner, som jo betegnes som socialpædagogiske institutioner, om fængsler. Bygningerne er i de fleste tilfælde omkranset af meterhøje hegn og

---

⁶³ Se ligeledes Gosden, Patrick, Gabrielsen Gorm, Kramp, Peter undersøgelse af forekomsten af psykiske lidelser blandt 15-17-årige varetægtsfængslede. 69 pct. af de unge havde en psykiske lidelse, 41 pct. angives at have et stofmisbrug, to pct. blev diagnosticeret skizofrene, og ti pct. havde tidligere været i kontakt med det psykiatriske system (Gosden et al. 2003).

⁶⁴ I Socialforskningsinstituttets foreløbige arbejdspapir om evalueringen af ungdomssanktionen konkluderes ligeledes, at misbrug og psykiske lidelser er et udbredt problem blandt de unge (Thomsen et al. 2003).

i nogle tilfælde med pigtråd foroven. Flere steder er udeområderne overvåget af kameraer. Når man træder indenfor på selve afdelingen, skal man igennem diverse slusesystemer indtil man kommer ind på selve afdelingen, så man får en fornemmelse af at træde ind i en Pandoras æske. Yderdøre og vinduer er aflåste, og de fleste steder er der tremmer for vinduerne. Inden for er de fleste institutioner karakteriseret ved et upersonligt og ofte et ramponeret institutionsmiljø. Værelserne er små og de bærer tydelig præg af stor udskiftning blandt de unge. Nogen steder låser man de unge inde om natten, mens man andre steder har censorer i dørkarmene, der aktiveres, hvis de unge forlader værelserne om natten. Endelig råder flere institutioner over isolationsrum. Et enkelt sted er isolationsrummet placeret i fællesarealet som en selvstændig bygning. I bekendtgørelse nr. 620 af 21. juni 2001 (Magtanvendelsesbekendtgørelsen) § 10, er der mulighed for at isolere den unge i op til to timer, hvis det af sikkerhedsmæssige årsager findes påkrævet. I isolationsrummene er interiøret sparsomt, ofte er der kun en madras.

Unge, der har opholdt sig indenfor de sikrede rammer i en længere periode, har udviklet det, de ansatte betegner som *tremmesyge* som udtrykker sig ved, at de unge bliver triste, apatiske og angste for friheden. De fysiske rammer er ligeledes med til at bekræfte et internaliseret selvbillede hos den unge som afvigende og farlig, og anbringelser på de sikrede afdelinger forstærker denne opfattelse. Et problem er, at dette kan starte en negativ spiraleffekt, hvis den unge lever op til omgivelsernes opfattelse af sig selv som farlig. De sociale relationer, der opstår blandt de unge på den sikrede afdeling, har ofte kriminalitet som omdrejningspunkt, og når de sikrede afdelinger rummer unge med forskellige erfaringer med kriminalitet og brug af euforiserende stoffer, er det uundgåeligt, at de mindre erfarne lærer af de mere erfarne. Der er således stor risiko for, at opholdet på den sikrede afdeling snarere virker kriminalitetsfremmende end egentlig resocialiserende.

Det gennemgående træk i de udenlandske evalueringer der findes om behandlingseffekt viser, at behandlingseffekten er større for behandlingsprogrammer i frihed frem for i institutionsmiljøer fx i fængsel eller anden institution. Claes Levin konkluderer i sin undersøgelse *Uppfostringsanstalten* (1998), at længerevarende ophold indenfor institutionerne gør mere skade end gavn for den unge og kan i uheldigt fald starte en negativ specialpræventiv effekt. Britta Kyvsgaard pointerer ligeledes i sin artikel om behandling i sikret afdeling 'Et lilleput ungdomsfængsel?', at disse steder dels huser de mest belastede af

de belastede unge. Med mulighed for tvangsbehandling vil der kunne 'opstå subkulturer med fællesskaber i kriminalitet og aversion mod behandlingsregimet' (Kyvsgaard, 1997:191). Endelig har den norske institutionsforsker Tore Andreassen konkluderet i sin vidensopsamling omkring, hvad internationale undersøgelser har påvist omkring effekt af behandling af unge med sociale og følelsesmæssige problemer. Et væsentligt parameter er, at behandlingen foregår i frihed. Hvis den foregår indenfor institutionelle rammer, bør opholdet ikke vare længere end seks måneder (Andreassen 2003).

Adskillige behandlingsstrategier, der ikke er individuelt tilpasset

Vores besøg på de forskellige institutioner og afdelinger har givet os et indtryk af, at der er en mangfoldighed af behandlingsstrategier, der strækker sig fra adfærdsregulerende strategier med konsekvens og belønningssystemer til strategier, der nærmere minder om en laissez-faire attitude overfor de unge. Fra Socialministeriets side pointeres det, at sanktionen tager udgangspunkt i individuelle behandlingsbehov, hvorfor der ikke er fastlagt en bestemt behandling og heller ikke stilles krav om, at institutionerne skal reflektere over behandlingsindholdet i ungdomssanktionen. Det er derfor op til institutionerne at definere behandlingsstrategien, hvilket på nogle institutioner giver anledning til en usikkerhed om, hvorvidt og i så fald hvilken behandling de skal give i forhold til de ungdomssanktionsdømte. Foruden forskellen i de overordnede behandlingsstrategier kan der også på den enkelte afdeling være stor forskel blandt det pædagogiske personale i synet på behandling, og der er ikke altid konsensus om, hvilke metoder man anvender. Behandlingen bliver derfor hurtigt præget af det pædagogiske personale, der er til stede i pågældende vagt på den enkelte afdeling. Det kan betyde, at der på en enkelt afdeling kan benyttes metoder, der både er funderet i adfærdsmodifikation samt relationspædagogik. Ligesom vi har mødt personale, der slet ikke mener, at de skal give behandling, men alene opbevare de unge, indtil de kan komme videre i forløbet.

Den store variation i behandlingstilgange de sikrede institutioner imellem bevirker, at de unge ved overflytninger ofte oplever et skift fra én yderlighed til en anden i behandlingstilgangene. Eksempler herpå er institutioner med en adfærdsmodificerende tilgang, hvor den unge isoleres på værelset og skal reflektere over sine gerninger, og belønnes for god adfærd, såsom økonomisk bonus hvis morgenrutinen er tilfredsstillende. En anden institution er nærmere kendetegnet ved en laissez-faire tilgang, hvor regler enten ikke er faste eller ikke håndhæves, og de unge får lov til at opføre sig, som de har lyst til. Dette betyder

altså, at de unge skal være særdeles omstillingsparate og fleksible, når de overføres fra én sikret institution til en anden.

Det er således tilfældigt, hvilke unge der mødes af en bestemt pædagogisk orientering, der er tilpasset deres behov. Undersøgelsen viser således, at de unge i de fleste tilfælde ikke kan siges at gennemgå et individuelt tilpasset behandlingsforløb. Derudover har vi fundet, at visitationen til de sikrede pladser ofte sker ud fra en vurdering af, hvor der er plads – altså 'de tomme senges princip' - og ikke ud fra et hensyn til hvilket behandlingsbehov den unge har. Sagsbehandlerens engagement i den unge har afgørende betydning for udarbejdelsen af en anvendelig handleplan og et forløb, der tager udgangspunkt i den unges behov. Hvis sagsbehandleren har ringe kendskab til den unge og dennes behandlingsbehov, er det naturligvis vanskeligt at anbringe den unge på den bedst egnede institution. Samtidig angiver flere sagsbehandlere, at de har vanskeligt ved at finde opholdssteder, der er gearede til at modtage målgruppen og muligheden for anvisning af den rette plads kan være begrænset af kapaciteten på institutionerne samt af socialforvaltningens økonomiske ressourcer.

Det er tankevækkende, at man i bilaget til ekspertgruppens rapport om ungdomskriminalitet, kan finde Britta Kyvsgaards redegørelse for, hvad internationale undersøgelser om behandling af unge lovovertrædere har konkluderet (Sherman et al. 1998). Det pointeres her, at for at opnå positiv effekt, skal behandlingen være individuelt tilrettelagt. Der er her ikke blot tale om behandlingens indhold, men at formen også skal afpasses efter den enkelte. Behandlingsprogrammet skal ligeledes være tilpasset den enkelte unges lovovertræders modtagelighed for behandling.

Ved overflytninger eller tilbageførsler til sikret regi oplever de unge brud i de relationer, som de etablerer til personalet på de forskellige afdelinger. Med udgangspunkt i den svenske psykolog Per Revstedts teori om motivationsarbejde udgør brudte relationer en barriere for det pædagogiske arbejde med de unge. For at kunne motivere unge er det væsentligt, at relationen er ærlig og oprigtig, hvilket kan være svært at overbevise en ung om, der i løbet af en dag forholder sig til omkring otte forskellige voksenpersoner. Og overflyttes den unge til andre afdelinger i forbindelse med konflikter bekræftes den unge i, at relationen ikke var alvorlig ment. Dette aspekt synes ikke at korrespondere med ekspertgruppens forestilling om, at målgruppen kan 'rettes op' gennem engagerede og vedholdende medarbejdere. Det er også

tankevækkende, at institutionerne godkendt til ungdomssanktionen overflytter eller tilbagefører unge, på baggrund af de problemer de unge er anbragt for – eksempelvis truende og voldelig adfærd.

De utallige tilbageførsler knyttet sammen med en manglende refleksion over, hvilken behandling de unge skal have, samt de utallige relationer de unge indgår i, gør det vanskeligt at se, at ungdomssanktionen overhovedet lever op til sit formål nemlig at være struktureret, kontrolleret, socialpædagogisk behandling og dette i en tæt personlig kontakt med erfarne engagerede medarbejdere.

Behandle som straf

Sammenblandingen af straf og behandling er som tidligere antydnet ikke et nyt fænomen i dansk straffepraksis, og nogle har derfor hævdet, at diskussionen af den grund ikke er relevant (Morten Nissen 2002). Jeg mener imidlertid at diskussionen er relevant, idet den tilsyneladende er blevet en ureflekteret praksis, og vores undersøgelse peger tydeligvis på, at der opstår en række problemer i kølvandet på sammenblandingen⁶⁵. I sin form forudsætter ungdomssanktionen et samarbejde mellem det juridiske og det sociale system. I dette samarbejde opstår forvirring omkring kompetencer blandt andet ved, at det juridiske system i dommen skal vurdere, hvorvidt en ung er behandlingseget, ligesom fuldbyrdelsen af straffen er flyttet fra kriminalforsorg til socialforsorg. Systemteoretikeren Niklas Luhmanns tese i den forbindelse er, at det er vanskeligt for de to systemer at indgå et adækvat samarbejde (Luhmann 2000). Det juridiske systems koder (ret/uret) gives fortrinsret i vurderingen, da det har kompetence til at dømme den strafferetlige sanktion, mens det sociale system i denne henseende må underordne sine koder (bedre/dårligere) i fuldbyrdelsen af sanktionen. Det betyder, at de ansatte på institutionerne ofte står i tvivlsituationer omkring, hvilke principper der skal lægges til grund for deres indsats over for de unge. Skal der være tale om ret/uret, hvor de unge skal sanktioneres eller skal der være tale om bedre/dårligere, hvor de unge skal opdrages. Det betyder, at der på institutionerne i praksis hersker tvivl omkring, hvad formålet med ungdomssanktionen skal være, og i konkrete situationer har man svært ved at tage stilling til, hvordan der skal reageres over for de unge. Er formålet med ungdomssanktionen at behandle/resocialisere, opbevare eller straffe de unge? Og skal det ske ud fra hensyntagen

---

⁶⁵ Se også Lihme, Benny 2001 & 2003 for diskussioner af det uhensigtsmæssige i at dømme til socialpædagogisk behandling.

til den unge, til det omgivende samfund eller til økonomiske rationaler? Denne forvirring betyder altså, at personalet på institutionerne har svært ved at håndtere sammenblandingen mellem ungdomssanktionens straffende og behandlende elementer. Det betyder, at det pædagogiske personale på institutionerne indtræder i en position, hvor de samtidig med at de skal indtræde i rollen som hjælper skal være fængselsbetjent og udføre kontrol og sanktionere. Dette er anledning til forvirring hos både personale og de unge. Et andet problem ved systemsamarbejdet og fordeling af kompetencer er, at det fx inden for de pædagogiske rammer, bliver muligt at isolere og sanktionere en ung ud fra personalets subjektive vurderinger. Det kan føre til, at beslutninger og handlinger vedrørende kontrol og begrænsning af de unges frihed bliver foretaget på grundlag, der ikke er funderet i ret eller viden, men derimod på skøn og moral. Jørn Vestergaard finder i denne forbindelse, at betingelserne for tilbageførsler er defineret ud fra nogle overordentlig vage kriterier, hvilket medfører risiko for uensartethed i praksis (Vestergaard 2003). Hvis den unge begår ny kriminalitet, og der rejses tiltale, er reglerne for tilbageførsel klart beskrevet, men når det i andre situationer er institutionens vurderinger, der ligger til grund for tilbageførslen, kan disse blive mindre gennemskuelige og mere tilfældige. Dermed er der fare for, at de unges retssikkerhed krænkes.

Afslutning

Denne artikel har sat fokus på den strafferetlige sanktion ungdomssanktionen. Vores undersøgelse har konkluderet, at der under implementeringen og forvaltningen af loven, har været tale om flere kritisable forhold. Det kan egentlig ikke komme som nogen overraskelse. Loven blev jo vedtaget i hast af det danske folketing i 2001. Under det lovforberedende arbejde skortede det ikke på bekymrede udmeldinger fra videnskabeligt hold, fra interesseorganisationer samt andre interessenter. Forskningen viste ligeledes at visse aspekter ved loven var problematiske og i tilfælde endda omdiskuterede fx effekten af socialpædagogisk behandling under lås og slå. Man kan således undre sig over, hvorfor man gennemfører en lov og en behandlingsforanstaltning velvidende de mange uklarheder og problematiske elementer. Set i dette lys tyder det på, at ungdomssanktionen blot er endnu en signallovgivning, udløst på baggrund af enkeltsager, hvor argumentationsgangen er, at såfremt der ikke strammes op overfor de unge lovovertrædere, krænkes befolkningens retsfølelse – hvad den så end består af. Det bekymrende er imidlertid også, at sanktionen har vist sig at blive en langt mere populær foranstaltning end selv ekspertgruppen forventede det.

De formodede at omkring 36 unge årligt ville idømmes sanktionen. Den sidste opgørelse fra justitsministeriet tæller at der pr. 1. april 2004 var afsagt 160 domme. Det vil sige 50 pct. mere ned forventet. Hvordan det vil gå dem videre frem og hvilken effekt ungdomssanktionen har haft, må vi vente nogle år på at få svar på fra socialforskningsinstituttet (SFI), der skal varetage den kvalitative evaluering samt fra justitsministeriet, der forestår den kvalitative del. Man må blot håbe på, at de unge i skrivende stund ikke udsættes for alt for mange hovsa løsninger.

Litteraturliste:

Andersen, Else Marie; Jacobsen B. Susanne 2001: *Ungdomskontrakter: et inspirationshæfte om anvendelse af sanktionsformen overfor 15-17-årige lovovertrædere*. Justitsministeriet, Det kriminalpræventive område & Socialministeriet: København.

Andersen A, Mette; Christensen, Stine; Minke K, Linda; Mørck V. Rie 2003: *Det er jo ikke pølsefabrikker det her!* Speciale fra Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Andreassen, Tore 2003: *Institutionsbehandling av ungdommar – vad säger forskningen?* Centrum för utvärdering av socialt arbete och Statens institutionsstyrelse (SiS) i samarbete med Förlagshuset Gothia: Sverige.

Balvig, Flemming & Høigård, Cecilie 1988: *Kriminalitet og straf i tal og tekst*. Borgens Forlag: København.

Dam, Hans Jørgen 2002: *Utilpassedes perspektiver – Unges moral, kriminalitet og oplevelser af sanktioner*. Forlaget Gestus og Sociologisk Analyse: Århus.

Danmarks statistik. Tilgængelig på <http://www.dst.dk>.

Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet 2001: *Rapport om ungdomskriminalitet*. Rigspolitiets Trykkeri: København.

Foucault, Michel 2002 [1975]: *Overvågning og straf. Fængslets fødsel*. DET lille FORLAG: Frederiksberg.

Gosden, Patrick, Gabrielsen Gorm, Kramp, Peter 2003: 'Prevalence of mental disorders among 15-17-year-old male adolescent remand prisoners in Denmark' i *Acta Psychiatrica 2003: 107*. Blackwell Munksgaard: UK

Hauge, Ragnar 1996: *Straffens begrundelser*. Universitetsforlaget: Oslo.

Indenrigsministeriet & Ministerrådet vedr. regeringens indsats overfor utilpassede unge 1999: *Regeringens initiativer overfor utilpassede unge*. Indenrigsministeriet: København.

Justitsministeriet 2003: *Redegørelse om ungdomssanktionen og ubetinget fængselsstraffe til unge lovovertrædere, 1. juli 2001 til 31. december 2002*. Forskningsenheden: København.

Kampmann, Erik 1931: 'Betænkning I fra det ved Justitsministeriets Skrivelse af 18. juni 1930 nedsatte Udvalg angaaende tilvejebringelse af det i § 41 i borgerlig Straffelov af 15. april 1930 omhandlende Ungdomsfængsel'. J. H. Schultz: København.

Kyvsgaard, Britta 1977: 'Historien om ungdomsfængslet' i Kyvsgaard, Britta; Kongstad, Annalise; Rasmussen, Nell; Carstensen, Gitte & Hansen, Egon: *Ungdomskriminalitet – en KRIM-bog*. KRIM: København.

Kyvsgaard, Britta 1989: *...og fængslet ta'r de sidste - om kriminalitet, straf og levevilkår*. Jurist og Økonomforbundets Forlag: København.

Kyvsgaard, Britta 1997: 'Et lilleput-ungdomsfængsel?' i *Kriminalistisk Årbog. 1996*. Københavns Universitet: Retsvidenskabeligt institut: København.

Kyvsgaard, Britta 1998: *Den kriminelle karriere*. Jurist og Økonomforbundets Forlag: København.

Kyvsgaard, Britta 2001: 'Notat om udenlandske erfaringer for, hvad der virker og hvad der ikke virker med hensyn til at mindske ungdomskriminalitet' i Ekspertgruppen om ungdomskriminalitet 2001: *Rapport om Ungdomskriminalitet*. Rigspolitiets Trykkeri: København.

Kyvsgaard, Britta 2003a: 'Kriminalitet og alder'. Justitsministeriet: København.

Kyvsgaard, Britta 2003b: *Youth Justice: The Case of Denmark*. Upubliceret paper.

Kyvsgaard, Britta u.å: *Strafferetlig ideologi og praksis i det 20. århundrede*. (Upubliceret manus).

Levin, Claes 1998: *Uppfostringsanstalten – Om tvång i föräldrars ställe*. Arkiv förlag. Lunds universitet: Lund.

Levin, Claes, Sunesson, Sune & Swärd, Hans 1999: 'Behandling' i Denvall og Jacobsen (red) *Hverdagsbegreber i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag: København.

Lihme, Benny 2001: 'Behandlingstankens tilbagekomst – og fravær' i *Lov & Ret 8/2001*. Advokatrådet: København.

Lihme, Benny 2003: 'Unge og kriminalitet - behandling og straf' i *Unge og Kriminalitet. Nr3/2003*. RUC: Center for ungdomsforskning: Roskilde.

Luhmann, Niklas 2000 [1984]: *Sociale Systemer – Grundrids til en almen teori*. Hans Reitzels Forlag: København.

Løkke, Anne 1990: *Vildfarende børn – om forsømte og kriminelle børn mellem filantropi og stat 1880-1920*. Forlaget SocPol: København.

Nielsen, Beth Grothe 1999: 'Historien om den kriminelle lavalder' i *Social kritik nr. 62*. Nansensgade: København

Nissen, Morten 2002: 'Straf eller magt? – en social kritik af ungdomssanktionen' i *Nordiske Udkast nr. 1, 2002*. Psykologisk forlag A/S: København.

Revstedt, Per 1995: *Ingen er håbløs*. Hans Reitzels Forlag: København.

Sherman, Lawrence W. et al. 1998 (Marylandrapporten): *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*. 1998. Tilgængelig på <http://www.preventingcrime.org>

Straffelovskommissionen 1959: *Straffelovskommissionens betænkning vedrørende ungdomskriminaliteten. Statens Trykningskontor: Danmark.*

Straffelovrådets betænkning om de strafferetlige særforanstaltninger, betænkning nr. 667, 1972

Thomsen, Signe Andrén; Sørensen, Mette Lise; Rasmussen Kofoed Lene 2003: *Ungdomssanktionen på vej - forarbejdet og fase I.* Socialforskningsinstituttet: København.

Togebj, Lise 2003: *Fra fremmedarbejdere til etniske minoriteter.* Århus Universitetsforlag: Århus.

Vestergaard, Jørn 2003a: 'Den særlige ungdomssanktion' i *Tidsskrift for Kriminalret 1/2003.* Forlaget Thomson: København.

Vestergaard, Jørn 2003b: 'Den særlige ungdomssanktion' i *Social Kritik nr. 86.* Nansensgade: København.

Et socialt eksperiment

Nyborg Lauritsen Annemette

I Anstalten ved Herstedvester, afsoner 19 grønlandske mænd på ubestemt tid. Disse mænd kan kaldes for "Grønlands farligste mænd". De er blevet vurderet til at være så farlige, at der på nuværende tidspunkt ikke er kapacitet til at rumme dem i Grønland.

En dom til Herstedvester er den yderste konsekvens af den ellers meget humane grønlandske kriminallov - og denne problematik har med jævne mellemrum været kritiseret og diskuteret. Senest i forbindelse med den Nordatlantiske folketingsgruppe har stillet forslag om ophævelse af tidsubestemte straffe til Herstedvester.

Grønland som velfærdssamfund

For at kunne vurdere, hvilke udfordringer det nutidige grønlandske samfund stiller til sin kriminallov, er det nødvendigt at gøre nogle betragtninger omkring samfundets struktur og borgernes rettigheder, pligter og krav til samfundets institutioner – at være medborger i det grønlandske samfund.

I sin bog *Arktisk Selvstyre*, betragter Jens Dahl(1986) dannelsen af en selvstyrende grønlandsk stat som et produkt af to parallelle processer: Den interne samfundsudvikling i Grønland – og samtidig som tidligere koloni, og dermed et produkt af eksterne faktorer. Dahls analyse af den hjemmestyrede grønlandske stat er i vid udstrækning inspireret af post-kolonialistiske teorier. I kraft af oprettelse af landsting og landsstyre er den grønlandske befolkning til en vis grad blevet sikret politisk magt, men Grønland har ikke opnået en national uafhængighed fra Danmark, derfor må det post-koloniale betragtes med et vist forbehold. Visse anliggender – heriblandt retsområdet – ligger i form af rigsfællesskab stadig under Danmark.

Men som det er tilfældet i opbygningen af den postkoloniale stat, har også Grønland ved hjemmestyrets indførelse "arvet" et institutionelt system fra Danmark, og dermed er den hjemmestyrende statsopbygning og institutioner etableret af en fremmed magt - Danmark.

Den samfundsstruktur og opbygning, der har fundet sted i det grønlandske samfund, er etableret ud fra et velfærdsstatsligt ideal, og dermed er der sket en udvikling, som gør, at det grønlandske samfund vel i dag kan betragtes som et samfund med velfærdsstatslige funktioner inspireret af den skandinaviske velfærdsstat.

I sin betænkning fra 2003 omtaler Den grønlandske Selvstyrekommission Grønland som et velfærdssamfund. Derfor må det formodes, at man også fra grønlandsk side ønsker at betragte samfundet som et velfærdssamfund under opbygning. Derfor har jeg haft en overordnet teoretisk forståelsesramme, med udgangspunkt i teorier om velfærdsstat og medborgerskabsforståelse.

Feltarbejde - observationer

I forhold til feltarbejde har jeg været inspireret af den antropologiske metode. Hvor jeg i ca. halvandet år har opholdt mig i Grønland, og forsøgte at blive en del af den virkelighed, der udspiller sig i det grønlandske samfund. Til at få indblik i problemstillingen anvendte jeg deltagerobservation og interview. Det overordnede genstandsfelt var det grønlandske samfund. Her var mit udgangspunkt Nuuk, som er den mest moderne by i Grønland. For at få et indtryk af en anden grønlandsk virkelighed, valgte jeg at supplere mine observationer med et ophold i Tasiilaq som ligger på Østkysten.

I studiet af de indsatte forhold i henholdsvis grønlandske anstalter og Anstalten ved Herstedvester, har jeg måtte observere på sidelinien. Før jeg rejste til Grønland, havde jeg arbejdet som bistandsværge for grønlandske indsatte i Herstedvester i en del år. På den måde havde jeg allerede en indsigt i de Herstedvester-dømtes forhold til medfanger og fængselspersonale, samt hvilke drømme, tanker og følelser, der rør sig hos dem.

I Nuuk har jeg været i praktik på Anstalten for Domfældte, hvor jeg fulgte personalet i henholdsvis dag- og aftenvagter. På den måde fik jeg indblik i hverdagslivet på anstalten for personale og indsatte. Derudover har jeg været på detentions-besøg i Tasiilaq, hvor detentionen til tider bruges til tilbageholdelse og kortere afsoningsdomme. Så på den måde, har jeg forsøgt at få et indblik i de indsatte hverdag .

Interview har spillet en vigtig rolle i mit feltarbejde, hvor jeg i alt lavede 30 interview. Det var min hensigt at nå hele vejen rundt om kriminalloven. Så derfor har jeg talt med repræsentanter, der direkte eller indirekte har været i berøring med loven.

Den grønlandske kriminallov

Den grønlandske kriminallov indført i 1954, hvor loven fremstod som at være banebrydende og moderne, eftersom der ikke opereres med strafferammer. Det vil sige, at straffen ikke udmåles udfra selve gerningen. I stedet forsøger man at tage individuelle hensyn til lovovertræderes livsforløb inden man fastlægger foranstaltningen.

Dermed danner det såkaldte gerningsmandsprincip grundlag for selve kriminalloven, hvor et element af behandling af den dømte er afgørende. Gerningsmandsprincippet er årsag til, at to personer, som har begået lignende forbrydelser, kan idømmes forskellige foranstaltninger.

I forlængelse af gerningsmandsprincippet følger en praksis om, at gerningsmanden skal føres tilbage til at kunne fungere normalt, kriminalitetsfrit i samfundet. Hvor systemet altså bygger på et resocialiseringsprincip, der indbefatter at gerningsmænd, kun helt undtagelsesvis kan udelukkes fra det almindelige samfundsliv.

I 1948 udsendte den danske regering en juridisk ekspedition til Grønland. Kommissionens opgave var at nedskrive indholdet af den grønlandske sædvaneret på civil- og kriminalretsområdet. Samtidig skulle kommissionen undersøge om det var muligt at indføre samme regler for den grønlandske befolkning, som var gældende i Danmark.

Verner Goldschmidt, som var en af de tre jurister, der gennemførte den juridiske ekspedition, argumenterede for, at principperne om at tage udgangspunkt i gerningsmanden og resocialisering kunne relateres til traditionel konfliktløsning hos inuit. Men samtidig var disse principper også fremherskende inden for nytænkning i den europæiske retssociologi.

Goldshmidt selv var opmærksom på den moderniseringsproces, som var sat igang i det grønlandske samfund. Og han forudså, at når samfundet og kriminaliteten ændrede sig, ville det også være nødvendigt, at ændre loven. Derfor fik han indskrevet en paragraf, hvori der stod, at loven skulle følges op af videnskabelige undersøgelser med henblik på eventuelle reformer.

Der er nu gået 50 år siden loven trådte i kraft. Og i den periode har det grønlandske samfund som forudset gennemgået kraftige moderniseringsprocesser. Og det har ikke kun ført det gode med sig. Der ses en del væsentlige sociale problemer, hvor en stigning af den personfarlige kriminalitet er imellem. Bortset fra få ændringer, specielt i forhold til foranstaltninger – er loven stortset den samme, som da den trådte i kraft for 50 år siden - mens kriminaliteten er en ganske anden.

Efter hjemmestyret blev indført i 1979 er langt de fleste sagsområder hjemtaget til Grønland – dog ikke retsområdet, som stadig er dansk. Det betyder, at det grønlandske retsvæsen i sidste ende bliver reguleret af dansk lovgivning.

I 1994 nedsatte det danske justitsministerium og Grønlands Hjemmestyre “Den Grønlandske Retsvæsenkommission”. Kommissionen havde til opgave i løbet af 3-4 år at gennemgå alle dele af det grønlandske retsvæsen. En af de primære opgaver var at komme med forslag til løsning på problematikken om de dømte, der sendes til Herstedvester. I 2002 holdte kommissionen sit sidste møde, men den endelige betænkning er i dag 10 år efter - stadig ikke udkommet.

Frihedsberøvende foranstaltninger i Grønland

Som det ser ud i dag, har man i Grønland et kriminalretssystem, hvor der bliver lagt vægt på at resocialisere og undgå de skadelige virkninger, som indespærring kan føre til. Fordelen ved det er, at de dømte under en succesfuld foranstaltning bliver velfungerende – eller ihvertfald kriminalitetsfrie borgere.

Men en ulempe kan være, at det generelpræventive element udebliver. Det vil sige at en foranstaltning skal have afskrækkende effekt på andre borgere - at den effekt udebliver. I stedet kan foranstaltninger, hvor der tilbydes en form for hjælp, job og tag over hovedet, virke direkte tillokkende på socialt dårligt stillede samfundsgrupper.

Samtidig kan de forholdsvise frie afsoningsforhold også virke krænkende på ofrenes - og andre borgers - retssikkerhed. Derfor er der også blevet en tendens til i større udstrækning at sidestille gerningsmandsprincippet med gerningsprincippet.

I langt de fleste tilfælde fører grovere personfarlige forbrydelser, som drab, grov vold og sexual forbrydelser til en frihedsberøvende foranstaltning – som i de fleste tilfælde er anbringelse i en åben anstalt i Grønland.

Ved en anstaltsanbringelse i Grønland, er det hensigten at de dømte forbliver en del af samfundet. Det foregår ved, at de i hverdagen skal passe et fast arbejde i byen, og vende tilbage til anstalten efter fyraften. Det er ikke så frit, som mange forestiller sig - de indsatte kan ikke bare komme og gå som det passer dem. Men de har nogle udgange i løbet af ugen. Og ved at de i forbindelse med deres arbejde, dagligt færdes i byen - så bevarer de kontakten til samfundet. Faktisk kan man sige - at når det går godt - så er det en mulighed for en "ny" start. Hvor de får mulighed for at opbygge en stabil hverdag, med fast arbejde.

- Men så er der de særlige tilfælde, hvor der kan dømmes udfra kriminallovens paragraf 102 stk.3.

Anses en person, på grund af psykisk abnormitet uegnet til anbringelse i anstalt i Grønland, eller giver sådan anbringelse ikke tilstrækkelig sikkerhed, kan han dømmes til anbringelse på ubestemt tid i en psykiatrisk ledet anstalt under kriminalforsorgen i Danmark.

Da denne paragraf blev indført, var Anstalten ved Herstedvester psykiatrisk ledet. I dag er den som alle andre danske fængsler juridisk ledet. Man har så lavet en løsning, hvor den grønlandske afdeling bliver ledet af både en psykiatrisk overlæge og fængselsinspektøren. Og på den måde kan man uden at ændre loven fortsat sende grønlændere til Herstedvester. Samtidig ligger der formodentlig fra rettens side i Grønland en forventning om, at der ved at dømme en person efter denne paragraf - også skal foregå en form for behandling.

Anstalten ved Herstedvester er et lukket fængsel, hvor der i dag afsoner 19 grønlændere, dømt efter denne paragraf. I fængslet er der indrettet en grønlænder-afdeling med plads til 12 indsatte. Til afdelingen er der i dag tilknyttet 3 grønlandsktalende medarbejdere. Det øvrige personale som består af psykolog, psykiater og fængselsbetjente er udelukkende dansk talende.

Når en grønlænder dømt har afsonet tre år i Herstedvester tages sagen op i den grønlandske ret. På baggrund af psykiateres udtalelse bliver det vurderet om, der er grundlag for at lave en

foranstaltningsændring til videre afsoning i Grønland. Siden bliver sagen taget op hvert andet år.

På den led er der altså stor forskel på afsoningsformerne. Dømte som afsoner i Grønland, bliver ved med at være en del af samfundet, samtidig med de er frihedsberøvet. De kan bevare kontakten til deres sociale netværk, samtidig med de afsoner, og de får mulighed for at opbygge en stabil hverdag med fast arbejde uden for anstalten.

De personer, som sendes til afsoning i Danmark træder ind i et lille selvstændigt, lukket univers, der ligger fjernt fra det grønlandske samfund – og tildels også fra det danske. Et samfund, der hovedsagligt består af dansktalende – både hvad angår behandlere, fængselsfunktionære og andre kriminelle. Et samfund, hvorfra de skal forberedes til en genindtræden i det grønlandske samfund.

Grønlænderne i Herstedvester

Før de Herstedvester-dømte kom til Danmark, havde de meget lidt kendskab til det danske fængsel. Deres kendskab bestod hovedsagligt af de rygter om fængslet, som var i omløb i Grønland. Mine informanter fortalte, at deres første indtryk ved Herstedvester var muren, varmen, tremmer for vinduerne og en uendelig tomhed. Samtidig har den uvished der ligger i at få en tidsbestemt dom gjort det ekstra svært – de har ingen udsigt til, hvornår fremtiden begynder.

Omkring livet på den grønlandske afdeling har de generelt et ambivalent forhold. På den ene side giver det tryghed at være del af et fællesskab, hvor de kan tale deres eget sprog. Samtidig er de alle så opfyldt af hjemve, at deres indbyrdes tolerancetærskel er meget lav, og dermed opstår der skænderier og konflikter. Den enkeltes smerte over at være sendt bort, virker forstærkende på de andre indsattes hjemve. En hjemve som de stortset tackler ens, ved at søge ensomhed.

Dette foregår enten ved at de lukker sig inde på deres egen celle, eller beder om at blive flyttet til en anden afdeling – men stortset alle dem jeg interviewede fortæller også om, hvordan de bevidst har lavet uro og ballade på afdelingen, i en sådan grad at de bliver sendt i isolationscelle - for dermed at være alene.

Det er svært for dem i længden at bevare kontakten til familie og socialt netværk i Grønland. I starten forsøger de gennem brevskriveri og den ugentlige telefonsamtale. Men med tiden aftager kontakten til de pårørende i Grønland.

I Herstedvester har de indsatte mulighed for at følge samfundsudviklingen i Grønland gennem de grønlandske aviser. Men på bare fem år er der sket meget udviklingsmæssigt i Grønland. De indsatte, som har haft mulighed for at besøge Grønland fortæller, at de har svært ved at kende den by og det land, de i sin tid forlod. Og generelt udtrykker de en bitterhed i forhold til deres hjemland.

Fra fængslets side forsøger man – netop ved oprettelsen af den grønlandske afdeling – at tage udgangspunkt i grønlændernes kulturelle baggrund. Men i praksis er det langt fra muligt. I stedet er der flere eksempler på, hvordan grønlandske indsatte indirekte bliver afstraffet – sendt i isolationscelle – på grund af deres grønlandske adfærd. En adfærd som ikke forstås af de danske betjente. Ved gentagende gange at blive misforstået bringes den indsatte i en tilstand af afmagt, hvor han måske reagerer voldeligt og må isoleres.

Tanken bag den grønlandske kriminallov var at undgå de skader som indespærring kan føre til. Derfor er det paradoksalt, når behandlerne i Herstedvester fortæller, at deres ressourcer primært går til at lappe på de skader som loven har forvoldt på grønlænderne. Skader der følger af at blive anbragt i et lukket fængsel på ubestemt tid, langt væk fra familie og hjemland. Behandlerne mener, at de indsatte med tiden mister deres grønlandske identitet. Årsagen til at de er havnet der, er ikke længere så nærværende - og de grønlandske indsatte oplever sig selv mere som ofre end, som det de jo også er - personer, der har gjort andre mennesker skade.

Med tiden i Herstedvester bliver de indsatte påvirket af de normer og den kultur, der gør sig gældende i det lukkede fængsel. Dertil kommer, at dommens omfang har så skadelige virkninger på deres personlighed, at de betegner sig selv som ødelagte, mens behandlerne vurderer, at de er gjort identitetsløse. Det er altså ikke længere de samme mennesker, der efter en årrække i Herstedvester sendes tilbage til Grønland, som man i sin tid sendte bort. Det er skadede mennesker, som kræver et særligt hensyn, hvis en vellykket resocialisering skal finde sted.

Anstaltssystemet i Grønland er indrettet på en anden måde end i Danmark, og det er vanskeligt at tage særlige hensyn til de som sendes tilbage hertil. Samtidig bliver de vurderet ud fra det som i sin tid sendte dem til Herstedvester, og ikke ud fra det som er sket med dem under opholdet der.

Både behandlere og de dømte selv giver udtryk for, at har man en gang været i Anstalten ved Herstedvester, er man for resten af livet dømt til at bære stemplet "Herstedvester-fange". De tidligere Herstedvester-dømte, som jeg mødte i Grønland, oplever efter deres hjemvending til Grønland en udstødelse fra det grønlandske samfund.

Hensigten med fængsels-opholdet i Danmark var at klargøre den enkelte til en genindtræden i det grønlandske samfund. Men findes der mon nogen, som kan eller vil stille garanti for, at et menneske med identitetsmæssige skader, og som udstødes fra samfundet ikke vil begå ny kriminalitet?

I et samfundsmæssigt perspektiv

Hvis vi til slut kaster et blik på det moderne grønlandske samfund, så har modernitetsprocessen haft indflydelse på samfundets sociale forhold. Allerede i 1960'erne mente man at en vækst i sociale problemer, var en naturlig følge af moderniseringsprocessen. I det nutidige Grønland ses alvorlige sociale problemer - stor boligmangel, stigning i hård kriminalitet, alkoholproblemer og omsorgssvigtede børn. Dette har ført til marginalisering af enkelte grupper - så der altså i dag er tale om et stærkt polariseret samfund.

På den måde har det grønlandske velfærdssystem ikke endnu været i stand til at afhjælpe de sociale problemer som modernitetsprocessen har ført til. Og dermed er der også skabt et ringe grundlag for resocialisering af kriminelle.

I et samfund med marginaliserede grupper, og hvor der ikke findes lighed, vil resocialisering kunne blive betragtet som at foregå på bekostning af andres velfærd. Altså ved at samfundet investere ressourcer i kriminelle - hjælper dem på vej til et bedre liv, mens der eksempelvis ikke er ressourcer til at tilbyde krisehjælp til ofre for kriminalitet.

Spørgsmålet er, om det ikke er nødvendigt at foretage ændringer i forhold til resocialiseringstanken og foranstaltningssystemet i Grønland. Ændringer, hvor det bliver den grønlandske befolkning selv, der definerer de regler, som de ønsker at blive indbefattet af.

Derfor ventes der med spænding på, hvilket udspil den Grønlandske Retsvæsenkommission kommer med, når de en dag præsenterer deres betænkning!

Kriminalpolitiken och utvecklingen i fångtalet -aktuella tendenser i Finland

Littunen Jarmo

För att komma till det aktuella måste jag börja med det förflutna. Som känt, sänkte Finland sitt fångtal med två tredjedelar från 50-talet till 90-talet. Omkring 200 fångar per 100 000 invånare blev 60. Här kan utvecklingen inte förklaras närmare, men ett allmänt konstaterande kan göras: i stort sätt kan man säga att sänkningen hade relativt bred stöd i Finland. Annars skulle den inte ha varit möjlig. Förutom experterna i straffrätt och kriminologi accepterade också domstolsdomarna i sin straffmätning och ansvariga politiker lindringen av straffnivån.

År 1999 inträffade en radikal vändning i fångtalet. Under fyra år, till år 2003, ökade antalet fångar med 35 %. I absoluta tal var ökningen mer än 900 fångar och den totala siffran i oktober 2003 mer än 3 500. Budgeten av fångvården släpade efter under ökningen och det blev brist på rum och personal i fängelser. Många typer av problem uppstod. Stämningen i fängelserna försämrades och spänningarna och våld mellan fångarna ökade. Sedan hösten 2003 har situationen lyckligtvis stabiliserats. Den första april fanns det sex fångar färre än förra året.

Vad har det då hänt i Finland? Varför har siffrorna stigit? Straffpraxisen har klart skärpts. Både den relativa andelen och absoluta mängden av fängelsestraff har stigit. Också längden av de genomsnittliga fängelsestraffen har ökat. Kanske en fjärdedel av stigningen av fångtalet beror på ökningen av kriminaliteten. Någon del av ökningen kan förklaras med att vissa brott, åtminstone narkotikabrott, har blivit grövre. Men huvuddelen av ökningen av fångtalet har sin orsak i att domstolarna har skärpt straffpraxisen. En del av skärpningen har varit medveten. Minimumstraffet för grov misshandel höjdes från sex månader till ett år år 2001. Straffskalan för olovlig bruk av motorfordon höjdes också ett år sedan. Höjningarna har direkt ökat straffnivån, men skärpningar har ägt rum också i relation till brott där lagstiftningen inte har förändrats, t.ex. stöld och rattfylleri. Orsakerna till detta är svårare att visa.

Något, om än litet vagt, kan man ändå säga. Efter omkring mitten av 1990-talet har det skett en klar ändring i den kriminalpolitiska debatten. I tidningspressen har publicerats omfattande artiklar angående straff för olika brott. Ofta har budskapet varit, att straffen i Finland är lindriga i och för sig eller i internationell jämförelse. Jämförelserna har varit mycket förenklade och metodproblem anknutna till dessa har skildrats mycket sparsamt. Viss kritik mot nuvarande sanktionssystem har riktats också av några prominenta jurister. En sådan ändring av klimatet kan ha påverkat domstolarna. Men det kan vi inte veta med säkerhet. Orsaker till det att det kriminalpolitiska klimatet har blivit hårdare har inte undersökts. Vad vi vet är att Finland inte har varit ensamt här.

Det har varit ytterst svårt att få mera pengar till fångvården i statsbudgeten, och vi har ingen anledning att tro på en förändring i detta avseende. För att återvinna balansen i fångvården måste vi därför kunna minska fångtalet igen. På straffrättsystemets område planerar vi att minska antalet bötesfångar. Deras antal i Finland är betydligt större än i de andra Nordiska länderna. Det genomsnittliga dagliga antalet bötesfångar har på sistone varit cirka 200.

Mycket har talats om att överföra utländska – i praktiken estniska – fångar till hemlandet, men en stor verkan kommer det inte att ha. Tillsvidare har vi inte lyckat överföra en enda fånge till Estland.

Några andra åtgärder för att direkt minska fångtalet har vi inte på agendan. Således återstår det bara att minska kriminaliteten. I fråga om detta har vi mycket konkreta målsättningar i officiella planeringsdokument. T.ex. andelen av de fångar som återvänder till fängelse skall minska med tre procentenheter inom en treårsperiod. Metoden för minskningen av kriminaliteten planeras att vara brottsförebyggande arbete på bred front. Detta är ingen nyhet. Vad som är nytt är att vi för den första gången har systematiskt börjat kartlägga medel för att minska våldskriminalitet i Finland. Ett program, som skall bli färdigt vid årsskiftet, håller på att beredas. Tidpunkten för arbetet är dock mycket utmanande. I början av mars har vi markant sänkt priset av alkohol, med tyngdpunkten på starka drycker. Vi vet säkert att detta kommer att öka konsumtionen. Det samma kommer Estlands medlemskap i EG och friare import av billig alkohol att göra. Vad vi också vet är att våldskriminalitet i Finland har en synnerligen nära relation med alkoholkonsumtionen. Ändå hoppas vi, att något kan åstadkommas med brottsförebyggande åtgärder t.o.m. i den svåra situationen vi lever i just nu.

Foreigners in within Icelandic Prisons

A Staff Perspective

Newton Anna Kristín

During the past two decades the number of foreign nationals held in European prisons has risen dramatically. In the UK there was a 120% increase in the number of foreigners in prisons between 1993-2002. Accordingly in 2002 eleven percent of prisoners in the UK were foreigners (ca. 7800 people). Similar trends can be found elsewhere in Europe and Scandinavia. As figure 1 shows, around 14% of prisoners within the Nordic countries are foreign nationals. Most foreigners are incarcerated in prison because of their violation of the law concerning drugs, prostitution, fraud or illegal immigration.

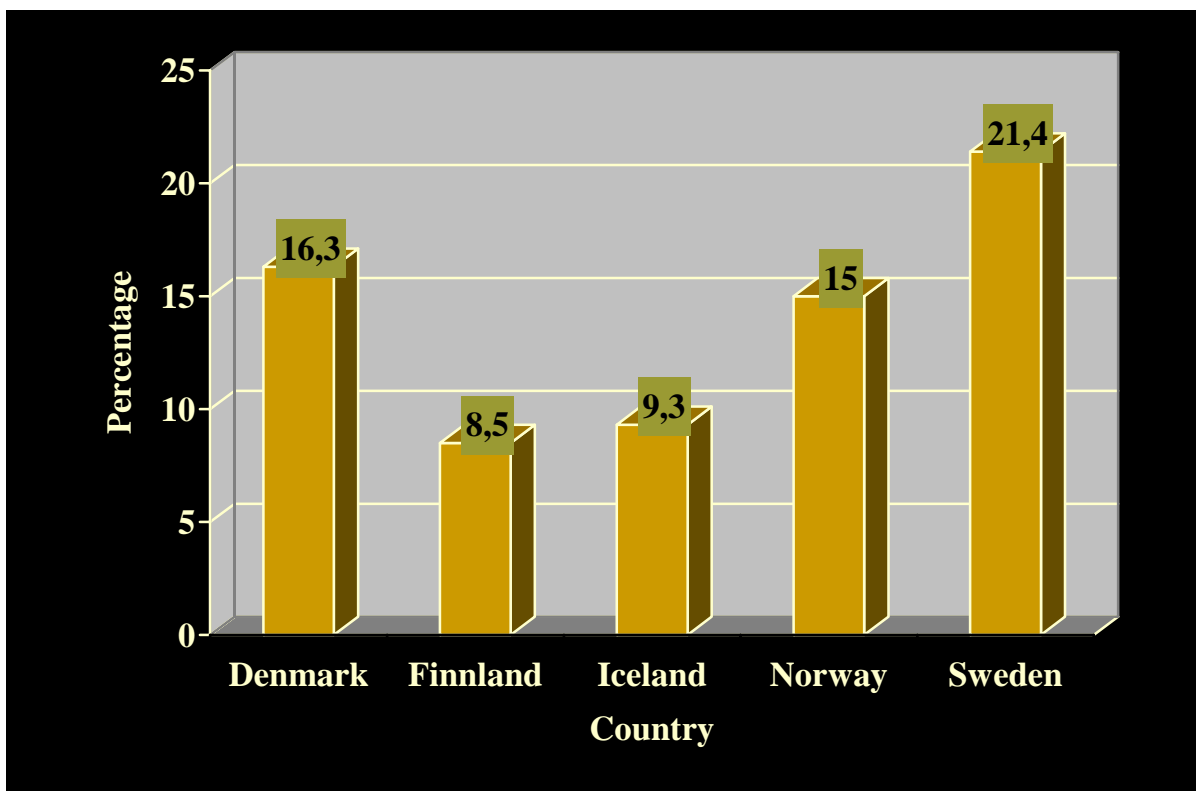
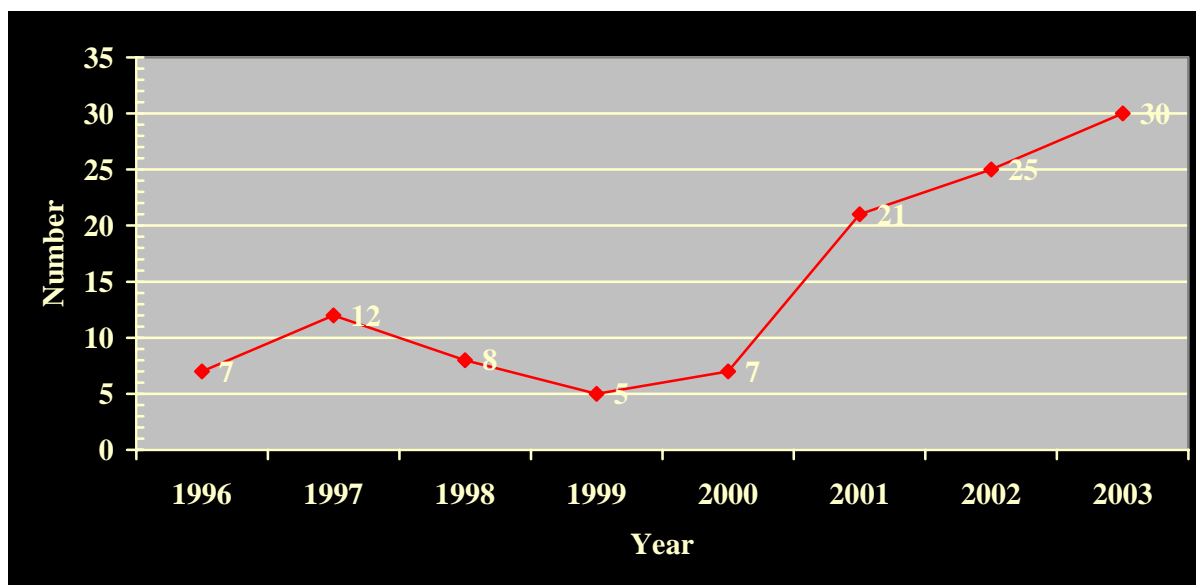

Figure 1. Percentage of foreigners in Nordic prisons 2002

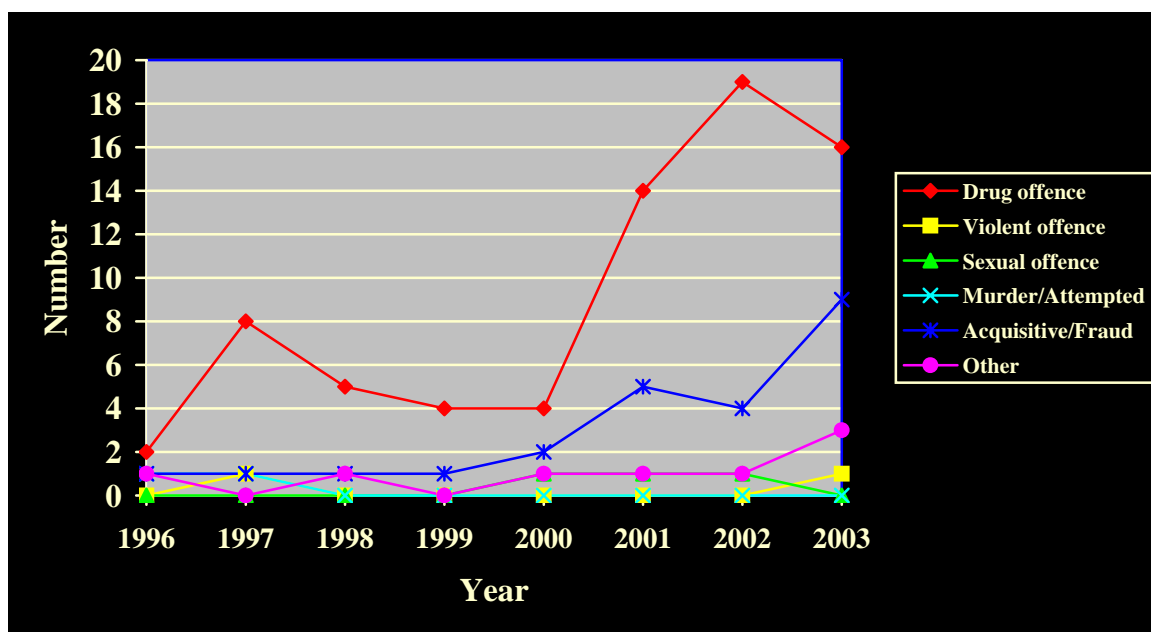
Although the numbers of foreigners in Icelandic prisons is on the rise the increase has only become significant within the past decade. Up until the 1980's there were only very few prisoners who had served a sentence in Iceland and held foreign citizenship. Prison statistic show that from 1983 - 1995 there were on average 3 foreign prisoners per year serving or completing their sentence in Iceland. Interestingly enough it is not until 1993 that

the records show a female foreign national in prison in Iceland. Figure 2 illustrates the increase in the number of foreign prisoners within Icelandic prisons in the past decade or so.

Figure 2. Number of foreigners who were in prison or completed their sentence each year from 1996-2003

On average there were 13 foreigners in Icelandic prisons per year during 1996-2003. Following the trend in other European countries the main reason foreigners were sentenced was because of drug related offences. Figure 3 gives an overview of the types of offences

foreigners have been sentenced for.

Figure 3. Number of foreign prisoners sentenced within each offence category 1996-2003
Unlike earlier years when most foreign prisoners originated from other European countries and then mainly northern Europe the ethnicity of foreign prisoners in recent years has become quite diverse, as can be seen in figure 4.

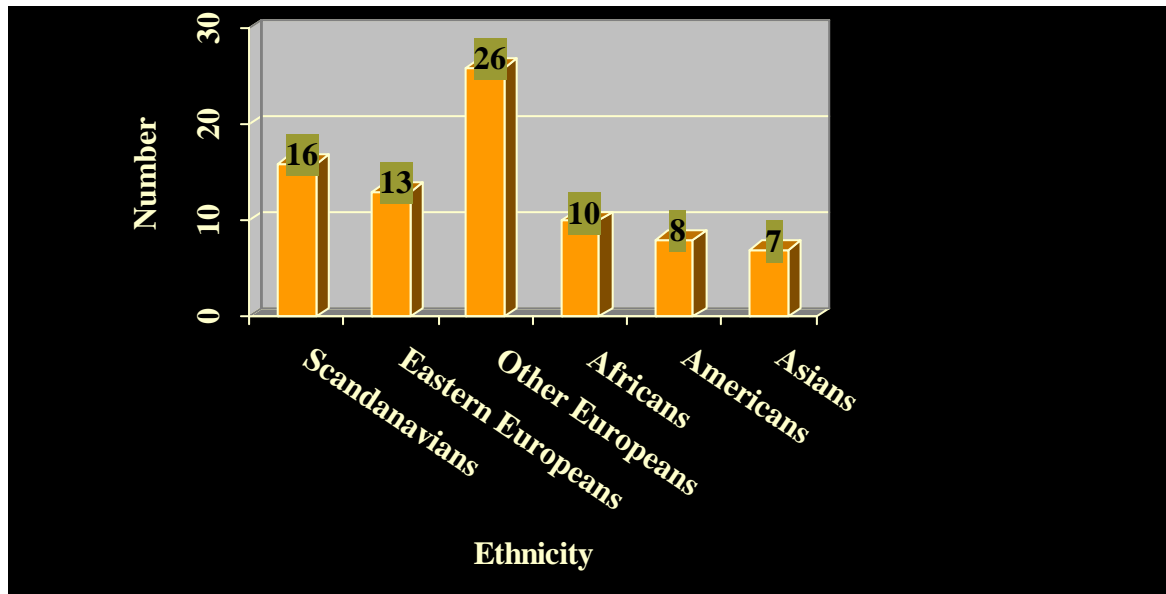

Figure 4. Categorization of foreign prisoners in Iceland 1999-2003

With the prison population becoming more heterogeneous prison staff have noticed that they are in some cases unable to provide the foreigners with the same standard of service as they do the Icelandic prisoners. This seems to affect their level of job satisfaction and in some cases infringes on prisoners rights. When asked the prison staff mention various issues which they would like to improve upon when dealing with foreign prisoners.

The language barrier is without a doubt one of the most difficult subjects to deal with. Although many prison officers speak a second language such as English, Danish, German and even Russian there have been cases where prison staff have been unable to actively communicate with certain prisoners. In such cases the prison service has tried to find interpreters to assist them. Although interpreters have been available and they have smoothed the path of communication between prisoners and the prison service the cost involved with such services has meant that they are only called out in dire circumstances. This in turn is worrying as research in this field shows that restrictions in means of communication influences prisoners interaction with others and can affect their well being (www.penalreform.org).

Foreign prisoners have a tendency to feel anxious, depressed, angry, frustration and show disruptive behaviour in prison. However the perception of the Icelandic prison staff of foreign prisoners is in general positive. They are thought to be polite and undemanding,

obedient and hard working. Though these characteristics seem to be positive in this particular environment it is dangerous to take them at face value. Their behaviour could for instance be due to feelings of insecurity and intimidation rather than well-being. Another identified problem in regards to foreigners in Icelandic prisons is racism. Although there have been instances where Icelandic prisoners have used racism as a tool to control and bully foreign prisoners prison staff believe that racists acts are more often than not hidden from staff members. Thus, there is a growing need to tackle issues regarding racism and bullying.

Other issues which need to be addressed by the prison service regarding foreigners serving their sentence in Iceland pertain to their legal rights to have rules and regulations translated into their native language, boosting their contact with outside agencies such as the Red Cross, making sure that communication with their families is adequate and the need to monitor foreign prisoners mental health status.

For the most part the prison service has been able to meet the basic needs of foreign prisoners but it has yet to encounter various situations that would prove to be more difficult to accommodate such as, making it possible for Muslims or Jews to practice their religion. Therefore, in the near future the prison service needs to think about and effectively educate their staff in this particular area. The emphasis should be placed on the differences in religion, attitudes, beliefs and behaviours that can be expected from persons originating from other countries and cultures. It also becomes important to give staff the opportunity to acquire new skills that would enhance their job performance such as learning a new language. Following the statistics in other countries Iceland can still expect the number of foreigners within its prison system to grow in the coming years. This will call for more measures to be taken by the justice system as a whole not to infringe upon their human rights. Such action may in turn have a direct effect upon the prison staff that work in the closest proximity to the prisoners and give them the opportunity to broaden their horizons within their chosen field of work.

References

Council of Europe. Space 2002.3

Wacquant, L. (1999). "Suitable enemies": Foreigners and immigrants in the prisons of Europe. *The international journal of penology*, vol 1, no 2.

www.prisonerservice.gov.uk

–Prison statistics

www.penalreform.org

–Vulnerable Prisoners: Foreigners. International training programme.

Politiske og centraladministrative beslutninger og udviklingen i fangebefolkningen i Grønland

Olsen Lissi

Grønland har trods rigsfællesskabet med Danmark sit eget retssystem. Specielt på det kriminalretlige område er der en række forskelle mellem Danmark og Grønland. Med hensyn til emnet for dette seminar er forskellene særligt markante. Således har politiske beslutninger ikke direkte, formel indflydelse på strafudmålingen i grønlandsk kriminalret. Politiske beslutninger i form af lovændringer – f.eks. kriminalisering af nye områder – indeholder ikke strafferammer, fordi der ikke er strafferammer i den grønlandske kriminallov. Straffene – som i Grønland benævnes foranstaltninger – fastsættes af retten med udgangspunkt i gerningsmandens personlige forhold. Da de grundlæggende principper - såsom ligheds- og proportionalitetsgrundsætningerne - også skal iagttages, tages der udgangspunkt i retspraksis, men med mulighed for store afvigelser begrundet i gerningsmandsprincippet. Jeg vil komme nærmere ind på dette senere.

Med hensyn til centraladministrative beslutninger påvirkes Grønland naturligvis af rigsfællesskabet. Den stærke danske fokusering på eksempelvis voldskriminalitet har medført en tilsvarende fokusering i den grønlandske anklagemyndighed – grundlæggende fordi der også i Grønland er en høj forekomst af vold. Tilsvarende er der i de senere år set en tendens til at omdefinere vold i familien fra husspektakler til vold, ligesom der nu er tilfælde af dom for voldtægt af samlever/ægtefælle. Der er som sagt tale om tendenser. Der er dels tale om ret få tilfælde dels en ret ny udvikling.

Men først en kort oversigt over retssystemet i Grønland:

Grønland har sit eget retssystem med to instanser bestående af kredsretten i hver by og Grønlands Landsret med sæde i Nuuk, hovedstaden i Grønland. Uanset om det drejer sig om en kriminalsag eller en civil sag begynder sagen i første instans i tiltalte/sagsøgtes hjemting, som er kredsretten, hvor pågældende opholder sig. Kredsrettens afgørelser kan appelleres til Grønlands Landsret. Der er få undtagelser, den væsentligste i denne sammenhæng er, at Grønlands Landsret på anmodning fra kredsdommeren kan overtage juridisk komplicerede sager. I så fald kører sagen i første instans i landsretten i Nuuk med appel til Østre Landsret i København.

Dette adskiller sig ikke fra andre lande som vi normalt sammenligner os med. Det specielle i Grønland er, at der med en enkelt undtagelse er kredsretter i alle kommuner i landet, selv den mindste. Kredsdommerne er lægfolk og alle sager også i landsretten afgøres med deltagelse af lægdommere. I landsretten er retsformanden jurist, men også der deltager to lægdommere på lige fod med retsformanden.

Kriminalloven adskiller sig fundamentalt fra den danske straffelov med hensyn til sanktionerne. I kriminalloven er formålet med sanktionerne udelukkende resocialisering. Med andre ord er formålet med udmålingen, efter at skyldsspørgsmålet er afgjort, at finde frem til

den foranstaltning som findes nødvendig for at reformere domfældte til en nyttig borger. Dette bygger på resultaterne af den juridiske ekspedition til Grønland i 1949-1950 forud for folketingets vedtagelse af kriminallov for Grønland i 1952. I dag ser vi i praksis en form for blanding, idet foranstaltningerne som udgangspunkt fastsættes ens for samme lovovertrædelser, ligesom den almindelige retsfølelse influerer direkte på afgørelserne særligt gennem det stærke lægmandsislæt.

Kriminalforsorgen

(kilde: Kriminalforsorgens årsberetning 2002)

Retsvæsenet i Grønland, herunder Kriminalforsorgen, er et af de få områder, der endnu ikke er overført til Grønlands Hjemmestyre. Det grønlandske retsvæsen adskiller sig som nævnt på flere måder markant fra det danske. De foranstaltninger, retten kan anvende, er bøde, betinget dom uden straffastsættelse, dom til forsorg og i forbindelse hermed pålæg om bl.a. behandling, anbringelse i pension eller i egnet hjem, anbringelse i anstalt i Grønland eller Danmark og særlige foranstaltninger for unge kriminelle og psykisk syge kriminelle.

Domme til anbringelse i anstalt fuldbyrdes i dag i henholdsvis de åbne anstalter i Grønland, i politiets detentioner og ved udstationering til Kriminalforsorgens pension i Grønland. Endvidere afsoner en gruppe dømte deres dom i Danmark, herunder i Anstalten ved Herstedvester, hvor der er en særlig afdeling for grønlandske indsatte.

På baggrund af en stærkt stigende strafmasse og det heraf følgende pres på Kriminalforsorgens anstalter i Grønland blev det i 2002 besluttet at omdanne ungdomspensionen i Ilulissat til en anstalt, en udvidelse med i alt 9 pladser. Men belægspresset på anstalterne blev ved med at stige i 2002, og kapaciteten i Ilulissat blev derfor udvidet med yderligere 10 midlertidige pladser. Herefter er den samlede anstaltskapacitet i Grønland på 93 pladser. Det svarer til en udvidelse på ca. 25 pct. i forhold til den samlede anstaltskapacitet på 74 pladser ved indgangen til 2002.

Der er herefter åbne anstalter i Nuuk, Aasiaat, Qaqortoq og Ilulissat og en ungdomspension i Sisimiut.

Kriminalforsorgen i frihed har hovedkontor i Nuuk, og der er afdelinger/lokalkontorer i 10 kommuner.

Politiet i Grønland råder over bemandede detentionsceller i 16 byer. Derudover er der ubemandede eller delvist bemandede detentioner i nogle få byer og bygder.

Revision af det grønlandske retsvæsen

Den Grønlandske Retsvæsenkommission, der blev nedsat i 1994, har afsluttet sit arbejde. Nu mangler kun færdiggørelse og udgivelse af selve betænkningen. Kommissionen har beskæftiget sig med alle grene af retsvæsenets opgaver: Domstolene, politiet, anklagemyndigheden, advokaterne, bisidderne, kriminalforsorgen, ofrene for kriminalitet osv.

Herudover har helt almindelige samfundsproblemer, som også gør sig gældende inden for retsvæsenets område som f.eks. de sproglige problemer, været en naturlig del af kommissionens arbejdsopgaver.

På det 17. og sidste møde, der blev holdt i Ilulissat i september 2002, gennemgik kommissionen de fuldstændige udkast til en ny retsplejelov og en ny kriminallov for Grønland. Begge dele med lovbemærkninger og kommissionens betænkningssudkast. Hermed blev sidste hånd lagt på arbejdet med bla. en ny kredsdommerordning med fastansættelse og uddannelse af kredsdommere og en ny forsvarerordning med uddannelse af forsvarere som betingelse for, at disse kan autoriseres. Desuden blev arbejdet med et forslag til omstrukturering af anstalterne færdiggjort. Bla. foreslås det at personer, der er dømt for alvorlig kriminalitet, i den første tid af afsoningen kan holdes i anstalterne og ikke få mulighed for arbejde og udgang i byen.

En rød tråd i kommissionens arbejde har været at bevare den grundlæggende opbygning af det grønlandske retsvæsen, men udbygge og forbedre det, så det kommer til at fungere mere effektivt og professionelt.

Det gælder også inden for kriminalforsorgen, hvor hovedforslagene er:

En enhedsledelse af kriminalforsorgen i Grønland omfattende kriminalforsorgen i og uden for anstalt.

Anstaltssystemet indrettes som hidtil med åbne afdelinger. Dog indrettes i alle anstalter halvlukket regi for dømte, der har begået alvorlig personfarlig kriminalitet.

Etablering af en helt ny lille anstalt i Østgrønland.

En lukket forvaringsafdeling i anstalten i Nuuk til farlige kriminelle, der hidtil har været anbragt i Anstalten ved Herstedvester.

Der indrettes en lukket disciplinærafdeling i Nuuk for indsatte som ikke overholder reglerne for ophold i åbne og halvlukkede afdelinger.

Der etableres mulighed for forskellige former for behandling under afsoningen/tilsynet mod misbrug af alkohol og narkotika, sexologisk og adfærdskorrigerende behandling, uddannelse mv.

Hele betænkningen med love og lovforarbejder, der i alt fylder over 2.000 sider, skal færdigredigeres og oversættes til grønlandsk. Betænkningen og lovene kan herefter afleveres til Justitsministeren i Danmark og til Grønlands Hjemmestyre. Samtidig afleveres et resumébind af betænkningen. Afleveringen forventes nu at finde sted i år.

På foranledning af Den grønlandske Retsvæsenkommission er der siden 1999 én gang om året blevet indsamlet oplysninger om antallet af anstalts og pensionsanbragte samt tilsynsklienter i Grønland. I 2001 begyndte man endvidere at opgøre, hvor mange dømte og tilbageholdte i henhold til den grønlandske kriminallov, der var anbragt i Anstalten ved Herstedvester. I 2002 har man yderligere opgjort antallet af tilbageholdte og dømte i grønlandske detentioner.

Tabel

Det gennemsnitlige antal foranstaltede i henhold til den grønlandske kriminallov. 1993–2002

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Psykiatrisk hospital i Danmark	20	19	20	20	17	15	10	8	7	8
Anstalten ved Herstedvester	13	8	6	6	5	6	10	11	12	14
Anstalter i Grønland	76	80	68	69	62	59	75	74	76	88
Afsonere i detention i Grønland	...	...	6	6	...	...	...	...	...	...
Ungdomspension i Grønland	13	12	9	12	11	14	9	14	14	8
Privat anbragte m.v. i Grønland	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tilsyn pålæg/vilkår med	206	219	188	158	148	124	106	118	144	171
Total	329	338	297	271	243	218	210	225	253	289

Kilde: Kriminalforsorgens statistikker 1998-2002 (www.kriminalforsorgen.dk)

Tabellen viser, at der frem til 1999 var tale om et fald i antallet af foranstaltede, hvilket primært antages at skyldes en nedgang i antallet af unge mænd i aldersgruppen 15-49 år, idet kriminalitetskurven i Grønland som andre steder er steget og faldet i snæver overensstemmelse hermed. Dette har andre forsket i og kommenteret. Jeg kan bl.a. henvise til Retsvæsenkommissionens udgivelse fra april 2003: Kriminaliteten i Grønland af Finn Breinholdt Larsen.

Det interessante i denne forbindelse er, at antallet af foranstaltede stiger støt igen fra 2000 og fremefter, således at der d.d. er omkring 100 på venteliste til afsoning på trods af øget afsoningskapacitet. Vi tror selv at dette skyldes en skærpelse af foranstaltningerne for volds-

og sædelighedskriminalitet som blev indledt i årene omkring 2000, lidt før for så vidt angår sædelighed og lidt efter for så vidt angår vold.

Hvordan skabes en praksisændring i den grønlandske kriminalret ?

Først og fremmest er retten ikke bundet af anklagemyndighedens påstand. Det betyder blandt andet, at retten – d.v.s. kredsdommeren og to domsmænd – kan forsøge sig med en skærpelse i forhold til anklagemyndighedens påstand og i sine præmisser begrunde skærpelsen med f.eks. retsfølelse, hensynet til samfundsmæssige interesser og så videre. Såfremt dommen ankes og stadfæstes eventuelt med samme begrundelse, så må det forventes, at anklagemyndigheden indretter sine påstande herefter.

Men så nemt går det sjældent, blandt andet fordi gerningsmandsprincippet ofte medfører, at det ikke bliver ganske klart om der er tale om en generel skærpelse, eller blot en ”hård dom.” Dette medfører på den ene side en god kontinuitet, således at gerningsmandsprincippet ikke udvikler sig til ren vilkårlighed, men den negative side af kontinuitet er inert eller ubevægelighed, hvilket ikke harmonerer med de faktorer, der fører til ændring i den almindelige retsfølelse.

I sådanne situationer har Grønlands Landsdommer en særlig funktion. Han kan via drøftelser med kredsdommerne og domsmandskorpset lodde stemningen, når der bliver for stor og for langvarig uoverensstemmelse mellem foranstaltningerne og retsfølelsen. Skønner han, at der er behov for ændringer, udtager han nogle prøvesager, hvor han selv beklæder retten som retsformand. Afgørelserne i disse sager danner – hvis de viste sig egnede – herefter grundlag for ny retspraksis. Anklagemyndigheden ændrer fremadrettet sine påstande i overensstemmelse hermed.

Initiativet til praksisændringer kan selvfølgelig også komme fra anklagemyndigheden. Vi ser for tiden en tendens til strengere påstande i drabssager, som dog indtil videre ikke har medført ændringer i retspraksis.

Retspraksis i volds- og voldtægtssager er nu som udgangspunkt anstaltsanbringelse. D.v.s. selv gerningsmænd med usædvanlig gode forhold herunder gode prognoser må se i øjnene, at de risikerer anbringelse, men vi har endnu til gode at se nogen præventiv virkning af skærpelsen.

Recidivstatistikken fra Grønlands Statistik (www.greenstat.gl) antyder at der for voldtægt er et fald i recidivrisikoen i de senere år, men der er tale om små størrelser og en kort periode, så det er rent gæt om det kan hænge sammen med overgang fra bøde til anstaltsdom for denne form for kriminalitet.

April 2004
Retsassessor Lissi Olsen
Grønlands Landsret
Vejledningsafdelingen

Studying Youth Residential Care - some methodological remarks

Pösö Tarja

Introduction

In contrast to the general theme of the conference, this paper will be about youth residential care, about the Finnish reform schools, rather than about prisons. That having been said, the institutions do in fact share a lot together. In that respect, it is hardly surprising that many classic studies on prison deal with the issues of mental health and child protection institutions as well. There are, self-evidently, some differences as well. David Berridge and Isabelle Brodie (1998, 25) have claimed that in-depth studies on the institutions for children must be among the most sensitive and potentially threatening areas of social inquiry as they are occupied with very sensitive issues in many ways.

My approach is not, however, to compare institutions of different kinds, but to present some methodological concerns and remarks about conducting social research in institutional settings. The key theme is the grey areas of institutional lives: what can the researcher know about that? The paper attempts to address the uncertain nature of knowing about residential life, based on the experiences of a recent study. The main concern here is the role of words. Having done a study on the reform schools (which will be explained later in this paper in more detail), I am very aware that the institution functions, not only through words, but through space, emotions and intersubjective relations. That notion takes us back to ask not only about the methods but about the actual knowing. According to Ann Oakley (2000,291), the method is one way of knowing but knowing itself is the problematic.

In a general sense, these remarks are closely related with, for example, John Shotter, who claims that there is such a thing as "knowing from within" a situation or circumstance and that that type of knowing may include feelings which are of an ethical nature as they reflect something which is shared in such a situation or circumstance. He even suggests that knowing may be a sensory topic (Shotter 1993, xiii).

The study and the context of the study

The reform schools are governed by the state in Finland. During the long history of the institutions, they have been run by the justice, then the education and, recently, by the social welfare systems.

Kaisa Vehkalahti (2004), an historian, claims that the state school was the major instrument in the 20th century to regulate private family life, the reform schools through their existence were the other instrument. They were, as a matter of fact, even more powerful concerning individual families than the state education system as they had the power to intervene into the depths of the privacy of familial relations.

At present, the reform schools (6) are the only child protection institutions run by the state in Finland and their role is very clearly to look after the most difficult children and young people. They are often located as being the most specialised treatment form within the service structure dealing with the psychosocial problems of children. (Bardy et al. 2001). Roughly 200 children, between the ages of 12 and 17, are placed in those institutions, staying there for periods of varying lengths, approximately between 18 months to 2 years, sometimes even up to 4 years. The majority of the residents (3/4) are boys as they have always been. The boys have been placed there most often due to their criminal behaviour or school-truancy which has, however, changed recently as the crimes play a very minor part. The most essential ideology is that the placement in reform schools should serve the best interest of the children.

The six reform schools are run by the Research and Development Centre for Social Welfare and Health (Stakes). This research project⁶⁶ is a reaction to their interest in knowing more about the youth coming to, living in and leaving the residential schools. Three questions were addressed by Stakes. Firstly, what types of routes and intake processes do the children have

---

⁶⁶ The research project is funded by Stakes but the project is carried out independently by the Department of Social Policy and Social Work, University of Tampere, employing a multidisciplinary research team of Markku Jahnukainen, Taru Kekoni and Manu Kitinoja.

The subproject attached to the major project aims to study the concept of violence expressed by the young residents. The interest is mainly in the joint and cultural meanings, excluding the subjective experiences from the main agenda of the study and therefore group interviews (15) were carried out with 38 young people in two reform schools. By doing so, the team of Päivi Honkatukia and Leo Nyqvist wishes to contribute to the recent debate on youth violence which tends to take the concept of violence for granted.

in residential schools? Secondly, what does it mean to the children to live in a residential school? And thirdly, what happens to the children (youth) leaving the institutions? The first study uses the case files of the residents as its main source (Kitinoja 2004) and the third the interviews carried out with young adults who had left the institution either one or five years ago (Jahnukainen 2004; Kekoni 2004). This particular paper mainly reflects the second study, in which the key issue was to look at the reform school as a state of being on the one hand, and as a phase of life on the other, also reporting individual experiences.

In that study, during the ethnography in 2001 and 2002, 42 young residents were individually interviewed. As a result of the residents being challenged to take pictures of the institution to communicate about the institution as a place to live, 588 photographs were taken. Additionally, the case records of 62 residents were analysed. During a period of one year, I stayed in two reform schools for several weeks (Pösö 2004). The approach was qualitative, inspired by critical humanism (Plummer 2001).

Results?

In this kind of study, it is difficult to present the results in a summarized way. Let me, however, show the summary of the research report which, owing to to the publisher's guidelines, had to fit into certain word limits (Pösö 2004):

"The young people's accounts reflect a picture of loneliness marked by frustration and lack of confidence, as well as experiences of being pervasively sidelined. Life at a reform school is full on contradictions. The school offers many opportunities as a life phase and as a state of being, but at the same time demands an attitude and mindset ready to adopt strategies. As an institution, reform schools seem to have taken on the function of filling the gaps in (other) child protection and healthcare. This is also reflected in the young residents' life histories, which frequently include numerous attempts at placement and care."

A summary of this type catches, however, very poorly what I thought was essential. The actual report consists of three main chapters (of "results"). One of them describes the seriousness in the eyes of the young people in the institutions - the sadness, the air of giving

up, having lost everything - which could be seen when looking at the young people face-to-face. The second chapter is about loneliness. The young people's lives seemed to be full of broken social relations, including family relations, conditional friendship or family relations and some social relations were characterised by neglect, cruelty and lack of trust. The residential life, even so rich in social contacts, did not seem to provide relations of trust and continuity. The third chapter describes the practices of legitimisation. The young people gave accounts and demonstrated in many different ways how they had their reasons "not to have any value as human beings" or to have the right to use extreme tools, such as violence, to reach their targets.

The contents of those chapters are partly based on the words expressed by the young people, partly on what I saw in residential life, but some of them cannot be grounded in such type of "data". The chapters are beyond thematic, categorizing or coding analysis methods as the analysis is based only partly on such analytic practices. There is a fair amount of the researcher's interpretation, based on being there and feelings, impossible to overcome even for the sake of research "objectivity".

In Finland, Mikko A. Salo (2001) has reported similar experiences with his study on the parents of seriously sick children. He interviewed the parents whose children had been diagnosed with cancer but did not manage to find any way to analyse the interviews in a way that the analysis would have been loyal to what the parents had told him. It took eight years to present the "results" - and they were presented in the form of a book of poems. His helplessness with traditional approaches analysing qualitative data is of similar nature to mine. I did not produce any poetry but I did not produce a conventional analysis of data either.

In the following, I will present the main issues of my concerns about "knowing" in this study. The approach is empirical. I will discuss shortly the uncertainties under four themes.

Can research claim anything about anyone's experiences?

Self-evidently, knowing about someone's experiences or meanings - which have been the main issue in this study - is extremely doubtful and in consequence, the results of any study may be criticized. One way to resolve that difficulty has been to focus on the verbal expressions of experiences and meanings; in doing so, the language has become the main core of the analysis. This solution, again, has been criticized for example, for not treating human beings as whole, bodily human beings who also feel, act, not only talk. Some researchers attempt to combine language-centred, constructionist approaches with more materialistic or realist approaches as "middle roads" (for ex. Glassner & Loughlin 1987). However, from the point of view of this paper, that issue is not the key issue. It is important to be aware of the notions of the difficulty of studying experiences but one has to keep in one's mind too that there have not been any absolutely right solutions so far.

In residential settings, the experiences as a target of the study may be especially difficult. There might be several differences between the research and the researched, there might be language barriers, or power relations, among others, which might regulate the study. The issues of "understanding" might become even more essential than in other settings. The report might reflect equally the experiences of the researcher and the researched and the distinctions might not be easy to externalise. However, one should not exclude the experiences as targets from the research agenda as the research has some moral duties as well, especially concerning the people in vulnerable situations, such as in closed institutions (Cohen 2002; Plummer 2001)..

Missings words?

The notions of missing words become very essential as they break the conventional criteria of research knowledge. In this section, I will demonstrate four dimensions about the missing words.

Secrecies

The issue of missing words became very essential in my study when I tried to construct a picture of the families of the young residents. I came across a lack of words in the case files

(as they only mainly reported the names of the custodians, the young people themselves were not too willing to discuss the family and even the staff reported the difficulty of knowing about the families. It was often mentioned that this was due to the secret and sensitive nature of family - that the children did not want to speak about their family relations. Secrecies may be one reason for the missing words; they could explain quite a good number of issues which were only vaguely put into words.

Difficult issues to voice

However, I would like to argue that it is not only about the secrets but it is also about silences as the phenomenon may be difficult to voice. For example, 'family' which is so simple a concept in everyday meaning, may be a complicated issue for children who have experienced neglect and abuse of different kinds throughout their early lives and so they might need some "unusual words" to talk about family. There may be other issues as well which are silenced as they do not find the verbal expressions. What I am saying is that residential life might not be easily described through the ordinary words.

The notion of difficulties of voicing difficult issues may be approached from another angle as well. In empirical research, the knowledge which is recorded - in a way or another - becomes essential. What about data which cannot be recorded but is just experienced by the researcher(s)? Let me give an example. I was interviewing a boy, 15, who told about his way to enter the reform school. Before the reform school, he had stayed in a foster home. He told about his early placements in such a way that it was easy to record by tape-recorder. However, when he started telling about the violent conflict with his foster father which ended up with him stabbing his foster father quite badly, his voice changed into a whisper. I was sitting close to him and I could hardly hear his words but I did still hear them. Anxious whispering, tears shining in his eyes. I remember all this very vividly but I can't hear anything on the tape. It is all quiet, an empty tape for the transcriber. Difficult issues are difficult to speak about aloud.

The context of talking

I was sitting in a girl's room and she was telling about her life in the reform school and before. It was a very sad story. At one point I asked her what she wished about life. She said that she had wished to have a good life but it seems that she is going to have a bad life. A

young girl, 14, sitting in a bare room in a closed unit, with all that disappointment in her eyes, and all the marks of despair in her, all scratched arms and wrists. The words, so easily said by everyone, got a special meaning when seeing her and hearing the way how she said that. The words should be understood in relation to the ways she expressed them and what she looked like.

Excitement, fear, smells, sounds ...

Residential experiences are also sensory experiences. Residential life is full of noises, smells, tensions, love, disappointment, tears etc. I may try to describe for example a fight in the report but I can't describe the air, the excitement, the fear and the noises which are reported so poorly if you just tell about kicking and banging. For young people living there, those sensory experiences might be as relevant as they are for the researcher. Do we have any tools to describe them?

Missing persons, changing themes

Residential institution, even as closed and isolated as the reform schools in practice are, does not give the researcher a way to involve every possible person in his/her research. This means that also in a residential setting the research does not cover all the possible informants but only those ones who are willing to talk, too bored, strong enough or in need of someone to talk to. In addition, there are always people who are on the run, sick, too shy to speak with an outsider, or some who might be doing a period of treatment or practice somewhere outside the institution and who will be excluded from the data.

The fact that the research does not reach everyone is very clear when conducting a follow-up study of those young people or adults who had left the reform school one or five years previously. In our case, we managed to trace almost everyone's address but only 25% of all the possible persons participated in the follow-up interview (Jahnukainen 2004). This problem is known in studies in that area and there is reason to believe that we miss quite important information by not reaching all the people.

The case-files are not comprehensive either. There are organizationally missing children and young people as well (Kitinoja 2004).

Having had the chance to use different types of data, I have become very aware of the limits of different methods and also the discrepancies the different methods and datas produce. Let me give two examples. The young people spoke a lot about the conflicts and distant relations with the staff. However, in residential everyday life, I often came across very warm looking, caring moments between the staff and the residents. It may be that I misjudged the nature of those encounters; it is, however, possible as well that the warm relations were just excluded from the agenda of speaking. Sexuality was an issue which was not discussed in the personal interviews, I hardly came across it in residential life, but it was slightly mentioned in the group interviews. However, some of the photographs introduced the issue of sexual power and gaze, mainly by the young men.

The point here is that the methods and data construct a slightly different residential agenda and even at its best, only catch a short moment of residential life.

Doing right, doing wrong

Ethical issues are full of dilemmas in a institutional setting (Honkatukia et al. 2003). The conventional criteria of informed consent, voluntary participation and harm-free consequences become complicated.

On the one hand, it seems to be important to give the youngsters the chance to speak and to tell about their experiences in research. A research interview might offer a secure and confidential opportunity to speak about issues which have possibly not been given enough - or any - attention before.

On the other hand, the research may objectify the adolescents when, for example, presenting the results of the analysis. The research results may be used against them (within the institution or in public debates). The research might even intervene in the social relations of

the institution causing some harm to some residents. Voluntary participation may, at best, be semi-voluntary in a closed institution with its special intersubjective (power) relations.

The residential setting is very vulnerable. What I suggest here is that the very nature of the residential setting is to be taken into account when conducting or judging research in residential institutions. What I experienced in this study most personally, was that there did not seem to be any way to make right decisions in order to avoid the wrong ones. Whatever I did, was partially right (for some), partially wrong (for the others). The lesson learnt might be that ambivalence belongs to research on residential life as well as to residential life itself. That should not, however, be any excuse to exclude the social, emotional, personal and ethical issues from the agenda on qualitative residential research.

Conclusions

The paper has tried to illustrate some of the difficulties of studying residential life especially if one is interested in such issues as experiences. There could be more remarks than given here. To conclude, I would like to draw your attention to the final three remarks. The first remark is that, according to my experiences, the residential setting has an impact on methodological choices, data and results. It is not just like any research, it is residential research. And secondly, closely related to the first remark, , as the residential setting is very vulnerable, ethical issues become essential.

Finally and thirdly, if knowing about residential life is as uncertain as I claim, should that be a reason to exclude residential research on experiences from the research agenda? My statement is definitely opposed to that. The uncertain nature of knowing about residential life should encourage us to rethink every choice we make as researchers of residential life.

References

Berridge, David & Brodie, Isabelle (1998) *Children's Homes Revisited*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Cohen, Stanley (2001) *States of Denial. Knowing about atrocities and suffering*. Cambridge & Oxford: Polity Press.

Glassner, Barry & Loughlin, Julia (1987) *Drugs in Adolescent Worlds. Burnouts to Traights*. Basingstoke & London: Macmillan.

Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2003) Sensitive Issues in Vulnerable Settings - studying violence in youth residential care. *Young* 11(4), 323 - 339.

Jahnukainen, Markku (2004, in print) Koulukodin jälkeen - vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten yhteiskuntaan jäsentymisen ja riskikäyttäytymisen kasaantumisen tarkastelua (After the reform schools - analysing the integration and risk behaviour of those young people who left the reform school in 1996 and 2000). In: Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (eds.) *Nuoruus ja koulukoti (Youth and the reform schools)*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Kekoni, Taru (2004, in print) Koulukoti kertomuksena (Reform school as a narrative). In: Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (eds.) *Nuoruus ja koulukoti (Youth and the reform schools)*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Kitinoja, Manu (2004) *Kujan päässä koulukoti (The reform school at the end of the runaway)*. Unpublished manuscript.

Oakley, Ann (2000) *Experiments in Knowing. Gender and Method in Social Sciences*. Cambridge: Polity Press.

Plummer, Ken (2001) *Documents of Life 2. An invitation to a critical humanism*. London & Thousand Oaks & New Delhi: Sage.

Pösö, Tarja (2004) *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista (Serious eyes and other experiences of reform schools)*. *Tutkimuksia* 133. Helsinki: Stakes.

Salo, Mikko A. (2001) *Runoutta vai laadullista tutkimusta? (Poetry or qualitative research?)* *Janus* 9(4), 342 - 356.

Shotter, John (1993) *Cultural Politics of Everyday Life*. Buckingham: Open University Press.

Vehkalahti, Kaisa (2004, in print) *Lankeemuksen ja katumuksen tyttäret - kertomuksia pahantapaisuudesta ja rikollisuudesta 1900 -luvun alussa (Fallen and penitent girls - stories about asociality and criminality at the beginning of the 20th century)*. In: Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (eds.) *Nuoruus ja koulukoti (Youth and the reform schools)*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Fängelser och kriminella nätverk. Två svenska pilotstudier.

Roxell Lena

INLEDNING

Under 1990-talet pågick en konflikt mellan mc-gängen Bandidos och Hell's Angels i Sverige och i andra nordiska länder (BRÅ 1999). Mc-gängen och den pågående konflikten fick en stor uppmärksamhet i medierna, där även deras inblandning i kriminella aktiviteter diskuteras. Under samma period ökade antalet grupper av personer med högerextrema åsikter (Löow, 1998). Då personer tillhörande dessa olika gängbildningar dömdes till fängelsestraff och hamnade på landets anstalter, uppmärksammade kriminalvården att det bildades olika konstellationer av högerextrema grupper och personer tillhörande mc-gäng på fängelserna (BRÅ, 1999; KVS 2000 & 2001).

Gängbildningar inne på kriminalvårdsanstalter, som brukar benämnas fängelsegång, är ett i Sverige förhållandevis nytt fenomen och ett relativt outforskat område.⁶⁷ Som företeelse observerades det i USA på 1970-talet, då de så kallade gatugängen även började organisera sig inne på fängelser. Den forskning som har bedrivits om fängelsegång kommer framförallt från USA. Förhållandena på fängelserna där är ofta mycket svåra, andelen fångar är mycket stor och straffen är mycket långa (Christie, 1993). Eftersom det föreligger stora skillnader mellan fängelser i USA och i Sverige, kan resultaten av den forskningen vara svåra att applicera på svenska förhållanden. Därför är det nödvändigt att studera fenomenet i Sverige.

De fängelsedömdas situation, på anstalten och efter verkställighetsperioden, är ett annat område som är av intresse för forskningen. Frågor som berör effekter av samhällets straffåtgärder är ofta kontroversiella och leder till debatt. Diskussioner har till exempel förts om huruvida fängelsemiljön är en kriminell skola för unga lagöverträdare, med möjligheter att träffa andra kriminella och skapa ett kriminellt nätverk. Det kan dock konstateras att man vet förhållandevis lite om hur eventuella kontakter skapas på anstalter och huruvida personer begår brott med varandra efter en gemensam vistelse på en anstalt.

---

⁶⁷ För diskussion om en definition av fängelsegång se senare i avsnittet under rubriken "Definitioner och begrepp". Se även i ett senare avsnitt där tidigare forskning presenteras och en diskussion om definitioner förekommer.

I den här texten presenteras två pilotstudier om gängbildningar/nätverk på svenska fängelser. Dels en nätverksstudie där det studeras huruvida personer begår brott med varandra efter avslutad gemensam fängelsevistelse.⁶⁸ Dels en intervjustudie där fängelsevistelsens betydelse för förekomsten av nätverk studeras. I intervjuerna har både sociala nätverk och kriminella nätverk behandlats. Resultatet av nätverksstudien och analysen av intervjuerna ska tolkas med försiktighet, eftersom de är pilotstudier och innehåller vissa begränsningar. Pilotstudierna är en del av ett avhandlingsarbete om nätverk och gängbildningar på fängelser.

Definitioner och begrepp

De centrala begreppen i studierna är fängelsegång och nätverk. Med fängelsegång avses vanligtvis fångar som sluter sig samman för att utöva makt, söka skydd mot andra fångar, eller uppnå andra fördelar alternativt motverka nackdelar under anstaltstiden. Att definiera begreppet och sedan identifiera medlemmar i fängelsegång är inte helt utan problem. Det finns olika uppfattningar beroende på vem det är som definierar och identifierar. Enligt uppgifter från personal inom kriminalvården följer de kriterierna som EU-medlemsstaterna använder för att definiera organiserad brottslighet, då de definierar en grupp individer som ett gäng.⁶⁹ I den här texten kommer vissa gäng att benämnas som fängelsegång och vissa personer som fängelsegångsmedlemmar utifrån information från personal inom kriminalvården. För studiens validitet är det ett problem att bara förlita sig till sekundära uppgifter, speciellt då medlemskap i fängelsegång är en bedömningsfråga. Detta bör beaktas och kommer även att diskuteras längre fram i texten.

De som benämns som fängelsegång är inte bara sådana gäng som anses ha sin uppkomst inne på anstalterna. Utan även så kallade MC-gäng och högerextremistiska grupper har definierats som fängelsegång och ingår därmed i undersökningen. Anledningen till att dessa gäng även ingår är att det är intressant att försöka studera om det förekommer rekrytering till dessa inne på anstalterna. Samtliga gäng anses vara eller ha varit etablerade även utanför anstalterna, oberoende av om deras uppkomst skett på eller utanför fängelserna.

I stället för att använda sig av begreppet gäng, främst i koppling till brottsligt beteende, har en

---

⁶⁸ Nätverksstudien är tidigare presenterad i rapporten *Nätverksanalys av fängelsegång. En pilotstudie*. (Roxell, 2002).

⁶⁹ EU-medlemsstaternas kriterier för att definiera organiserad brottslighet presenteras i bilagan.

del forskare valt andra benämningar för att beskriva detta fenomen. Sarnecki har valt benämningen nätverk när han studerar hur personer begår brott med varandra (2001). I sociala nätverk kan relationer mellan olika människor studeras (Wasserman & Faust, 1994). Studier av nätverk innebär bland annat att man inte behöver begränsa sig till att undersöka ett visst gäng. Man kan utifrån individer fånga upp deras nätverk och därmed få information om personerna i deras närhet. I intervjustudien har framförallt begreppet nätverk använts i frågorna till informanterna. Valet att använda begreppet nätverk istället för gäng i intervjustudien grundar sig på att jag ville att informanterna skulle utgå från hur deras egna nätverk hade sett ut. Jag antog att om gängbegreppet hade använts så hade de kanske fokuserat mer på exempelvis mc-gäng. Det hade troligtvis lett till att de pratat mer om andras nätverk om de inte själva hade tillhört en sådan gängbildning.

I texten kommer således både fängelsegång och nätverk att användas som begrepp. Det beror på att nätverksstudien var inriktad på att undersöka fenomenet fängelsegång, medan intervjustudien hade som utgångspunkt att studera förekomsten av nätverk. Dock är begreppet fängelsegång mer problematiskt att använda eftersom det kräver en mer preciserad definition.⁷⁰ Därför har jag även i titeln till denna text valt att använda begreppet nätverk istället för fängelsegång. I texten förekommer även begreppen gäng och gatugång eftersom den tidigare forskningen diskuterar förhållandet mellan dessa och fängelsegång. En diskussion om definition av gängbegreppet förekommer under avsnittet om tidigare forskning.

Ett annat begrepp som används i rapporten är ”co-offending” eller medbrottslingkap. Det handlar om huruvida personer begår brott med varandra, det vill säga om ett gemensamt deltagande i brott. I den föreliggande nätverksstudien kommer ”co-offending” att studeras i relation till gängmedlemskap och gemensam fängelsevistelse. Termen *val av medbrottsling* förekommer i två utav studiens frågeställningar. Termen ska tolkas med viss försiktighet, då man har begränsade uppgifter beträffande valet.⁷¹ Om det är ett slumpmässigt eller ett välplanerat val, kan man vanligtvis inte yttra sig om utifrån registerdata. Det man egentligen vet och kan uttala sig om är att två personer är misstänkta för samma brott.

---

⁷⁰ Se tidigare forskning om definition av gäng och fängelsegång.

⁷¹ För vidare diskussion om val av medbrottsling se Sarnecki (2001 s. 51 ff.).

Syfte och frågeställningar

Syftet med nätverksstudien har främst varit att undersöka om det är möjligt att samla in data och kvantitativt studera gängbildningar på fängelser med hjälp av nätverksanalys. Följande frågeställningar kommer att behandlas:

- Påverkar tillhörighet till vissa fängelsegång valet av medbrottslingar efter fängelsetiden?
- Påverkar en gemensam vistelse på en anstalt senare val av medbrottsling?

Syftet med intervjustudien har varit att försöka studera fängelsevistelsens betydelse för förekomsten av nätverk. I intervjuerna har följande teman diskuterats:

- Hur nätverk mellan fångar skapas och bibehålls.
- Betydelsen av nätverken under och efter anstaltsvistelsen.

TIDIGARE FORSKNING

Under den här rubriken kommer tidigare forskning, främst från USA, om gäng och fängelsegång att presenteras. Förhållandet mellan gäng och fängelsegång tas upp under ett särskilt avsnitt. Det centrala under denna rubrik är dock definition, eftersom det är en utgångspunkt för vad som ska studeras. Tidigare forskning visar att det är komplicerat, men kanske inte nödvändigt, att komma fram till en enhetlig definition av gäng respektive fängelsegång. De resultat en studie får är dock beroende av hur begrepp har definierats. Det kan innebära att det i en undersökning kommer fram att fängelsegång är ett utbrett problem, medan det i en annan ifrågasätts om fenomenet existerar överhuvudtaget. Därför är det viktigt att det framgår i olika undersökningar vilka utgångspunkter som finns för den valda definitionen och hur den är relaterad till den tidigare forskningen.

Tidigare forskning om definition av gäng och fängelsegång

Att definiera gäng är komplicerat och diskussionerna om detta har varit omfattande men inte lett till någon enhetlig definition. Horowitz har studerat gängforsknings uppgång på 1980-talet och den förändrade metodinriktningen till mer kvalitativa studier (1991 s. 39). Hon menar att det finns anledningar till att behålla en pluralistisk definition eftersom forskare har olika intressen och anledningar till varför de definierar begreppet som de gör (ibid. s. 43). En enhetlig definition kan leda till att gängforskningen får en smal inriktning och att forskarna därmed missar annan viktig information.

Forskningen har framför allt kommit att handla om de så kallade gatugängen i USA. Klein, som har en lång erfarenhet av gängforskning i USA, har studerat dessa och gör en indelning i fyra olika grupper (2001 s 14 ff.). Detta sker efter kriterier som beständighet, antal medlemmar, åldersfördelning, territorium och eventuella undergrupper. Moore menar att gäng består av oövervakade ungdomsgrupper som inte lever efter konventionella normer (i Hagedorn, 1998 s. 367). De ser sig själva som ett gäng och rekryterar nya medlemmar i grannskapet. Här utesluts ordet kriminalitet i själva definitionen, men man kan tolka det som att Moore menar att det förekommer kriminalitet bland dem. Short, som i en artikel diskuterar förändringar och kontinuitet i amerikanska gäng, utesluter också brottsligt beteende när han definierar gäng och menar att det är det brottsliga beteendet som forskaren vill förklara utifrån gängbildningen (1990 s. 239). Short definierar begreppet på följande vis: *"I define a gang as a group whose members meet together with some regularity, over time, on the basis of group-defined criteria of membership and group-determined organizational structure, usually with (but not always) some sense of territoriality"*.

Curry och Decker (1998) har, efter en genomgång av den amerikanska litteraturen, kommit fram till att vissa faktorer är vanligt förekommande vid definition av gäng. Till dessa hör grupper av individer som har symboler som indikerar medlemskap och de kommunicerar på ett speciellt sätt. De är varaktiga i sin existens, de har ett eget territorium och de är brottsligt aktiva.

Vid diskussioner om definitioner kommer man också in på klassificering av gäng. Klein utesluter exempelvis skinnhuvuden och motorcykelgäng i sin analys i *"The American Street Gangs. It's Nature, Prevalence and Control"* (1995 s. 22f.). Dessa grupper är mer fokuserade och planerande i jämförelse med gatugängen. Han menar att en snävare fokusering i en undersökning är viktig för studiens validitet.

Eftersom forskning om fängelsegäng är relativt ovanlig, har också diskussionerna om en definition varit sällsynta. Fängelsegängen har blivit definierade enligt följande: *"close-knit and disruptive group of inmates organized around common affiliation for the purpose of mutual caretaking, solidarity, and profit-making criminal activity"* (C. Camp & Camp, 1988 s. 71 i Spergel, 1996, s. 125).

Gängens uppkomst och aktiviteter

Forskning om gäng och deras inblandning i kriminalitet har en lång tradition. Thrasher (1927) studerade gängbildningar i Chicago redan på 1920-talet. Han använde sig av officiell statistik, observation och dokumentforskning som metoder. Han menade att uppkomsten av gäng var ett naturligt resultat av att växa upp i storstadens slumområde. Shaw och McKay (1931) valde också Chicago för att studera gäng. De ungdomar som var kriminellt belastade och tillhörde gäng uteslöts ur den gängse sociala ordningen. Shaw och McKay diskuterade vilka sociala aspekter som påverkade ungdomarna att ansluta sig och menade att erkännande från kamrater, skydd och spänning var betydande faktorer. De konstaterade samtidigt att det var samma faktorer som var betydelsefulla även för ungdomar som inte var kriminella.

Gängforskningen kom sedan att ha varierande inriktningar och omfattningar under de kommande decennierna i USA. Antalet gäng och deras inblandning i kriminella aktiviteter anses också ha varierat under åren. Under 1940-talet uppstod gängbildningar på flera platser i USA (Kinneer, 1996 s. 39). I Los Angeles var det grupper av män med mexikanskt ursprung som ansåg sig diskriminerade och utan skydd i samhället, som slöt sig samman för att skydda sitt territorium. I New York, företrädesvis i Harlem, bildades gäng som studerades av olika forskare. Exempelvis skrev Bernard (1949) om kvinnor som var medlemmar i gäng (i Kinneer, 1996 s. 40). Han ansåg att antalet kvinnor i gäng hade ökat och att de ofta hade kontakt med de gäng som bestod av män. Under 1950-talet rapporterade forskare om organiserade gängaktiviteter även i mindre städer i USA. I diskussioner om dessa bildningar togs faktorer upp som territorium, maskulinitet, slagsmål och droganvändning. Cohen gav ut boken *Delinquent Boys: The Culture of the Gang* (1955), där han bland annat diskuterade omständigheter i det amerikanska samhället som ledde till ungdomsbrottslighet. Han ansåg att gängbeteendet inte skiljde sig från mer generellt brottsligt beteende. På 1960-talet var åtgärder för att förebygga gängbildning och brottslighet en prioriteringsfråga för USA (Kinneer, 1996 s. 44). Under den tiden hade en del gäng vissa förbindelser med medborgsrättsliga och politiska rörelser. I slutet av 60-talet minskade gängaktiviteterna menade vissa experter. Andra ansåg att det enbart skett en förändring av definitionen av gäng och hur man identifierade dess medlemmar, vilket i sin tur ledde till att deras aktiviteter uppmärksammades mindre. I *The Violent Gang* (1963) diskuterar Yablonsky sambandet mellan ungdomars gängtillhörighet och låg social status. Låg social status innebär försämrade möjligheter till utbildning och bra ekonomi samt sämre sociala förutsättningar

överhuvudtaget. Det är konsekvenserna av att tillhöra en grupp med låg social status som gör att ungdomar ansluter sig. I början av 1970-talet rapporterades färre incidenter med våld där gäng var involverade i USA (Kinneer, 1996 s. 48). Studier av dessa grupper minskade. Dock bildades organisationer på gräsrotsnivå för att bekämpa gängvåld. Under 1980-talet blev det återigen en fokusering på gängen i USA, då man menade att antalet gäng och deras aktiviteter ökade. Den bidragande orsaken ansågs vara den ökade tillgången av droger och vapen. Många av gatugängen jämfördes i större utsträckning med den organiserade brottsligheten. Grupper med nazistiska sympatier uppmärksammades i USA under den här perioden. Gängens förflyttning ut i förorterna till städer i USA förekom i diskussionerna under 1990-talet och graffitimålningar uppmärksammades som en gängaktivitet under samma period (Kinneer, 1996 s. 53).

Det är under 1990-talet som gängfenomenet börjar uppmärksammas i Europa. Forskare från USA och Europa med intresse för ämnet utbyter erfarenheter, vilket resulterar i boken *The Eurogang Paradox* (Klein m.fl., 2001). I den diskuteras både likheter och skillnader mellan gängbildningar i dessa delar av världen.

I Sverige har forskning om gäng varit sparsam. Sarnecki (2001) har dock studerat ungdomars brottslighet som gruppfenomen med hjälp av nätverksanalytisk metod. Han menar att den typ av gäng som finns i storstäderna i USA, inte existerar i Sverige. Det har även förekommit studier om MC-gäng (BRÅ, 1999) och forskning om högerextremistiska grupper (Löow, 1998). Syftet med BRÅ-rapporten om MC-gäng var att ”ge en kunskapsöversikt över vad som anses med fenomenet mc-gäng, det problem som mc-gängen nationellt och internationellt kan förmodas utgöra för det omgivande samhället och för rättsväsendet och de motstrategier som kan vidtas för att bemöta detta problem” (BRÅ, 1999 s. 9). Löows forskning handlar bland annat om att beskriva utvecklingen av högerextremistiska grupper i Sverige mellan 1980 och 1997 (Löow, 1998). Hon beskriver även uppkomsten av Ariska Brödraskapet, som bildades på anstalt år 1996 av tre fångar som var missnöjda med det stöd de fått från redan existerande organisationer (ibid. s. 105). Löow menar att fängelseorganisationerna är ett relativt nytt fenomen som tillkommit under senare år. ”De har sannolikt uppstått efter förebild från USA, men också därför att fler aktivister hamnat i fängelse under de senaste tio åren” (ibid. s. 108). Mer om fängelsegångens uppkomst presenteras i nästa avsnitt.

Fängelsegångens uppkomst och aktiviteter

På 1970-talet började man uppmärksamma gängbildningar på fängelser i USA (Kinnear, 1996 s. 48). Medlemmar från olika gatugäng fick en mer framträdande roll i och med att de organiserade sig även innanför murarna. De var många i antal och skaffade sig en maktposition, vilket gjorde att det uppstod rivalitet mellan olika grupper och därmed en upptrappning av våldet.

Det finns stora variationer mellan gäng i fängelser när det gäller graden av brottsligt beteende samt statusrelaterade eller symboliska aktiviteter (Spergel, 1995 s. 125). Variationerna kan relateras till etniska, regionala, historiska och speciella faktorer inom kriminalvårdsinrättningar. Uppkomsten av fängelsegång relateras till faktorer som skydd mot det våld som förekommer på fängelserna, rasmotsättningar och maktutövning (Leet m.fl., 1997 s. 193). Det har konstaterats att medlemmar oftare har disciplinära problem än icke-medlemmar (Spergel, 1995 s. 126). Om det ska ses som en orsak till att personer kommer med i ett gäng eller att det är ett resultat av att dessa är med i ett gäng kan diskuteras. Bakomliggande faktorer till uppkomsten av fängelsegång kan vara överfulla fängelser, dåliga levnadsvillkor för de intagna, bristfällig administration, våldsbenägna gängledare, konflikter mellan olika gäng, bristfälliga resurser, samhällsproblem och rasism (ibid. s. 236). Däremot är kunskaper om etablerandet av kontakter inne på anstalterna bristfälliga (Tremblay, 1993 s. 23f.).

Förhållandet gäng – fängelsegång

Hur fängelsegång och gatugäng kommunicerar, påverkar och influerar varandra är ett utforskat område (Spergel, 1995 s. 235). Det antas att enskilda individer på fängelserna är i kontakt med gäng verksamma utanför murarna. Hur intensiv den verksamheten är och hur den påverkar säkerheten inne på fängelserna är inte klarlagt. Medlemmar i gatugäng som hamnar i fängelse upprätthåller kontakten med sitt gäng eftersom det ger dem fördelar inne på anstalterna som skydd och bekvämligheter (Decker, 2001 s. 33). Dessa kontakter kan också ha en mer informell karaktär, baserad på familjerelationer.

Vissa forskare anser att det finns en stark länk mellan fängelsegång och gatugäng eftersom fängelsegången har sitt ursprung i gatugängen (Jacobs, 1974, 1977; Fong, 1991 i Houston & Prinsloo, 1998). Knox menar att fängelsegång kan utöva påtryckningar att gatugäng utför

vissa handlingar utanför fängelset och att gatugång i sin tur kan beordra fängelsegång att utsätta någon fånge för våld eller att skydda en fånge (Knox, 1991 s. 514 i Spergel, 1995). Reiner menar att det finns kontakter mellan nämnda gängbildningar, men att det är stor skillnad mellan dessa då det gäller deras karaktärer (Reiner, 1992 s. 50-51 i Spergel, 1995). Exempelvis är fängelsegång involverade i organiserad brottslighet i större utsträckning än gatugång. Medlemmar i ett gatugång återvänder i stor utsträckning till sitt gatugång, trots att de under en fängelseperiod varit medlemmar i ett fängelsegång. Reiner menar att det beror på att gatugängen är mer etablerade än fängelsegängen.

Användning av nätverksforskning inom kriminologin

Sarnecki har använt nätverksanalys då han studerat relationer mellan brottsliga ungdomar (1986; 2001). Dessa undersökningar berör ungdomar dels i Borlänge, dels i Stockholm. Sarnecki har även studerat brottsliga ungdomsnätverk i Köpenhamn (2002). Han menar att det finns stora likheter mellan ungdomsnätverken i Stockholm respektive Köpenhamn. I båda städernas finns det ett centralt nätverk där de mest brottsbelastade individerna ingår. Den brottslighet som polisen har kännedom om inom dessa nätverk präglas av kortvarighet och spontanitet. Ett annat exempel på kriminologiska undersökningar med nätverksperspektiv finns i Pettersons avhandling, där hon studerat supporterbråk, etnicitet och genus (2002).

Det kan dock konstateras att metoden inte har varit vanligt förekommande inom den kriminologiska forskningen. Däremot har den använts inom andra vetenskapliga grenar och har sitt ursprung inom den socialpsykologiska respektive den antropologiska traditionen (Borell & Johansson, 1996 s. 9). Den socialpsykologiska nätverkstraditionen är hämtad från psykiatern Moreno som under 1930-talet studerade hur psykiskt välbefinnande påverkas av relationer till andra. Moreno utvecklade sociometriska metoder som används än idag för att beskriva relationer mellan aktörer. Flera av de analytiska begreppen som idag används inom samhällsvetenskaplig nätverksanalys har sina rötter i den socialantropologiska traditionen. Begreppen presenteras det kommande metodavsnittet.

METOD

I metodavsnittet presenteras material och urval. Sedan följer en kort genomgång av de metoder som kommer att användas i analysen av materialet. Avslutningsvis sker diskussioner

om materialets begränsningar och om etik.

Material och urval i nätverksstudien

Ursprungsmaterialet i undersökningen är hämtat från *en* anstalt. Möjligheter att få information av personalen om deras uppfattning om fängelsegång och dess medlemmar var en förutsättning för undersökningen. En annan anledning till valet av den aktuella anstalten var att det är en sluten anstalt utan förhöjd säkerhet. Ett antagande är att fångarna har större sannolikhet att komma i kontakt med varandra på en anstalt där man inte har förhöjd säkerhet. Om man valt en öppen anstalt hade det troligtvis inneburit både mindre möjligheter att få information från personalen samt ett mindre ursprungsmaterial, då personalen anser att medlemmar i fängelsegång är ovanliga på dessa anstalter (KVS, 2000 & 2001).

Ursprungsmaterialet består av 17 män som är identifierade som gängmedlemmar av den säkerhetsansvarige på anstalten. Identifiering av gängmedlemmar sker i samråd med polis och andra personer inom kriminalvården som anses ha information inom detta område. De 17 individerna har varit intagna på anstalten någon gång under åren 1997 – 2000. Under verkställighetstiden på anstalten har de bedömts tillhöra något av fängelsegången.⁷² I det här materialet kan man hänföra dessa till sex olika slags gängbildningar. Åldern på dessa personer då de var intagna på anstalten varierar mellan 18 och 40 år, flertalet var dock i tjugooårsåldern. En annan förutsättning för att de skulle kunna ingå i ursprungsmaterialet var att de skulle ha varit frisläppta, eftersom eventuell senare brottslighet är av intresse för studien.

Nästa steg i urvalsprocessen var att ta reda på vilka individer som har varit intagna på anstalten under samma period som gängmedlemmarna. För det ändamålet har genomgång av så kallade gallringslistor utförts. På den aktuella anstalten har man som rutin att gallra bort individer ur datasystemet KLAS två månader efter avgång från anstalten. I gallringslistorna finns det uppgifter om individens namn och personnummer, ankomst och avgång från anstalten samt vilken avdelning på anstalten som individen senast varit intagen på. I det här skedet har individer som varit på anstalten en kortare period än en månad sorterats bort ur materialet. Dels för att få ett hanterbart material i pilotstudien, dels på grund av antagandet att

---

⁷² Se första kapitlet under rubriken definitioner och begrepp för information om vilka slags gäng som ingår i undersökningen.

det krävs en längre tidsperiod än en månad för att skapa relationer mellan individer, som kan vara relevanta för den här undersökningen. Valet av tidsperiod bör dock ses som godtyckligt. Det kan tänkas att det vore lämpligt med en kortare period, vilket bör beaktas i en framtida studie.

För att kunna besvara undersökningens frågeställningar har ytterligare material beställts från BRÅ (Brottsförebyggande rådet). I det materialet har jag utgått från de 17 identifierade gängmedlemmarna samt de individer som har varit intagna på anstalten under samma period som gängmedlemmarna. Det gav ett material på sammanlagt 687 individer efter det att 59 individer sorterats bort då dessa saknade de fyra sista siffrorna i födelsenumret, vilket krävdes för datakörningarna hos BRÅ.⁷³ Materialet från BRÅ består av data från registret över anmälda brott (misstänkta personer). Ur registret över anmälda brott (misstänkta personer) har samtliga anmälningar gällande de aktuella individerna samlats in för tidsperioden 1995 – 2001.⁷⁴ Det registret är det enda som innehåller upplysningar över medmisstänkta personer, vilket är av intresse för denna studie. Det slutgiltiga materialet från BRÅ visade sig innehålla 624 individer. Denna reduktion kan bero på vissa fel i mitt material då det gäller uppgifter om personnummer. Det har konstaterats i efterhand att vissa individer har varit intagna på anstalten flera gånger under den aktuella perioden och därmed förekommit två eller flera gånger i materialet som lämnats till BRÅ.

Nätverksanalytisk metod

För att studera val av medbrottsling kommer nätverksanalytisk metod att användas. Nedan följer en kort genomgång av metoden och en förklaring av vissa begrepp som används i detta sammanhang.

Nätverksanalysen utgår från vissa grundläggande beståndsdelar (Borell & Johansson, 1996 s. 14 ff.). Enheterna är *noder* (i sociala nätverk även kallade aktörer) som är sammanbundna med *länkar* till en struktur som kallas *nätverk*. Noderna kan utgöras av individer och länkarna av sociala relationer. Det är mönstret av relationer som utgör nätverket. Aktörernas positioner i nätverket är därmed kopplade till vad de tycker, tänker, gör etc. Det är alltså inte aktörernas egenskaper som är det tongivande i ett nätverk, utan det är aktörernas relationer som är

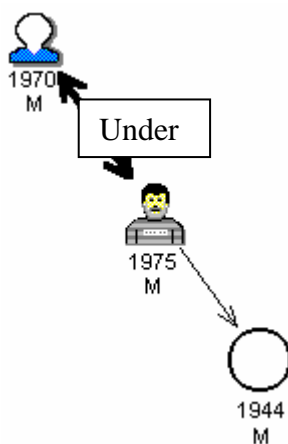
---

⁷³ De som saknade de fyra sista siffrorna i personnumret hade företrädesvis utländska namn.

⁷⁴ Valet av tidsperioderna har varit beroende av BRÅ:s tillgängliga data.

intressanta. I den föreliggande studien består noderna av de 624 individerna som ingår i urvalet från den aktuella anstalten samt deras eventuella medbrottslingar. Uppgifterna om medbrottslingarna är hämtade från registret över anmälda brott. Länkarna mellan individerna utgörs av brott som de är misstänkta för tillsammans. Relationerna mellan individerna har i den här undersökningen studerats med hjälp av dataprogrammet *The Analyst Nootebook*.

Formen på ett nätverk handlar om förhållandet mellan noderna, ett mönster av sammanlänknings. Detta brukar vanligtvis åskådliggöras i form av en *graf*. Relationerna i ett nätverk kan vara *riktade* på olika sätt. Om en relation är ömsesidig mellan två aktörer är länken riktad åt båda håll. Om en relation däremot bara går från en aktör till en annan, så är den enbart riktad åt ett håll. I den föreliggande analysen kommer länkarna att vara riktade åt båda håll om två personer är misstänkta för samma brott och ingår i ursprungsmaterialet, det vill säga de 624 individerna som har varit intagna på den aktuella anstalten. Det beror på att det finns två brottsanmälningar i materialet som kan hänföras till samma brott.⁷⁵ I de fall då pilarna enbart är riktade åt ett håll så innebär det att det bara är den ena personen som har varit intagen på anstalten. Det finns då bara en anmälan i materialet eftersom datainsamlingen har begränsats till dem som varit intagna på anstalten. Nedan följer en illustration hur det kan se ut i nätverket.

⁷⁵ Det innebär att om person A är misstänkt för ett brott med person B, så finns det två anmälningar i materialet. I den ena är A anmäld med B som medmisstänkt och i den andra är B anmäld med A som medmisstänkt.

I ovanstående illustration ser vi tre figurer som symboliserar olika individer i materialet. Den översta figuren är en person som ingår i ett av de sex fängelsegängen. Figuren i mitten är en person som har varit intagen under samma period som någon av fängelsegångmedlemmarna. Den nedre figuren, cirkeln, är en individ som inte har varit intagen på anstalten under den aktuella perioden. Den personen är dock misstänkt för ett brott med personen i mitten, vilket den enkelriktade länken står för. Den dubbelriktade länken visar att de två översta är misstänkta för ett brott tillsammans. Eftersom båda har varit intagna på anstalten så har brottsanmälningar hämtats in för dem båda och därmed blir länken dubbelriktad. På länken finns texten *under*, vilket betyder att brottsmisstanken kan hänföras till tiden under anstaltsvistelsen för dem båda. Under varje figur finns uppgifter om födelseår och kön (M står för man och K för kvinna).

Nätverksmaterialets begränsningar

Materialet har i sitt ursprung avgränsats, eftersom det är en pilotstudie där huvudsyftet är att testa om datainsamling och metoder fungerar tillfredställande. Det innebär dock en del begränsningar som bör beaktas och diskuteras. Det faktum att det endast är *en* anstalt som har studerats, innebär att det inte finns information om eventuella kontakter mellan individer som kan ha skett under tidigare anstaltsvistelser. Därför kan det vara svårt att uttala sig om just den här anstaltsvistelsens betydelse, för de kontakter som kan ha skapats och om det i sin tur kan ha påverkat den framtida brottslighetens karaktär.

De uppgifter som finns i de så kallade gallringslistorna, om vilken avdelning personen har varit på under anstaltsvisten, innehåller vissa begränsningar. I de uppges den avdelning där personen i fråga sist var på innan avgång. Det innebär exempelvis att om en person hamnar på sjukavdelningen före avgång så uppges den avdelningen i gallringslistorna och inte den avdelning som personen tidigare varit på. Eftersom uppgifterna i gallringslistorna är begränsade och anstalten har isoleringsavdelningar, så finns det en osäkerhet beträffande de intagnas kontaktmöjligheter.

De registerdata från brottsregistret som används i studien innehåller också en del begränsningar. Det välkända faktum att all brottslighet inte kommer till polisens kännedom och därmed inte blir registrerad, innebär att personer i materialet kan ha begått brott med

varandra men inte blivit upptäckta och alltså inte heller blivit registrerade. I nätverksanalysen används registret över misstänkta personer eftersom det finns uppgifter om medmisstänkta personer där. Användandet av detta register innebär en osäkerhet eftersom man inte vet om personerna i fråga senare har blivit dömda för dessa brott.

Genom att använda nätverksanalys som metod i den här undersökningen studeras huruvida personer begår brott tillsammans efter avslutad gemensam tid i ett fängelse. Utifrån tillgängligt material går det däremot inte att svara på om gemensamt deltagande i brott beror på att personerna har lärt känna varandra på anstalten eller om de kände varandra sedan tidigare. Det kan också tänkas att två eller fler personer som har lärt känna varandra på en anstalt ligger bakom ett brott, men att bara en person åker fast för det. Den relationen kan dock inte studeras med hjälp av nätverksanalys. För att få mer information om hur kontakter kan skapas och om de bibehålls efter en gemensam fängelsevistelse, kan intervjuer vara en kompletterande metod.

Urval och tillvägagångssätt i intervjustudien

Pilotintervjuernas syfte var att studera fängelsevistelsens betydelse för förekomst av nätverk på anstalter. Intervjuerna föregicks av en vistelse på en anstalt under två veckor. Syftet med anstaltsvistelsen var att få en egen uppfattning om hur kontakter kan skapas på anstalt samt vilka möjligheter det finns att skapa kontakter och utveckla ett nätverk. Jag ansåg att den erfarenheten kunde vara till hjälp när jag skulle göra intervjufrågorna. Den erfarenheten kan också ha bidragit till en ökad förståelse för de intervjupersoner jag har mött.

Pilotintervjuerna genomfördes för att testa och för att senare utveckla intervjufrågorna för en kommande mer omfattande intervjustudie. Urvalet av informanter skedde genom att jag först kom i kontakt med en person som hade erfarenhet av fängelsevistelser. Han förmedlade sedan kontakt till två andra personer som kunde tänka sig att bli intervjuade, så kallat snöbollsurval (May, 1997 s 122). Med hänsyn till informanternas anonymitet, kommer jag inte att ge mer information om hur den första kontakten skapades.

Två av informanterna var män och en var kvinna, samtliga mellan 40 och 50 år. De hade olika erfarenhet av anstaltsvistelser. En av dem hade varit intagen på fängelse en gång under

fyra månader. En annan hade erfarenhet av fem fängelsestraff medan den tredje hade varit intagen tjugoåtta gånger. Alla tre hade tidigare missbrukat narkotika.

Eftersom nätverk på fängelser är ett outforskat ämne så valde jag att använda mig av en intervjuguide som var av semistrukturerad karaktär (May, 1997 s 150). Det innebar att jag gjorde olika teman och frågeställningar att utgå ifrån, men att det även fanns utrymme för fördjupning av ämnet. Intervjuguiden omarbetades i flera steg efter samråd med andra forskare på institutionen.⁷⁶ De olika temana som diskuterades var: Bakgrundsinformation, nätverk på anstalt, nätverk utanför anstalt och nätverk på och utanför anstalt. Vid intervjuerna följdes inte intervjuguiden i någon bestämd ordning utan informanterna fick fritt och spontant berätta om deras erfarenheter av nätverk. De frågor från intervjuguiden som inte kom upp spontant under intervjun, ställdes efter hand.

Under intervjun användes en nätverkskarta som var indelad i tre sektioner: Nätverk på anstalt, nätverk utanför anstalt samt nätverk på och utanför anstalt.⁷⁷ Den användes främst för att tydliggöra för informanterna att jag dels var intresserad av hur deras olika nätverk såg ut, dels om det fanns kopplingar mellan deras olika nätverk. Nätverkskartan fungerade också som ett sätt att inleda de olika delarna av intervjun som handlade om de olika nätverken. Det handlade däremot inte om att placera personer med namn på nätverkskartan, vilket den vanligtvis används till (Aresik-Ram & Elf, 1997).

Intervjuerna skedde på informanternas nuvarande arbetsplats. Jag frågade före intervjuerna om jag fick använda bandspelare, vilket accepterades av samtliga. Vid ett av intervjutillfällena satt vi i ett rum där andra personer kunde passera, vilket innebar att vi blev störda vid några tillfällen. Jag stängde av bandspelaren och vi fortsatte intervjun när personerna hade lämnat rummet. Vid avlyssnandet av intervjun noterade jag att vi tar upp tråden där vi slutade innan vi blev avbrutna. Hur störelsemomenten har påverkat intervjun är det dock svårt att uttala sig om. De tre intervjuerna varade mellan 50 minuter och 1 timme och 20 minuter.

---

⁷⁶ Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

⁷⁷ Nätverkskartan finns i bilagan.

Reflektion över intervjusituationen

Jag anser att intervjuerna gick bra att genomföra, men kan förbättras genom att exempelvis ställa fler följdfrågor. Själva intervjusituationerna kändes avslappnade och informanterna gav inget sken av att vara nervösa eller spända. När det gäller trovärdigheten i deras berättelser upplevde jag att den var stor i de flesta situationerna. Det var dock vid något tillfälle under en av intervjuerna som jag kände en viss osäkerhet. Jag har tagit hänsyn till detta vid analysen av intervjuerna genom att bortse från det uttalandet.

Inför framtida intervjustudie överväger jag om intervjuerna ska ske på eller utanför anstalt. Därför ställde jag frågan till informanterna om de skulle ha svarat lika uppriktigt på frågorna, om jag hade intervjuat dem när de var intagna på anstalt. Alla tre svarade nej! En motiverade det med att det var svårt att prata om personer som då fanns i deras närhet och att det alltid fanns en risk för att det som sades kunde komma fram till dem. En annan menade att det behövdes distans till den tid som de levde på fängelset för att de skulle kunna se klart på olika händelser. Björk har i en c-uppsats intervjuat kvinnor om deras utsatthet för brott under deras tid som narkotikamissbrukare (2004). Hon kom fram till att de kvinnor som numera var drogfria hade en annan syn på brottsliga handlingar än de kvinnor som fortfarande var kvar i missbruket. De förstnämnda kvinnorna hade i och med sin drogfria tillvaro ändrat syn och definitioner på brottsliga handlingar och betraktade sig i dag som offer. Pilotintervjuerna och Björks resultat talar för att inte enbart intervju på anstalt i kommande studie, då en viss distans till tiden i fängelse och drogfrihet behövs för att kunna se klart på olika händelser.

Analysval av intervjuerna

Efter att jag hade genomfört de tre intervjuerna transkriberades dessa. Hela intervjuerna skrevs ut och pauser markerades. Intervjuerna lästes sedan igenom och tematiserades utifrån följande teman: Hur nätverk skapas, nätverkets betydelser, nätverkets beständighet, nätverk utanför anstalt, nätverk på och utanför anstalt samt fördelar respektive nackdelar med nätverk. Analysmetoden som sedan användes kan till viss del ses som en meningskoncentrering (Kvale, 1997 s 175 ff.). Metoden innebär att de av intervjupersonens uttryckta innebörder koncentreras i alltmer väsentliga innebörder.

Etik

Jag har i pilotundersökningarna studerat en grupp mycket utsatta människor. Det har dock inte varit möjligt att fråga de personer som ingår i nätverksstudien om deras samtycke att delta. För att inte utsätta dessa individer för mer lidande har datainsamling och bearbetning av data skett med sekretess. Därför är exempelvis inte gängen namngivna någonstans i rapporten. I de resultat som presenteras är det inte möjligt att identifiera enskilda personer. Man bör också ha i åtanke att en studie om fängelsegång riskerar att bidra till att fängelsegången ses som ett större problem än vad de kanske är. Det kan i sin tur leda till en oberättigad uppmärksamhet både inom forskningen och i media.

Deltagandet i intervjustudien har givetvis skett frivilligt. Informanterna har informerats om att deras uppgifter kommer att behandlas konfidentiellt. Jag har i resultatdelen valt att inte presentera uppgifter utifrån kön, eftersom det endast ingår en kvinna i materialet. Vid citat har jag markerat med en siffra vem av informanterna som har gjort uttalandet.

RESULTAT OCH ANALYS

Under följande avsnitt presenteras resultatet av nätverksanalysen och analysen av intervjuerna.

Val av medbrottsling

Av frågeställningarna berör två val av medbrottsling. Den första är om tillhörigheten till fängelsegång påverkar valet av medbrottsling efter fängelsevistelsen. Den andra är mer generell och tar upp om en gemensam vistelse på en anstalt påverkar senare val av medbrottsling. För att besvara dessa frågor så har brottsanmälningarna studerats, för de 624 personerna som varit intagna på anstalten, med hjälp av nätverksanalytisk metod. I brottsanmälningarna finns det uppgifter om 836 medmisstänkta personer. Det ger ett material på sammanlagt 1460 individer. Personer som är misstänkta för samma brott har länkats samman i nätverken. I brottsanmälningarna finns det uppgifter om tidpunkter för brotten, vilket gör det möjligt att studera om det skett före, under eller efter anstaltsvistelsen.

Det nätverk som bildades av de 1460 individerna består av flera delar som inte är sammanlänkade med varandra (se bilagan). De grafer som redovisas nedan är de delar av nätverket där de 17 gängmedlemmarna ingår. De olika symbolerna i dessa står för sex olika

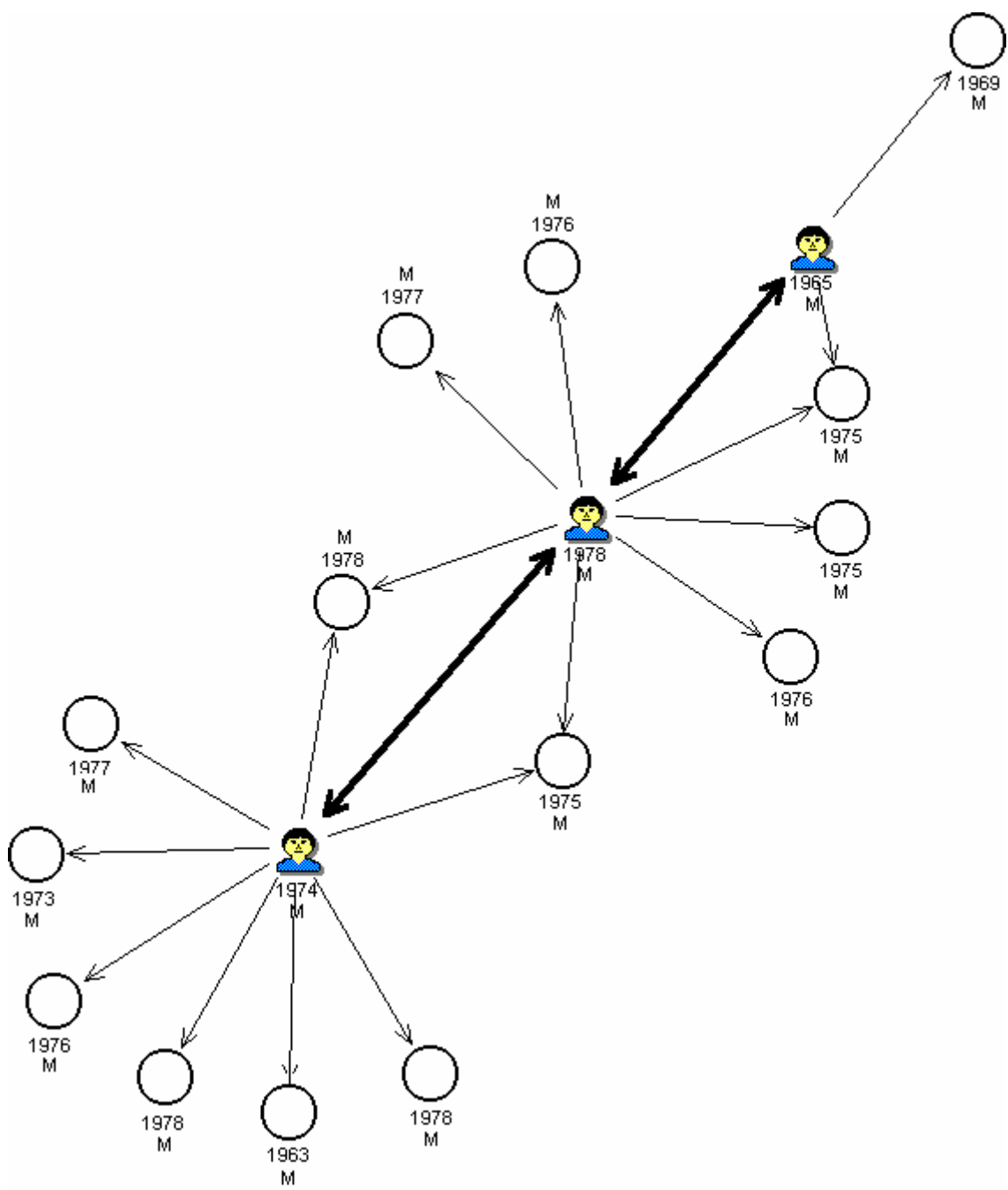
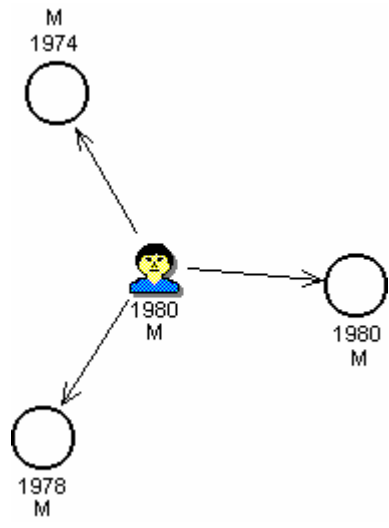
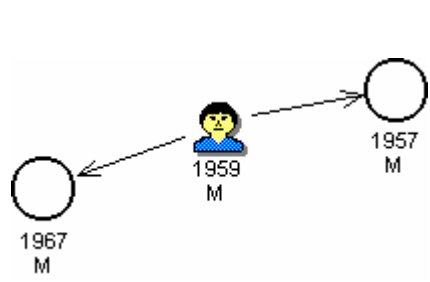
gäng, övriga intagna samt de som är medmisstänkta för brott men som inte varit intagna på anstalten. Under varje individ finns uppgifter om födelseår och kön. På länkarna anges när brotten skett i förhållande till anstaltsvistelserna.

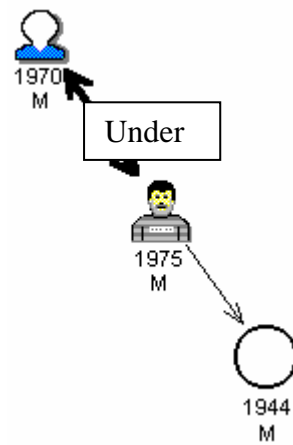
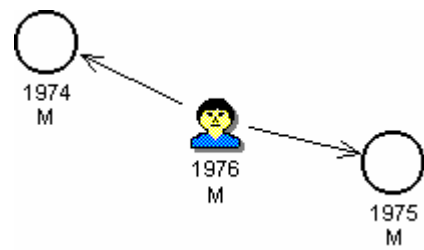
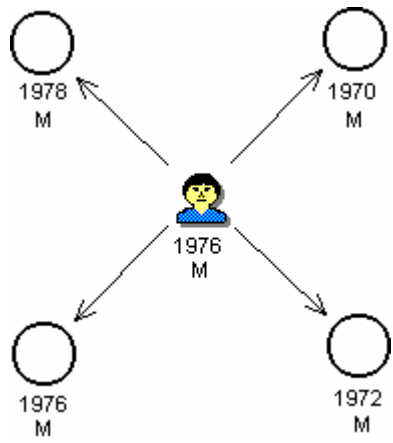
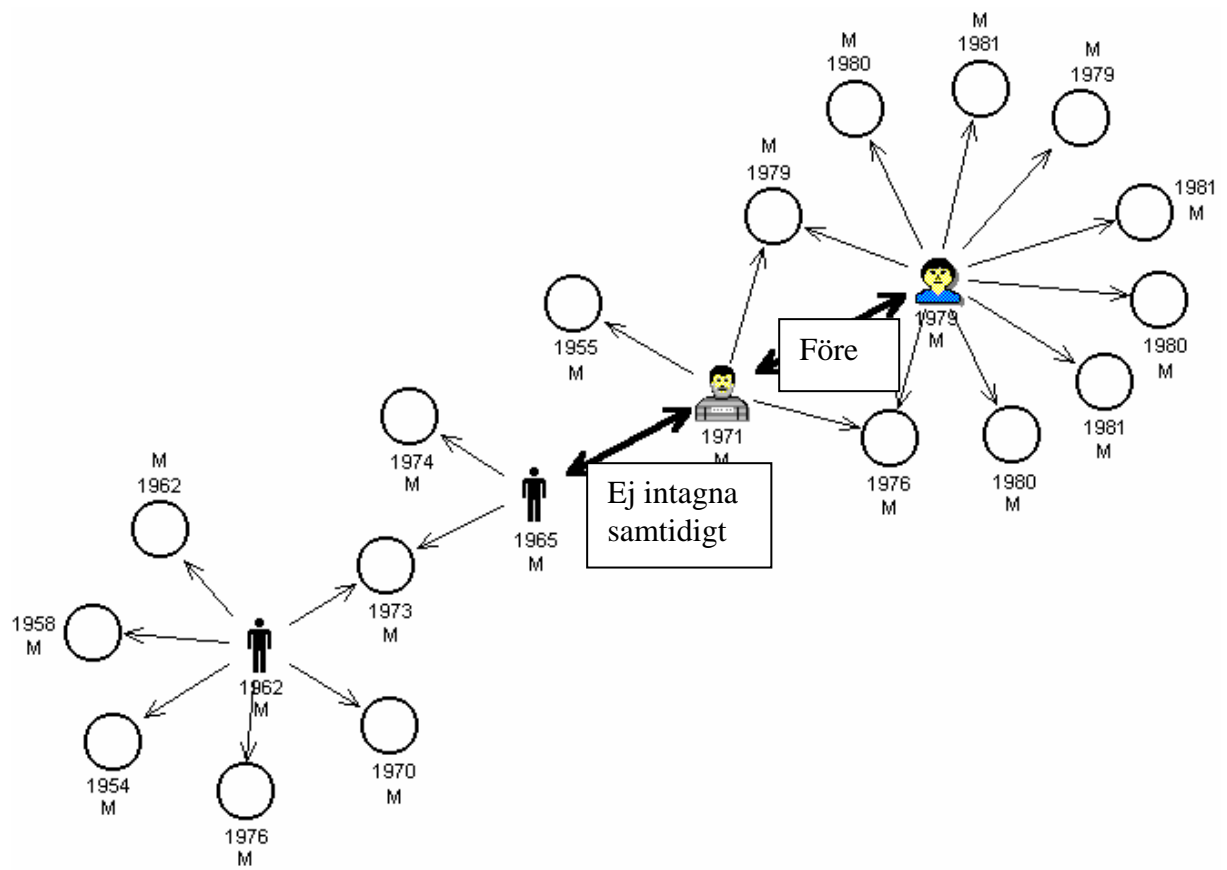
I graferna symboliseras sex olika gängen, andra intagna samt medmisstänkta med följande figurer;

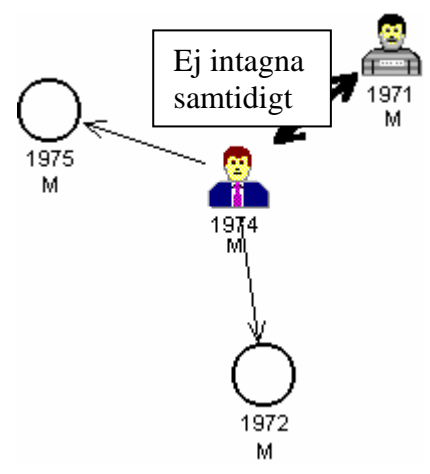
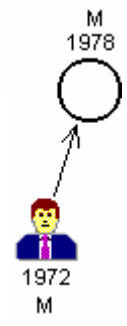
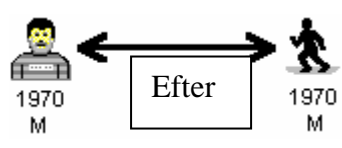
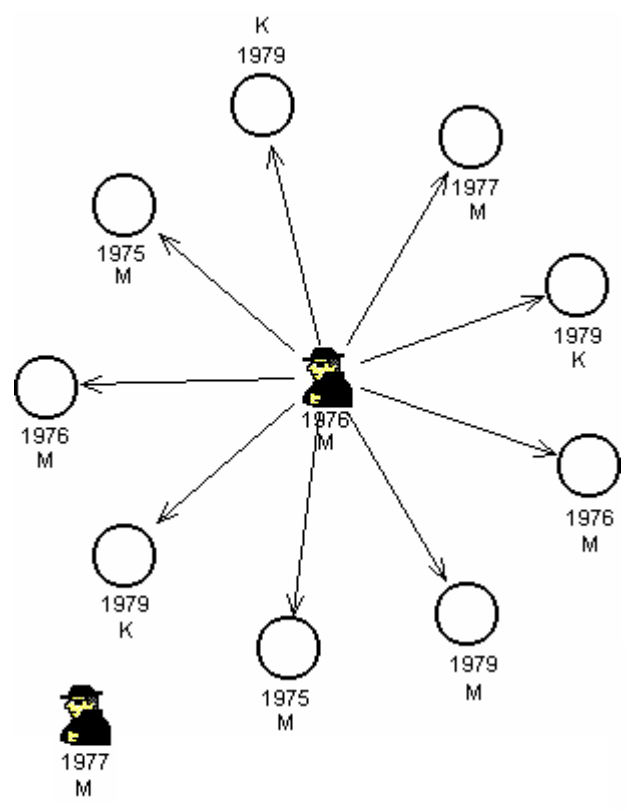
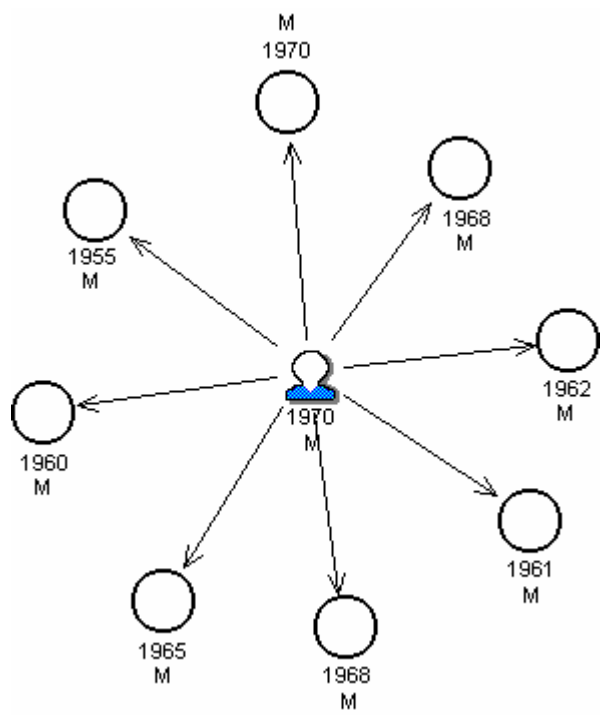

Nedan visas graferna för de 17 gängmedlemmarna.

Figur 1: Delar av nätverket där de 17 gängmedlemmarna ingår.

I de ovanstående graferna visas delar av nätverket där de 17 gängmedlemmarna ingår. I de fall där gängmedlemmarna är misstänkta för brott tillsammans med andra gängmedlemmar eller andra intagna, är länkarna kraftigt markerade. För att studera val av medbrottsling så har hela nätverket analyserats. Resultatet av den analysen visar att det är ytterst ovanligt med gemensamt deltagande i brott efter den avslutade gemensamma vistelsetiden för individerna i det här materialet. Då hela nätverket studeras och val av medbrottsling analyseras framkom att det totalt finns 889 länkar i hela materialet, vilket innebär att det finns 889 misstankar om brott där två personer är misstänkta för samma brott.⁷⁸ Av dessa är det 28 länkar som kan hänföras till gemensamt deltagande i brott för individer som har varit intagna på den aktuella anstalten. Av dessa 28 länkar är det 14 som kan hänföras till gemensamt brottsdeltagande för individer som *inte* har varit intagna under samma period. Av de resterande 14 brottsmisstankarna är det sju som har skett före anstaltstiden, fyra som har skett efter anstaltsvistelsen och två som har skett under den gemensamma vistelsen på anstalten. En av brottsmisstankarna hamnar i kategorin under vistelsetiden för den ene personen och efter anstaltstiden för den andre. Sammanfattningsvis är det sju misstankar om brott, av totalt 889 i materialet, där två personer som har varit intagna på anstalten samtidigt är inblandade och som berör tiden under eller efter anstaltsvistelsen. Av dessa misstankar om brott är det endast ett som berör ett brott där två gängmedlemmar är inblandade och det har skett då den ena fortfarande var inskriven på anstalten.

Analys av intervjustudien utifrån olika teman

Hur nätverk skapas

I intervjuerna berättade informanterna om vilka personer de etablerade kontakter/relationer med inne på anstalterna. De sökte sig till personer som var i samma ålder, som hade liknande intressen och som de trivdes med. En av informanterna menade att vilken typ av brott den intagne hade begått också hade betydelse för vilka de etablerade kontakter med. De sökte sig således till personer som hade begått samma typ av brott.

Ungdomar sökte sig till äldre erfarna fångar för att "lära sig" menade informanterna. De har de äldre fångarna som förebilder. En av informanterna tog upp att det kunde hända att de

---

⁷⁸ Om en person A är misstänkt för att ha begått brott med två andra personer B och C, ger det två länkar i det här materialet. Den ena mellan A och B och den andra mellan A och C.

äldre försökte ”knyta upp” yngre personer och utnyttja dem till att exempelvis till att sälja narkotika inne på fängelset.

”...folk som kommer in som är nitton, tjugo år som är helt gröna och färska liksom, osäkra vill skaffa sig en position inne på anstalten söker sig till dom här tunga gubbarna som man brukar säga liksom som håller i någon försäljning i form av droger inne på anstalten. Och då är det lätt att dom här som håller i den här försäljningen binder upp en sån här ny liksom, ha honom som en länk för försäljning av knarket på anstalten. Det bästa för dom är ju att få honom att börja knarka själv.”(I 1)

Det gavs även exempel på att de äldre fångarna undvek de yngre, eftersom de bland annat ansågs vara stökiga. Två av informanterna tog upp att ungdomar med utländsk bakgrund sökte sig till varandra. En av dem menade att det var språket som förde dem samman. Den andra menade att de var mer bundna i en gängmentalitet och att det var anledningen till att de höll ihop.

Informanterna tog upp olika aspekter av makt och hierarkier på fängelser. Det gavs olika exempel på vilka som hade makt inne på en avdelning. De som hade hand om narkotikaförsäljning hade oftast en hög position. Fanns det någon person från ett mc-gäng på avdelningen, så hade den personen mycket att säga till om. Det gavs också exempel på att det oftast var lugnt på en avdelning om en person från ett mc-gäng var intagen där. Fångarna hade stor respekt för en ”mc-gubbe” och var rädda för repressalier från mc-gänget efter fängelsetiden om de inte skötte sig. Förtroenderådet på en avdelning togs också upp som en maktfaktor. Det gavs exempel på att personer inom förtroenderåden höll ihop och var avståndstagande mot andra intagna samt att de tog fram uppgifter om fångar som kunde användas emot dem.

Informanterna berättade också om hur de förhöll sig till andra fångar på anstalterna. Det gavs exempel på att man försökte spela ”tuff” fastän man innerst inne var rädd. En av informanterna uttryckte sig på följande vis:

”Det är mera skådespel om man är på insidan.”(I 3)

I samband med det diskuterades även om deras möjligheter att antingen vara med eller att avstå från olika aktiviteter som att exempelvis planera framtida brott. En av informanterna menade att:

”...vill jag vara ifred eller vill jag ha problem eller vill jag vara med i det här. Det avgör man själv, men i början kan man inte avgöra det själv.”(I 1)

Det ansågs med andra ord vara svårare för unga intagna att välja att vara med eller inte. Tidigare har det ju även framkommit exempel på att äldre intagna ”knyter upp” unga personer för att utnyttja dem i olika verksamheter. En av informanterna pratade om att det var lättare om man hade en identitet i grunden som var stark.

”...jag ... är så pass gammal eller var så pass gammal så hade ju jag min identitet i grunden liksom. Jag behöver ju inte hävda mig heller. Utan jag har ju det jag har och har aldrig behövt slåss för min plats, utan jag tar plats själv.” (I 2)

En av informanterna tog även upp att de kunde erbjudas kontakter om en person var kunnig inom ett område. En person kunde exempelvis bli erbjuden att vara med vid ett bankrån om han var duktig på att köra bil.

Nätverkets betydelser

Under intervjuerna togs nätverkets betydelser upp utifrån olika aspekter. Det framkom att den sociala aspekten var viktig under vistelsetiden. De umgicks med likasinnade och med personer de kände sedan tidigare, vilket gav dem en trygghet under fängelsetiden. Samtidigt framkom det att de inte alltid försvarar personer som har ingått i deras nätverk. Om det exempelvis skulle visa sig att en person har ”golat”⁷⁹ så utesluts denna ur nätverket.

Det framkom även att nätverket hade betydelse för tillgången till narkotika. Bra kontakter var viktiga under anstaltstiden för att ha tillgång till narkotika. Det gavs även exempel på att kontakter som etablerades under fängelsetiden, som personen ansåg vara bra kontakter, även fanns kvar efter fängelsevistelsen. Kontaktnätet utvidgades efter varje fängelsevistelse menade intervjupersonen.

Nätverket hade även betydelse för att lära sig och få tips om olika kriminella aktiviteter. En av informanterna uttryckte det så här:

”Från att få tips om vart du kan gå för att göra ett brott och allt sånt... Liksom det ... nätverket liksom det stäcker sig så långt liksom så. Det beror alldeles på vad du är för person själv och vad du har gjort liksom, för att komma i kontakt med dom här gubbarna som du sitter på olika anstalter med.”(I 1)

---

⁷⁹ Golat betyder att en person har angivit en annan person.

En av informanterna menade att nätverket kunde ha stor betydelse för tillfället då de var intagna på anstalt. Betydelsen avtog dock efter fängelsevistelsen om man inte hade skaffat sig en vän för livet.

Nätverket utanför

När informanterna berättade om deras nätverk utanför anstalten så diskuterades det utifrån familjen som nätverk, det sociala nätverket och det kriminella nätverket.

Relationen till familjen kunde vara olika menade en person och var beroende av om personen var inne i en missbruksperiod eller inte.

"När man missbrukar så är ju inte kontakterna bra, men kontakt har jag ju haft. Men kontakten är ju inte bra...Ingen närstående vill ju se någon av sina familjemedlemmar missbruka, se den misär man lever i då." (I 2)

När informanterna pratade om sina kriminella nätverk, handlade det framförallt om olika narkotikakontakter. De kontakter som hade etablerats tidigt i livet och som ansågs vara bra kontakter, höll de fast vid under många år.

Det gavs exempel på att det sociala nätverket och det kriminella nätverket många gånger bestod av samma personer. En av informanterna hade haft ett nätverk bestående av tio personer som, framförallt, varit personens sociala umgänge under många år. Men de hade också planerat och utfört gemensamma inköp av narkotika under dessa år.

Nätverket på och utanför anstalt

Under intervjuerna diskuterades om nätverket på och nätverket utanför anstalterna kunde bestå av samma personer. Informanterna hade olika erfarenhet av det. En av dem hade utökat sitt nätverk utanför med personer som hade ingått i nätverken på olika anstalter som personen ifråga hade varit intagen på. Framförallt handlade det om personer som hade bra narkotikakontakter.

En annan av informanterna ville inte ha kontakt med de personer som hade ingått i nätverket på anstalten. Personens nätverk utanför anstalten var mycket viktigare och därför ville inte den här personen riskera någonting genom att blanda in nya personer.

Nätverkets beständighet

Det gavs olika exempel på nätverkets beständighet från informanterna. En person menade att de var beständiga om det fanns någon nytta med dem. Hade de nytta av en person som de hade etablerat kontakt med på en anstalt, kunde relationen bli långvarig. Även här diskuterades kontaktnät för narkotikatillgång som en faktor av betydelse.

En av informanterna menade att nätverket utanför till stor del bestod av kortvariga relationer. De var bland annat beroende av var man befann sig geografiskt. Kolla citat.

Fördelar respektive nackdelar med nätverk

Den stora fördelen med att tillhöra ett nätverk var tillgången till narkotika ansåg två av informanterna. Samtidigt menade de att det även var en nackdel. Till nackdelarna hörde även risken med att åka fast förr eller senare.

SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

Att definiera begreppet gäng är komplicerat och är därför ett omdiskuterat ämne. Någon enhetlig definition har man inte kommit fram till, vilket en del forskare anser är en fördel eftersom forskningen får en bred karaktär (Horowitz, 1991). Nackdelen är att det kan vara svårt att jämföra olika forskningsresultat. Diskussionerna om en definition av fängelsegång har inte varit lika omfattande. Det ska dock inte tolkas som att det finns en enhetlig definition eller att det är lätt att identifiera sådana gängbildningar, utan det ska snarare ses som att det är ett utforskat område som borde studeras och diskuteras mer. Det finns indikationer som tyder på att olika myndigheter i landet definierar fängelsegång och identifierar dess medlemmar efter olika kriterier. Det är speciellt viktigt att det sker efter samma bedömningsgrunder med tanke på att kriminalvården får registrera uppgifter som gängtillhörighet sedan år 2001.⁸⁰ En felaktig bedömning kan leda till skada för enskilda individer och för forskningen kan det medföra att resultaten inte blir valida.

Det är också viktigt att det blir en diskussion om vilka slags gängbildningar som ska definieras som fängelsegång, för att analyser av fenomenet ska vara möjligt. Klein utesluter MC-gäng och högerextremistiska grupper i sina undersökningar av gäng (1995). Vissa gängbildningar sägs ha uppkommit spontant inne på anstalterna medan andra gäng tycks vara

---

⁸⁰ Lag (2001:617) om behandling av personuppgifter inom kriminalvården.

mer etablerade utanför fängelserna. Vilka som ska definieras som fängelsegång bör därför diskuteras.

För att undersöka huruvida personer begår brott tillsammans efter avslutad gemensam tid på ett fängelse användes nätverksanalys. Med hjälp av nätverksanalytisk metod har personer länkats samman om de är misstänkta för samma brott. Resultatet i den här undersökningen visar att det är ovanligt att gängmedlemmar och andra intagna begår brott med personer som har varit intagna samtidigt på samma anstalt. För gängmedlemmar var det bara vid ett tillfälle som det fanns en misstanke om brott som kunde hänföras till tiden under respektive efter anstaltsvistelsen. Det resultatet skulle kunna tyda på att en gemensam anstaltsvistelse för gängmedlemmar inte leder till att de efter anstaltsvistelsen blir misstänkta för fler brott tillsammans. Det skulle också kunna tyda på att en eventuell rekrytering till ett gäng inne på anstalten, inte automatiskt medför en ökning av antalet misstankar om brott där nyrekryterade och gängmedlemmar som har haft samma vistelsetid på anstalten är misstänkta för att gemensamt ha deltagit i ett brott. Det skulle också kunna vara så att personer som kriminalvården har klassificerat som gängmedlemmar egentligen inte är det, och att eventuell brottslighet tillsammans med andra inte ska tolkas som en gängaktivitet. Som nämnts tidigare bör resultatet betraktas med stor försiktighet.

Ovanstående resultat överensstämmer dock med de resultat som Sarnecki fick då han studerade ungdomar med gemensam vistelse på ungdomshem (2001 s. 100). Det var sällsynt att ungdomar som var intagna på samma institution misstänktes för gemensam brottslighet efter utskrivningen.

Resultaten av nätverksanalysen i den här studien visar inte på några tätt sammanhållna nätverk, där medlemmar från samma gäng är länkade till varandra. Det är mer vanligt att gängmedlemmar är misstänkta för brott tillsammans med en person som inte har någon fastställd gängtillhörighet, än med en annan gängmedlem. Rent hypotetiskt kan resultaten tolkas på olika sätt. Ett antagande är att flera av de personer som gängmedlemmarna är länkade till egentligen är medlemmar i samma gäng, dock utan kännedom för studiens informanter. En annan hypotes är att med mer information om de medmisstänkta brottslighet, så skulle fler personer länkas samman och nätverken skulle troligtvis bli mer sammansatta. Ett annat antagande är att kriminalvårdens bedömning av vilka som är gängmedlemmar är

bristfällig. Det skulle kunna innebära att personer som har blivit klassificerade som gängmedlemmar egentligen inte är det. Ett sista antagande är att resultaten stämmer väl med hur det förhåller sig för de här medlemmarna. Materialets begränsningar gör dock att det inte går att dra några slutsatser utifrån resultatet i den här pilotstudien. Däremot är det viktigt att reflektera över vad den här typen av studie kan ge oss för svar, vad det är vi kan utläsa av resultaten och vad vi egentligen kan uttala oss om.

I intervjustudien berättade informanterna om hur kontakter etablerades inne på anstalterna. Faktorer som ålder, intressen och trivsel var viktiga vid etablerandet av kontakter. Även typ av brott nämndes. Makt och hierarkier var ett annat tema som kom upp under intervjuerna. Informanterna berättade också hur de förhöll sig till andra fångar under anstaltsvistelsen. Rädsla och skådespeleri nämndes och det diskuterades även om valmöjligheterna att vara med eller inte när exempelvis brott planerades.

Det fanns vissa exempel på faktorer som troligtvis kan ses som mer specifika för fängelselivet. Det handlar till exempel om att knyta upp personer för att kunna utnyttja dem i olika situationer och det förhållningssätt till andra fångar som beskrevs. De hierarkier och maktstrukturer som beskrevs kan kanske liknas vid strukturer som finns på andra ställen i samhället. Men jag antar att hierarkier och maktstrukturer på anstalter blir annorlunda och antagligen svårare att förhålla sig till, eftersom det inte utan svårigheter går att avvika från platsen. Det gavs också exempel på att det inte alltid fanns valmöjlighet att vara med eller inte. Ovanstående information skulle kunna tolkas som att personer kan knytas upp och utnyttjas i vissa situationer, som att exempelvis begå brott. Bakom de brotten finns det en relation som vi inte kan påvisa genom exempelvis nätverksanalys. Relationen är också intressant att tolka utifrån gängperspektivet. Kan en gängmedlem bli tvingad att begå brott av andra gängmedlemmar? Om sådant är fallet kan det inte heller avläsas i brottsstatistiken.

Nätverkets betydelser diskuterades under intervjuerna. Den sociala aspekten framhölls som viktig. Nätverket hade stor betydelse för tillgången till narkotika, både på och sedermera utanför anstalten. I nätverket kunde de också få tips om olika kriminella aktiviteter.

En viktig betydelse av att tillhöra ett nätverk var att få tillgång till narkotika. Dels fick de tillgång till droger på fängelset, dels utvidgades kontaktnätet inför framtiden. I den här

pilotstudien intervjuades enbart personer som var narkotikamissbrukare under sina vistelsetider på anstalter. Hade jag intervjuat personer som inte var det, kan det antas att nätverken haft andra betydelser för dem. Inför kommande intervjustudie är det därför viktigt att även intervju personer som inte är narkotikamissbrukare.

Vid diskussioner om nätverket på anstalterna och samma persons nätverk utanför anstalterna framkom olika uppgifter. En person menade att nätverket utanför utökades med personer som denna hade etablerat kontakter med på anstalter. Det var framförallt i syfte att etablera fler och bra narkotikakontakter. En av informanterna ville inte utöka sitt nätverk utanför anstalten då han ansåg att det nätverket var mycket mer betydelsefullt. Det framkom även olika uppgifter om nätverkets beständighet. Det gavs exempel på både långvariga och kortvariga relationer. Både fördelar och nackdelar med att vara med i ett nätverk togs upp. Ett antagande är att det här ser väldigt olika ut för olika personer vid olika tidpunkter. Relationer och kontakter kan vara kortvariga eller långvariga. Betydelsen av att vara med i ett nätverk kan variera. Sarnecki menar, efter att ha studerat ungdomars brottslighet i Stockholm och i Köpenhamn med hjälp av nätverksanalys, att relationerna i form av medbrottslingsskap präglas av kortvarighet och spontanitet (Sarnecki, 2001 & 2002). I dessa undersökningar bestod populationen av ungdomar. Det kan tänkas att just ungdomsbrottsligheten präglas av spontanitet och kortvariga relationer och att förhållandena för fångpopulationen ser annorlunda ut. Därför blir det intressant att i kommande undersökningar mer ingående studera hur det förhåller sig för just fångpopulationen.

Sammanfattningsvis gav pilotintervjuerna en första inblick i hur nätverk skapas på fängelser och betydelsen av dessa nätverk. Inför den kommande intervjustudien kommer jag att ta hänsyn till vad som framkommit i den här studien och göra vissa förändringar i intervjuguiden.

Slutligen kan det konstateras att resultatet av nätverksstudien tyder på att det är ovanligt att personer begår brott tillsammans efter avslutad gemensam tid på fängelse. Det gäller både de som har ansetts tillhöra ett gäng och andra intagna. Samtidigt visar intervjustudien exempel på att det etableras kontakter på anstalter som är beständiga även efter anstaltsvistelsens slut. Det var framförallt narkotikarelaterade kontakter. Det skulle kunna tolkas som att pilotstudierna visar olika resultat. Ett antagande kan dock vara att de kontakter som leder till

narkotikahandel mellan två personer sällan upptäcks och registreras i brottsstatistiken. Dessa relationer kan då inte mätas med hjälp av nätverksanalys. Det kan också vara så att informanterna har en uppfattning att det skapas många kontakter på anstalter, men att dessa inte nödvändigtvis leder till att de begår brott tillsammans. Pilotstudierna visar också att det är viktigt att använda olika metoder, metodtriangulera, för att upptäcka olika dimensioner av ett ämne (Jupp m.fl. 1997). Att använda sig av flera olika metoder leder förhoppningsvis till att det med större säkerhet går att uttala sig om resultaten. Men framförallt till att resultaten kan ställas mot varandra och problematiseras.

KÄLLFÖRTECKNING

Litteraturlista

- Aresik-Ram, S & Elf, M (1997) *Mitt sociala nätverk*. Stockholm: Psykologiförlaget AB.
- Björk, E-L. (2004) *Narkotikamissbrukande kvinnors utsatthet för brott. En intervjustudie om tiden i missbruk*. C-uppsats. Kriminologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Borell, K. och Johansson, R. (1996) *Samhället som nätverk*. Lund: Studentlitteratur.
- BRÅ (1999) *MC-brott. BRÅ-rapport 1999:6*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Christie, N. (1993) *Crime control as industry towards gulags, Western style?* London: Routledge.
- Cohen, A. K. (1955) *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. Glencoe, Ill.: Free Press.
- Curry, G.D. & Decker, S.H. (1998) *Confronting Gangs. Crime and Community*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
- Decker, S.H. (2001) "The Impact of Organizational Features on Gang Activities and Relationships". I "The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe". Ed. Klein, M.W., Kerner, H-J., Maxon, C.L. & Weitekamp, E.G.M. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Hagedorn, J.M. (1998) "Gang Violence in the Postindustrial Era" i *Youth Violence*. Ed. Tonry, M. & Moore, M.T. Chicago: The University of Chicago Press.
- Horowitz, R. (1991) "Sociological Perspectives on Gangs: Conflicting Definitions and Concepts". I *Gangs in America*. Ed. Huff R.C. Newbury Park: SAGE Publications.

Houston, J. & Prinsloo, J. (1998) "Prison Gangs in South Africa: A Comparative Analysis". *Journal of Gang Research*. Vol. 5 s. 41-52.

Jupp, V., Davies, P. & Francis, P. (2000) *Doing Criminological Research*. London: Sage.

Kinnear, K.L. (1996) *Gangs a Reference Handbook*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO.

Klein, M. W. (1995) *The American Street Gang. Its Nature, Prevalence and Control*. New York: Oxford University Press.

Klein, M. W. (2001) "Resolving the Eurogang Paradox". I "The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe". Ed. Klein, M.W., Kerner, H-J., Maxon, C.L. & Weitekamp, E.G.M. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Klein, M. W., Kerner, H-J., Maxon, C.L. & Weitekamp, E.G.M. (2001) The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

KVS (2000) *Kriminella gängbildningar. En pilotundersökning om gängbildningar vid landets anstalter*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.

KVS (2001) *Kriminella gängbildningar. Undersökning om gängbildningar vid landets anstalter*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.

Leet, D.A., Rush, G.E. & Smith, A.M. (1997) *Gangs, Graffiti and Violence. A Realistic Guide to the Scope and Nature of Gangs in America*. USA: Copperhouse Publishing Company.

Löw, H. (1998) *Nazismen i Sverige 1980-1997*. Stockholm: Ordfront förlag.

May, T. (1997) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Merton, R.K. (1968) *Social theory and social structure*. New York: Free Press.

Pettersson, T. (2002) *Tre aspekter på brottsliga nätverk: supporterbråk, etnicitet och genus*. Stockholm: Kriminologiska institutionen.

RKP KUT Rapport 2001:13 (2001) *Organiserad brottslighet i Sverige 2000*. Rikskriminalpolisen, Kriminalunderrättelsetjänsten.

Roxell, L. (2002) *Nätverksanalys av fängelsegång. En pilotstudie*. Kriminalvårdens forskningskommitte´ rapport 9. Norrköping: Kriminalvården.

Sarnecki, J. (1986) *Delinquent Networks*. Stockholm: The National Council for Crime Prevention

Sarnecki, J. (2001) *Delinquent Networks Youth Co-offending in Stockholm*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sarnecki, J. (2002) *Brottsliga ungdomsnätverk i Köpenhamn*. Stockholms universitet: stencil.

Shaw, C.R. & McKay, H.D. (1931) *Male Juvenile Delinquency as Group Behavior. Report on the Causes of Crime*. No. 13. National Commission on Law Observance and the Administration of Justice. Washington D.C: Government Printing Office.

Short, J.F. (1990) "New Wine in Old Bottles? Change and Continuity in American Gangs". I *Gangs in America*. Ed. Huff R.C. Newbury Park: SAGE Publications.

Spergel, I.A. (1995) *The Youth Gang Problem. A Community Approach*. New York: Oxford University Press.

Tremblay, P. (1993) "Searching for Suitable Co-offenders". I Clarke, R.V. & Felson, M. Ed. *Routine Activity and Rational Choice*. Advances in Criminological Theory. Vol.5. New Brunswick. Transaction Publishers.

Thrasher, F. (1927) *The Gang*. Chicago: University of Chicago Press.

Yablonsky, L. (1962) *The Violent Gang*. Baltimore: Penguin Books.

BILAGA

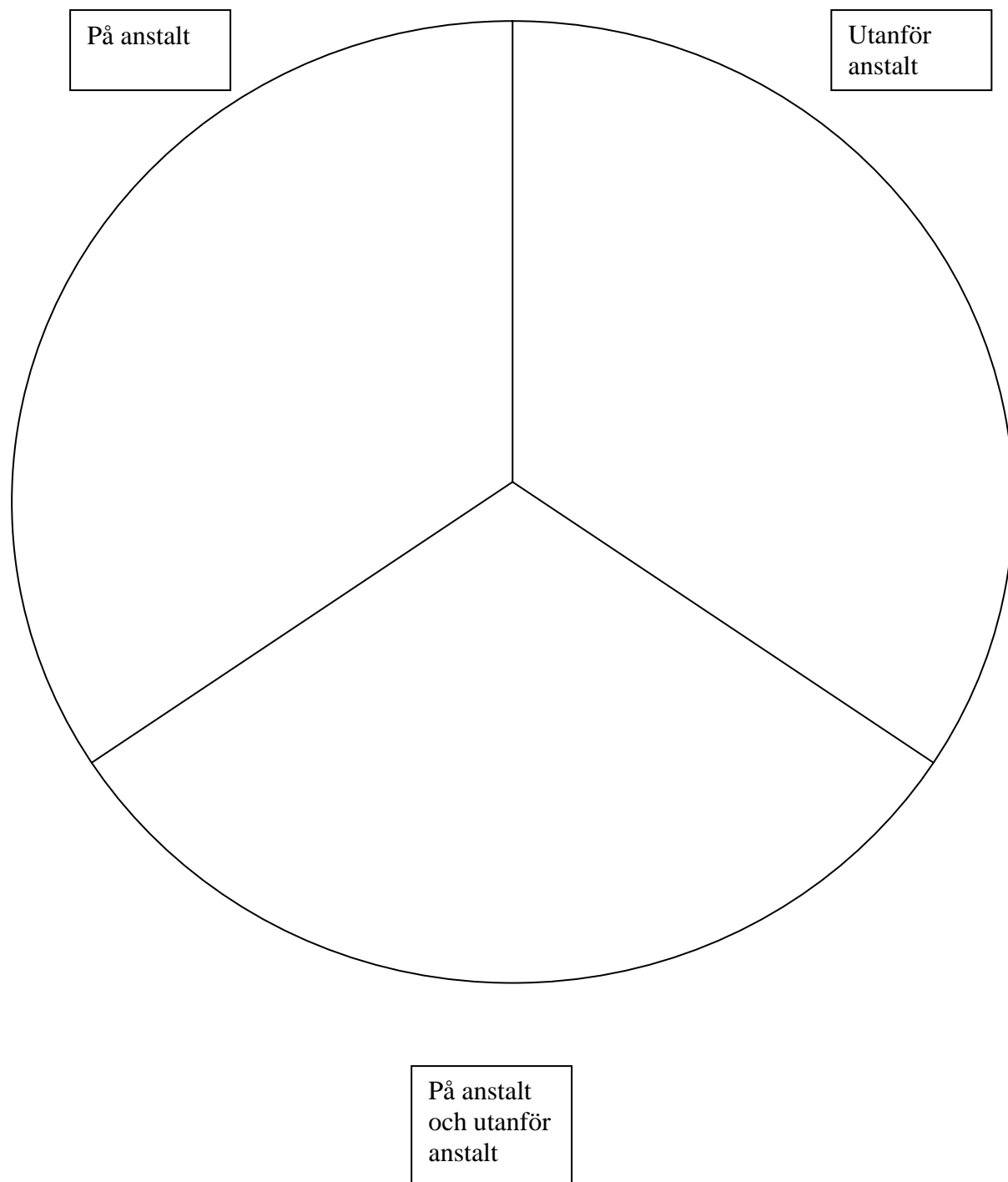
EU-medlemsstaternas kriterier för att definiera organiserad brottslighet

Minst sex av följande kriterier måste föreligga, bland dem de fyra med nummer 1, 3, 5 och 11 (obligatoriska), för att brott eller kriminella grupper skall kunna klassificeras som organiserad brottslighet.

1. Samarbete mellan fler än två personer.
2. Egna tilldelade uppgifter åt var och en.
3. Lång eller obegränsad utsträckning i tiden (kriteriet hänför sig till gruppens stabilitet och [potentiella] varaktighet).
4. Någon form av disciplin och kontroll.
5. Misstanke om allvarliga kriminella handlingar.
6. Verksamhet på internationell nivå.
7. Användande av våld eller andra metoder för hot.
8. Användande av kommersiella eller affärsmässiga strukturer.
9. Deltagande av penningtvätt.
10. Otillbörlig påverkan på politik, medier, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomin.
11. Strävan efter vinning och/eller makt.

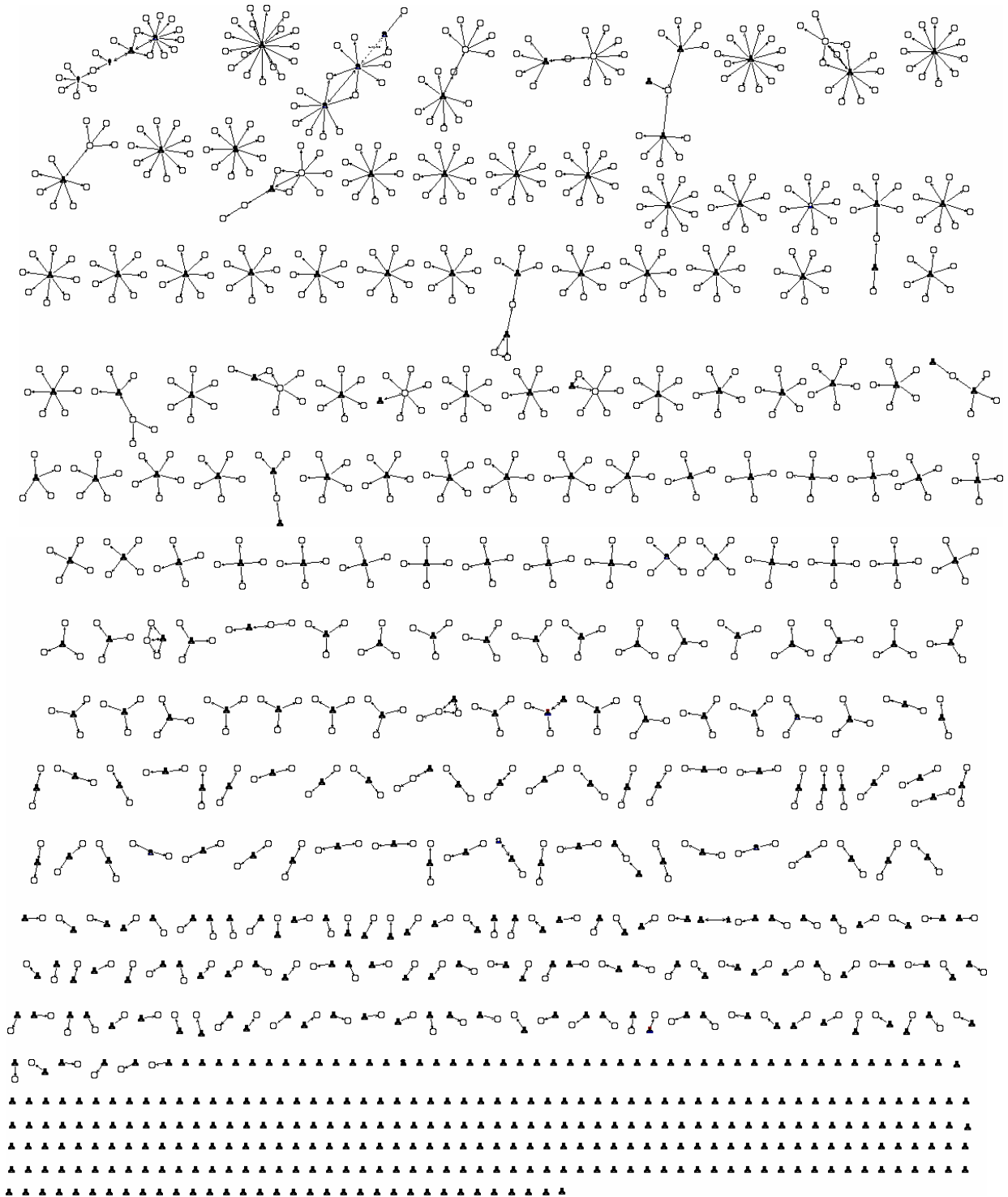
Källa: RKP KUT Rapport 2000:13

NÄTVERKSKARTA

Nätverk bestående av fängelsegångmedlemmar och andra intagna samt deras medbrottslingar.

Violence, Power, and Vulnerability: Evidence from Prison

Ruckenstein Minna

Violence is routinely represented as symptomatic to prisons.⁸¹ Prisoners are assumed to be violent; various studies have demonstrated that inmates, who feel powerless, mistreated, idle, bored, humiliated, sexually frustrated, insulted, or cramped commit violent acts. Yet prison violence is not an attribute of individual inmates. It is an integral part of a social setting where hierarchies and power negotiations organize social interaction. (For instance, Fleisher 1989.)

This paper discusses material from an ongoing ethnographic research project that examines everyday life in a closed prison in Helsinki. The fieldwork is a collaborative effort by Annika Teppo and myself. The Helsinki Prison on which we focus our research typically accommodates adult male recidivists. It has an official capacity of 250 places, but currently hosts more than 300 inmates, with some single cells holding two, or even three prisoners.

Our project aims at a thorough understanding of the production of social relations and tensions inside a closed establishment. This paper specifically highlights the prisoners' perspective. It will focus on the negotiation of everyday power relations that characterize inmate interaction. How are violence and power inequalities used for the production of everyday life? What kinds of inmate interaction negotiations of power produce?

Interpersonal violence in prisons, but also elsewhere is a politically timely topic. The protection of human rights has become an emphasized concern of international policies. The European Anti-Torture Committee (European Committee for the Prevention of Torture), CPT, has visited Helsinki Prison twice, in 1992 and in 1998.⁸² During their first visit the CPT paid attention to the frequency of inter-prisoner violence in the prison.⁸³

After the CPT's visits, new practices were designed for the prevention of violence in Helsinki Prison. The control of drug dealing and consumption within the establishment has been intensified. In addition, prisoners are better spatially segregated than before, while metal detectors and camera surveillance further improve prisoners' safety. Dealing with violence has mainly focused on controlling and supervising the prisoners. Prisoners consequently complain that their social life is now more constrained. They can no longer freely visit their friends or acquaintances in other units.

At present, severe physical ill treatment of prisoners by prison staff is the exception in Helsinki Prison. Inter-prisoner violence is more common, although beatings and assaults are still unusual rather than everyday. In 2002 health care personnel of Helsinki Prison reported

---

⁸¹ In contrast, prison rarely evokes the image of a safe haven, although for an unemployed and homeless inmate prison can offer more comfort and continuity than the outside world. In prison one has a warm shelter, clean clothes and regular meals. The cell might be the most comfortable, private and home-like place one has access to. (See also, Fleisher 1989: 22-23.)

⁸² The reports are available online, <http://www.cpt.coe.int/en/>

⁸³ In addition, the committee paid attention to the physical shortcomings. Some areas of Helsinki Prison were very dirty and the cells in poor condition. The prison consequently underwent several renovations and some areas are still under repair.

three incidents of inter-prisoner violence. A year later eight cases were reported. (Vankien välinen väkivalta, terveydenhuollon ilmoitukset 2000-2003.)

Despite these low figures, violence is still closely bound to the way in which everyday power relations are arranged, controlled and renegotiated. Penitentiaries are structurally and symbolically violent; they are maintained through hierarchical practices. In addition, interpersonal violence and stories of violence are used as a means to accomplish personal or social goals. Among prisoners and prison officers alike the incidents of brutal violence are told and retold (see also, Fleisher 1989, 223). This suggests, as Antonius C. G. M. Robben and Carolyn Nordstrom (1995: 6) put it, that violence “is a dimension of living rather than a domain of death”. Violence or the threat of it can efficiently maintain and protect forms of social practice. Prisoners might gain influence or acceptance through their violent actions. Since many of the inmates are used to handling interpersonal conflicts by means of violent or threatening practices, they may possess little imagination or desire to exercise non-violent alternatives.

Thus, beatings, insults or threats of violence are used in an everyday manner to underline the gender-specific rules of daily lives. According to the prisoners we interviewed, an inmate, who appears too happy, talkative, insecure, fearful or feminine, is most likely subjected to threats of violence. The social, but also bodily and emotional control appears as a defining feature of inmate interaction. (See also, Fleicher 1989, 100.)

Negotiating power

Incidents of interpersonal violence in prisons, but also elsewhere, are typically related to questions of honor, reputation, power and identity. Henrietta Moore (1994, 66-70) argues that interpersonal violence results from “thwarting.” She defines thwarting as the inability to sustain or properly take up a gendered position. A person feels frustrated, hindered or rejected in his or her attempts to maintain a position as a sexed/gendered being. Thus, it is the perpetrator of violence who feels threatened and experiences thwarting: physical violence is an effort to sustain fantasies of identity, power, and control.

Kimmet Edgar, Ian O’Donnell and Carol Martin (2003, 95) describe, how fears of abuse or exploitation actually generate prison violence. Individual inmates, believing that they would be picked on unless they show themselves to be tough, assault those they fear would harass them. In other words, the prisoner victimizes the potential perpetrator, with the social consequences of a rise in the risk of physical injury in the prison community. As a result, the need to constantly sustain fantasies of power and control create an atmosphere of distrust and suspicion typical for many closed prisons.

Nevertheless, it would be mistaken to argue that the norms of inmates uncritically support the use of violence. There is evidence suggesting that most prisoners disapprove of bullying (Edgar et al. 2003, 164). The central requirement of the prison, to hold people in custody, brings together inmates who do not choose to live together. An inevitable consequence is that strangers, who would not associate under any other circumstances, must constantly negotiate their interaction. (Edgar et al. 2003, 107.) Considering the background of prisoners and the constant changes in the prison population, it is actually surprising how rare serious disturbances are.

Inmate interaction is characterized by ongoing tensions and negotiations of power, but the uses of power are complex and sophisticated. There is no single background factor that would explain fights or assaults. For the purposes of understanding conflicts between prisoners Edgar et al. (2003, 162) distinguish four different types of power: will-power, political power, economic power and official power. Power is drawn from various sources, as suggested in [Figure 1](#). It is contextual and conditional. Unlike a hierarchical model that would place a few powerful inmates at the top, the chart suggests that various aspects influence the prisoner's position relative to others. For instance, a prisoner with substantial economic resources can use power over jail-wise inmates who need credit to trade for drugs. Edgar et al. (2003, 162) conclude: "Although there are prisoners who clearly wield more power than others, the pattern of power is distributed into small circles of influence depending on the circumstances and the kinds of power required."

In Helsinki Prison inmates typically socialize in small groups. They are based on common interests, backgrounds, ethnicities, or organized crime. Prisoner's social position depends on the crimes he has committed, the length of his sentence, economic resources or personal qualities. Jail-wise prisoners, in particular, actively aim at advancing their social position. For instance, foreigners who have few allies when they enter the prison can gain reputation and social networks with valuable skills, such as, making excellent pizzas or exclusive tattoos. In a materially deprived environment access to flows of knowledge or commodities is also valued. Prisoners who offer legal aid or circulate news from the outside world are often better positioned within prison hierarchies. Thus, it is the connections among prisoners that explain the distribution of power.

Space and power

As is always the case, social networks include, but also exclude. If a successful career in prison requires social skills and networks, the social outcasts of prison find no social support or allies. Vulnerable prisoners have limited or no access to sources of prison power. One of the units of Helsinki Prison is reserved for "fearful" prisoners, who would not survive in regular units. The unit currently hosts around thirty inmates who have been placed in segregation on voluntary basis. In addition, other units of the prison also host inmates, whom the prison personnel refer to as "fearful".

The category of the "fearful" inmates includes sex offenders, who are typically inhabited in segregated units in prisons. A vulnerable group is also the prisoners who have violated the strict rules of the inmate culture. They might have drug-related debts or have collaborated, or are suspected of having collaborated with the authorities. Vulnerable prisoners are also more likely to belong to minorities. In addition, various other reasons can lead to segregation on voluntary basis. The contextual understanding of power suggests that vulnerability is a complex phenomenon, because the power to hurt is much broader than the ability to inflict physical injury (Edgar et al. 2003, 164).

Some categories of prisoners, sex offenders or informers, can do very little to advance their social position inside the penitentiary. Yet, vulnerability is not always a stable condition. Voluntary solitary confinement, or even more likely, transfers to other cell units or prisons are sometimes responses to practices that aim at reorganizing power relations inside the

penitentiary. We have gathered evidence that suggests that the more influential prisoners or prisoner-groups threaten or pressure other inmates in order to influence the spatial ordering of the prison. The personnel of the prison talks about “the consent of the prisoner group”, which means that the inmates try to influence who gets to live in which unit.

Thus, the negotiation of power also extends to the spatial arrangements inside the prison. Vulnerable inmates have less or no power to decide where they will be inhabited. A vulnerable newcomer, typically a foreigner of African origin, can be threatened out of the unit or even the whole prison in a very short period of time.

The role of the inmates in the processes of spatial arrangements is largely unexplored. What exactly is the consent of the prisoner group? How is power negotiated spatially? Edgar et al. offer a very workable analysis of the uses of power in prison, but they do not discuss the spatial uses of power. Thus, in our future work we will pay special attention to the negotiations of power that include spatial elements. It makes a difference, if the prisoner’s use of space is privileged, restricted, or segregated.

The role of voluntary solitary confinement for the reproduction of power relations remains paradoxical. For individual inmates segregation is a means to manage their vulnerability; fear motivates practices that aim at desirable outcomes – avoiding fear. Yet, the spatial isolation or transfer of prisoners to other prisons does not tackle the power structures of the inmate community. It rather means that the vulnerable prisoners who do not fit in, or transgress the rules of the prison culture are made invisible or to disappear. As such, the practices of segregation preserve or even reinforce the power structures inside the penitentiary.

Conclusions

Violence and vulnerability are closely tied to the everyday negotiations of power. In Helsinki Prison some prisoners are categorically inferior and they have very limited possibilities to advance their social position. These prisoners are most likely to be bullied and excluded. Therefore, they often prefer segregation on voluntary basis. Yet, the majority of prisoners have no fixed position within the power hierarchies. They draw their power from small circles of influence, which are variously recognized within prison hierarchies.

Our project aims at bringing this complexity to the fore. Since power is defined contextually, the dynamics of each unit depend on the prisoners and prison officers. In other words, overall a prison consists of groups of people who shape the patterns of interaction in their everyday lives. As soon as the logic of interaction is captured, it may already have changed its course: some prisoners are released while others arrive. Thus, a penitentiary is not a fixed community, although it is can give the impression of a closed organization where a never-ending routine shapes social relations. The prison consists of an ongoing production of power relations. For that reason, the analysis of power needs to capture the logic of interaction that organizes the prison socially and spatially.

References:

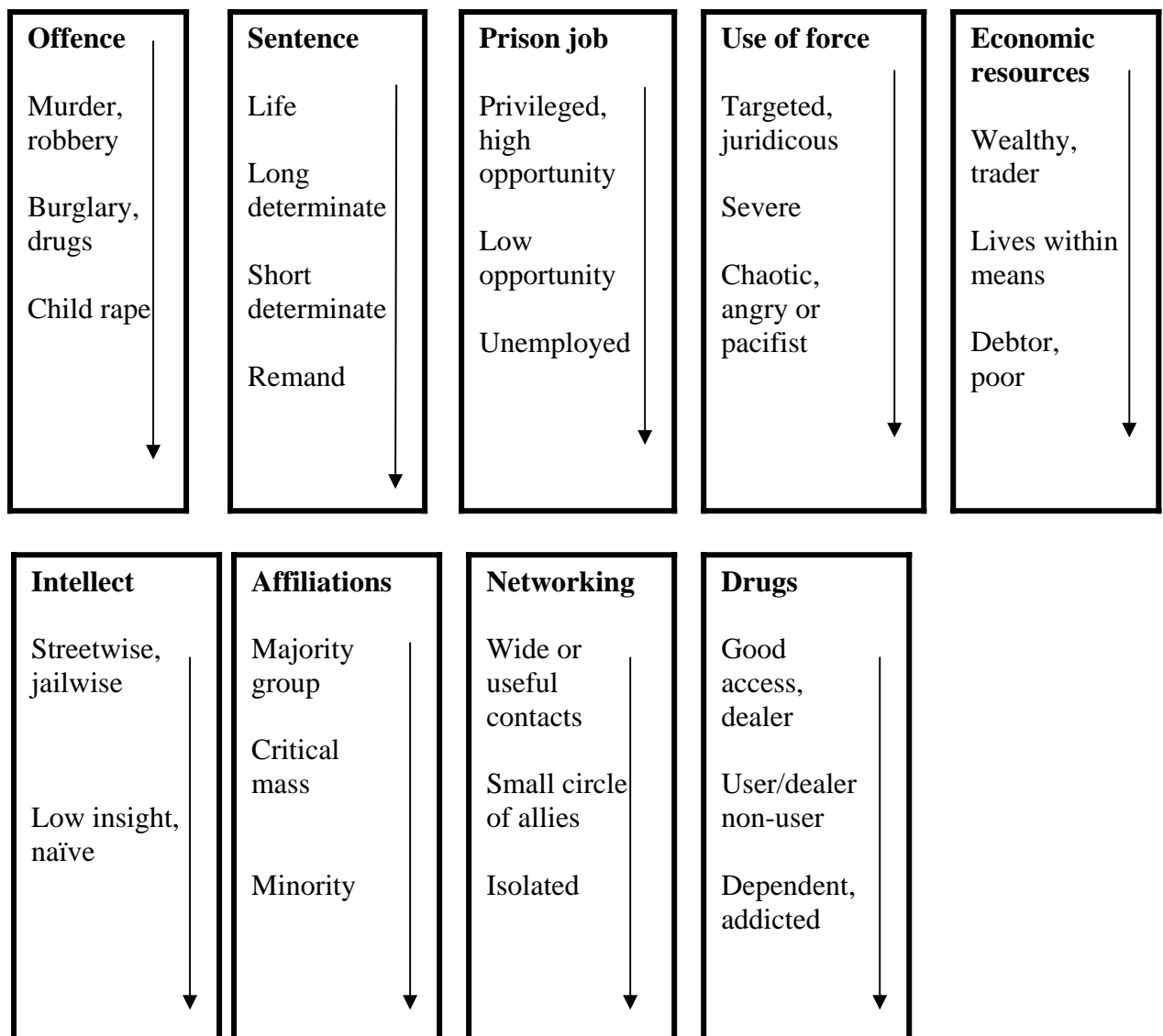
Edgar, Kimmett, O'Donnell, Ian & Martin Carol 2003: Prison Violence: The Dynamics of Conflict, Fear and Power. Devon: Willan Publishing

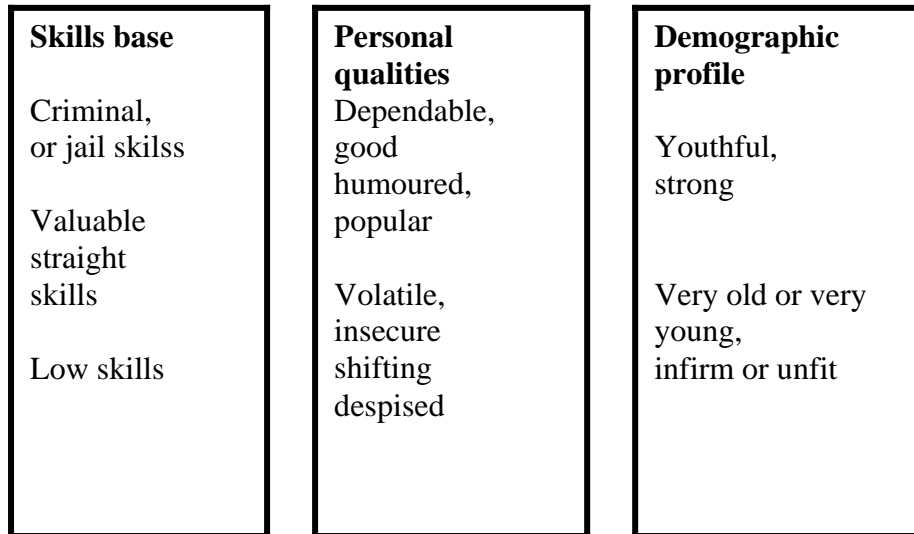
Fleisher, Mark S. 1989: Warehousing Violence. London: Sage.

Moore, Henrietta 1994: A Passion for Difference. Cambridge: Polity Press.

Robben, Antonius C. G. M. & Nordstrom, Carolyn 1995: The Anthropology and Ethnography of Violence and Sociopolitical Conflict. In: C. Nordstrom & A. Robben (eds.), Fieldwork Under Fire: Contemporary Studies of Violence and Survival. Berkeley: University of California Press.

Vankien välinen väkivalta, terveydenhuollon ilmoitukset 2000-2003. (Inter-prisoner violence according to the health care personnel, 2000-2003.)

Figure 1: Sources of prison power (Edgar, O'Donnell & Martin 2003, 163).

What prisoners tells us about their social-and health status

Saemundsdottir Margret

INTRODUCTION

The main purpose of this present study is to investigate the social-and health status of Icelandic prisoners. This has never been conducted before and still, there are few studies available concerning Icelandic prisoners and related issues. Sigurdsson and Gudjonsson, investigated (1996) relationships between type of offence and use of drugs. Their study shows that drug use is significantly related to the type of offence committed and mainly by those who commit property offence. In the light of these results it was particularly interesting to examine other factors which might be associated with drug use and the type of offence.

This study is a part of a larger ongoing study about Icelandic prisoners but in this paper an attention will be paid on specific questions dealing with the prisoners' family circumstances, occupation, use of drugs and criminal activities (re-entering prison) in relation to the type of offence they committed. Sex and age will also be considered.

METHOD

The subjects were Icelandic prison inmates within a five years period from September 1998 to the end of the year 2003. During this period 1240 prisoners came into Icelandic prisons. In this data foreigners and those who served less than 15 days were excluded. Additionally, an identity number was used only once. It gave 720 subjects but the participating rate was 96% or 689 subjects, comprising 640 males and 49 females with mean age of 29. The oldest participator was 74 years old and the youngest 16 years old. In respect to the fact that females are only 7% compared to 93% of males makes it difficult to compare the sexes. Nevertheless, this difference certainly reflect the situation in Icelandic prisons like in many other European countries.

The subjects were interviewed individually and in private after written consent was obtained a few days after admission. All of the questions asked are in general context

about prisoners social- and health status before they entered prison but not precisely at the time when they committed the crime(s). Information about their offences and previous prison sentences was collected from a database owned by the Prison and Probation Administration.

The type of offence committed by the subjects was classified according to the court papers. Some of them were serving sentences for more than one type of offence and therefore, the main offence was used in the classification. The following groups were formed for the purpose of the study coinciding with the Icelandic legal classification: (1) *Traffic offence*; (2) *property offence* including theft and robbery; (3) *fraud*; (4) *violent* including homicide; (5) *sexual offence*; and (6) *drug offences*.

RESULTS

Two criteria were given according to the data: (1) whether social- and health situation of prisoners and their criminal activities differ in relation to the type of offence they committed, (2) whether age and sex differ in relation to their social- and health status.

Type of offence and re-entering into prison.

The table 1 shows how the proportion of the total sample distributed according to type of offence committed as classified above.

Table1: Subjects classified according to type of offence

<i>Type of offence</i>	<i>Total %</i>
Traffic	26,1
Property	23,2
Fraud	10,8
Violent	11,1
Sexual	7,2
Drug	21,6

The mean age for each type of offence was for traffic offence 29,8, property offence 27,7, fraud 32,7, violent offence 25,8, sexual offence 29,2 and drug offence 25,9. There was a weak relationship between the age and the type of offence although a higher proportion of younger offenders (30 and less) had more often committed violent- and drug offences. The same result was found among the sexes. From table 2, it can be seen, the frequency of returning to prison within 10 years period in relation of the crime the subjects committed.

Table 2: Re-entering prison in relation to the type of offence committed

	Traffic	Property	Fraud	Violent	Sexual	Drug
First	56,7	42,3	78,4	57,3	82,7	63,9
Second	21,9	18,5	11,8	22,7	5,8	19,5
3 – 6	17,6	22,0	7,8	12,0	9,6	14,3
7 or often	3,8	17,3	2,0	8,0	1,9	2,3

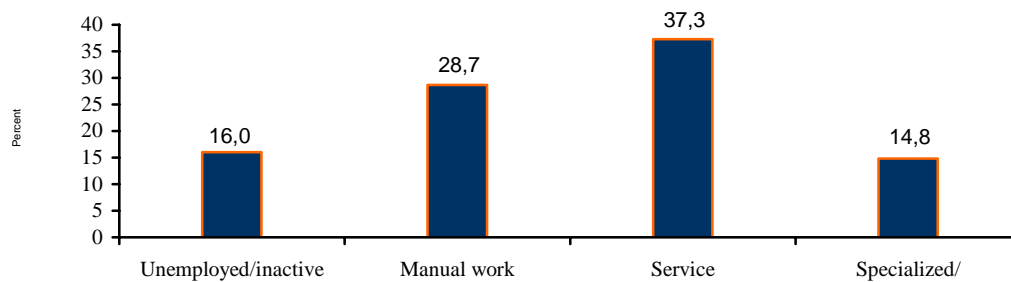
The table shows that over 50% of the subjects in each classification were serving sentences for the first time except those who committed property offence. The majority of them had re-offended more frequently within this 10 years period. Over a half (61%) of this typically offenders had also been

sentenced for property offence in previous sentences. On the other hand, those who re-offended less frequently were among offenders serving sentences for fraud and sexual offences. About 80% of them were serving sentences for first time. The results shows also that the males had re-entered prison (44,1%) more often than women (12%).

Family background

Although there is not enough evidence to assume that factors such as poor family ties, dysfunctional family or/and poor economical status in a childhood could individually explain a criminal behaviour. However, there is a ground to take such factors into consideration. Many researches has pointed out that children who is poorly bounded with their family and/or living with parents with alcohol/drugs problem could have negative consequences for them when they become adolescents (Hirschi, 1969). In addition, it has also been argued that a lack of financial safety may influence a criminal behaviour (Gottfredson & Hirschi, 1990). Regards to these criteria the subjects were asked in general, about their family background during their childhood. Of the total sample, 58% reported they grew up with both parents, 20,4% with a one parent, 11,6% with a parent and a step-parent and 10,2% in a foster/ relatives. Apparently, the older subjects (31 and older) seems to followed the trend in Icelandic society among their same age, living with two adults, but the ratio measured higher between younger subjects (less than 30). The difference is 9% but only 1-2% between the older subjects (Statistics Iceland). When the subjects were asked whether they had experience in childhood a problem at home, for example, growing up with parents with alcohol/drugs problem and/or poorly bounded, nearly 60% reported they did not experienced such problems at home. Slightly higher than a quarter reported that they experienced problems from a one parent and 16% reported problems from both parents. Looking at the economical status in their childhood, the figure 1 shows that according to the subjects perspective, they grew up with various forms.

Figure 1: Economical status of parents

The majority reported that both parents were working outside the home or slightly over 80%. Of the total sample, 45% reported they came from a family with low income; working as manual workers or unemployed/inactive (receiving unemployment insurance or social benefits). Slightly under 40% reported they came from family with a medium economical status; working in a service and about 15% reported family with a higher/high incomes. Concerning the age of the subjects in relation to the family problems or economical status in childhood there was not a significant difference except the younger group were more likely to grew up with inactive parents but the older group with unemployed parents. The sexes did not differ according to above factors except the females reported slightly more often they had grew up with dysfunctional family but the difference was not significant in this data.

When looking at the type of offence in relation to the above factors there was not statistical significant between the subjects' family circumstances in a childhood and the type of offence. The majority in all classification of offences reported they grew up with two adults. Although the difference was not significant between the type of offence, higher proportion of those who committed property offence (23,8%) and violent offence (25,3%) lived with one parent compared to less than 20% among the others. Regards to the question of parents with alcohol/drugs problem/poorly bounded and type of offence, there was a weak relationship but significant, $p < 0,05$. Yet, those who served sentences for property offence reported more often they experienced in their childhood that their parent/both parents had alcohol/drugs problem than in the other groups. The difference was 39% among the property offenders compared to 30% followed by the traffic offenders. The same result did not appeared for the type of offence and the economical status of their parents. While, the outcome was a strong and significant effect which gave an assignment that those who had committed property offence and violent offence were more likely to grew up with parents in a lower economical status. In both cases, the proportion was about 70% against less than 60% in other groups.

Occupation and family status

According to the control perspective (Hirchi 1969), an adolescent who has not developed internalised control mechanisms is free to engage in a crime. The question then becomes whether mechanisms of social control, such as those imposed by a normal work schedule will act to develop greater internal control (Sampson & Laub, 1993). In this context, the subjects were asked about their occupational status. The result shows that there was not much evidence to rely on. The majority (56%) of all the subjects reported they had been in stability work before entered prison. Nevertheless, those who had never worked or not been in a stability work were more likely to have a longer criminal history than the others offenders, but the difference between the two groups was non-significant. Looking at the type of offence in relation to employments, a higher proportion of the offenders serving sentences for property offence reported more often they were not working compared to the other type of offence as figure 2 displays. This difference was significant, $p < 0,04$.

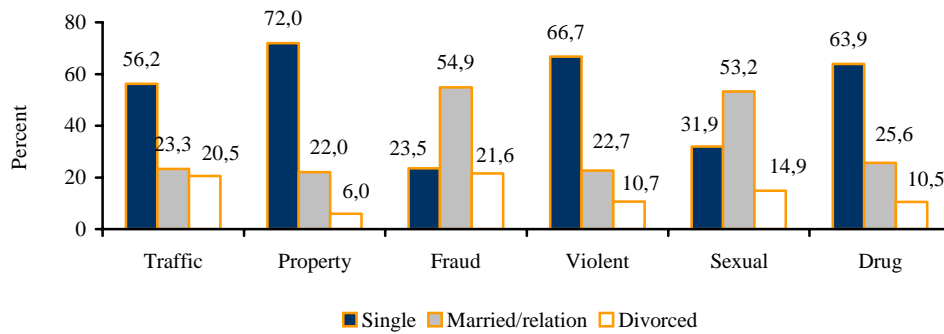
Figure 2: Occupation in relation to the type of offence

Conversely, highest proportion of those who had been working permanently were those offenders serving sentences for fraud and sexual crimes. When the age was taking into the consideration, the younger group (less than 30) was as much likely to be working as the older group (31 or older). The difference was only between the age of the offenders and those who were not working. In this aspects, the younger group was more likely to be unemployed and the older group was more likely to be inactive. The difference was significant, $p < 0,001$. On the other hand, there was a remarkable difference between the sex and occupational status. Females were much more likely to be not working (69%) than males (43%).

Although many are willing to believe that sources of satisfaction associated with steady employment, is a relationship, a home and a child which could have positive influence to avoid criminal activity, there is not much empirical evidence to support this thesis. Yet, it was interesting to take this aspect into consideration. When the marital status was tested, 58,6% of the subjects reported they had been more or less single in their life events. Figure 3, shows on the other hand, the marital status between the type of offence.

Figure 3: Marital status

The offenders serving sentences for fraud and sexual offences were much more likely to have been in steady relationship/married than the others. The difference was significant, $p < 0,001$. Unsurprisingly, the age affects the marital status in view of the fact that the younger is more likely to be single than the older but as pointed out before, the relationship between the age and type of offences was weak. Hence, the offenders serving sentences for property offence, traffic, violent and drugs were more likely to be single in all age groups. In spite of the sexes, there was no significant difference between them and marital status.

Overall, 69% of the subjects reported they had child/children but only 41% of them had a child/children living with them at home. The outcomes between the type of offence and parental status or the age was not significant. Neither did the sexes differ regards to having child/children but a higher proportion of females reported they lived with their child/children (47%) than male (30%).

Lastly, looking at the health situation of the subjects as they perceived it before they entered prison. A high proportion of the them reported they did not suffer from any physical problems (82%) but 38% reported they had mental health problems. The highest proportion of those who reported mental difficulties mentioned anxiety/depression or 75,5% and 47% of those subjects reported they had received financial benefits for a long time. This support that this problem did not depend simply on the imprisonment itself. Again, those who committed property offence reported more often depression/anxiety or/and other mental health problems or 46% against 37% following sexual offenders. There was no significant difference between the age and mental health problems but a strong and significant effect among the sexes. Females were much more likely to report mental health problems (59%) than males (34%).

Drug use

Many studies have proved that drug users are much more likely to be criminally active than non-drug users. Hence, adults using drugs are much more likely than others to continue their criminal career into adulthood, and they tend to have longer careers than non-drug users. Using this evidence in this study, all the subjects were asked in detail about their drug habits. Overall, 64% of the total sample reported having ever taken some kind of illicit drugs. According to this information, drugs use was classified by (1) *heavy user*; daily user or often in a week, (2) *user*; regularly user over weekend or often in a month, (3) *Previous user*; not used for 6 months or only used sometimes in the

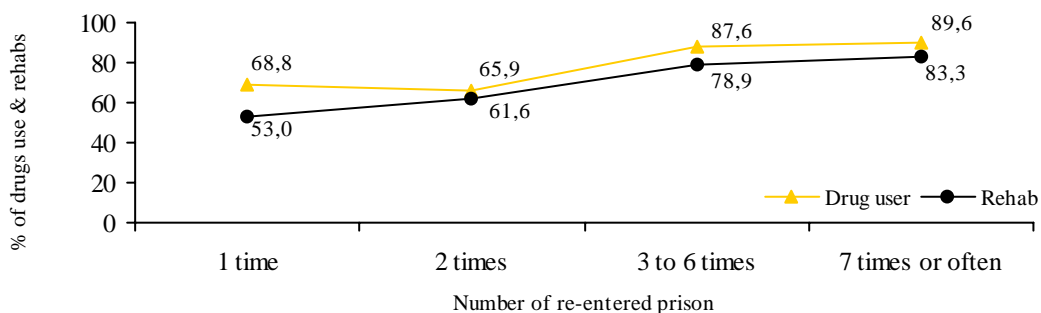
life, (4) *Never*; never used illicit drug. Seen from the table 3, those who served sentences for property offence were more likely to be heavy users than the others.

Table 3: Use of drugs in relation to the type of offence committed

<i>Type of offence</i>	Heavy user	User	Previous	Never
Traffic	27,1	15,2	25,7	31,9
Property	53,6	14,9	19,6	11,9
Fraud	2,8	9,8	13,8	73,6
Violent	21,3	24,0	20,0	34,7
Sexual	3,5	7,7	15,4	72,4
Drug	43,4	28,8	22,6	5,3

This support the results of the study by Sigurdsson and Gudjonsson (1996) mentioned earlier in this paper. Also, study by Maden (1992) which suggests that many drug users commit property offences to finance their drug habits. The highest proportion of those who have used drug sometimes in their lives was among the drug offenders. Many of them shows also sign to be a *heavy users* but the ratio was lower than among the property offenders. Thus, drug offenders show more tendencies to be a *user* as it indicates among the violent offenders. Conversely, high proportion of those who served sentences for fraud and sexual offences had never used drug. The younger subjects were more likely to have used illicit drugs sometimes in their life (69%) than the older (31%) but the age did not significantly affect the results among those who uses drug. It means, the older could for example be as much likely to be a heavy user as the younger. Also, there was not significantly difference between use of drugs and the sexes, but of those who reported using drugs, then females reported more often they were heavy users than the males. In this contexts, the subjects were also asked if they had “finished” rehab and if so, how often. About 50% of all the subjects reported they had finished rehab sometimes in their life but the property offenders reported more often they had been active in rehabs. Nearly 80% of them said they had finished rehab and 42% had finished rehabs 3 times or more often. Of the traffic offenders 64% reported they had been in rehab and the others reported around 50% except the proportion among the fraud and sexual offenders was less than 50%. The result shows also that those who had longer prisons history were more likely to use drugs and higher proportion of those who re-entered prison reported they have been more often in rehabs as figure 4 displays.

Figure 4: Use of drugs and rehabs in relation to the re-entered prison

DISCUSSION

The main focus in this paper was on the social- and health status of Icelandic prisoner. Several avenues have been opened up, but they requires further and more thorough examinations. The first result of this study here, indicates that prisoners have different social background concerning the family- and economical status. The age of the offenders did not either independently explain the difference between the offenders, although age is a strong determinant of participating in crime. Additionally, occupation, marital and/or having child/children were all found to be insufficient factors to explain crime activity. Drug use is a good predictor of criminal activities but not sufficient since there are still around 40% of the Icelandic prison inmates that have never used illicit drug. On the other hand, when the type of offence was related to the social- and health situation of the offenders it illustrated a strong relationship between these factors. It indicates that those who had committed property offence are more likely to be in worse conditions, both socially and psychologically, before they entered prison. Moreover, they are also in highest risk of being sentences again. The first indicative of sex difference is that females are also more likely to be inactive and economically deprived as the male serving sentences for property offence but the females are less likely to re-entered prison.

REFERENCE

- Gottfredsson, M & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Maden, S.A. & Gunn. J. (1992). A survey of pre-arrest drug use in sentences prisoners. *British Journal of Addiction* 87.
- Sampson, R & Laub, J. (1993). Crime and deviance over the life course; the salience of adult social bonds. *American Sociological Review* 5.
- Sigurdsson, J.F. & Gudjonsson, G. H. (1996). *Illicit drug use among Icelandic prisoners prior to their imprisonment: Criminal behaviour and Mental health*, volum 6: Whurr Publishers Ltd.
- Statistics Iceland, www.hagstofa.is
- Thorlindsson, Thorolfur (1998). *Vímuefnaneysla ungs fólks; umhverfi og aðstæður*: RUM, Reykjavík

The Mare Balticum Prison Project. Living Conditions in Swedish and Finnish Prisons

Smolej Mirka

The questionnaire for prisoners focused on the subjective assessment of the inmates concerning their living conditions, medical care, spare time activities, opportunities of labour and studying, disciplinary measures as well as the prisoners evaluation of their psychological well-being, their fear of victimisation and their conflict-solving behaviour. Two closed, male prisons were selected from both countries; Helsinki and Kerava prisons in Finland, and Norrtälje and Österåker prison in Sweden. The survey data was gathered in small groups of five to ten prisoners inside the institutions, and the filling in took approximately one hour. As the researchers were present in the small groups the prisoners had the opportunity to gain assistance in order to fill in the questionnaire. The final sample of Finland and Sweden consists of 161 answers.

The target prisons

Helsinki prison (former Helsingin keskusvankila), build in 1881 is situated in the centre of Helsinki and is the biggest prison in Finland. It is a closed institution for the “tough guys” but currently also hosts first-timers with long sentences (over one year) from the Helsinki region. At the time of the data collection it was suffering from over-crowding and the amount of inmates was 300. Currently the facility is under construction, and will be able to accommodate 280 inmates after the reconstruction is finished. According to the governor the biggest problem inside the prison is substance abuse (mainly amphetamine and Subutex) which is also related to debts and health problems

Kerava prison, situated 30 km outside Helsinki was originally build as a reformatory in 1891 and served as a juvenile prison for a long time. Currently the prison is divided into a closed male department and a juvenile department. The prisoners in the closed department are mostly first-timers, and the institution in general has also a large proportion of foreign prisoners. Kerava prison was the only institution in the sample that didn't have a surrounding wall, although the male department is officially classified as a closed institution.

Österåker, one of the biggest Swedish prisons was built in the 1960s and specialises in drug offenders. Most of the inmates accommodated in this institution have been convicted of a drug related crime, and the governor estimated a 95 % of the current prisoners being drug

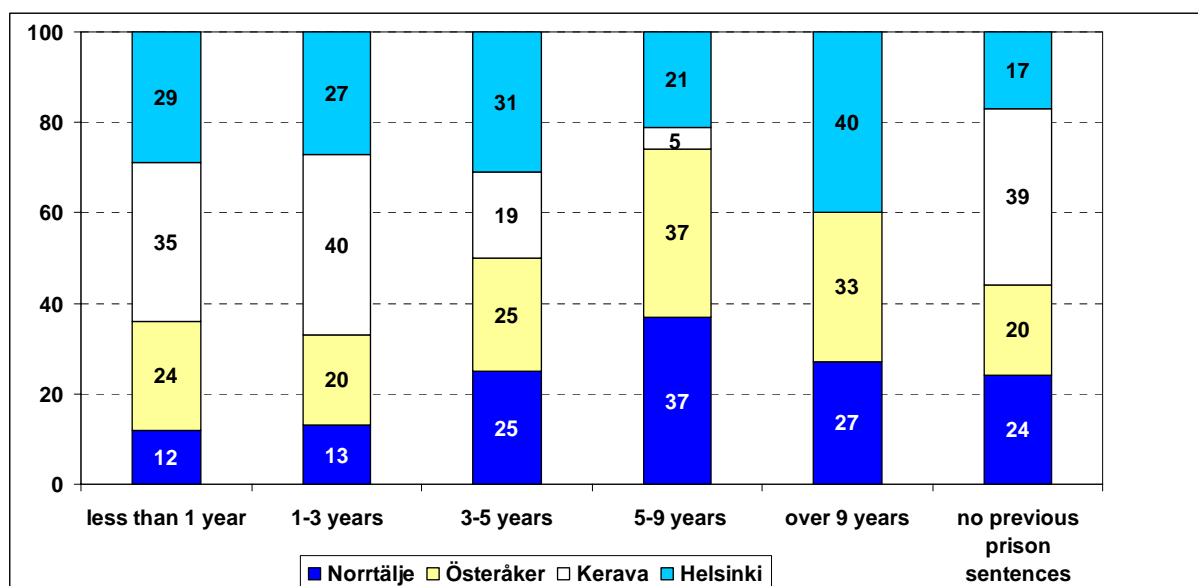

dependent. This feature of the prison population serves as a basis for the compartmentation of the prison: prisoners supposedly start from the motivational department, move to the treatment department and finally to the release department. These steps are based on prisoner's behaviour and the benefits are a bigger and a better room. However, due to overcrowding almost all the cells in the advanced level were occupied. This development has lately diminished the philosophy of step-taking in the institution.

Norrhälje – also one of the biggest Swedish prisons - was build in the 1960s as well. The prison has no specific orientation on the prisoners they host, but have a variety of departments (houses), including motivational, treatment and sexual offenders' departments. The prison has also two departments for special groups - prisoners that are either separated on a voluntary basis or sent to the special ward by a psychiatrist.

The characteristics of the four prisons can be examined in a closer detail by concentrating on the length of previous imprisonment of the respondents in each prison (figure 1). As the prisoners in Kerava are usually young and often also first-timers, only a few respondent had previously been to prison over five years, and 39 % had no previous sentences. The large amount of first-timers is also reflected to the age distribution of the sample: 40 % of the prisoners studied in Kerava were under the age of 25, whereas the eldest respondents in the sample were from Helsinki prison, where the prisoners serve longer sentences and many of them have previously been incarcerated. The variations between inmates' age and previous sentences are expressed in Österåker and Norrtälje to a lesser degree. Overall, the respondents in Kerava and Norrtälje were slightly younger than those in the other two prisons.

Figure 1. Total time of previous imprisonment, (%).

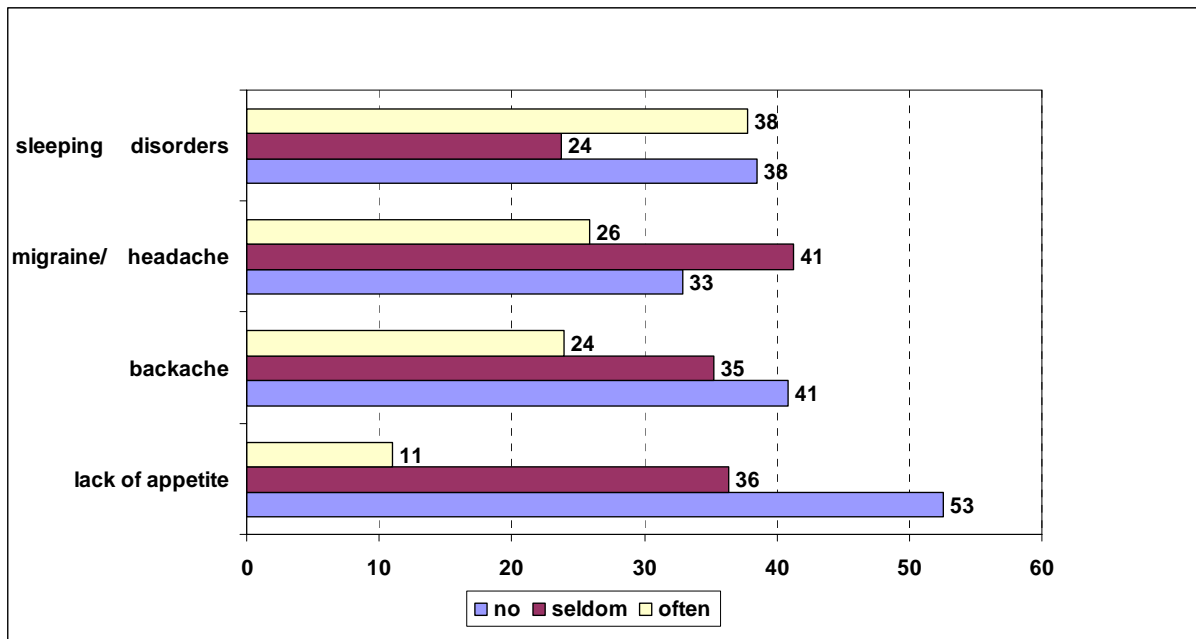

State of health and substance abuse

The prisoners' health needs differ from those of the general community mostly because of the unique characteristics of the prisoner population. Most studies have found prisoner populations to be at an increased risk for a range of health problems, including blood-borne communicable diseases, sexually transmissible infections, tuberculosis and mental health problems. Some of these health problems, such as hepatitis and HIV infection, can be attributed to lifestyle factors, such as injecting drug use and sexual activity, whereas others, for example tuberculosis, can arise from the living conditions within prison.

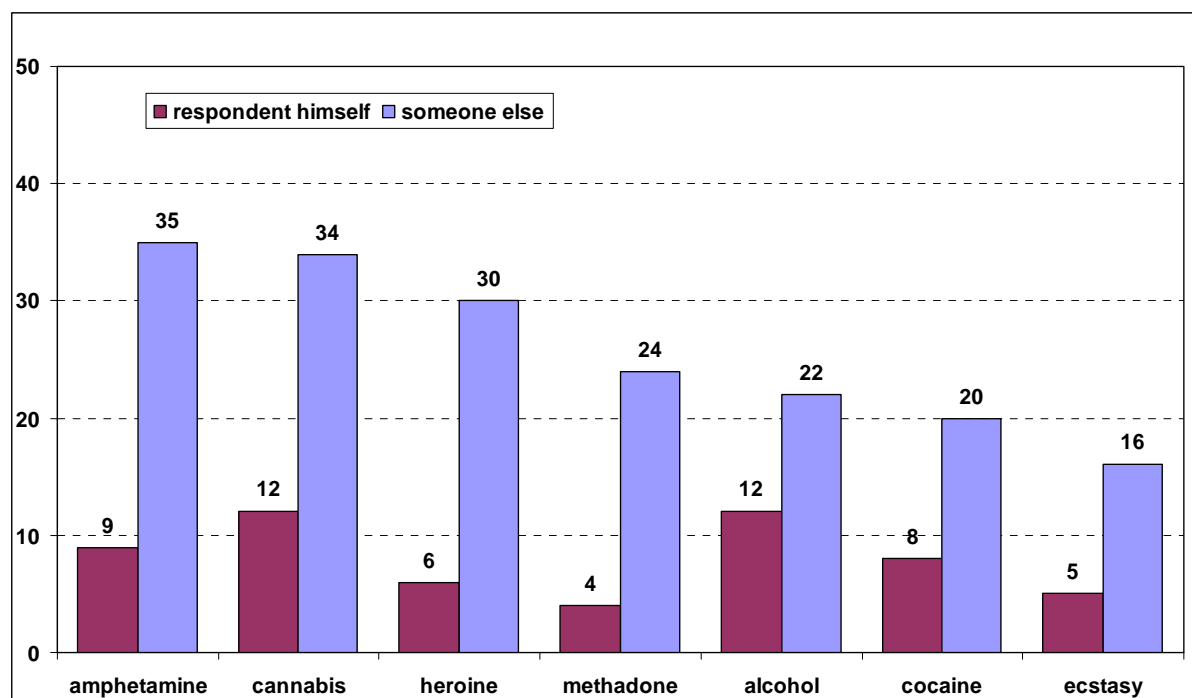
Overall 80 % of the respondents stated they felt completely or quite healthy. The proportion can be considered to be quite large, although it must be noted that the respondents included in this research may represent the healthier prisoners of the institutions while the severely ill ones have been excluded from the sample. When taking this into account, the proportion of respondents that felt completely or quite ill (20 %) should be considered quite large. There were no large differences among the studied institutions in relation to experienced state of health, although prisoners in Helsinki felt slightly more ill than the inmates in other institutions. This is presumably related both to the Helsinki prisoners higher age and to the fact that they had more previous sentences than prisoners in the other facilities of the sample. The most commonly mentioned health problem was sleeping disorder, which 38 % of the prisoners suffer from on a regular basis (figure 2). Every fifth inmate suffers from migraines or head-aches and the same amount stated that they regularly had back problems.

Figure 2. Health problems, (%).

Only very few of the respondents had tuberculosis or a sexually transmitted disease, although answering to such an intimate question in small groups may have somewhat effected the answers. The differences between the two countries or the four studied prisons were very small, except for hepatitis, which is strongly associated with injecting drug use. Of the Finnish inmates 40 % had hepatitis, whereas the percentage concerning Swedish prisoners was only 21. There is no comprehensive explanation for this, although it is a well known fact that Finland has always varied from the other Nordic countries in this aspect. The governor of Helsinki prison estimated that more than half of the total prison population in Finland have hepatitis C.

Figure 3. Current alcohol and drug use

The question on current alcohol and drug use (figure 3) should be treated with precaution in particular because it describes a very delicate and personal area of prison life⁸⁴. According to the respondents, other prisoners use mostly amphetamine and cannabis, whereas the respondents themselves claim they use mostly the "milder" substances: alcohol and cannabis. The answers can be interpreted as reflecting a "socially acceptable" response pattern. Besides the interpretative limitations of the figure 3, the findings indicate that the problem of drugs inside prison should by no means be treated as a decreasing problem.

There were no major differences between the studied institutions concerning alcohol and drug use, although the level of drug use seemed to be a bit higher in Österåker than in the other prisons. However, because Österåker specialises in drug dependent prisoners and most of the respondents were currently in treatment, it is probable that they expressed their substance use more openly than prisoners in the other institutions.

The challenges in conducting comparative research

The question of comparison always arises when doing international research. In the case of

⁸⁴ The question was formulated: "Do you know prisoners, who are currently using the following substances?" and: "Are you yourself currently using some of the following substances?"

the Mare Balticum project, one of the limitations was that the same questions were used in each country. Due to this, the questionnaire suffered from some inconsistencies. For example prison leaves, which are common policy in the Nordic countries were not taken into account in the formulation of the questions. The question concerning alcohol and drug use for instance lacked the expression “inside prison”, which may have led to misunderstandings in some cases. Originally the question did not aim to explore the prisoners substance abuse during their prison leaves but particularly during their time inside the facility. Also the fact that the study was conducted in such a variety of countries means that some of the questions weren't applicable in Finland or Sweden. In some occasions this even led to minor difficulties during data gathering when the respondents failed to take the questionnaire seriously.

The meaning of the word “voluntary”, which was the grounding basis of this research, is another factor that should be addressed. For example, in Helsinki prison the respondents were first asked to participate in the study during their spare time, but after experiencing an empty class room several times, they were allowed to take part during their work time (and also got paid for their participation). Although there probably isn't one comprehensive definition for the word ‘voluntary’, at least the recruiting of respondents ought to be conducted with a similar procedure in all the facilities. However, the features of this process in the target countries remain somewhat unclear.

Connected with such compromises is the question of prisoner selection. Most of the prisoners included in the sample were working or attending some of the programmes inside the prison, whereupon the mentally or physically disabled inmates were excluded from the sample. Besides ill inmates, the sixteen pages long and detailed questionnaire automatically excluded the illiterate and dyslexic inmates from the sample. Although questionnaires in all the target countries' languages were usually at hand, due to the rising amount of foreign nationalities in all of the prisons, the lack of an English questionnaire version was a minor problem from time to time.

Collecting survey data in small-groups doesn't come without problems. Usually the rooms were small, and the respondents had to sit very close to each other, so that the person next to them was able to see his answers. Most of the time the data gathering was handled without a

staff member in the room, but this was not always possible. One can only speculate if and how the presence of a prison officer may have effected the given answers.

Taken all the above mentioned limitations into account, it is obvious that one has to be very cautious in drawing general conclusions from the data. The sample may not be representative of the inmates in the target prisons, let alone the prisoners in the target countries. It is also probable that the collected data gives a more positive picture of prison life than is the actual case. However, despite the methodological limitations, the Mare Balticum project can be considered as a very relevant attempt to analyse evolutions and variations in prison conditions. The project has also potential in serving as a threshold for a better understanding of prison life and may lead to increasing efforts to ensure fundamental human rights.

Repeat Burglary in the Private Danish Home

Sorensen David W.M.

Introduction

This paper examines the extent and time course of repeat residential burglary⁸⁵ in Denmark, and considers its implications for crime prevention.⁸⁶

During the last decade, a growing body of research from various countries has demonstrated that a significant proportion of the victims of both violent and property crime have been victimized repeatedly (for a review, see Pease 1998). International research has focused heavily on residential burglary. The British Crime Survey (BCS) indicates that 18% of the households burgled in England and Wales in 2002/3 were burgled more than once (Smith, 2003, 17), and that this unlucky minority suffered more than 33% of all burglaries. Even more interesting, research from around the world demonstrates that as much as 40%-50% of the burglaries that recur within a year do so within the first month of an initial victimization (e.g., Robinson, 1998, 78). These facts suggest promising avenues for crime prevention, since knowledge of where and when burglaries are likely to recur should help in identifying the places and times where crime prevention programs might be most effective.

Explanations of RV: Risk heterogeneity and event dependence

The risk of future burglary is highly correlated with number of past burglaries – the more past burglaries, the higher that risk. Researchers attribute this phenomenon to one of two possible mechanisms: *risk heterogeneity and event dependence*.

Risk heterogeneity refers to the fact that some people and/or properties are more attractive and/or more susceptible to burglars than others, and that these differences between properties are relatively constant over time. Under this hypothesis, prior burglaries do not increase the risk of future burglaries. They do, however, predict them. This is because the same characteristics that attract burglars to a particular residence the first time are likely to attract the same or different burglars on subsequent occasions.

Event dependence, on the other hand, refers to the notion that an initial burglary actively increases the probability of a subsequent burglary. Under this second hypothesis, prior burglaries both predict *and causally influence* the probability of future burglaries. For example, offenders who have already burgled a property may return for goods they left behind, or for goods they expect residents to replace in the near future (e.g., loose money, TV sets, laptop computers, etc.). Furthermore, those offenders will now have a sense of how easy or difficult it was to gain entry, as well as an intimate knowledge of the interior layout of the residence.

---

⁸⁵ Indbrud i beboelse, straffeloven §276.

⁸⁶ This paper is a partial summary of a more detailed study by Sorensen (2004).

It is important to note that, while distinct, these explanations are not necessarily mutually exclusive. Some kinds of houses and/or people may be consistently more prone to burglary than others while, at the same time, the burglars who burgle them may also be more likely to return to these “easy,” familiar targets. This mixed explanation, in fact, seems the most likely.

Knowledge Concerning Repeat Burglary in Denmark

As of now, we know very little about the extent of repeat burglary in Denmark. The only information currently available comes from the International Crime Victims Survey (ICVS), a cooperative transnational project that collects comparative survey data on victimization experiences worldwide. Table 1 depicts findings from a recent ICVS-based report indicating that Denmark’s rate of repeat burglary is only half the average for the 17 nations examined. This is intriguing, since it suggests (a) that the extent of repeat victimization varies considerably by country, and (b) that it is lower in Denmark than in many other nations. This, however, is the full extent of current research knowledge concerning repeat burglary in the private Danish home.

Table 1: Prevalence, Incidence, and Concentration (% Repeats), by Country, 1999

Country	Sample Size	Burglary* Prevalence	Incidence	Concentration (Incid-Prev)/Incid
USA	1,000	3.8	6.6	42.4%
Japan	2,211	1.8	2.9	37.9%
Finland	1,783	1.2	1.8	33.3%
Belgium	2,402	4.1	6.1	32.8%
Netherlands	2,001	3.6	5.3	32.1%
Portugal	2,000	2.5	3.5	28.6%
Sweden	2,000	2.3	3.2	28.1%
Poland	5,276	3.1	4.3	27.9%
England-Wales	1,947	5.2	7.2	27.8%
Australia	2,005	6.6	8.8	25.0%
Canada	2,078	4.4	5.6	21.4%
France	1,000	2.3	2.9	20.7%
Switzerland	4,234	2.7	3.2	15.6%
Denmark	3,007	4.2	4.9	14.3%
Scotland	2,040	3.2	3.7	13.5%
Catalonia, Spain	2,909	1.9	2.0	5.0%
Northern Ireland	1,565	2.5	2.6	3.8%
All 17 Countries	39,458	3.3	4.5	26.7%

Source: International Crime Victims Survey, as reported by Kesteren et al. (2000, 30; 180-181).⁸⁷

* Includes attempts. Excludes thefts from garages, sheds and lock-ups, but includes burglaries in cellars.

Incidence is measured per 100 households.

⁸⁷ The prevalence rates for burglary (including attempts) in Table 1 come directly from Kesteren et al. (2000, Chapter 2, Figure 3, p. 30). Incidence rates for burglary (including attempts) in Table 1 were calculated by summing incidence rates for attempted and completed burglaries, respectively, provided by Kesteren et al. (2000, Appendix 4, Table 2, p. 180-181).

Aims of the Current Study

This report is a summary of a more extensive study (Sorensen, 2004) which was the first detailed examination of repeat residential burglary in Denmark, and the first treatment of registered repeat burglary ever conducted anywhere on a national basis. The current report has three primary goals:

1. To examine the risk of repeat burglary within one year of an initial burglary. This can be used to determine the potential crime preventive effects of treating prior victims.
2. To measure the *time course* of repeat burglary (i.e., the average time elapsing between initial and first-repeats based on the full sample of repeats occurring within 365 days of an initial burglary).
3. To provide information pertinent to whether anti-repeat burglary programs, such as those now popular in the UK, make sense in the Danish context.

Advantages of an official record study

Criminologists are well aware of the methodological limitations of official police data – especially in regard to their failure to capture crimes unreported to authorities. Nonetheless, official data remain interesting for two reasons.

First, despite the many advantages of victim survey research, police data are arguably more valid when it comes to examining the speed with which repeats occur. While victim surveys are relatively well suited for asking people “how many times” they were burgled during the last 12 months, it is unrealistic to expect victims to remember the precise dates of these victimizations. It is therefore difficult, if not impossible, to estimate the time course of repeat burglary on the basis of victim survey data.

Second, even if victim surveys provide a more valid estimate of the actual *extent* of repeat burglary, practical decisions regarding the cost-effective application of anti-repeat programs should be based on the extent of repeat victimization identified in official police reports. This is because burglary prevention programs focused on prior victims can only treat those victims who actually identify themselves to police. Repeat victims who fail to report victimization cannot in practice be identified for treatment. The actual extent of repeats is therefore irrelevant to the question of whether an anti-repeat program makes sense in Denmark. The interesting question is whether the level of repeat burglary *known to police* seems to justify the initiation of such a program.

Data

This report is based on 55,920 cases of burglary and attempted burglary reported at villas, apartments and farmhouses across Denmark during the 20-month period January 1, 2002 to August 31, 2003.⁸⁸ Data are derived from the POLMAP database, which is based upon

---

⁸⁸ In these data, the term “villa” applies to single-family houses, excluding farmhouses, but including row- and linked- houses. Two-family houses are borderline cases in which the attending officer determines property type on the basis of his or her own judgment and/or the judgment of residents. Typically, however, a residence will

POLSAS - an integrated “case steering system” now operating in all 54 Danish police districts.⁸⁹ The intent is to focus on burglary at primary residential properties. The data therefore exclude burglaries directed solely against any storage units (garages, sheds, cellars and lofts) that may be associated with these properties. Attempted burglaries are included in these data because they are useful predictors of both future attempts and future completed burglaries. The inclusion of attempts coincides with the recommendations and practices of past research (Pease, 1998, 29-30). Table 2 shows the distribution of cases by property type and % attempts for 2002 and for the first 8 months of 2003. Proportional breakdowns were relatively stable over these two periods.

Table 2: Study Sample by Property Type and % Attempts, 2002 and January 1 to August 31, 2003 (n= 55,920 cases)

2a: Full 12 Months in 2002				2b: First 8 Months of 2003		
Property Type	Total Burglaries Jan 1-Dec 31 2002	Col % Total 2002	Row % Attempts 2002	Total Burglaries Jan 1-Aug 31 2003	Col % Total 2003	Row % Attempts 2003
Villas	26,518	75.2%	12.7%	15,138	73.2%	13.4%
Apartments	6,553	18.6%	14.0%	4,101	19.8%	14.0%
Farmhouses	2,170	6.2%	4.8%	1,440	7.0%	5.1%
TOTAL	35,241	100.0%	12.4%	20,679	100.0%	12.9%

Primary Variables

The substantive results of this report are based on only a small subset of the overall data available in POLMAP, including:

- Property type (i.e., villa, apartment, or farmhouse)
- Full Address, including street name, house number, floor, apartment number/side, and postcode
- Date and time that the resident first discovered the burglary

Cleaning incorrect and/or missing address data and eliminating duplicate reports

The presence of inaccurate address data will result in an underestimation of the extent of RV because programming routines will not identify cases that have occurred at the same address

---

be classified as a “villa” if it has one or, at most, two residences inside it, and has the outward appearance of a single-family structure. “Apartments” are multi-family dwellings, typically stacked on top of one another. “Farmhouses” refer to stand alone houses actively used in connection with farming.

⁸⁹ I gratefully acknowledge the assistance of Detective Chief Inspector Ole L. Jacobsen of the GIS Office, National Center of Investigative Support, National Commissioner’s Office (Rigspolitiet), who extracted the POLMAP data used in this report for me on 18 September 2003.

as repeats if those addresses differ by even as much as a single punctuation point. Meanwhile, the presence of duplicate reports concerning the same case will result in an overestimation of RV, since these duplicates pertain to the same address. Extensive procedures used to clean address data and eliminate duplicate reports are described in Sorensen (2004, Section 2).

Measuring the date and time of burglary events

Most studies concerning the timing of police-reported burglary use the date and time that crimes were *reported* to police as an approximation of when they occurred. The current study departs from this trend, and instead uses the date and time that crimes were *discovered* by residents. The decision to do so is based on the fact that (a) most events are reported almost immediately following discovery, yet (b) in those cases where this is not true, the date of discovery is a better indicator of the actual date of the event than the reporting date. In cases where residents report crimes long after their discovery, the use of reporting date can seriously bias the estimate derived for the time course of RV.

The Prevalence and Incidence of Reported Burglary in Primary Danish Residences

Before discussing the potential gains of a focus on prior victims, it is necessary to establish the base rate prevalence and incidence of burglary at primary residences in Denmark. According to Statistics Denmark (2004, StatsBank Website, Table BOL1), there were 2,380,157 dwellings designated as villas, apartments, or farmhouses occupied year round in Denmark in 2002. Armed with this number, Table 3 provides estimates of the household prevalence and incidence of burglary in primary Danish residences, by property type, for 2002. The remainder of this report focuses solely on prevalence. 1.4% of Danish households were burgled in 2002. The prevalence of reported burglary in villas and farmhouses is more than twice that estimated for apartments.⁹⁰

Table 3: Estimated Household Prevalence and Incidence (per 100 Households) of Residential Burglary in Denmark, by Property Type, 2002

Type of Property	Dwellings in Denmark	Burgled Addresses	Total Burglaries	Household Prevalence*	Household Incidence **
<i>Villas</i>	1,330,945	25,234	26,518	1.9%	2.0
Apartments	928,922	6,328	6,553	0.7%	0.7

⁹⁰ On the one hand, this is surprising because apartments tend to be located in urban areas – which are assumed to have higher burglary rates than rural areas. On the other hand, data from the National Commissioner’s Office (2003) indicate that while number of burglaries (including attempts) reported against villas increased 25% between 1996 and 2002, the number reported against apartments and rooms declined by 50% during that same period. Furthermore, multivariate analyses of the British Crime Survey indicate that the odds of burglary in apartments in England and Wales are nearly half that for detached houses when location and various socio-demographic covariates are held constant (Budd, 1999, 82). This makes sense since apartments have fewer entry points and more neighbors to watch them. All in all then, the differences in prevalence and incidence rates estimated in Table 3 for apartments as compared to villas and farmhouses may not be as surprising as they seem at first glance.

Farmhouses	120,290	2,077	2,170	1.7%	1.8
Villas, Apts, Farms ⁹¹	2,380,157	33,542	35,241	1.4%	1.5

* Household Prevalence = Burgled Addresses/Dwellings in Denmark

** Household Incidence per 100 Households = (Total Burglaries/Dwellings in Denmark)*100

The One-Year Risk of Re-Burglary in Danish Households

This section examines the risk of re-burglary within one year of an initial burglary. The sample is limited to n=20,765 villas, apartments and farmhouses that experienced a first burglary during the first 8 months of 2002 (January 1-August 31). Each of these burgled addresses was followed for 365 days from the date of their first burglary in order to determine the proportion that experienced repeat burglaries within one year. Table 4 provides information specific to property type concerning the total number of addresses burgled, total burglaries reported, percentage of households reporting one, two and three or more victimizations, and the total number and percent of households re-burgled within one year. Of the 20,765 households that experienced a burglary in the first eight months of 2002, 7.9% experienced a second burglary within 365 days of the first. This proportion was somewhat higher for villas (8.2%), and somewhat lower for apartments (5.0%) and farmhouses (6.7%).

Table 4: Repeat Burglary Within 365 Days of an Initial Burglary

Type of Property	Total Addresses	Total Burglaries	Number of Victimizations (%)			Addresses Re-Burgled Within 1 Year	
			1	2	3+	n	%
Villas, Apts, and Farms	20,765	22,624	92.1%	7.1%	0.8%	1,647	7.9%
Villas	15,309	16,722	91.8%	7.4%	0.9%	1,255	8.2%
Apartments	4,158	4,389	95.0%	4.6%	0.4%	209	5.0%
Farmhouses	1,346	1,446	93.3%	6.1%	0.6%	90	6.7%

The 7.9% overall repeat figure can be thought of as the one-year prevalence of new burglaries among households that have already experienced an initial burglary. This one-year risk is 5.6 times higher than the one-year risk of burglary among average Danish households – which is only 1.4%. Table 5 shows the proportional difference in risk of new burglaries among average households as compared to recently burgled households. While apartments have the lowest overall risk of both initial and repeat burglary, the increased risk subsequent to an initial burglary is highest for apartments.

Table 5: Prevalence of New Burglary Within 365 Days, in Recently Burgled Households as Compared to Average Risk

⁹¹ Total Burgled Addresses for all properties combined (n=33,542) is 97 cases smaller than that derived by summing the number of addresses for the three property categories (25,234 + 6,328 + 2,077 = 33,639). This reflects the fact that in some cases, police have classified a particular addresses as one form of property in an initial report but as a different form of property in a subsequent report. This means that property-specific prevalence and incidence rates may be very slightly under-estimated. The degree of under-estimation is, however, trivial, given the large number of cases in the sample.

Type of Property	Average Household	Recently Burgled Households	Proportional Difference
Villas, Apts, and Farms	1.4%	7.9%	5.6
Villas	1.9%	8.2%	4.3
Apartments	0.7%	5.0%	7.1
Farmhouses	1.7%	6.7%	3.9

Table 6 indicates that the prevalence of new burglary increases as the number of prior burglaries increase – as does proportional risk. For example, when looking at all types of property combined (VAF), 20.2% of the households that have already experienced three burglaries can expect to experience a fourth before the end of the 365-day period. Furthermore, the risk of a new (fourth) burglary among these households is 14.4 times higher than the one-year risk of burglary for the average Danish household (where number of priors are unknown).

Table 6: Prevalence of New Burglary and Proportional Risk, by Number of Prior Burglaries

Number of Prior Burglaries	Prevalence of New Burglary Within 365 Days				Risk Proportional to Average (Average=Unknown Number of Priors)			
	VAF	Villas	Apts	Farms	VAF	Villas	Apts	Farms
Unknown	1.4%	1.9%	0.7%	1.7%	1.0	1.0	1.0	1.0
1	7.9%	8.2%	5.0%	6.7%	5.6	4.3	7.1	3.9
2	10.5%	10.4%	8.1%	8.9%	7.5	5.5	11.6	5.2
3	20.2%	19.2%	*	*	14.4	10.1	*	*
4	*	*	NA	NA	*	*	NA	NA
5	*	*	NA	NA	*	*	NA	NA

* Base numbers are too small to provide reliable estimates.

NA: None of the sample households had the requisite number of prior burglaries

Relevance to Crime Prevention

The risk of repeat within one-year of an initial victimization allows one to estimate the number of households that might be spared a repeat burglary if all first-time victim households were successfully treated. While the elimination of all repeats is hardly a credible goal, knowledge of where and when burglaries are likely to recur increases the number of burglaries one might expect to prevent with any given program.

To illustrate this, assume we have a well-developed (but realistically fallible) burglary prevention program that will prevent future burglary at just 25% of the households at which it is applied. Now assume that we apply this program to a random sample of 1,000 Danish households. Since the annual household prevalence of reported burglary in Denmark is 1.4%, we should expect to prevent future burglaries at $(0.014 * 0.025 * 1,000 =)$ 3.5 households. However, assume for a moment that the same program is applied against a sample of 1,000 recently burgled households. Since the estimated prevalence of re-burglary within 365 days

at these households is 7.9%, that same burglary prevention program might be expected to prevent future burglaries at $(0.079 * 0.25 * 1000 = 19.8)$ nearly 20 households during the coming year. While the overall numbers remain low, the prevention rate potentially achievable by applying the program to previously burgled households is 5½ times greater than it would be if applied against a random sample of Danish households. Furthermore, that prevention rate increases if applied to households already burgled *two* or more times in the recent past.

Note that these rates of prevention are based on crimes predicted to occur within 365 days of an *initial burglary*. If a longer period of data had been available for the current analyses, one could measure *continuously* rolling one-year risk (i.e., risk of a second burglary within 365 days of a first, risk of a third burglary within 365 days of a second, etc.), which would undoubtedly result in higher rates of both predicted prevalence and potential prevention. Furthermore, while not examined in the current report, prior research indicates that the risk of repeat is higher in precisely those places and among those people where overall burglary rates are highest (e.g., Farrell and Pease, 1993, 14). Applying burglary prevention programs to prior victims who belong to high-risk demographic subgroups or who live in high risk areas could thus be expected to increase the potential effectiveness of such programs above and beyond that described here. This point is revisited in the conclusion of this report.

Note, however, that the potential improvements in prevention suggested are provided under the assumption that a burglary prevention program applied against a previously burgled household will be just as effective as it is when applied against the average household. This, of course, may not be the case, since the same factors that account for the higher prevalence of repeat burglary among previously burgled households may work to increase the effort burglars are willing to make to gain access to these properties. Thus, a burglary prevention program with an average rate of 25% effectiveness may be somewhat less effective when applied against the kinds of properties most attractive to burglars. This is, however, ultimately a question of program design, and in no way dismisses the fact that number of potentially preventable offenses is higher in some places than others.

Critics may point out that the prevention of burglary at one property will simply shift, or *displace*, that burglary to another, less protected location. If correct, the potential for prevention described above would have no effect on the overall volume of burglary. Yet the benefits to crime prevention survive the displacement critic for three reasons. First, there is no reason to expect that the displacement caused by burglary prevention programs at previously burgled households should be any greater than that caused by those same programs at the average household. Displacement is thus a generic issue in regard to crime prevention, and in no way specific to the prevention of repeat victimization. Second, from a standpoint of distributive justice, Farrell and Pease (1993, 21) argue that the mere displacement of repeat crime may itself be a laudable outcome since it would act to spread the pain and fear of victimization a little more evenly. Third, research suggests that displacement is not as inevitable as common sense might suggest. Following a review of 55 crime prevention programs in which evidence for displacement was formally evaluated, Hesseling found that 22 (40%) revealed no evidence of displacement. Hesseling (1994, 219) summarized his findings by stating that, “The main conclusion from the above analysis is that displacement is a possible, but not inevitable, consequence of crime prevention.”

All in all, the application of burglary prevention programs to prior victims would seem likely to increase their potential effectiveness in relative terms, regardless of their effectiveness in absolute terms.

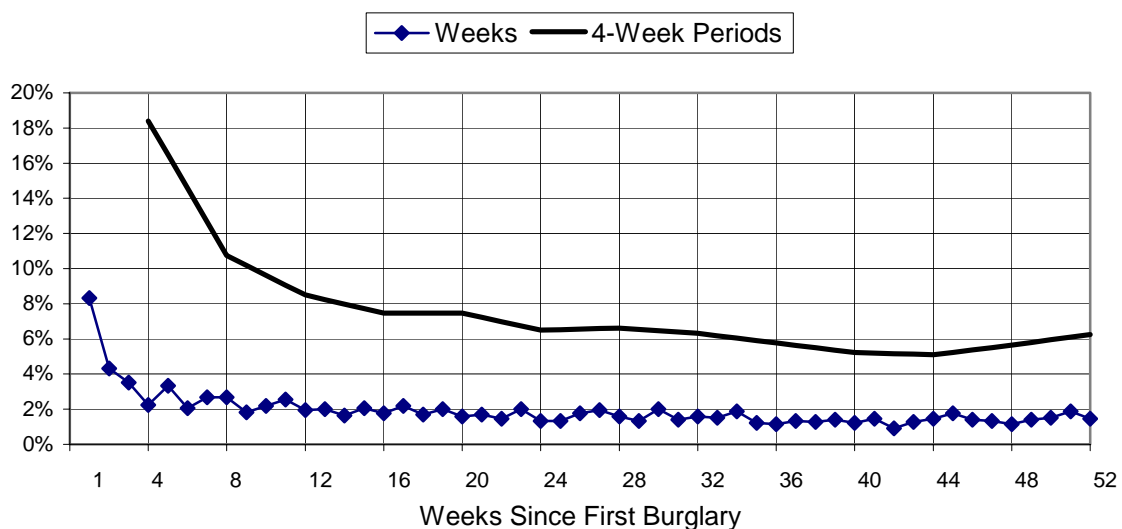
The Speed of Recurrence

This section examines the speed with which repeat burglaries occur subsequent to initial burglaries. The data are based on all 1,647 first-repeats identified in the previous section. Time elapsing between initial and first-repeat burglaries is measured on the basis of when those crimes were discovered by residents. Estimation of the speed of recurrence in Denmark is interesting for at least three reasons. First, it allows comparison to the speed of recurrence identified elsewhere in previous international research. Second, it indicates precisely *when* crime prevention efforts will be most effective at reducing repeats. And third, it provides clues as to why repeat victimization occurs.

Speed in weeks and four-week periods

1,647 of the 20,765 households burgled during the first eight months of 2002 reported a second burglary within 365 days of the first. Figure 1 shows the speed with which these 1,647 first-repeats occurred in weeks and four-week periods. The period of greatest risk for re-burglary is clearly during the first four weeks subsequent to an initial burglary, and that risk is at its absolute greatest during the very first week. 18.3% of the 1,647 first-repeats occurred within the first four weeks subsequent to an initial burglary - 8.3% during the first week, 4.3% during the second, 3.5% during the third, and 2.2% during the fourth.

Figure 1: Proportion of 1,647 First-Repeats Occurring by Week and 4-Week Periods

No clear indication of return for replacement goods

Contrary to some of the prior research, the Danish data presented in Figure 1 show no clear evidence that burglars are retuning to collect replacement goods. Both Polvi (1991) and Andersen et al. (1995) observed increases in the proportion of repeats occurring in their data

during the fourth month subsequent to an initial burglary. While Polvi et al. (1991, 413-414) interpreted this rise as most likely due to a “chance fluctuation in the data,” they cautioned that it might also “represent the period after which replacement of goods though insurance is virtually certain to have occurred.”

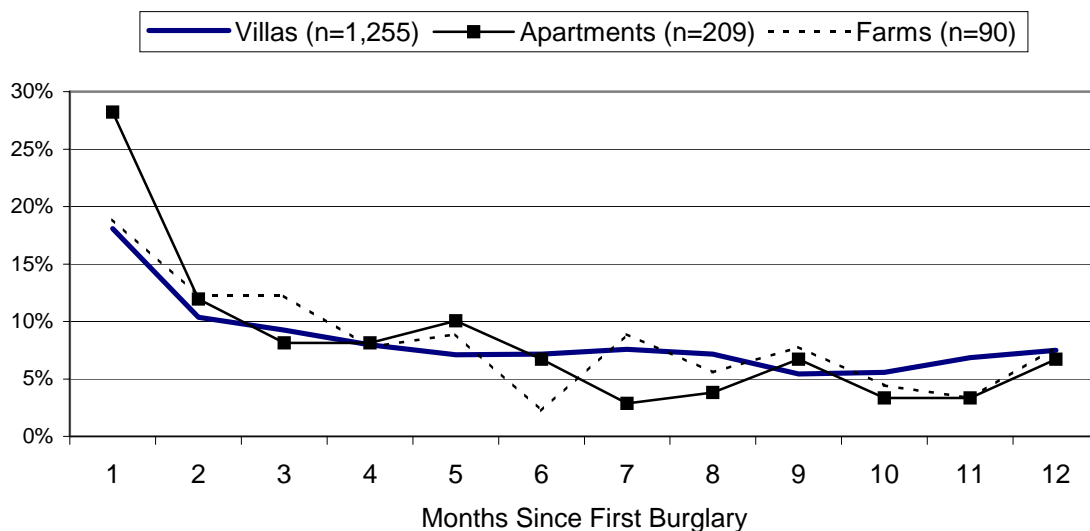
Proportional risk by week

Since 8.3% of first-repeats occurred within just one week (Figure 1), one can calculate the expected prevalence of burglary during this first week as $(7.93\% * 0.0832 =) 0.6598\%$, which is 24.5 times higher than the expected prevalence of burglary for the average household during an average week $(1.4\%/52 =) 0.0269\%$. Likewise, since 4.3% of first-repeats occurred during the second week, estimated prevalence for that week can be calculated as $(7.93\% * 0.04310 =) 0.3418\%$, which is 12.7 times higher than the expected prevalence of burglary for the average household during an average week (0.0269%). The ratio of elevated risk declines during each of the 52 weeks subsequent to an initial burglary. Yet even at Week 52, the risk of new burglaries among previously burgled households remains 4.3 times higher than the average one-week risk for all households in general $(7.93\% * 0.0146 = 0.11578\%$ versus 0.0269%).

The speed of recurrence by month and type of property

Figure 2 shows the proportion of first-repeats occurring by month and type of property. While somewhat over 18% (18.1% and 18.9%) of the first-repeats occurring in villas and farms took place during the first month subsequent to an initial burglary, 28.2% of the first-repeats in apartments happened during this first month. Apartments therefore seem to have a significantly higher initial burst of repeats than villas or farms. This is particularly interesting since the overall prevalence of burglary in apartments (0.7%) is significantly lower than that in villas (1.9%) and farms (1.7%), as is the proportion of properties that suffer repeats within 365 days of an initial victimization (i.e., 8.2% of villas, 6.7% of farms, and 5.0% of apartments).

Figure 2: Proportion of 1,647 First-Repeats Occurring by Month (30 Day Periods)

Proportional risk differs by property type. On average, the risk of new burglaries within 365 days is 5.6 times higher for recently burgled homes than it is for the average Danish home. Yet while recently burgled villas and farms are subject to 4.3 and 3.9 times greater risk than the average villa or farm, respectively, the risk of new burglaries at recently burgled apartments is over seven times higher than that for the average apartment. And the risk of new burglaries in apartments during the first week subsequent to an initial burglary is over 50 times higher (53.3) than the risk of burglary at the average apartment during an average week. It therefore seems that while residents of apartments enjoy a comparatively low risk of both initial and repeat burglary, their relative risk of new burglary increases disproportionately subsequent to an initial burglary as compared to the increased risk faced by residents of both villas and farmhouses.

Recall that there are two mutually compatible explanations for why some people and/or places are victimized more often than others: risk heterogeneity and event dependence. Risk heterogeneity theory simply assumes that some properties are more attractive to burglars than others, and that the characteristics that make them attractive are relatively stable over time. According to this perspective, repeat burglaries are not necessarily the work of the same offenders, since totally unrelated, subsequent offenders will be attracted to the very same properties for precisely the same reasons that earlier offenders were attracted. Event dependence theory, on the other hand, assumes that the occurrence of an initial burglary actually increases the probability of a second burglary (e.g., the familiarity gained through a first break-in might prompt the exact same offender to return at a later date). While these perspectives are by no means mutually exclusive, offender accounts lend greater support to event dependence, since many burglars report returning to the scenes of previous crimes (Ericsson, 1995, as cited by Pease, 1998). Furthermore, the speed with which burglaries have been shown to recur in prior research also supports this perspective, since the heavy burst of repeats immediately subsequent to initial break-ins suggest that they are the work of the same burglar. If risk heterogeneity were the only mechanism driving the repeat phenomenon, the rate of recurrence would be elevated, but evenly distributed across the 365-day follow-up.

Conclusion

The fact that recently burgled households suffer 5½ times more burglaries in a given year than the average household suggests that burglary prevention efforts focused on prior victims should be considerably more effective than those applied at random. Furthermore, the data presented above indicate that those efforts should be most effective during the first one to three weeks subsequent to an initial victimization.

This information should provide victims with a sense of empowerment, since it suggests that relatively minor adjustments to vulnerable entry points and/or the application of other forms of deterrence might meaningfully reduce the risk of repeats. I use the term “minor” with caution, of course, since the victim should not be convinced that cosmetic improvements alone will suffice. Such improvements should also be made very rapidly, since they may also ward off returning burglars, who appear to strike relatively quickly subsequent to the first burglary.

Prior victims in high-risk areas and demographic communities

Burglary is concentrated both geographically and demographically. According to prior research, repeat victimization is concentrated in the very same areas and among the same households where overall burglary is highest. Note, however, that crime concentrations that appear to be geographic in nature may actually represent concentrations of at-risk demographic communities. Burglary is clearly concentrated among certain types of households. Data from the British Crime Survey (BCS) indicate that single parent households, low-income households, and urban households – among others - all have higher than average rates of burglary in England and Wales (Budd, 1999, 10-12; 82). They also experience a higher proportion of repeats.

It seems safe to presume that households characterized by more than one of these risk factors would have even higher rates of repeat burglary than that estimated in the current report. Targeting members of (a) high-risk demographic groups (b) residing in high-risk neighborhoods (c) who have already experienced an initial victimization would thus seem likely to maximize both the prediction and prevention of future burglary.

Additional benefits of a focus on prior victims

Burglary prevention programs that focus on prior victims offer additional benefits quite apart from crime reduction. These include a reduction in the public's fear of crime, increased confidence in police, a push toward distributive justice, the provision of a sensible sampling frame for victim treatment, and a useful measure of police performance.

Do anti-repeat burglary programs reduce burglary?

Despite the promise of repeat victimization theory, three out of five anti-repeat programs reviewed by Sorensen (2003, Section 5) failed to meet their burglary-reduction objectives. In most cases, this seems to have resulted from implementation failures and lack of victim compliance. The question then may not be whether anti-repeat programs “work,” but whether the citizens they are designed to protect can be motivated to utilize the techniques offered. The next logical step in anti-repeat program development may therefore have nothing to do with the design of new burglary prevention approaches. Rather, it may focus on the psychology of motivation, and how project managers and/or police can encourage higher levels of participation among the citizens they aim to protect.

References

- Anderson, David, Sylvia Chenery, and Ken Pease. 1995. *Biting Back: Tackling Repeat Burglary and Car Crime*. Crime Detection and Prevention Paper 58. London: Home Office.
- Budd, Tracey. 1999. *Burglary of Domestic Dwellings: Findings from the British Crime Survey*. Home Office Statistical Bulletin 4/99. London: Home Office.
- Carlstedt, Malena. 2001. *Offer Igen...?* As excerpted and summarized by the (Danish) Crime Prevention Council (Det Kriminalpræventive Råd). Report No. DKR 01-052-0517. Copenhagen: Det Kriminalpræventive Råd.
- Ericsson, U. 1995. Straight from the horse's mouth. *Forensic Update* 43: 23-25.
- Farrell, Graham, and Ken Pease. 1993. *Once Bitten, Twice Bitten: Repeat Victimization and its Implications for Crime Prevention*. Crime Prevention Unit Series Paper 46. London: Home Office.
- Hesseling, Rene B. 1994. Displacement: A review of the empirical literature. In Ronald V. Clarke (ed.), *Crime Prevention Studies, Vol. 3*. Monsey, NY: Criminal Justice Press: pp. 197-230.
- Kesteren, John van, Pat Mayhew, and Paul Nieuwebeerta. 2000. *Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries: Key-findings from the 2000 International Crime Victims Survey*. Ministry of Justice: Den Hague.
- National Commissioner's Office (Rigspolitiet), 2003. Unpublished data obtained from National Commissioner's Office through Dr. Britta Kyvsgaard, Chief of Research, Ministry of Justice, Denmark.
- Pease, Ken. 1998. *Repeat Victimization: Taking Stock*. Crime Detection and Prevention Series Paper 90. London: Home Office.
- Polvi, Natalie, Terah Looman, Charlie Humphries, and Ken Pease. 1991. The time course of repeat burglary victimisation. *British Journal of Criminology* 31(4): 411-414.
- Robinson, Matthew B. 1998. Burglary revictimization: The time period of heightened risk. *British Journal of Criminology* 38(1): 78-87.
- Smith, Celia. 2003. Chapter 2: The extent of crime. In Jon Simmons and Tricia Dodd (eds.), *Crime in England and Wales 2002/2003*. Home Office Statistical Bulletin 07/03. London: Home Office, pgs. 9-24.
- Sorensen, David W.M. 2003. *The Nature and Prevention of Residential Burglary: A Review of the International Literature with and Eye Toward Prevention in Denmark*. Copenhagen: Ministry of Justice. Available on-line at: www.jur.ku.dk/medarbejdere/davesorensen/
- Sorensen, David W.M. 2004. *Repeat Burglary in the Private Danish Home: Extent, Time Course, and Implications for Prevention*. Copenhagen: Ministry of Justice. Available on-line at: www.jur.ku.dk/medarbejdere/davesorensen/
- Statistics Denmark (Danmarks Statistik) StatsBank (Statistikbanken) Website. 2004. Available on-line at: www.statistikbank.dk

Changing Ethnic Relations in a Finnish prison: a Case Study of Helsinki Prison

Björnsdotter Teppo Annika

A workshop paper given in the 24th of April 2004 in Rørelse, Denmark.

This paper is part of a research project, which is a collaboration between three anthropologists conducting ethnographic research into prisons in Finland. The aim of the project is to study everyday life in Finnish prisons. The focus of the project is on the production of social relations in prison. It studies the relations and tensions that underlie prison life, which is characterised by constant negotiation about routines and hierarchies. These negotiations lead to the formation of a complex and opaque social organisation.

During our fieldwork (still continuing) in the prisons of Helsinki, we identified certain socially organising key concepts in prison life. Exchange relations, ethnic relations, use of space, gender, violence and power relations are the main concepts of our study.

This paper is based on the fieldwork Minna Ruckenstein and I have conducted in Helsinki Prison. It is interested in the position of ethnicities in the social field of prison. What is the significance of ethnic background in prison?

The background

Helsinki Prison (*Helsingin Vankila*) is a large closed institution located on the edge of central Helsinki. It is a special environment in many ways. Built in the 1880s, it was a product of an era when its ability to look intimidating with its massive brick walls and small windows was seen as vital rather than its inner functionality (Pajuoja 1995: 17).

It is not only a prison of forbidding exterior but also a prison of harsh reputation. The prisoners are male recidivists or first-timers with heavy, over two-year sentences. A staff member pointed out to me:

“This place is the garbage can of Finland. This is where they send those prisoners, who cannot cope anywhere else. They just put them on the train and send them here.”

The prison is rather full at the moment. According the modern standard it should accommodate 250 prisoners, but at the moment there are over 300 prisoners. For the purposes of this paper it is noticeable that Helsinki Prison is one of the two prisons in Finland, where foreigners are concentrated.

While there has been an increase in the number of foreigners, Finland is still outside main migration flows. In Finland there were approximately 5,2 million residents, of which only 107 thousand, or two per cent were foreign nationals in 2004.

After the fall of Soviet Union, prison populations in the whole Europe have changed (Tomasevski 1994). This development has also affected the situation in Finland. However, while in many countries the changes in tightening migration policy have affected the elevation of the number of foreign prisoners (see e.g. Spanish prison figures) already before

the changes in Eastern Europe, in Finland, which was a relatively closed country for a long time, there is little evidence of this.

In many European countries the traditional dichotomy to foreigners and citizens has been questioned, mainly because it does not take into account a multitude of new categories and identities that emerged at the end of the twentieth century. The category of foreigner is made to include asylum-seekers and tourists, migrant workers and undocumented aliens, while the category citizen can include foreign born individuals or indigenous minorities who might be seen as foreign or treated as such in prisons (Tomasevski 1994: 12). This is also a point that must be taken into account when we look at the Finnish prisons.

The prisoners addressed in statistics as foreigners are mostly Estonians or from the area of former Soviet Union, who seldom have any residential status in Finland. Nevertheless, Gypsies, Africans, Estonians, Russians and Finns are actors of everyday life in Finnish prisons, and ethnicity rather than citizenship is a factor that defines their position inside.

The most important definition of ethnicity is that it is an aspect of social relations: it does not exist, before it is made visible (Eriksen 2001: 263). It is thus important to see, which aspects of ethnicity are made visible in the prisons, and which are not, and how this process in turn reflects the whole social field of the prison.

The old alliance

Before the year 1990 the ethnic division in Finnish prisons was quite uncomplicated. The Finnish ethnicity went unchallenged, with the exception of Finnish gypsies, the *Romanis*. Gypsies and Finns were the two main ethnic groups in the prison population of Helsinki Prison. Both groups had their separate hierarchies, and a mutual dislike.

While the gypsies could speak their own Romani language, Finnish language was the standard. Hierarchies were clear-cut. Today, the few prisoners who remain from those days are known as the “Men of the Old Alliance” (*vanhan liiton miehet*). They often have prestige and a say in the social interactions that take place between prisoners. They have a certain ethos towards the guards and prison life.

Even more prominently, some guards and members of the staff are today known as the “men of the old alliance”. One definition for this is a staff member, who started his professional career in prisons before the implementation of the Sentences Enforcement Act of 1976 (this act emphasized the normality of the punishment (circumstances in a penal institution must be organised so that they correspond to those prevailing in the rest of society) and that the prison term must be organised so that the sentence is only loss of liberty). There are also some younger guards, who state that they identify with the old alliance ideals. These ideas could more accurately be described as some general principles one has towards the treatment of prisoners (see also Peräkylä 1997: 33) and values towards the prison life. Even today, everyone is very aware of everyone else’s views about this.

In today’s *prison lore* both guards and prisoners of the old alliance are frequently depicted as noble figures. They are each other’s mirror images: hard men on both sides of the law who respect the rules of the prison, and play - perhaps sometimes rough - but always fair.

Finnish prisons today

In Finnish prisons, the ethnic relations have undergone a drastic change during the past twelve years. Previously the number of foreigners paled into insignificance of 0,2-0,3 per cent until the year 1990. Thereafter, their numbers escalated to 8,5 per cent in mere twelve years. In European terms this is still very moderate: in Sweden approximately 27 per cent, in Norway 15 per cent, in England and Wales 10 percent, and in Spain 26 per cent of prisoners are foreigners.

In April 2004 they constituted an estimated fifth of the prison population in Helsinki Prison. A majority of these, 70 to 80 per cent are not Finnish citizens, and face expulsion upon their release.

Another considerable change that has taken place in Finnish prisons is the number of those convicted for drug-related crimes. These crimes climbed in the 1990s from 2500 in 1990 up to 15.000 in 2001 – a six-fold increase. 20 per cent of those found guilty to serious drug-related crimes were foreigners. Two thirds of these were Estonians or Russians, one third from other foreign countries (Virtanen 2003).

As a result, new groups and new power relations have emerged. Russian (many of them Estonian citizens though, another ethnic group) and Estonian prisoners are well behaved, and the guards readily praise their willingness and ability to work and to take part in sporting activities. They do not use drugs or cause problems, and keep to their own.

Of all the jobs available they prefer those, where you can make little more money than in other work places in the prison, such as making license plates. Many of them even manage to send money home from the 130 to 200 Euros they make a month. They admit frankly, that Helsinki Prison is not a bad place to be in. Many of them were caught trying to smuggle drugs to Finland. The fact that they do time for drugs makes them reasonably prominent in the hierarchy of prisoners, which is affected by several things, among them the type of crime one has committed, personal connections (position in the criminal subculture in the outside) and social skills.

In one sense, prison life has changed fairly little from the 1980s. Then and now the life in prison is monotonous and boring. In addition, the space is dense, bodies and timetables strictly regulated. Therefore, small variations in space, time and body mean a lot. A ranking system of better and worse departments is emblematic for the prison. In a closed world it makes a huge difference whether you have managed to land a good or just OK cellblock.

The space correlates with the hierarchy among prisoners, and different blocks of the prison have different values attached to them. The best cellblocks have most privileges, popular guards and the doors are open longer, while in the least valued departments doors are closed more and guards are stricter. This makes the disciplinary order of the prison very functional. The Estonians and Russians have mainly managed to place themselves in the cellblocks around the middle and upper middle end of this continuum.

But not all foreigners are members of tight-knit groups. Some individuals have no other groups of reference, and they have to try to get along with Finns. Among foreigners there are also those, who cannot adapt or who simply do not get accepted. Prisoners of African ancestry are rarely seen in Helsinki Prison. They might be sent there, but are immediately subject to racist attacks – or, as a member of the staff reminded me, someone might beat them

up just to claim fame - and are rapidly sent further to Kerava prison, the other Finnish institution holding significant numbers of foreign prisoners.

But the Average Joes (who are not of too dark complexion) can try to win the acceptance of the group and buy friends by making things and giving services, becoming part of the elaborate social and concrete exchange relations in the prison.

Interestingly, a new type of prisoner is emerging: young, good-looking and street-smart, who works out and pays attention to his clothing. He has language skills and social skills and an access to several ethnic groups at the same time. He is comfortable in the social hierarchy, and speaks boldly to guys older than himself. Not just some advantageously placed foreigners, but also some young Finns know all the languages and how to juggle between two worlds. They are still forced to pay lip-service to the men of old alliance and show commitment and allegiance towards them: a tough job, taken that there is still a lot of dislike towards other ethnic groups among them. But it is worth it, for there are possible benefits for him: an improved social position on the inside and international networks on the outside – an asset to any drug dealer.

Hence, we have the field: the groups that are forces in forming the social relations. Some young Finns are smoother and more international, and presumably create contacts with the foreigners. Prison staff was tending to see only the birth of new kind of underworld networks, but in addition, there is a whole show of ethnic boundary drawing going on.

It is manifested in small, everyday things in *habitus*, such as appearance. While Estonians tend to look neat many Finns do not find it important. Only gypsies are petty about their personal hygiene. Thus, bodily *habitus* shows affiliations directly.

Increasing professionalism in crime has thus led to a partial breakdown of ethnic boundaries, which are fluid and porous in a way that has surprised many workers in the prison: they often interpret it purely caused by the interest criminals have for working together. But it can also be seen as a strategy of social climbing in prison, where those who have no allies are in a weakest position and at the bottom of the social ladder. However, in the end, different loyalties are still divided along ethnic lines. The official basketball team of the prison has more foreigners than Finns in its ranks today, but in the sports hall, the spontaneously assembled sports teams playing football are ethnic, not mixed.

Russians and Estonians keep to their own, and Finns would not accept a Russian or a Romani as one of them. Temporary alliances and co-operation are possible, and some young prisoners see them as necessities, but in the end, one will always answer to someone. If it is not an individual in the hierarchy, it is the community of prisoners, or your group of reference.

Conclusion

Complicated ethnic relations in Finnish prisons form new dynamics that have to be closely followed and analysed, for it has and will result in considerable changes within prison communities, and will thus have more and more explanatory power. Ethnicity is thus one of the fields, where new social tensions arise, and power relations are reproduced and renewed. They reflect the hierarchies among prisoners as well, and set a complex base for social relations.

While many Finnish prisons are yet to accommodate their first foreigners, there will undoubtedly be changes in them as well as the new prison culture trickles in from the main prisons. At the moment, we cannot take previous ethnic loyalties for granted neither can we ignore them completely. Being aware of these changes and their occasionally very complicated dynamics is crucial, if we want to comprehend what happens in the social field of prisons today.

REFERENCES:

Eriksen, Thomas Hylland 2001. *Small Places, Large Issues*. London: Pluto Press.

Pajuoja, Jussi 1995. *Vankilarakentaminen*. VHKK julkaisu 6/1933. Helsinki: Painatuskeskus.

Peräkylä, Anssi 1997. *Vartijan näkökulma*. VHKK julkaisu 6/97. 2. täydennetty painos. Vantaa.

Tomasevski, Katarina 1994. *Foreigners in Prison*. HEUNI Publication Series No. 24. Helsinki.

Virtanen, Ari 2003. *Kansallinen huumausainevuosiraportti 2002*. Tilastoraportteja 2/2003. Stakes.

Utveckling och spänningar inom missbrukarrehabilitering i fängelset i Finland - ett terapeutiskt samhälle och en rusmedelsfri avdelning som exemplet

Tourunen Jouni

I detta föredrag ska jag först ge en kort översikt över drogsituationen och missbrukarrehabiliteringen inom fångvården i Finland. Sen ska jag beskriva mina undersökningar om två experiment i fängelset och till slut vill jag dra några korta slutsatser om rehabiliteringens roll inom fångvården. Jag är inte intresserad så mycket av den aktuella frågan om att hur utvärdera effektiviteten av olika behandlingsmetoder utan mera av allmänna villkoren och förutsättningarna för att fullfölja vårdprogram inom fängelsesamhällets ramar.

I

På grund av de ökande drogproblemen (sk. andra vågen av narkotika) var man tvungen att börja både effektivisera drogkontrollen och utveckla missbrukarnas rehabiliterings-aktiviteter inom fångvården i början av 1990-talet i Finland. Då började antalet narkomaner samt de som dömts till fängelse enligt brott mot narkotikastrafflagen stiga. Straffen för narkotikabrottslingar blev strängare och anstaltstiderna längre än tidigare. Fångarnas förmåga och färdighet till det traditionella fängelsearbetet under strafftid hade minskat och risken för olika infektionsjukdomar, inte minst för HIV-epidemin, som beror på intravenöst bruk av narkotika hade ökat. Liksom i alla europeiska länder blev drogproblemet i alla sina former allt större och viktigare problem i fängelsesamhällets

vardag också i Finland. Nästan var femte fånge har nuförtiden dömts för narkotikabrott som huvudbrott. År 2002 var detta antal sex gånger större än på slutet av 1980-talet. Man har uppskattat att nuförtiden till och med 60-80 % av fångarna har problem med olika rusmedel. Från hälsovårdssynpunkt har man utvärderat att de största problemen beror på alkohol- och narkotikaberoende samt psykiatriska störningar eller sjukdomar bland fångarna.

Under de senaste tio åren har antalet fångar som ens på något sätt deltagit i missbrukarrehabilitering ökat kraftigt från ca 200 fångar år 1993 till ca 2700 fångar år 2002. Det betyder att ungefär en tredjedel av alla fångar som årligen kommer att avtjäna sitt straff

har någon kontakt med missbrukarrehabilitering. Växten efter år 2000 beror mest på de sk. "lätta" och "korta" arbetsmetoder eller program (till exempel informativa föreläsningar och motiverande intervjuer) som har tagits i bruk i allt högre grad. Men de fängelseanställda har också skapat i samråd med utomstående organisationer inom missbrukarvård längre, intensivare kurser och program som försöker ingripa drogproblemen och kriminellt beteende. Under de senaste två åren har omkring 1.000 fångar deltagit årligen i sådan här rehabilitering. Det finns nuförtiden någotslags behandlingsprogram i nästan varje anstalt, tillsammans ca 20 manualer av olika vårdprogram inom fångvården och till exempel sk. rusmedelfri kontraktsavdelning i nästan alla stängda fängelser. Under senaste år har man börjat utveckla program också för utländska, dvs. ryska och estniska fångar. Allt som allt bildar aktiviteterna inom missbrukarrehabilitering nästan 70 % av alla aktiviteter som åsyftar till att förbättra fångarnas funktionsduglighet. Enligt Brottpåföljdsverket de fyra linjerna i missbrukarrehabilitering i Finland är

- Program eller metoder enligt kognitiv-beteende terapi
- Terapeutiska samhällen (sk Kisko-avdelningar) i fyra fängelser
- Kristlig vårdavdelning i Vasa fängelset
- Andra nätverksprojekt i samråd med utomstående organisationer och myndigheter.

Under vissa förutsättningar kan man även avtjäna en del av sitt straff på utomstående rehabiliteringsinstitution. Justitieministeriet har till och med kommit fram med lagförslag för sk. kontraktsvård, dvs. att under vissa villkor hela straffet kan ersättas genom att söka vård. Man har utarbetat strategier för kampen mot droger både inom hela fångvården och särskilt i varje fängelse. Det senaste skiftet är att förbättra vårdprogrammets kvalitet bland annat genom att varje program måste uppfylla vissa villkor och kriterier innan de kan tas i bruk inom fångvården. Man har också inlett några undersökningar som skall utvärdera och utveckla vissa vårdprogram eller metoder i tre fängelser.

Till följd av denna utveckling har relationen mellan "straff" och "vård" åter aktualiserats inom fångvården. Det har skett en betydande förändring både i teori och i den praktiska verksamheten, i sättet hur de här två synvinklarna, "kontroll" och "rehabilitering",

sammanslås. Till exempel skulle min nuvarande arbetsgivare A-klinikstiftelsen som bygger på frivillighet knappast ha gjort samarbete med fångvården eller straffsystemet på 1970-talet. Enligt officiella ställningstaganden kan det moderna fängelset inte numera fungera bara som en straffanstalt utan måste också kunna erbjuda hjälp, stöd och rehabilitering åt de fångar som kämpar med olika svårigheter i sina liv. Man tror på "appropriate works", att det finns metoder som är möjliga, förnuftiga och effektiva inom fångvården.

Man har alltså arbetat flitigt inom denna bransch de senaste tio åren i Finland. Denna utveckling har ibland avbildats som en succé - först och främst i den meningen att allt har hänt så snabbt och totalt. Man var tvungen att göra någonting men organisationen hade också vissa förutsättningar att förändra kursen i den önskade riktningen. Men det finns på samma sätt många gamla problem kvar inom fångvården: allokering av få resurser, ökande antal fångar åter på 2000-talet, svårigheter att genomföra planerade vårdperioder både under strafftiden och speciellt när man befrias, olika opinioner om rehabiliteringens ställning i fångvårdens vardagliga verksamheter bland olika yrkesgrupper, vaktarens roll och relationen mellan vaktaren och fångarna inom rehabiliteringen osv.

II

I detta föredrag ska jag ta två exemplen om missbrukarrehabilitering i fängelset. Exemplet grundar sig på två undersökningar som jag har haft möjlighet att genomföra inom fångvården i två fängelser. Den första var en etnografisk undersökning av de förhållanden vid ett terapeutiskt samhälle som inleddes för första gången i Finland vid en fängelseavdelning på slutet av 1990-talet. Syftet med undersökningen var först att beskriva etnografiskt vad som sker när ett terapeutiskt samhälle grundas och för det andra att analysera de spänningar eller sociala konflikter som den nya vårdavdelningen ger upphov till inom fängelsesamhället. Jag samlade in materialet genom den deltagande observationsmetoden under ca 30 arbetsgruppsmöten på avdelningen.

Dessutom omfattade materialet intervjuer med både fängelseanställda och intagna.
(Tourunen 2000)

Den andra undersökningen utreder verksamheten på den rusmedesfria avdelningen i

Helsingfors fängelse och ska tjänstgöra som grund för det vidare utvecklingsarbetet .

Detta arbete siktar på att avdelningens vårdprogram skall fungera i framtiden enligt kognitiv behandling i kollektiv. Utvärderingen grundar sig på arbetsgruppens egen värdering av det egna arbetet, tematiska intervjuer med de intagna på avdelningen och deltagande observation i avdelningens vardag och vårdgrupper. Undersökningen samlar både avdelningens starka och svaga sidor samt rekommenderar några åtgärder man ska vidta för att utveckla vårdprogram i riktning mot det önskade målet. (Tourunen & Perälä 2004)

Fängelsesamhället är naturligtvis en fascinerande och spännande miljö för forskare.

Vid detta tillfälle kan jag ändå inte granska båda undersökningarna i detalj utan tar en synpunkt till vårt tema genom att sätta och jämföra de här två experimenten som var föremål för undersökningar parallellt som exemplen på missbrukarrehabilitering inom fångvården. Det ena - ett terapeutiskt samhälle - är ett exempel på ett vårdprogram med sin egna historia och klara struktur utanför fångvården som nu skulle inledas i fängelset. Det andra - en rusmedelsfri avdelning - är ett exempel på verksamhet med sin egna historia och klara struktur inom fångvården som nu skulle profilera sig mer som ett vårdande kollektiv.

Lite förenklat kan man fråga om det är lättare att flytta ett färdigt vårdprogram från utsidan in i fängelse än utveckla ett eget vårdprogram inom fängelsesamhällets ramar. I det första fallet är det framför allt fråga om "implementation": hur kan man upprätthålla sådana betingelser att ett terapeutiskt samhälle kan fungera tillräckligt enligt sina egna principer också i den verksamhetsmiljön som ett fängelse erbjuder? I det andra fallet är det i första hand fråga om en utvecklingsprocess: kan de anställda på rusmedelsfri avdelning få äkta möjligheter att utveckla sitt arbete och bygga upp ett väl motiverat och intensivt vårdprogram vid sidan av sina andra arbeten?

Man kan ju säga att det finns inget enkelt svar på den här frågan. Men vi kan emellertid analysera och sammanöra i korthet både för- och nackdelarna av båda försöken. Det visade sig att terapeutiskt samhälle vid en vårdavdelning hade många särdrag som passade ganska bra fängelset. Programmet har klar grundfilosofi och kontrollerad verksamhetsstruktur som både vaktare och fångar kunde binda sig vid. Programmet är långsiktigt, fortskrider stegvis,

kombinerar olika verksamheter och erbjuder stöd även efter befrielse. Programmet ger således fången möjlighet att veta i förhand hur och var hans strafftid skall avtjänas om allt går bra. Programmet erbjuder fångarna jämlikarnas stöd via NA-grupper och ger fångarna stark känsla om deras egna ansvar för sina vårdprocesser. Programmet ger vaktare en bestämd och begränsad roll att jobba som handledare i den spända ställningen mellan vård och kontroll i fängelsesamhället.

Men å andra sidan kom också många svårigheter och spänningar fram. Mest därför att ett terapeutiskt samhälle är en stor och dyr satsning på ganska få fångar och att det inte är så lätt att upprätthålla programmets autonomi och särprägel inom straffanstaltens verksamhetskultur. Det terapeutiska samhället utmanar också de traditionella rollerna i fängelset. På avdelningen jobbar vaktarna som "handledare", fånge blir "elev" och inte ens specialarbetarna kan arbeta på samma sätt som de har vant sig vid. Man kan säga att kampen för avdelningens "legitimitet" och "image" emot motstånd, misstankar och rädslor var ganska kraftig. Avdelningens arbetsgrupp var tvungen att lägga ner mycket arbete på att få verksamheten godkänd.

Ändå lyckades arbetsgruppen i sitt uppsåt och avdelningen fungerar fortfarande.

Det berodde mest på att arbetsgruppen fick direkt stöd från fängelseledningen, att arbetsgruppen hade starkt förbundit sig vid sin uppgift, att arbetsgruppen fick undervisning, arbetshandledning och konsultation från personal på det utomstående terapeutiska samhället och att det fanns tillräckligt många fångar som ville söka sig till avdelningen och ville hålla avdelningen "ren", drogfri.

Situation på den rusmedelsfria avdelningen i Helsingfors fängelse var helt annorlunda.

Avdelningen hade fungerat i nästan tio år som en rusmedelfri miljö och hade en ganska tydlig ställning som en del av den vanliga verksamheten i fängelset. Medlemmarna i arbetsgruppen hade mångsidig erfarenhet, utbildning och yrkeskunnighet för sitt jobb. Arbetsgruppen kunde också självständigt välja fångar till avdelningen och besluta om de viktigaste sakerna på avdelningen.

Avdelningen fungerade alltså bra enligt rådande bruk och regler i fängelset men man hade inte kunnit skapa ett motiverat och intensivt program för rehabilitering. Resurserna för

utvecklingsarbetet var ganska få. Arbetsgruppens sammansättning ändrades ofta och det var svårt att få vaktare att delta i rehabiliteringsaktiviteterna. Människorna måste jobba på avdelningen vid sidan av sina andra uppgifter i fängelset. Arbetsgruppen hade inte tid för att regelmässigt utvärdera och utveckla sitt arbete tillsammans och inte heller för gemensam utbildning och arbetshandledning för att utveckla "teamwork", det gemensamma sättet att arbeta med fångarna på avdelningen. Dessutom hade de intagna ganska ofta problem med rusmedel trots alla kontrolåtgärder på avdelningen.

Det tycks alltså efter utvärderingen med sina rekommendationer att det är svårt för arbetsgruppen att komma överens om målet för utvecklingsarbetet: hurdan program de egentligen vill eftersträva och hur ska det genomföras? Det känns även att medlemmarna i arbetsgruppen inte tror så mycket på att de ska skapas riktiga förutsättningar för utvecklingsarbetet och därför kan de inte förbinda sig vid långtidigt förändringsarbete. Det ser ut att varken fängelseledningen eller brottsförklaringsverket kan rikta nya betydelsefulla resurser åt denna avdelning. Detta återspeglar allmänt ett viktigt problem inom fångvården: verksamhetsresurserna och de gamla strukturerna förändras inte i takt med de nya utmaningarna som fängelseanställda ställs inför. Den svenska forskaren Eckart Köhlhorn (1986) har sagt samma sak med andra ord redan på 1980-talet. Han påminner om att rehabiliteringsprogram har sällan utförts på så massivt, ordentligt och målvetet sätt inom fångvården att rehabiliteringen skulle fungera intensivt och uppnå de önskade resultaten.

III

Enligt båda de här exemplen kan man säga att det alltid ges upphov till många kulturella och organisatoriska spänningar inom fängelsesamhället när man börjar genomföra någon ny rehabiliteringsaktivitet. Man kan inte introducera behandlingsmetoder i fängelset utan att ta hänsyn till fängelsesamhällets sociala struktur och initialvillkor samt de resurser man faktiskt har tillgång till. Med andra ord är det fråga om att finna det förfaringsätt som å ena sidan passar fängelset, efterföljer tillräckligt regler i fängelset, och å andra sidan upprätthåller tillräckligt de nödvändiga vårdprinciperna inom rehabilitering. Jason Roberts (2003) har påpekat att vi nog har goda och effektiva behandlingsmetoder men det är inte lätt att flytta dem in i fängelset om man inte fäster noggrant avseende vid alla organisatoriska och

kulturella detaljer. Förverkligandet kräver för det första noggrann planering och diskuterings i förhand med de anställda inom olika sektorer om vad det program man har för avsikt att förverkliga betyder i vardagligt arbete. För det andra behöver både de intagna och anställda som deltar i programmet tillräckligt stort stöd.

Man har alltså lagt allt större vikt vid missbrukarrehabilitering inom fångvården på senaste år. Matti Laine (2002) har beskrivit denna utveckling som en period av strukturerad rehabilitering. Man tror allt mer enligt de senaste internationella undersökningarna ("meta-analyser") på "evidence based", väl strukturerade och riktade samt på någon teori baserade behandlingsprogram inom rehabilitering. Utvecklingen grundar sig sammanfattningsvis på följande principer eller argument från internationella undersökningar och erfarenheter (Bonta 2003; McGuire 2003; Roberts 2003):

1. Ändamålsenlig rehabilitering kan förbättra straffens innehåll och förstärka straffens effektivitet
2. Man kan beskriva de allmänna särdragen av ändamålsenliga (effektiva) rehabiliteringsmetoder inom fångvården
3. Man måste fästa noggrann uppmärksamhet vid hur man skall genomföra vårdprogram i fängelsemiljö
4. Vårdprogrammet och förverkligandet av det i fängelsesamhället måste uppfylla vissa villkor och kriterier innan de kan godkännas och tas i bruk.
5. Man måste effektivisera uppföljning och utvärdering av programmets effekter och resultat.

Det är intressant att också missbrukarvården utanför fångvården har samtidigt fått många nya uppgifter som står i förbindelse med straffsystemet och brottsligheten (narkomanvård, vård av rattfylleristen, samhällstjänst, ungdomsstraff, vårdsökning i stället för straff eller åtal). Jag har undrat om man sätter redan för stora krav eller förväntningar på missbrukarrehabilitering i kriminalpolitiskt hänseende för att minska ombrottslighet eller omfångslighet i allmänhet. Liksom Olavi Kaukonen (2000) har sagt: man kan inte försöka lösa samhällsproblem med individuell terapi. Jag anser ändå att tillfrisknandet från drogberoende är alltid först och främst en individuell process. Missbrukarrehabilitering måste nog utföras inom fångvården, många forskare har ju påstått att endast de straffsätt som innehåller rehabilitering kan vara

effektiva. Det är viktigt att fången har rätt och möjlighet till bra rehabilitering och de anställda till meningsfullt arbete. Men jag kan inte anse missbrukarrehabilitering först som ett kriminalpolitiskt redskap inom fångvården eller någonslags massrörelse bland fångarna. Det gäller alltid bara några fångar eller smågrupper åt gången. Missbrukarrehabilitering måste och kan vara en del av den moderna fångvården och som bäst bidra positivt till fängelsesamhällets verksamhet och fångarnas liv. Men den måste få upprätthålla tillräckligt sin egna autonomi och sina egna principer och metoder även inom fångvårdens ramar.

Litteratur

Bonta, James (2003): Rikoksantikvaren kunnatutövning - utvärdering av användningen (Lagbrytarens rehabilitering - från undersökning till praktik). Kirjassa: What works - mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003, s. 52-64.

Kaukonen, Olavi (2000): Päihdepalvelut jakautuneessa hyvinvointivaltiossa (Vårdtjänster för missbrukare i en utdelad välfärdsstat). Stakes, tutkimuksia 107/2000, Helsinki.

Kühlhorn, Eckart (1986): Allmänprevention och individualprevention. I publikation: Påföljd för brott, 3 bilagor. Huvudbetänkande av fängelsestraffkommittén. Statens offentliga utredningar 15:1986, Stockholm. Bilaga 2, s. 27-54.

Laine, Matti: Kuntoutus vankilan tehtävänä (Rehabilitering som fängelsets uppgift). Kirjassa: Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002, s. 123-136.

McGuire, James (2003): Rikosten uusintarikonin vähentämisessä käytettävät menetelmät - kansainvälisiä näkymiä (Metoder för att minska risken till ombrottslighet - internationella synvinklar). Kirjassa: What works - mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003, s. 68-106.

Roberts, Colin (2003): Vaikuttavien ohjelmien järjestäminen - vankeinhoidon ja kriminaalihuollon toteuttamisen perspektiivit (Hur organisera effektiva program? Perspektiver i organisering av fångvård och kriminalvård). What works - mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003, 107-143.

Tourunen, Jouni (2000). Epäilyksen polttopisteessä. Tutkimus äihdekuntoutusosastosta

vankilassa (I misstankens brännpunkt. En undersökning av förhållandena vid en fängelseavdelning för rehabilitering av missbrukare). Stakes, tutkimuksia 112/2000, Helsinki.

Tourunen, Jouni & Perälä, Jussi (2004). Kohti kognitiivistä yhteisöhoitoa? Helsingin vankilan päihteettömän osaston arviointi- ja kehittämistutkimus (På vägen mot en kognitiv behandling i kollektiv? En undersökning för utvärdering och utveckling av den rusmedelsfria avdelning i Helsingfors fängelse). Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2004, Helsinki.

Risikovurderinger og idømmelse af ubetinget fængsel⁹²

Wandall Rasmus H.

Artiklen undersøger om der ved danske byretter i almindelige straffesager, ved beslutningen om at idømme ubetinget fængsel, sker en identificering og kategorisering af personer som repræsenterer en særlig risiko for fremtidig kriminalitet. Baseret på undersøgelser af voldssager og sager om indbrud i privat ejendom, besvares spørgsmålet bekræftende. Selvom det hverken følger af et strafferetligt perspektiv eller fremgår af retssalens åbne kommunikation, identificeres og fængsles dømte som vurderes at udgøre en særlig risiko for fremtidig kriminalitet. Denne praksis foregår ikke blot som en funktion af at andre dømte personer har formildende personlige og sociale omstændigheder, eller ikke har begået tidligere kriminalitet, men foregår som en positiv udpegning af personer med en særlig høj risiko-profil.

1. Indledning

Anvendelse af fængslet som middel til at beskytte samfundet mod kriminalitet er et formål som går generationer tilbage. Længe har fængslet været tilskrevet en bred vifte af individualpræventive hensyn. Men i takt med at forståelsen af fængslets ringe rehabiliterende evner, og ligefrem skadelige virkninger på indsatte, er slået igennem, er denne type hensyn blevet flyttet fra fængslet til alternative sanktioner, herunder til samfundstjeneste og til betingede domme med vilkår om tilsyn eller behandling. Tilbage står fængslet som en ren fysisk kontrol af den indespærrede. Under sådanne betingelser bliver udpegningen og kategoriseringen af den gruppe dømte, som særligt fordrer en fysisk kontrol - de særligt kriminelt disponerede - central. Udpegning og kategoriseringen af denne gruppe kaldes her for risikovurderingen.

Beskrivelsen af denne udvikling fra rehabilitering til kontrol og til anvendelsen af risikovurderinger, kan i dag i mange lande observeres i såvel administrative afgørelser som ved strafferetlige sanktionsfastsættelse.⁹³ Typisk på grundlag af oplysninger om den dømtes tidligere kriminalitet og personlige forhold, placeres dømte på forskellige risiko-niveauer. På basis af denne vurdering vælges en til risiko-niveauet passende foranstaltning.⁹⁴ Fængslet står her som foranstaltningen overfor dømte med den højeste risiko-profil. Nærværende artikel undersøger om en sådan teknik også kan observeres ved idømmelse af ubetinget fængsel ved danske domstole. Spørgsmålet er interessant, fordi man - hvis det er tilfældet - må forholde sig til en sådan tekniks legitimation såvel som til dens praktiske indretning.

---

⁹²De empiriske undersøgelser, som danner grundlag for artiklen er muliggjort af økonomisk støtte fra Justitsministeriets forskningspulje samt Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi.

⁹³ Se eksempelvis Peters (1986), Feeley and Simon (1992), Bottoms (1995), Garland (2001a), Stenson (2001) og Rose (2000).

⁹⁴ Det følger ikke heraf, at sanktionsvalg ikke også styres af mere ekspressive rationale (Bottoms 1995; Garland 1995). Sådanne holdes dog ude af nærværende behandling.

Fra et et strafferetligt perspektiv er udpegningen af nogle personer som repræsenterende en større risiko for kriminel adfærd end andre, ikke almindeligt accepteret. Det er en praksis, som er begrænset til sikkerhedsforanstaltninger og til beslutninger om varetægtsfængsling. Idømmelse af ubetinget fængsel styres af en afvejning af på den ene side gerningens grovhed og tiltaltes tidligere (ligeartede) pådømte kriminalitet, og på den anden side formildende personlige og sociale forhold. Selvom der særligt i vurderingen af personlige og sociale omstændigheder og tiltaltes tidligere kriminalitet, er basis for at praktisere en risikovurdering, foregives det ikke at være tilfældet. Som Toftegaard-Nielsen formulerer det om sociale forhold: "At den dømte er alkoholiker eller arbejdsløs, vil næppe nogen dommer bruge som argument for, at ubetinget straf er påkrævet. Omvendt kan særligt gunstige arbejdsmæssige forhold bevirke, at der gives en betinget dom inden for det område, hvor straffen som udgangspunkt er ubetinget."⁹⁵ Det er en ting, at en gruppe dømte idømmes ubetinget fængsel som en funktion af at de ikke er i besiddelse af de formildende omstændigheder. Noget andet er at en gruppe dømte, på grund af deres personlige forhold og tidligere kriminalitet kategoriseres som disponerede for fremtidig kriminalitet. og følgelig idømmes ubetinget fængsel. Hverken i lovgivning eller i retspraksis kan en sådan risiko-tænkning eller teknik iagttages.

Der kan dog i litteraturen spores en hvis åbenhed og dermed antydning af, at der måske findes et andet billede. Greve (2002 p. 192) skriver således om den relaterede vurdering af farlige personer, at den kan være relevant, bl.a. ved valget mellem betinget og ubetinget fængsel. Waaben (2001 p. 104) skriver om anvendelsen af ubetinget fængsel som et opbevaringssted for dømte der skal afholdes fra at begå - især berigelseskriminalitet - (personer med høj risikoprofil), at det "er vanskeligt at sige hvilken rolle denne side af en specialpræventiv betragtning spiller for domstolene." Risiko-tænkning er da heller ikke en fremmed størrelse, men snarere en nødvendig bestanddel af moderne strafferet.⁹⁶

Nærværende artikels spørgsmål adresseres på basis af empiriske undersøgelser af idømmelse af ubetinget fængsel i primært voldssager og indbrudssager ved udvalgte danske byretter. Først præsenteres resultater fra kvantitative undersøgelser gennemført for seks udvalgte byretter i år 2000. Resultaterne tyder på, at domstolene inddrager hensyn til gerningspersonens personlige, sociale og kriminelle forhold, når de idømmer ubetinget fængsel. Dernæst præsenteres resultater fra kvalitative undersøgelser af beslutningsprocessen i en enkelt byret. Disse resultater tyder på, at der i den daglige beslutningsvirksomhed, gennem oplysninger om personlige forhold og tidligere kriminalitet, foretages en risikovurdering af dømte personer ved sanktionsvalget. Endeligt vises det, hvorledes personer med høj risikoprofil idømmes fængsel, ikke med henblik på reformering, men med henblik på inkapacitering. Afslutningsvis påpeges nogle problemer ved denne praksis. Præsentationen af de empiriske resultater, såvel kvantitative som kvalitative, er summarisk og der inddrages kun eksempler til illustration. En fuldstændig gengivelse af materiale, metoder og resultater er præsenteret i Wandall (2004) og kan erhverves ved at kontakte forfatteren.

---

⁹⁵ (Toftegaard Nielsen 2002 p. 41).

⁹⁶ Risikotænkningen havde sit særligt indflydelsesrige gennembrud med den kriminologiske positivisme hen mod slutningen af det nittende århundrede, og fik i dansk strafferet sin særlige indflydelse gennem Torp (1855-1929). Litteraturen om den kriminologiske positivisme, de moderne strafferetsskoler og risikotænkning heri, er omfattende. Se eksempelvis Foucault (1978), Peters (1986), Hauge (1996), Borch (2002) og Tubex (2002).

2. Statistiske undersøgelser

Det første som må afklares er, om valget af ubetinget fængsel i praksis styres af dømte personers personlige og sociale forhold, samt af dømtes tidligere kriminalitet. Spørgsmålet er belyst ved en undersøgelse af sanktionsvalget i 227 sager om indbrud i private ejendomme og 273 sager om vold (§244 og § 245 (1)) afgjort i år 2000 ved seks danske byretter.

Hver straffesag er registeret for en række variable oplysninger relateret til 1) den kriminelle gerning, 2) gerningspersonen, samt til 3) selve beslutningsprocessen. Hvad særligt angår gerningspersonen, er registeret variable oplysninger for tiltaltes alder, køn, immigrationsstatus, om tiltalte har en bopæl, bor alene, bor med en partner, har hjemmeboende børn, er gift, en variabel om tiltaltes skattepligtige indkomst, tilknytning til arbejdsmarkedet og en variabel for om tiltalte er i gang med en uddannelse.⁹⁷

Analyserne testede i hvilken udstrækning de enkelte variable statistisk set er styrende for valget af ubetinget fængsel. Ved hjælp af multiple logistiske regressionsanalyser kontrolleredes effekten af hver enkelt variabel for den samtidige effekt af andre variable. I voldssager resulterede analysen i en additiv model af sanktionsvalget med en forklaringssevne på 57 % (Nagelkerke $R^2 = .57$). I indbrudssager resulterede analyserne i en mere kompleks interaktionsmodel med en forklaringssevne på 81 % (Nagelkerke $R^2 = .81$).

Resultaterne tyder på, at idømmelse af ubetinget fængsel, blandt andre faktorer, styres af den dømtes tidligere ligeartede kriminalitet, af den dømtes alder og af dennes sociale forhold.

Konkret viser resultaterne, at dømte med tidligere pådømt kriminalitet i både voldssager og i sager om indbrud, har større sandsynlighed for at blive idømt ubetinget fængsel. Dernæst viser resultaterne, at der i sanktionsvalget skelnes mellem dømte personer som er unge, og dømte personer som ikke er (voksne). Sidstnævnte har en større sandsynlighed for at blive idømt ubetinget fængsel. I voldssager tyder resultaterne på, at ustabile familie- og sociale forhold, i form af manglende samlivsforhold eller hjemmeboende børn eller manglende ægteskab, er styrende for idømmelse af ubetinget fængsel. I indbrudssager tyder resultaterne på, at (relativt) lavere indkomst styrer idømmelse af ubetinget fængsel i sager behandlet som tilståelsessager (størstedelen af sager).⁹⁸ Det skal ikke diskuteres nærmere her, men det er bemærkelsesværdigt, at det er forskellige typer af sociale forhold, som er styrende i henholdsvis voldssager og indbrudssager.

Dømtes personlige og sociale forhold, samt tidligere kriminalitets styring af domme til ubetinget fængsel kan bære på flere forskellige betydninger. Det er ikke givet, at oplysninger bærer en risikovurdering ind i beslutningen. Tidligere kriminalitet kan for eksempel have betydning som en standardisering af sager, som en vurdering af hvor mange chancer tiltalte allerede har fået, men kan også have betydning som en forudsigelse om vedkommende vil begå kriminalitet i fremtiden, og altså tegne et billede af den dømtes fremtidige kriminelle disposition. Hvilken betydning de enkelte forhold tillægges, kan ikke belyses gennem den

---

⁹⁷ Systematiske oplysninger om personers alkohol- eller narkotikamisbrug var ikke tilgængelige og er derfor ikke inddraget.

⁹⁸ Derimod viser resultaterne også, at i de færre sager behandlet som domsmandssager, styrer særlig høj indtægt idømmelse af ubetinget fængsel.

statistiske undersøgelser, men fordrer indsigt i den betydning, som oplysningerne får i den daglige beslutningsproces.

3. Kvalitative undersøgelser

For at tilnærme sig de betydninger, som tillægges oplysninger om personlige og sociale forhold samt om tidligere kriminalitet, i den daglige beslutningsproces, inddrages 3½ måneders daglige observationer af kommunikationer i og omkring retssalene i en større dansk byret, samt 13 semi-strukturerede interviews med dommere, anklagere og forsvarere ved byretten.

Objektet for såvel observationer som interviews er de sociale programmer og meningsstrukturer, som dannes gennem den rutineprægede interaktion mellem retssalens tre centrale aktører: dommer, anklager og forsvarer. Disse tre aktører møder i retssalen - næsten - dagligt. De adskiller sig fra andre på flere måder. Dels ved deres formelle og centrale roller, ved et fælles juridisk sprog, ved forventningen til dem om at skabe rammerne for en formel korrekt afgørelse, og dels ved, at de deler en fælles historie i retssalen. Gennem de daglige konfrontationer med ensartede sager skabes der for disse tre aktører fælles forståelser af sager og sagers forhold, som kan antage mere bæredygtig karakter. Denne indsigt læner sig op ad en lang tradition af forskning i dannelsen af sociale strukturer i beslutningsorganer og organisationer.⁹⁹ Det er de meningsstrukturer - den fælles forståelsesramme - som opstår gennem denne daglige interaktion, som er undersøgelsens objekt.

Man kan med analytisk fordel skelne mellem åben og lukket kommunikation i retssalen.¹⁰⁰ Åben kommunikation er verbal, finder sted inde i retssalen og indenfor den tidsmæssige og stedlige orden, hvorigennem retssagers behandling er organiseret. Lukket kommunikation foregår udenfor disse rammer. Det kan være udenfor retssalen, udenfor den tidsmæssige organisering af retssagen, f.eks i pauser, eller det kan være udenfor de formelle rammer for retssalens kommunikation. Det kan være i form af non-verbal-verbal kommunikation eller indforståede betydninger ved ord, spørgsmål eller bemærkninger.¹⁰¹

---

⁹⁹ Se for eksempel Mathiesens (1989) studie af varetægtsfængslinger i Oslo Tinghus. Fra U.S.A og Storbritannien se særligt Sudnows (1965) studie af "normal crimes" i et kontor for offentligt beskikkede forsvarere, Blumbergs (1967a; 1967b) studie af "closed courtroom communities" in the Chicago Metropolitan Court, Eisenstein og Jacobs (1977) studie af "courtroom workgroups" og Eisenstein et al's (1988) studie af "court communities", McBarnets (1981) studie af rettens sociale konstruktion i politi, i anklagemyndighed og i domstol, Nelkens (1983 p 158) udfoldelse af chikaneri-forbrydelser ved en engelsk domstol som set gennem domstolens "own world view", og Ulmers (1997) studie af strafudmåling i tre Pennsylvania jurisdiktioner.

¹⁰⁰ Terminologien ligger meget tæt op ad Thomas Mathiesens sondring mellem "det tavse" og "det udtalte liv" i en undersøgelse af varetægtsbeslutninger i Oslo Tinghus (Mathiesen 1989). Men hvor Mathiesen anvender distinktionen for at indfange *det tavse liv* inde i retssalen, anvender jeg distinktionen for at indfange netop *forskellen i kommunikativ form*.

¹⁰¹ Se nærmere herom Wandall (2004 p. 189-193).

Som den statistiske undersøgelse viste, således viser denne undersøgelse også, at retssalen er interesseret i hvem den dømte person er. Har han tidligere begået kriminalitet? Er han ung eller voksen? Hvordan er hans sociale og familiemæssige rammer? Ud over gerningens karakter og grovhed er dette forhold, som danner rygraden i den åbne kommunikation om sanktionsspørgsmålet. Men i den åbne retssalskommunikation anvendes forholdene ikke til at præsentere en særlig risikoprofil af den tiltalte. Kun i en enkeltstående sag (C34) fremhævede anklageren at ubetinget fængsel måtte idømmes for at bringe den kriminelle adfærd til standsning.¹⁰² I almindelige sager kommunikerer idømmelse af ubetinget fængsel åbent som en afvejning af 1) gerningens karakter og grovhed, 2) og en standardiseret bedømmelse af tidligere ligeartet kriminalitet, overfor 3) den dømtes formildende personlige og sociale forhold. Det kan således fremhæves, at tiltalte er ung, at tiltalte har en familie, et arbejde, netop er gået i gang med en uddannelse. Disse oplysninger præsenteres som formildende omstændigheder for den dømte. Omvendt præsenteres mangel på sådanne sociale rammer ikke som belastende oplysninger, der indikerer den dømtes disponering for fremtidig kriminalitet. Parallellen til et strafferetligt perspektiv er slående.

Men adspurgte hvilke betydninger oplysninger om dømtes personlige og sociale forhold samt oplysninger om tidligere kriminalitet har, kan det ses, at retssalens aktører forstå mere og andet end formildende omstændigheder ved personlige og sociale forhold, og at oplysninger om tidligere kriminalitet er mere end en standardiseret vurdering af tidligere ligeartede forhold.

---

¹⁰²Sagen handlede om hustruvold og adskiller sig fra andre sager ved en ganske særlig underliggende social kompleksitet.

Om den dømte er ung eller voksen bringer ikke blot betydningen alder med sig, men også en vurdering af den dømtes moralske ansvarlighed og af om den dømte er modtagelig for social reform. Dømtes sociale og familiemæssige forhold udtrykker den dømtes sociale ressourcer som står på spil ved en mulig fængsling, men også den dømtes sociale stabilitet, såvel som risikoen for fremtidig kriminalitet. Tidligere kriminalitet udtrykker en standardisering af sagens behandling, en vurdering af de chancer som tiltalte tidligere har fået, men også risikoen for den dømtes fremtidige kriminalitet. Selvom en risikovurdering ikke udtales verbalt i retssalen, kommunikerer den således gennem retssalens beskæftigelse med disse personlige og sociale forhold samt tidligere kriminalitet. Nogle eksempler kan illustrere:

“R: ja, familie, familieforhold og den slags ting, hvad er det, som de her personlige oplysninger fortæller en. Hvad er de et udtryk for?”

I: - De er vel udtryk for en eller anden slags profeti om hvad, hvordan fremtiden vil tegne sig for den pågældende, altså hvis man er i dårlige forhold i forvejen, ikke har noget at leve af, ikke har noget sted at bo og sådan noget, så er det jo nok desværre mere sandsynligt, at man igen begår et indbrudstyveri for at skaffe sig nogle penge, end hvis man nu er i murerlære og har et lille barn derhjemme, som man skal passe og sådan noget.” (F3p2)

Der er i retssalen en forståelse af at dømtes sociale forhold tjener til at tegne billedet af den dømtes kriminelle tilbøjeligheder. Der antages en sammenhæng mellem sociale forhold og kriminalitet. Hvis man har ringe ressourcer er sandsynligheden for kriminalitet højere og dermed falder forventningen om at den dømte skal afbryde sin kriminelle løbebane i fremtiden. På denne måde virker oplysninger om gerningsmandens personlige og sociale forhold til at afklare et billede af risikoen for den dømtes fremtidige kriminalitet. En dommer besvarede på samme måde mit spørgsmål:

” R: Alle de her personlige oplysninger du nævner, og du nævner sådan noget som familieforhold, om man har et arbejde – ja, det kan også være, om man har børn og den slags ting, hvad, hvorfor er det interessant at vide noget om?”

I: Ja, men det, det er jo, det er jo interessant at vide, om der er, efter min opfattelse, om, om der er en, en stor risiko for, at personen vil, vil, vil gå ud igen to dage efter, fordi han nu, altså hvis han ikke har noget netværk eller noget som helst, så, så er der måske større risiko for, at han, han vil, altså så må han, ja, så, så ser man ham under alle omstændigheder nok igen, og så er der måske ikke så meget formål i at give ham en betinget dom,…” (D7p2-3).

Logikken i udtalelsen synes at være, at ustabile sociale rammer er ensbetydende med større sandsynlighed for fremtidig kriminalitet og dermed mindre mening i at give den dømte en betinget straf. På en tilsvarende måde kommunikerer en risikoprofil gennem retssalens interesse for dømtes tidligere kriminalitet:

“I: Jamen, jamen, altså, benævnelser, det er dem, vi står og griner lidt af og siger, nå men det var så den dom, vi ses om 14 dage, altså i et grundlovsforhør, dem kender vi jo, og dem, altså, dem vurderer du allerede, når du ser straffeattesten ik’.” (F2p35)

Eller som en dommer sagde om tidligere uligeartet kriminalitet:

”I: af anden slags, så får det da mig selvfølgelig til at tænke på: men han er så en, jeg ved ikke, om man kan sige, det er en kriminel type ik’, altså han laver bare alt mulig.” (D4p10).

Tidligere kriminalitet virker ikke blot til en standardiseret bedømmelse af hvilken sanktion som er påkrævet og ikke blot som et udtryk for hvor mange chancer den dømte allerede har fået. Tidligere kriminalitet virker også til at tegne et billede af den dømtes kriminelle tilbøjelighed. Dømte betegnes som særligt kriminelle, som vaneforbrydere, eller på den anden side som engangs-forbrydere.

Disse eksempler er illustrerende for undersøgelsens påstand om, at der i sanktionsvalget skelnes mellem personer med større og mindre risikoprofiler. Risikovurderingen foregår ikke blot som en negativ udvælgelse af de personer som ikke har en lav risiko, men også, som eksemplerne illustrerer, som en positiv udvælgelse af visse gerningsmænd som særligt kriminelle. Denne gruppe af personer er mere udsatte for en ubetinget fængselsstraf. Og som indledningsvist beskrevet, så viser undersøgelsen, at denne side af sanktionsvalget praktiseres væk fra retssalens åbne kommunikation. Selvom retssalens daglige aktører måtte være indforstået med risikovurderingen, er den holdt væk fra den dømtes indsigt og væk fra det beslutningsgrundlag, som lægges frem.

4. Hvad er formålet med at idømme personer med en høj risikoprofil, ubetinget fængsel?

Dette spørgsmål er belyst gennem den kvalitative undersøgelse. Under interviewene spurgte jeg hver interview-person, om de kunne angive en eller flere formål med eller ideologier ved valget af ubetinget fængsel. Som eksempler nævnte jeg hævn, generalprævention og individualprævention, herunder individuel afskrækkelse og inkapacitering. Jeg spurgte endvidere interview-personerne om deres opfattelse af hver af disse ideologier, og i relation til de relevante hensyn ved valget af ubetinget fængsel, spurgte jeg hvorfor disse hensyn er relevante og gav derved interview-personerne mulighed for også i denne forbindelse at beskrive eventuelle formål med valget af ubetinget fængsel.

Undersøgelsen viste, at retssalens aktører opererer gennem flere forskelligartede formål ved idømmelse af ubetinget fængsel. I relation til indespærringen af dømte som vurderes at udgøre en fremtidig kriminalitetsrisiko, er det dog særligt de formål som retter sig mod den dømtes fremtidige kriminalitet, som må konsulteres.¹⁰³ Disse benævnes almindeligvis individualpræventive ideologier, og spænder fra rehabilitering af den dømte til fysisk kontrol af den dømte gennem indespærring (inkapacitering). Hvor teknikkerne og ambitionsniveauet er forskellige, har disse former formålet om beskyttelse af samfundet mod den dømtes fremtidige kriminalitet til fælles. Tre iagttagelser er særligt relevante.

---

¹⁰³ Undersøgelsen viste også en række ekspressive formål med idømmelse af ubetinget fængsel (I sit ekspressive aspekt forstås strafferetlige sanktioner her som symbolske former for pønale udtryk eller budskab): 1) Som *indivuel kommunikation*, hvor ubetinget fængsel anvendes som et særligt og præventivt budskab til den dømte; 2) som *generalprævention*, hvor ubetinget fængsel anvendes som et præventivt budskab til offentligheden om den straffbare gerning; 3) som et ikke-konsekvensorienteret udtryk, hvor ubetinget fængsel anvendes som en på den kriminelle gerning *moralsk nødvendig reaktion*. Særligt sidstnævnte er interessant, når henses til den fremtrædende rolle, som præventive ideologier har haft og stadig har i Danmark.

For det første kunne det ses, at valget af ubetinget fængsel ikke styres af et formål om behandling eller reform af den dømte. Tværtimod, det er blandt alle interviewede almindeligt anerkendt, at fængslet hverken virker til at forbedre dømtens vilkår eller til at behandle dem, men snarere er nedbrydende for den dømte. Individualprævention som behandling eller som social reform relateres til alternativer til fængselsstraf; samfundstjeneste, betingede domme ved vilkår om tilsyn eller behandling, for at nævne de oftest benævnte eksempler. Dette ligger i direkte forlængelse af den strategi, hvormed anvendelsen af - særligt kortere frihedsstraffe - i hele det tyvende århundrede er forsøgt begrænset ved indførelsen af alternative sanktioner. Bevæggrunden har i de professionelle kredse netop været at skåne de dømte for fængslets skadelige virkninger og i stedet iværksætte relativt mere effektive alternative foranstaltninger.¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Se allerede Rigsdagstidende, Tillæg B (1904/05 sp. 579) og for eksempel Torp og Ussing (1900 p. 12-13, 61-64, 67) samt Goll (1893).

For det andet kunne det ses, at ubetinget fængsel i sin egenskab af omfattende fysisk kontrol, anses som en kvalitativ større påføring af smerte, og i denne egenskab som en særlig virksom måde at kommunikere det forkerte og uacceptable ved en kriminel gerning på, til den dømte. I tråd hermed anses et formål med idømmelse af ubetinget fængsel, at være den individuelle kommunikation til den dømte, i håbet om at vedkommende forstår det forkerte i sin handling. En dommers svar på mit spørgsmål om grundlaget for at idømme ubetinget fængsel illustrerer:

“I: – i mange tilfælde er det vel – er det vel, er det vel nok specialprævention, forstået på den måde at man, at man ønsker at markere over for vedkommende selv at, at det her det koster altså en ubetinget frihedsstraf og, og, og, og baggrunden for det er at samfundet ser med så og så stor alvor på gerningen “ (D1 p6)

Og som en anklager anførte:

I: Det er for eksempel, at han finder ud af at det koster ik’, og at det koster, eller altså, han får en advarsel første gang ik’, og så koster det anden gang ik’” (Am1 p14)

Det kan siges at være trist, at ubetinget fængsel tilskrives netop dette grundlag, al den stund, at det blandt andet var den manglende tiltro til denne form for præventive logik, som i Danmark allerede i begyndelsen af det tyvende århundrede anførtes i strategien for at begrænse anvendelsen af korte frihedsstraffe.¹⁰⁵

For det tredje viste undersøgelsen, at idømmelse af ubetinget fængsel styres af et formål om at inkapacitere dømte, og således i en periode afholde dem fra kriminalitet. Inkapacitering som et formål med idømmelse af ubetinget fængsel er længe kendt. Bentham, som ellers oftest fremhæves for sin argumentation for generalpræventionens overlegenhed, fremhævede også fængslets inkapaciterende formål.¹⁰⁶ Og de positivistiske skole omkring slutningen af det nittende og begyndelsen af det tyvende århundrede tilskrev indespærring et inkapaciterende formål overfor kategorien af uforbederlige kriminelle.¹⁰⁷ Ikke desto mindre er de aktuelle retlige rammer for strafudmåling mærkbart tavse om det ideologiske grundlag for at idømme fængsel, herunder om et formål om inkapacitering. Hverken i lov eller i retspraksis gives der tegn på tilstedeværelsen af et inkapaciterende formål. Litteraturen forholder sig spørgende til dets tilstedeværelse.¹⁰⁸ Det er derfor særligt interessant, at undersøgelsen danner grundlag for en påstand om, at ubetinget fængsel anerkender fængslet som en inkapaciterende foranstaltning. Ikke blot som en funktion af fængslet, men som et

---

¹⁰⁵ Se note 13.

¹⁰⁶ Bentham (1843b p. 183-199).

¹⁰⁷ Se eksempelvis Torp (1905 p. 35-). Om inkapacitering i de moderne strafferetsskoler, se også Hauge (1996), Tubex (2002) og Zimring og Hawkins (1995). I de senere år har mange lande set inkapacitering vinde ny tilslutning i en særlig form: selektiv inkapacitering. I stedet for blot at anvende fængslet mod de uforbederlige kriminelle (generel inkapacitering), bruges selektiv inkapacitering til at identificere og indespærre kategorier af dømte med en særlig høj risikoprofil, som en strategi til at nedbringe det generelle kriminalitetsniveau på en særlig økonomisk effektiv måde.

¹⁰⁸ Se for eksempel Greve (2002 p. 45) og Waaben (2001 p. 104).

formål med fængslet. Inkapacitering kan iagttages i to forskellige - tæt forbunde - former: Som residual sanktion og som proaktiv kontrol.

Som residual sanktion anses fængslet som en resignation efter forgæves forsøg på reform gennem alternative sanktioner. De fleste retssalsaktører deler således den opfattelse, at de må forsøge med mindre indgribende sanktioner før ubetinget fængsel idømmes. Gerningspersoner kan modtage tiltalefrafald, få en bøde, blive idømt betingede strafformer, senere med forskellige vilkår anknyttet, og gerningspersoner kan idømmes samfundstjeneste. Sanktionerne idømmes i det håb, at gerningspersonen fjerner sig fra sin kriminelle løbebane. Når disse reform-forsøg har vist sig uvirksomme, kan ubetinget fængsel stå som den eneste tilbageværende mulighed. En dommer besvarede mit spørgsmål om straffeideologier:

“I: - ja, altså – altså både ja og nej, man kan sige, at, at i en række tilfælde der må man vel nok sige, at man, at man [rømmer sig], at man anvender en ubetinget frihedsstraf for at holde folk væk fra gaden, det kan være i, det kan være narkomanen, som bliver ved med at begå indbrudstyverier gang på gang på gang, og som givetvis vil, også vil blive ved med det, hvis han løslades i morgen, og som står til en eller anden straf, og der må man sige at samfundets eneste mulige reaktion altså faktisk er og, og, at han får en ubetinget, at han får endnu en ubetinget sanktion, fordi man, man har, har, har prøvet alt muligt andet, for eksempel afvæjning osv. osv. og det er ikke lykkedes, og han bliver ved. Og det kan i hvert fald være en, og det kan i hvert fald være en, et, en, et, en baggrund for at bruge ubetinget frihedsstraf.” (D1 p15)

Logikken synes at være, at hvis andre sanktioner ikke virker, kan ubetinget fængsel anvendes med ingen anden grund end at der ikke er andre muligheder. Det er en med Mathiesens ord en “rationality of a kind of last resort”.¹⁰⁹ Eller som en anden dommer sagde:

“I: Altså udgangspunktet ved sådan nogle gengangere vil jo nok være, at de ikke skal have en betinget dom fordi at man har jo ligesom set, at nu har man prøvet at give dem en håndsrekning sikkert et hav af gange, og det har ikke hjulpet en pind vel, man ser dem så i systemet igen to måneder efter, så dem må man ligesom have, altså om ikke andet så kan man så sætte dem ud af funktion i en vis periode, sådan så de ikke går og generer alle os andre, og, og stjæler vores ting, ...” (D7 p13)

Med proaktiv kontrol som formål, ses ubetinget fængsel som en mere aktiv foranstaltning. Det er ikke (nødvendigvis) bundet til alternativets forgæves forsøg, men til formålet om at udfinde og indespærre grupper af personer med en særlig disposition for fremtidig kriminalitet.

Formålet ses rettet mod flere forskellige grupper af personer. Nogle retssalsaktører retter opmærksomheden mod bandemedlemmer, herunder rockere, med hensigten at bringe en voldelig adfærd i bylivet til standsning i en periode. En anden gruppe som tankegangen rettes mod, er mænd som dømmes for vold mod deres partner/samlever. Men den mest dominerende gruppe, som alle retssalsaktører identificerer, er den vaneforbrydende tyv. Han beskrives og genkendes som havende socialt dårlige betingelser, et narkotikamisbrug og en langvarig kriminel fortid. En anklagers udsagn eksemplificerer:

---

¹⁰⁹(Mathiesen 1983 p. 140).

” I: Ja, men altså hvis du tager narkomantyperne og dem, der stjæler hele tiden, så tror jeg filosofien bag det er lidt med, med at så længe de sidder inde, så har vi sgu da fred for dem ik’, lige så snart de er lukket ud igen, så fortsætter de, fordi de skal skaffe penge til deres misbrug.

R: Okay.

I: Altså de er, de er ikke modtagelige for, for pædagogik vel ikke.

R: Nej

I: Så længe de er i deres misbrug, så vil de blive ved med at lave noget, som man kan sige, at i det øjeblik, du lukker dem ind ikke, nå men så er vi da fri for dem, for vi tror ikke det hjælper.” (Am3 p14-15)

Eller som en dommer forklarede:

”I: Vi har desværre ikke altid den pædagogiske gennemslagskraft vel [R griner] så der er nogle der alligevel, fremturer, og så er man jo nødt til at gøre det. Så kan du sgu sagtens sige, at det er uskadelliggørelse i den periode, periode, hvor de er frihedsberøvede.

R: Er der nogle typer af gerningsmænd, gerningspersoner, som, som det her er overfor? Kan man afgrænse det til nogle bestemte typer af gerningspersoner ?

I: -- Ja altså, der er jo kriminelle, der bliver, bliver ved at recidivere og hvem gør det?, det gør desværre narkomanerne” (D5p40)

Narkomaner specielt, og socialt marginaliserede dømte med mange tidligere forhold af ejendoms kriminalitet udskilles som en gruppe uforbederlige kriminelle, mod hvem ubetinget fængsel bruges proaktivt til at forhindre kriminalitet i den indespærrede periode.

Så hvad er formålet med at idømme dømte personer med en særlig risikoprofil, ubetinget fængsel? Formålet er grundlagt på en erkendelse af fængslet som en form for fysisk kontrol. Ikke en institution som virker reformerende på de dømte. Personer som vurderes at udgøre en særlig risiko for fremtidig kriminalitet indespærres altså ikke for at hjælpe dem til en kriminalitetsfri tilværelse. De indespærres for at sende dem et mærkbart budskab om dadelværdigheden af deres kriminelle adfærd og de idømmes ubetinget fængsel for at befri samfundet fra deres kriminalitet i den indespærrede periode.

5. Afsluttende bemærkninger

Artiklen har lagt sig an på at undersøge, om tiltalte i almindelige straffesager i praksis underkastes en risikovurdering ved idømmelse af ubetinget fængsel. Baseret på en undersøgelse af den daglige håndtering af voldssager og sager om indbrud i privat ejendom, må spørgsmålet besvares bekræftende. Selvom hverken strafferetten eller retssalens åbne kommunikation lader det forstå, praktiseres der en udpegning og indspærring af dømte der vurderes at udgøre en særlig risiko for fremtidig kriminalitet. Ikke blot som en funktion af at andre dømte personer har formildende personlige og sociale omstændigheder, men som en positiv udpegning af personer med en særlig høj risiko-profil.

Den statistiske undersøgelse tyder således på, at domstolene ved valget af ubetinget fængsel styres af den dømtes personlige, sociale karakteristika samt af vedkommendes tidligere kriminalitet. Og den kvalitative undersøgelse tyder på, at disse karakteristika anvendes til at

forme et billede af den dømte persons disposition for fremtidig kriminel adfærd. Og spørger man med hvilket formål disse personer idømmes ubetinget fængsel, er svaret, at ubetinget fængsel anvendes som et særligt mærkbart budskab til den dømte om dadelværdigheden ved den kriminelle aktivitet, og som en måde at befri samfundet for den dømtes kriminalitet for den indespærrede periode. Ubetinget fængsel bæres derimod ikke af et formål om social reform eller behandling.

Man kan påpege en række problemer ved en sådan praksis. For det første kan det påpeges, at en klassificering af nogle som særlige fremtidige kriminalitetsrisici og idømmelse af dem til ubetinget fængsel for derved at afholde samfundet fra deres kriminalitet, fratager de dømte deres status som selvstændige moralske individer, der træffer egne valg, herunder valg om at fortsætte kriminel adfærd eller ej. De dømte sanktioneres for handlinger, som de endnu ikke har begået og måske ikke vil komme til at begå. Det kan anføres, at end ikke et alment samfundsgode i form af kriminalprævention kan kompromittere denne ret.¹¹⁰ Dette er en generel indsigelse, som kan fremføres med samme berettigelse overfor rehabilitering som formål.¹¹¹ Men det virker mindre voldsomt når det anføres, at vedkommende skal rehabiliteres fordi vedkommende anses for særligt kriminelt disponeret. Dette formål fastholder i det mindste i tanken den dømte i samfundet. Omvendt tydeligt er problemet, når det anføres, at vedkommende fordi denne anses for særligt kriminelt disponeret, må frihedsberøves for at samfundet i den periode ikke skal leve med den risiko, som vedkommende repræsenterer. Vedkommendes ret og evne til at vælge eller fravælge en kriminel løbebane i fremtiden ophæves og erstattes af en beslutning om indespærring.

Accepterer man en sådan praksis som legitim, melder der sig dog stadig en række problematiske forhold. Jeg vil her bringe to i erindring. For det første tyder undersøgelsen på, at risiko-vurderingen hviler på de centrale aktørers intuitive fornemmelser for kriminalitetsfremmende faktorer og ikke på systematisk indsamlede oplysninger baseret på empirisk viden herom. Hvad enten de inddragede forhold korresponderer med den viden som empiriske undersøgelser kan fremlægge, er praksisen ikke baseret på denne viden. Forventninger om relevante hensyn og betydninger dannes gennem en usynlig og uformel strafudmålingstradition hos anklager- og ved domstol. Ønsker man at foretage denne type af vurderinger, må det være afgørende, at de finder sted på grundlag af empirisk baseret viden om relevante hensyns betydning for fremtidig kriminalitet.¹¹² Og ydermere, navnlig under hensyntagen til et princip om lighed i sanktionsfastsættelsen, er det afgørende, at inddragelsen af forhold i vurderingen og selve den vurdering som foretages, sker systematisk fra sag til sag; at hver tiltalte underkastes samme vilkår i vurderingen. For det andet er det påfaldende, at denne praksis almindeligvis ikke nedskrives, ikke tales åbent om, og ikke anføres i begrundelserne til domme. Der kan anføres mange forklaringer for hvorfor risiko-

---

¹¹⁰ Om en kritik af en utilitaristisk tilgang generelt, se Rawls (1971 p. 3-4, 22-33). I straffeteoretisk sammenhæng, se Greve (2002 p. 192), Duff (2001 p. 13, 36, 78, 164-165), Tonry (1987) og von Hirsch (1986 p. 50-51).

¹¹¹ Se således også Mathiesen (1990 p. 82).

¹¹² Se således også Explanatory memorandum, section 143, to Recommendation (2000) 22 of the Committee of Ministers to Member States on improving the implementation of the European Rules on Community Sanctions and Measures, adopted by the Committee of Ministers on November 29, 2000 at the 731st meeting of the Ministers' Deputies.

vurderinger ikke kommunikerer åbent. Men når henses til, at der er tale om en vurdering, som kommer den tiltalte til mærkbar last, er dette bekymrende. Et grundlæggende straffeprocessuelt princip er netop tiltaltes indsigt i, og adgang til, at forholde sig til hensyn og argumenter som er af betydning for skylds- og sanktionsspørgsmål. Dette følger retligt af principperne om offentlighed og kontradiktion i retsplejen.¹¹³ At vurderinger af tiltalte som særligt disponeret for fremtidig kriminalitet holdes uden for retssalens åbne kommunikation, og end ikke kommunikerer i den endelige dom, bryder med disse principper. Tiltalte har ikke kendskab til vurderingen og derfor ingen mulighed for at komme med oplysninger og argumenter til sit forsvar, andre end dem, som retssalens aktører selv mener er relevante, og har ikke adgang til at betone betydningen af oplysninger, som han måtte finde relevante i en vurdering af sin fremtidige løbebane.

---

¹¹³ Se hertil Grundlovens § 65, stk. 1, Den Europæiske Menneskerettighedskonvention art 6 (1), retsplejelovens § 846 og som udtrykt i § 848, stk. 5 og § 849, stk. 2.

Referencer

- Bentham, J. (1843b). Panopticon versus New South Wales: or The Panopticon Penitentiary System, and The Penal Colonization System, compared. In a Letter adressed to the Right Honourable Lord Pelham. The Works of Jeremy Bentham. J. Bowring. London, Simpkin, Marshall and Co. 4: 173-248.
- Borch, C. (2002). "Kriminalitet og kriminelle - brudstykker af en genealogi." *Dansk Sociologi* 1(2): 51-61.
- Bottoms, A. (1995). *The Philosophy and Politics of Punishment and Sentencing. The Politics of Sentencing Reform.* C. Clarkson and R. Morgan. Oxford, Clarendon Press: 17-49.
- Blumberg, A. S. (1967a). *Criminal Justice.* Chicago, Quadrangle Books.
- Duff, R. A. (2001). *Punishment, Communication and Community.* Oxford, Oxford University Press.
- Eisenstein, J. and H. Jacob (1977). *Felony Justice. An Organizational Analysis of Criminal Courts.* Boston and Toronto, Little, Brown.
- Eisenstein, J., R. D. Flemming, et al. (1988). *The Contours of Justice: Communities and Their Courts.* Boston and Toronto, Little, Brown and Company.
- Feeley, M. and J. Simon (1992). "The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and Its Implications." *Criminology* 30(4): 449-474.
- Foucault, M. (1978). "About the Concept of the 'Dangerous Individual' in 19th Century Legal Psychiatry." *International Journal of Law and Psychiatry* 1: 1-18.
- Garland, D. (1995). *Penal Modernism and Postmodernism. Punishment and Social Control. Essays in Honor of Sheldon L. Messinger.* T. G. Blomberg and S. Cohen. New York, Aldine de Gruyter: 181-210.
- Garland, D. (2001a). *The Culture of Control. Crime and social order in contemporary society.* Chicago, The University of Chicago Press.
- Goll, A. (1893). "Den betingede straffedom. Foredrag holdt i 'Juridisk Samfund' den 28. februar 1893." *Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen og Praktisk Strafferet* 16: 65-89.
- Greve, V. (2002). *Straffene.* København, Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Hauge, R. (1996). *Straffens Begrundelser.* Oslo, Universitetsforlaget.
- Mathiesen, T. (1983). *The Future of Control Systems. The Power to Punish.* D. Garland and P. Young. London, Humanities Press: 130-145.
- Mathiesen, T. (1989). *Skjellig grunn til mistanke? En studie af forhørsretten.* Oslo, Pax Forlag.
- Mathiesen, T. (1990). *Prison on Trial. A Critical Assessment.* London, Sage Publications.
- Nelken, D. (1983). *The Limits of the Legal Process. A Study of Landlords, Law and Crime.* London, Academic Press.
- Peters, A. A. G. (1986). *Main Currents in Criminal Law Theory. Criminal Law in Action. An overview of current issues in Western Societies.* J. van Dijk, C. Haffmans, F. Rüter, J. Schutte and S. Stolwijk. Deventer, Kluwer Law and Taxation Publishers: 19-36.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice.* Cambridge, Mass., Harvard University Press.
- Rose, N. (2000). *Government and Control. Criminology and Social Theory.* D. Garland and R. Sparks. Oxford, Oxford University Press: 183-208.
- Stenson, K. (2001). *The New Politics of Crime Control. Crime, Risk and Justice.* K. Stenson and R. R. Sullivan. London, Willan Publishing.
- Sudnow, D. (1965). "Normal Crimes. Sociological features of the penal code in a public defender office." *Social Problems* 12(3): 255-276.
- Toftegaard Nielsen, G. (2002). *Strafferet 2. Sanktionerne.* København, Christian Ejlers' Forlag.

- Tonry, M. (1987). Prediction and Classification: Legal and Ethical Issues. Prediction and Classification: Criminal Justice Decision Making. D. M. Gottfredson and M. Tonry. Chicago, Chicago University Press: 367-413.
- Torp, C. (1905). Den Danske Strafferets Almindelige Del. Copenhagen, G. E. C. GADs Universitetsboghandel.
- Tubex, H. (2002). Dangerousness and Risk: From Belgian Positivism to New Penology. Sentencing and Society. International Perspectives. C. Tata and N. Hutton. Aldershot, Ashgate: 452-468.
- Ulmer, J. T. (1997). Social Worlds of Sentencing. Court Communities Under Sentencing Guidelines. Albany, State University of New York.
- Ussing, H. (1900). Om betingede straffedomme. Forhandlingerne på Dansk Kriminalistforenings første årsmøde den 24.-26. september 1900. C. Torp and A. Goll. København, Nordisk Forlag: 61-.

- von Hirsch, A. (1986). *Doing Justice. The Choice of Punishments*. Report of the Committee for the Study of Incarceration. Boston, Northeastern University Press.
- Wandall, R. H. (2004). *Sentencing to Imprisonment. A Socio-Legal Study of Decisions to Incarcerate in Criminal Cases in Danish County Courts*. København: p339.
- Waaben, K. (2001). *Strafferettens almindelige del II. Sanktionslæren*. København, Thomson GadJura.
- Zimring, F. E. and G. Hawkins (1995). *Incapacitation. Penal Confinement and the Restraint of Crime*. New York and Oxford, Oxford University Press.

Lusia päihteittä - Multicultural Substance Abuse and HIV/AIDS Prevention Program in Prison

Virtanen Timo

Introduction

In recent years, crime originating from the Baltics has been on a steep rise in the Nordic countries. This development may be seen in the fact that a growing number of Estonians and Russians have been taken in custody in Finnish prisons. This segment, labeled here as immigrant in-prisoners, consists mostly of persons who live in Estonia and Russia and who have been sentenced in Finland due to drug-related crimes such as drug trafficking.

Consequently, the Finnish prison system has been faced with a mix of new ethnic elements, embracing the prison life and practices. However, few efforts have been made to evolve crime prevention strategies from the point of view of health promotion among populations living in the twilight zone of the crime-drugs nexus. Furthermore, some earlier studies have found out that Estonian and Russian immigrants in Finland belong to the group of aggravated risk of smoking, drinking, and drug taking (Virtanen 2002). This paper presents first year experiences on a project that aims at preventing substance abuse and HIV/AIDS among Estonian and Russian in-prisoners in Finland.

In Finland, a plan to return Estonian in-prisoners back has been made by the the Finnish authorities. However, the stay of Estonian in-prisoners in Finland seems to be longstanding because of complicated judicial processes. The first Estonian in-prisoner, who had been planned to sent back to Estonia, appealed his case to the European Court of Human Rights, because he would have to to stay in Estonian prison for a longer period than in Finland, where the first-time convicted is released after serving half of the sentence, in Estonia only after that two third of the sentence has been served, and even then the case may not be clear.

According to Pullat (2002), in Estonia the crime scene is generally dominated by 20-30-year-old men of Russian origin. In recent years, several criminal organizations have been liquidated, many members deported and imprisoned. As a consequence, many criminals

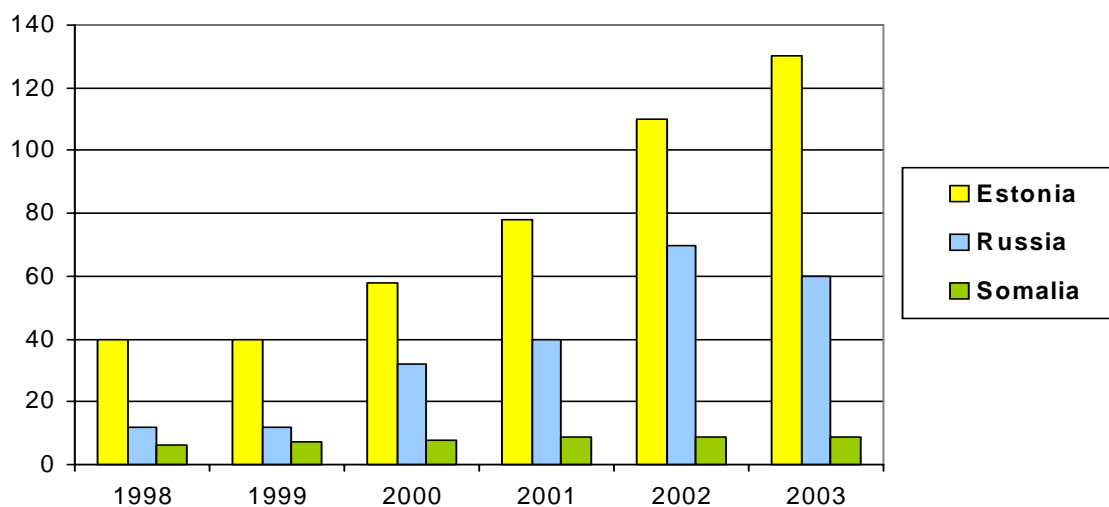
have traveled abroad organizing drug trafficking. At the same time, the number of native Finns, who have been charged of an aggravated drug offence, has diminished in Finland (National Report 2001). In Sweden, according to a Stockholm County Crime Intelligence, at least 400 persons from the Baltic States travel regularly between Estonia, Lithuania, Latvia, and Sweden with an aim to commit crime.

In the fight against crime, the Finnish law enforcement authorities have taken measures that give grounds for taking to a greater extent into consideration human rights issues. For example, some highly publicized cases in the media brought forth the fact that, for example, in Autumn 2003 the Finnish police have adopted a practice to deport in-prisoners back to Estonia, even in cases when their close relatives live in Finland.

Crime statistics

Crime statistics may be used to set light on border-crossing crime. However, statistics may give us a rough description of ethnic division in Finnish prisons, since some ethnic groups may be very mixed concerning their ancestry, or language characteristics. For example, Ingrian Finns form an ethnic minority with a multitude of linguistical and geographical characteristics, which are not captured by statistical practices in Finland.

According to the 2003 Annual Report of the Finnish Ministry of Justice, in 2002, out of 285 immigrant in-prisoners in Finland nearly 200 were Russians and Estonians. In 2003 the number of persons caught on the Finnish-Estonian border due to drug trafficking has leveled off, which may be evidence that the most criminally active element is sitting behind the bar, some of them serving long sentences, up to the maximum of ten years.

Figure 1: Immigrant In-Prisoners in Finnish Prisons

Lusia päihteittä - Multicultural Substance Abuse and HIV/AIDS Prevention Program in Prison

The project Lusia päihteittä aims to prevent and reduce substance abuse and HIV/AIDS risks among Estonian and Russian in-prisoners in Finland. Based on a multicultural approach, the project utilizes cultural references and resources among the target populations, building on a partnership between the prison system, NGOs, and researchers. The project has been initiated at the Department of Psychology in Åbo akademi, Finland, and it is financed by the Ministry of Social Welfare and Health, and by the Interreg IIIA Programme.

The project aims at to add to the effectiveness of substance abuse and HIV/AIDS prevention in prison, and to produce new working strategies, concepts and materials such as information packages in the Estonian and Russian languages (booklet, and file) for in-prisoners, and educational materials for prison staff. The project seeks to adopt the model of motivational interviews to identify conditions for successful substance abuse and HIV/AIDS prevention efforts among the target population. Issues related to release after imprisonment and expulsion back to Estonia are of great importance for in-prisoners themselves, and are discussed in the program.

The meaning of multiculturalism may be defined as an aim to respond to the demands by

minority groups for equality and preservation of their cultural uniqueness, while giving primacy to the national interests and unity. In terms of substance abuse and HIV/AIDS prevention, adopting a cultural approach means that a population's cultural references and resources such as objective needs, and subjective priorities, culturally rooted beliefs and values, language and communication behavior, social networks, and leadership structures will be used as the basis for building a framework for health promotion. However, balance needs to be found between the interests of the prison system and those of in-prisoners.

The project aims at responding to the barriers that immigrant in-prisoners may face in prison, including a lack of cultural sensitivity by the prison system, communication problems because of language, and the failure of prison drug services to organize prevention and treatment for immigrants due to a lack of human or material resources. Sometimes mistrust among in-prisoners may seriously limit the possibilities of substance abuse and HIV/AIDS prevention efforts in the prison settings (Khan et al. 2000). Furthermore, not only drug use differs across societies, but also there are divergent standards for what constitutes misuse, which may affect willingness and awareness among in-prisoners as well as among prison staff to accept health promotion efforts to reduce drug-related harms.

The Estonian partners of the project, NGO AIDS Support Center and NGO Convictus, Estonia have gained valuable experience in multicultural substance abuse and HIV/AIDS prevention in Estonia. Their contribution to the program includes such advantages as:

- Multilingual, committed and motivated human resources
- Medicine, social work and health education
- Information on prisons in Estonia

Since autumn 2003 the project has organized lectures and individual counseling on drug abuse, sexual health, HIV/AIDS, hepatitis, and prisons in Estonia. The Estonian issues raised much discussion in which the expertise of the project partner was of great advantage. The general impression was that in-prisoners listened with interest, and talked about their experiences, which was possible since the program took place in their own language. All 55 persons who were enrolled to the program were male, with Estonians and Russians in about equal numbers. In 2004 the project will continue in the prisons,

and will include women in-prisoners of Estonian and Russian origin.

For the purpose of the project, a questionnaire has been designed, concerning language, health, substance abuse, and HIV/AIDS issues. An effort will be made to provide data not only on substance abuse and HIV/AIDS risks but also about their links to crime and ethnicity. Obtaining a drug use history and establishing the severity of any use-related symptoms are essential components of appropriate assessment methods. Moreover, qualitative methods to obtain a substance abuse history will be developed to insights in the drug phenomenon in prison and in the effectiveness of the project outcomes.

Concerning Estonian in-prisoners, discharge from a Finnish prison presents challenges for those immigrants who come from Estonia: often they have little knowledge of the prisons in Estonia or the resources and services available in the community. They certainly have needs to be addressed prior to their release, including financial and social supports, housing, and job. Thus, discharge-planning programs may be one area in which NGOs may start up activities that in the longer run may be taken in to work schedules in prison. Another social invention may be expand existing telephone services in Estonia for those immigrant in-prisoners in Finnish prisons who want to have advice on the issues related to their release.

References

Khan, K., Zervoullis, K., Carpentier, C., Hartnoll, R. (2000) Mapping Available Information on Social Exclusion and Drugs, focusing on Minorities across 15 EU Member States. EMCDDA Scientific Report. Vol. 1 and 2, plus Annexes.

National Report on the Drugs Situation in Finland (2001). Stakes. Finland.

Oikeusministeriön hallinnonalan toimintakertomus (2002). Finnish Ministry of Justice. Helsinki.

Pullat, R. (2002). Organiseeritus kuritegevus. Levik taasiseseisvunud Eestis ja naaberriikides. (Organized Crime in Estonia and in the Neighbouring Countries). Sisekaitseakadeemia. Estonia.

Virtanen, T. (2002). Bruk av Tobak, Alkohol och Narkotika bland Invandrare i Finland. Nordisk Alkohol- och Narkotikatidskrift, 19 (3): 202-206.

Virtanen, T. (2003). Tjurementnye otdelenija svobodnye ot narkotikov dlja lechenia narkoticheskoy zavisimosti na osnove opyta zakljuchennyh (Drug-free Units in Prisons - Experiences of In-Prisoners) (in Russian). Medezinskiy Vestnik of the Ministry of Internal Affairs, (submitted for publication)

FANGERS RETSSIKKERHED

Zóphóniasson Hjalti

1. Indledning.

I modsætning til de øvrige nordiske lande fandtes ingen samlet fængselslov i Island før end i året 1988. Samtidig blev der oprettet et særskilt direktorat, Kriminalforsorgen, hvilket faktisk indebar at et af justitsministeriets kontorer blev flyttet ud og sammen med den frie kriminalomsorg omdannet til Direktoratet for Kriminalforsorgen. Denne lov var på mange områder en reform, bl.a. fik vi bestemmelser i artikler 27-31 i lovens kapitel 4 der handler om sikkerhed i fængsler og disciplinær straf.

Det er navnlig fangernes sikkerhed og retssikkerhed -navnlig overfor tvangsindgreb - i fængslerne og reglerne om disciplinær straf som bliver hovedemnet i mit indlæg her i dag. Eftersom jeg ikke kender forholdene tilstrækkelig godt i de andre nordiske lande vil jeg kun behandle dette emne ud fra en islandsk synsvinkel.

2. Lovbestemmelser om disciplinær straf i fængslerne.

I bestemmelserne om disciplinær straf nævnes i § 27 at det er forbudt for indsatte at nyde rusmidler, have dem i sin besiddelse eller smugle dem ind i fængsler. Når der er mistanke om at den indsatte gemmer rusmidler på sig kan der i medfør af § 28 foretages undersøgelse og kropsvisitation. Dette kan også ske i andre specielle tilfælde, og der nævnes fire kategorier:

1. Når den indsatte begynder sin afsoning og når han kommer tilbage efter udgang.
2. Når der er mistanke om at han skjuler effekter eller stoffer som det er forbudt for ham at have i fængslet.
3. Når der findes anledning til stikprøvekontrol blandt de indsatte.
4. Den indsatte har fået besøg uden overvågning.

Ifølge § 29 er det tilladt at udtage blod- og urinprøver af de indsatte. Hvis der er mistanke om at den indsatte skjuler forbudte stoffer eller effekter i sin krop, kan en undersøgelse iværksættes efter vurdering fra en læge.

I § 30 er beskrevet under hvilke omstændigheder en indsat kan anbringes i enrum eller isolation.

I § 31 er beskrevet hvilke disciplinære straffe findes når en indsat overtræder husets regler. Dette er for det første advarsel, derefter fratagelse af rettigheder som de indsatte nyder og isolation op til 30 dage. En typisk disciplinær straf hos en indsat som en

urinprøve viser at han har indtaget narkotika i fængslet, er halvering af løn eller dagpenge i 2-3 uger, fjernelse af fjernsyn, computere samt andre effekter som han har fået særlig tilladelse til at have på sit rum i en periode af samme længde og at besøg bliver begrænset til samtaler gennem glasrude i de næste 2-3 måneder.

3. Klageadgang ved ikendelse af disciplinær straf.

Der er direkte klageadgang ved ikendelse af disciplinær straf fra de indsatte til justitsministeriet og dette er helt specielt i Island. Ministeriet har kun to døgn til at træffe afgørelse i klagemålet, og hvis tidsfristen overskrides så bortfalder den disciplinære straf. Det er kun to gange i de sidste 10 år som en sådan overskridelse er sket.

4. Europæiske fængselsregler om de indsattes minimumsregler.

Det kan også nævnes at i tillæg til disse ændringer blev de europæiske fængselsregler om de indsattes minimumsrettigheder oversat til islandsk og gjort tilgængelige. Den Europæiske Komité vedrørende forebyggelse af tortur og anden umenneskelig behandling eller straf kom første gang på besøg i 1993, derefter i 1998 og har for nylig meddelt at den vil besøge Island for tredje gang nu i år. En nærmere beskrivelse af komitéens bemærkninger vil blive givet i slutningen af dette indlæg.

5. Altingets ombudsmand.

I året 1988 skete det også at der blev vedtaget en lov om at oprette embedet: Altingets Ombudsmand, men dette embede fandtes ikke tidligere. Det som derimod var lidt uheldigt var at en særskilt forvaltningslov først kom nogle år senere i 1993, således at ombudsmanden måtte ved sine afgørelser eller udtalelser, i stedet for at henvise til bestemte lovparagraffer i forvaltningsloven, henvise til det som han kaldte god forvaltningsskik. Ombudsmandens kompetence er meget lignende den danske folketingsombudsmands kompetence. Ret hurtigt efter oprettelsen af ombudsmandsembedet blev en forholdsvis stor del af henvendelserne som ombudsmanden fik, klagesager fra indsatte i fængsler. Dette er vistnok også tilfælde i de andre nordiske lande. Ombudsmanden foretager systematiske inspektioner i fængsler efter anbefaling fra Den Europæiske torturforebyggende komité, her i Island lige så vel som i de øvrige nordiske lande.

Efter at ombudsmanden havde behandlet en lang række klagesager fra de indsatte om vidt forskellige spørgsmål og fortolkning af love og regler i omtrent 10 år besluttede Ombudsmanden at iværksætte en undersøgelse på eget initiativ angående de

indsattes retslige stilling og retssikkerhed og rettigheder, på en række områder, og også at gå i sømmene i sagsbehandlingen hos fængselsmyndighederne og justitsministeriet.

6. Altingets ombudsmands initiativ om undersøgelse af de indsattes forhold.

Jeg finder det for at være et nyttigt udgangspunkt i denne diskussion at gennemgå ombudsmandens rapport, som han skrev i året 2001 om denne undersøgelse, og beskrive hvori ombudsmandens kritik lå, men nogle af disse punkter var angående den disciplinære straf imedens de øvrige punkter angik forskellige andre forhold i de islandske fængsler. Ombudsmanden berettede at han havde deltaget i inspektion i to danske fængsler, som den danske ombudsmand havde foretaget, og derved havde han gjort sig bekendt med hvordan sådanne inspektioner foregår.

7. Gennemgang af ombudsmandens ni punkter i undersøgelsen.

1. Det første punkt som ombudsmanden nævnte var retsgrundlaget for at ikende disciplinær straf. Det forholder sig således i den islandske fængselslov, som tidligere forklaret, at disciplinær straf ikendes på grundlag af fængslernes husregler i de enkelte fængsler. Ombudsmanden kritiserede at disse regler hverken var blevet udstedt i form af bekendtgørelse fra ministeriet eller som regler fra Kriminalforsorgen, og at de heller ikke var blevet stadfæstet af højere myndighed for ikke at nævne, at de aldrig var blevet offentliggjort på formel vis. Efter at ombudsmanden havde gransket i lovens forarbejder og lovmotiverne kunne han dog alligevel ikke fastslå at dette var direkte retsstridigt. Efter at justitsministeriet havde tilkendegivet at det ville udstede en bekendtgørelse om brug og anvendelse af disciplinære sager og behandlingen af denne slags sager, har ombudsmanden erklæret sig nogenlunde tilfreds med svaret. Han har dog været utålmodig over hvor lang tid der er gået, men det hænger sammen med at ministeriet har i to år været i færd med at udarbejde et lovforslag om fuldbyrdelse af straf, som justitsministeren fremsatte i Altinget i slutningen af sidste år. Lovforslaget er på linje med de danske og norske straffuldbyrdelseslove som blev vedtaget for nogle år siden. Når loven bliver vedtaget vil disse bekendtgørelser blive udstedt angående disciplinær straf og behandling af denne slags sager.
2. Det andet forhold som Ombudsmanden undersøgte var selve husreglerne i fængslerne. Han var af den opfattelse at de indsatte ikke havde mulighed for at gøre sig klart eller få et billede af hvilke konsekvenser de forskellige

forseelser, brøder og overtrædelser ville få, og navnlig at det retslige grundlag for isolation ikke var tilstrækkelig klart.

3. Det tredje forhold som ombudsmanden var inde på, var at fængslerne alt for ofte ved mindre forseelser uddelte en automatisk "pakkestraf", beroende på hvorvidt det var første, anden eller tredje-gangs tilfælde, uden at undersøge hvert tilfælde individuelt. Denne "pakke-ordning" er blevet afskaffet, og hver sag gennemgås særskilt i overensstemmelse med forvaltningslovens bestemmelser.
4. Ombudsmanden stillede justitsministeriet det spørgsmål, hvorvidt det anså at sagsbehandlingen af disciplinære straffesager opfyldte bestemmelserne i fængselsloven og forvaltningsloven og hvorvidt det mente at beslutninger om isolationsanbringelse var forenelig med artikel 38, stk. 3 i Europarådets minimumskrav for behandling af indsatte.

Afgørelse i disciplinære sager i fængslerne skal træffes af fængselschefen selv eller den han har bemyndiget dertil. Det må erkendes at disse sager kunne få en bedre behandling i fængslerne. Dette skyldes navnlig at der ikke er ansat nogen jurister i fængslerne eller andre som har større erfaring i behandling af forvaltningssager. Dette har medført at Kriminalforsorgen ofte bliver bedt af fængslerne om rådgivning og vejledning i denne slags sager, og dette bidrager til at deres sagsbehandling og afgørelser bliver i de fleste tilfælde i acceptable stand.

Ombudsmanden henledte opmærksomheden på at inden en indsat anbringes i enrum eller isolation må der foreligge en skriftlig bekræftelse fra en læge om at den indsatte efter en undersøgelse kan tåle en sådan anbringelse. Han advarede fængselsmyndighederne om at hvis dette ikke blev gjort i alle tilfælde, kunne det forventes at det ville indebære en overtrædelse af EMRK's artikel 3, jf. § 1 i lov nr. 62/1994 der inkorporerede EMRK i islandsk lov.

5. Det femte forhold drejer sig om anbringelse i det halv-vejs-hus som drives af Foreningen Vernd ("Beskyttelsen"). Det er på sin plads i denne forbindelse at give en beskrivelse af dette alternativ til udståelse af straf i fængsel. Der findes ialt overnatningsfacilitet for 19 personer, men i tillæg til et par stykker tidligere fanger er langt de fleste indsatte, som har fået lov til under de sidste måneder af straffetiden at udstå sin straf dér, endda helt op til 6 måneder, beroende på straffetidens længde. Kravene som de indsatte må opfylde er at de må enten have beskæftigelse eller være studerende. De betaler selv for kost og logi, ca 3.500 danske kroner om måneden. I huset gælder særlige regler om udgang. I

ugedagene må alle de indsatte være hjemme til fælles spisning mellem kl. 18 og 19 men kan så gå ud igen, men må være hjemme kl. 23.00. I week-enderne få de indsatte ikke lov til at gå ud efter kl. 18. Hvis de indsatte overtræder husreglerne, f. eks. hvis det konstateres at de har overtrådt alkoholforbuddet, sendes de tilbage i fængsel. Det som ombudsmanden var optaget af var at eftersom huset ejes af en forening, som *ikke* er offentlig, har den hverken myndighed eller magt til at sætte regler og håndhæve dem. Ombudsmanden udtalte at det måtte være fængselsmyndighederne som blev tilkaldt og overtog behandling af en overtrædelse, hvis der skal træffes afgørelse om disciplinær straf. Der måtte derfor foretages ændringer af husreglerne. Dette er blevet gjort.

6. Det næste forhold som ombudsmanden rettede sit lys mod, var udtagelse af urinprøver. Til trods for at ombudsmanden måtte erkende at loven indeholder meget vidtgående beføjelser for fængselsmyndighederne til at udtage urinprøver med henblik på konstatering af narkotikaindtagelse, så understregede han dog at proportionalitetsprincippet måtte iagttages. Blandt andet fandt han det tvivlsomt at der udtages urinprøve af alle indsatte når de får udgangstilladelse, såfremt der ikke foreligger mistanke. På samme måde anser han det tvivlsomt at der kan udtages urinprøve som et led i regelmæssig kontrol med narkotikamisbrug. Han har også udtrykt at selve udtagelsen må ikke ske på en nedværigende måde. Under dette punkt angående narkotika i fængsler, findes det rigtigt at nævne tre tiltag som fængslerne har truffet:
  - I. Det at nægte at medvirke til urinprøve sidestilles med erkendelse om at have indtaget narkotika, og der ikendes disciplinær straf i disse tilfælde.
  - II. For ca 4 år siden blev den regel indført, i forbindelse med gæstebesøg, at de indsatte som udstår disciplinær straf, kun får lov at snakke med gæsterne igennem en glasrude.
  - III. Såfremt gæster som er mistænkte for at ville medbringe eller indsmugle narkotika under besøg i fængslerne, nægter at lade deres effekter inspiceres eller nægter eventuelt at blive kropsvisiteret, blev afvist fra fængslet. For kort tid siden har man ændret praksis i medfør af proportionalitetsprincippet, således at man alligevel giver gæsterne tilladelse til besøg, men det sker på de præmisser at de kun får at snakke med den indsatte gennem en glasrude. Justitsministeriet er af den opfattelse at disse tiltag har i temmelig men ikke tilstrækkelig grad reduceret indsmugling af narkotika i fængslerne. Det er også

ministeriets opfattelse at det er meget vigtigt at opretholde denne kontrol og eventuelt styrke den yderligere, sådan som vi har set at den danske justitsminister har planer om.

7. Det syvende som Ombudsmanden har påpeget er at fængslerne må udarbejde en bedre informationspjece som gives til de indsatte ved deres ankomst i fængslerne, jævnfør § 41 i de Europarådets minimumskrav for behandling af indsatte. Dette blev straks udbedret i væsentlig grad og oplysninger gives også på andre sprog, navnlig på engelsk, men antallet af udlændinge i islandske fængsler er vokset, og udgør op til 10% af fangepopulationen. Det som er sket med udlændinge i de aller sidste år er, at det ikke længere bare er narkotika-kurierer, som kommer i fængsel, men også udlændinge i forbindelse med voksende strøm af udlændinge til landet.
8. Det næste emne som Altingets ombudsmand gjorde til genstand for sin undersøgelse var overførsel af en indsat fra en afdeling til en anden eller fra et fængsel til et andet fængsel. Der findes ikke i Island nogen klassifikation mellem åbne og lukkede fængsler. Loven nævner kun 4 forhold som der skal tages hensyn til ved anbringelsen af den indsatte, d.v.s. køn, alder, hjemsted og tidligere kriminalitet. Ombudsmanden ønsker at disse regler gøres mere gennemskuelige og at de indsatte gøres bedre bekendt med sagsbehandlingsreglerne, herunder om kontradiktion og vedkommendes ret til at kræve begrundelse, når overførsel finder sted.
9. Det sidste punkt som Altingets Ombudsmand nævnte i sin undersøgelse gælder justitsministeriets planer om mere udførlige bekendtgørelser på flere forskellige områder og hvor vigtigt han finder at han bliver løbende orienteret om fremgangen og gennemførelsen af de erklærede planer.

8. Forventet lovreform om fængsler og straffuldbyrdelse.

Som tidligere forklaret fremsatte justitsministeriet en lovreform om straffuldbyrdelse i Altinget sidste høst. Dette forslag har været til den 1. behandling i Altinget, og blev senere udsendt til høring, og der har været nogle drøftelser i udvalget som fik det til behandling. Det viste sig at der var mange høringsinstanser som stillede sig kritiske til lovforslaget. Sagen vil derfor ikke blive færdigbehandlet i denne session. I løbet af sommeren vil lovforslaget blive nøje gennemgået i justitsministeriet og det forventes at der foretages nogle ændringer og at det bliver genfremsat næste høst.

9. De indsattes syn på deres situation.

Jer har lyst til at fortælle om en helt anden side af fangernes rettigheder og retssikkerhed. Efter at den nuværende justitsminister Björn Bjarnason blev udnævnt sidste sommer, bestemte han at bruge en hel dag sidste efterår til at gøre sig bedre bekendt med fængsler, drift af fængsler, m.v. og han besøgte tre fængsler, herunder det største af fængslerne, Litla-Hraun, som er beliggende i sydlandet 50 km fra Reykjavík. (Vise tabel). Han havde udtrykt ønske om at der arrangeredes et møde således at han kunne træffe de indsattes repræsentantskab, som består af tre indsatte. I mødet med ministeret fremsatte de punkter om forbedringer på 7 punkter, som er følgende:

1. Længere friluftsophold og at dette ophold ikke kolliderer med hobbyaktiviteter.
2. Mere beskæftigelse for alle.
3. At udgangstillader kan blive 14 timer sammen med familien, og at rejsetid ikke indregnes i disse 14 timer, men i dag er udgangen fra kl. 08-22, uden hensyn til hvor vedkommende har hjemsted i landet.
4. Større idrætshal, bedre ventilation i hallen og et bedre løbetræningsbånd.
5. Adgang til idrætshallen i week-endene.
6. At der genoptages en afdeling for eksemplariske indsatte, som havde større frirettigheder.
7. Mere ensartet praksis når der meddeles prøveløsladelse.

Det er ret interessant at se på den ene side på hvilke områder ombudsmanden fokuserer og satser på og så på den anden side hvilke forbedringer af rettigheder eller retssikkerhed de indsatte fokuserer.

10. Afslutning.

Desværre er der ikke tid til at foretage en sammenligning mellem de nordiske lande, og vi kender ikke tilstrækkelig godt hvordan det forholder sig i disse lande med fangernes forhold. I henhold til § 4, stk. 1 i Europarådets minimumskrav af behandling af indsatte, så skal justitsministeriet inspicere forholdene i fængslerne og hvorvidt love og regler efterfølges. Dette foretages løbende når der indkommer klager, men også i nogen grad på eget initiativ.

Det er navnlig på sundhedsområdet som det er svært at bedømme situationen, eftersom dette kræver sundhedsmæssig ekspertise. Det kan dog siges at man stadig prøver at bekæmpe et stedse problem, det er at nedkæmpe lægernes tendens til at ville præscribere for meget af forskellig slags medicin til de indsatte.

Vi er lige som i de andre nordiske lande, stærkt optaget af at kunne skaffe acceptable faciliteter, og vi er i gang med at designe et nyt varetægtsfængsel i hovedstadsområdet som skal erstatte det nuværende arresthus som er mere end 120 år gammelt.

Dette område angående retssikkerhed og rettigheder hos de indsatte er så omfattende, at det kun har været muligt i et forholdsvis kort indlæg at beskrive nogle bestemte punkter, sådan som jeg har gjort. Det genspejler en del af de problemer som man står over for, og hvor Altingets ombudsmand mener at der man stille endnu strengere krav. Disse spørgsmål bør løbende være til overvejelse hos fængselsmyndighederne og justitsministeriet med henblik på at kunne forbedre forholdene. Med bedre faciliteter og nye lovregler kan man forvente at forholdene hos de indsatte kan blive forbedret.

Index

A

Aarne Kinnunen, 129
Andersson, Robert, 3
Andreassen, Tore, 21
Andrew M. Jefferson, 108
Aromaa Kauko, 29

B

Björnsdotter Teppo Annika, 260
Bragadóttir Ragnheidur, 36

C

Clausen Susanne, 43

E

Engbo Hans Jørgen, 53
Ericsson Kjersti, 59

F

Feyling, Ragnhild, 68

G

Grundtman, Markus, 80
Gunnlaugsson, Helgi, 85
Gustavsson, Jan & Kling, Boo, 95

H

Hörnqvist, Magnus, 98

J

Johansen, Nicolay B, 115
Junninen, Mika, 124

K

Kjær Minke Linda, 142

L

Littunen Jarmo, 168

N

Newton Anna Kristín, 170
Nyborg Lauritsen Annemette, 159

O

Olsen Lissi, 175

P

Pösö Tarja, 180

R

Roxell Lena, 191
Ruckenstein Minna, 226

S

Saemundsdottir Margret, 232
Smolej Mirka, 240
Sorensen David W.M., 247

V,W

Virtanen Timo, 291

Z

Zóphóniásson Hjalti, 297

List of participants

Denmark

Arnsfelt Andersen Mette

Åbenrå 25, 1
1124 København K
mette@arnsfelt.dk

Kjær Minke Linda

Højstrupvej 110
2700 Brønshøj
lindaminke@mail.dk

Christensen Stine

Sibbernsvej 6, 3. th.
2500 Valby
stinec@molbech.telelet.dk

Kyvsgaard Britta

Justitsministeriet
Adm. Afd
Slotsholmsgade 10,
1216 København K
bky@jm.dk

Clausen Susanne

Det Retsvidenskabelige Institut III
Sankt Peders Stræde 19
1453 København K
Susanne.Clausen@jur.ku.dk

Mathiassen Charlotte

Institut for Psykologi
Njalsgade 88
2300 København S
Charlotte.Mathiassen@psy.ku.dk

Engbo Hans Jørgen

Statsfængslet i Jyderup
Søbæksparken 136
4450 Jyderup
stf.jyderup@mail.tele.dk
statsfaengslet.jyderup@kriminalforsorgen.dk

Scharff Smith Peter

Institut for Menneskerettigheder
Strandgade 56
1401 København K.
pss@humanrights.dk

Iversen Rie

Det Juridiske Fakultet
Forskningsafdeling III
Sankt Pederstræde 19
1453 København K
rie.iversen@jur.ku.dk

Snare Annika

Juridiske Fakultet Forskningsafd. III
Sankt Peders Stræde 19
1453 København K
annika.snare@jur.ku.dk

Jefferson, Andrew M

Rehabilitation & Research Centre for
Torture Victims,
PO Boks 2107, Borbjerggade 13,
1014 København K
amj@rct.dk

Sorensen Dave

Det Juridiske Fakultet
Forskningsafd. III
Sankt Peders Stræde 19
1453 København K
Dave.Sorensen@jur.ku.dk

Stecher Jesper
Det Juridiske Fakultet
Forskningsafd. III
Sankt Peders Stræde 19
1453 København K
jesper.stecher@jur.ku.dk

Storgaard Anette
Syddansk Universitet - juridisk inst
Campusvej 55
5230 Odense
ans@sam.sdu.dk

Wandall Rasmus
Fredericiagade 36, 4. tv.
1310 København K
rhwandall@jur.ku.dk

Vesterbæk Mørch Rie
c/o Eriksen, Sølvgade 98, 3. tv., 1307
København K
rie.morck@mail.dk

Vestergaard Jørn
Det Juridiske Fakultet
Forskningsafd. III
Sankt Peders Stræde 19
1453 København K
jorn.vestergaard@jur.ku.dk

Finland

Alatalo Ilppo
Kriminalvårdsstyrelsen
Planeringsenheden
601 80 Norrköping
Ilppo.Alatalo@kvv.se
ilppo.alatalo@om.fi

Aromaa Kauko
HEUNI
PL 157
FIN-00121, Helsinki
kauko.aromaa@om.fi

Junninen Mika
HEUNI
PL 157
FIN-00121, Helsinki
mika.junninen@om.fi

Kemppi Sari
Suvantotte 4981
01600 Vantaa
sari.kemppi@om.fi

Kinnunen Aarne
Justitieministeriet
Kriminalpolitiska avd,
PB 25
FI-00023 Regeringen
aarne.kinnunen@om.fi

Littunen Jarmo
Justitieministeriet
Kriminalpolitiska avd
PB 25
FI-00023 Statsrådet
jarmo.littunen@om.fi

Pösö Tarja
Institutionen för socialpolitik och socialt
arbete
33014 Tammerfors universitet
tarja.poso@uta.fi

Ruckenstein Minna
Cultural and Social Anthropology
PO Box 59
00014 The University of Helsinki
minna.ruckenstein@helsinki.fi

Smolej Mirka
Uudenmaankatu 37
00120 Helsinki
mirka.smolej@om.fi

Teppo Annika

Hauhontie 4B 10

00550 Helsinki

annika.teppo@helsinki.fi**Tourunen Jouni**

A-klinikstiftelsen

Järvenpää socialsjukhus

04480 Haarajoki

jouni.tourunen@a-klinikka.fi**Virtanen Timo**

Psykologiska inst

Åbo akademi

20500 Turku

tivirtan@abo.fi**Greenland****Lauritzen Annemette**

Fafnersgade 9

2200 Köpenhamn

annemette@2night.dk**Olsen Lissi**

Postboks 1267

3900 Nuuk

olsen@greenet.gl**Iceland****Baldursson Erlendur**

Fangelsismálastofnun ríkisins

Borgartúni 7, 105 Reykjavík

Bragadottir Ragnheidur

University of Iceland

Law institute

Lagadeild,

Lögberg v/Sudurgata

IS-150 Reykjavík

rb@hi.is**Gunnlaugsson Helgi**

Háskóli Íslands

Suðurgötu 1

101 Reykjavík

helgigun@hi.is**Kristinsdottir Kristrun**

Dóms- og kirkjumálaráðuneyti

Skuggasundi

150 Reykjavík

kristrun.kristinsdottir@dkm.stjr.is**Newton Anna Kristín**

Fangelsismálastofnun ríkisins,

Borgartúni 7,

105 Reykjavík

Saemundsdottir Margrét

Fangelsismálastofnun ríkisins,

Borgartúni 7,

105 Reykjavík IS

margret@tmd.is**Zóphóniasson Hjalti**

Dóms- og kirkjumálaráðuneyti

Skuggasundi

150 Reykjavík

hjalti.zophoniasson@dkm.stjr.is**Norway****Andreassen Tore**

Symravegen 7

8009 Bodø

Tore.Andreassen@hibo.no**Ericsson Kjersti**

Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Postboks 6706 St. Olavs plass

0130 Oslo

kjersti.ericsson@jus.uio.no

Falck Sturla

Nova
Postboks 3223, Elisenberg
0208 Oslo
sturla.falck@nova.no

Feyling Ragnhild

Westye Egebergsgt 7C
0172 Oslo
ragnhild.feyling@jus.uio.no

Hammarlien Yngve

Åsenhagen 4 d,
2020 Skedsmokorset
yngve.hammerlin@krus.no
y.ham@c2i.net

Johansen Nicolay B

Institutt for kriminologi og rettsosiologi
Pb 6706 St Olavs Plass
0130 Oslo
n.b.johansen@jus.uio.no

Johansen Per Ole

Institutt for kriminologi og rettsosiologi
Pb 6706 St Olavs Plass
0130 Oslo
p.o.johansen@jus.uio.no

Skog Hansen Inger Lise

Forskningsstiftelsen Fafo
Institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning
Postboks 2947 Tøyen
0608 Oslo
Inger.Lise.Skog.Hansen@fafo.no

Sweden**Andersson Robert**

Kriminologiska inst
Stockholms universitet
106 91 Stockholm
robert.andersson@crim.su.se

Ericson Christina

Kriminologiska inst
Stockholms universitet
106 91 Stockholm
christina.ericson@crim.su.se

Grundtman Markus

Sektionen för rättspsykiatri
Karolinska institutet
markus.grundtman@stockholm.police.se

Gustavsson Jan

Kriminalvårdsstyrelsen
601 80 Norrköping
jan.e.gustavsson@kvv.se

Hörnqvist Magnus

Kriminologiska inst
Stockholms universitet
106 91 Stockholm
magnus.hornqvist@crim.su.se

Kling Boo

Kriminalvårdsstyrelsen
601 80 Norrköping
boo.kling@kvv.se

Roxell Lena

Kriminologiska inst
Stockholms universitet
106 91 Stockholm
lena.roxell@crim.su.se

Sarnecki Jerzy

Kriminologiska inst
Stockholms universitet
106 91 Stockholm
jerzy.sarnecki@crim.su.se

von Hofer Hanns

Kriminologiska inst
Stockholms universitet
106 91 Stockholm
hanns.hofer@crim.su.se